

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Βρυξέλλες, 26.2.2020
SWD(2020) 507 final

ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Έκθεση χώρας - Ελλάδα 2020

που συνοδεύει το έγγραφο

**ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΜΑΔΑ**

**Ευρωπαϊκό Εξάμηνο 2020: Αξιολόγηση της προόδου σχετικά με τις διαρθρωτικές
μεταρρυθμίσεις, την πρόληψη και τη διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών,
και αποτελέσματα των εμπεριστατωμένων επισκοπήσεων βάσει του κανονισμού (ΕΕ)
αριθ. 1176/2011**

{ COM(2020) 150 final }

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΟΨΗ	4
1. Οικονομική κατάσταση και προοπτικές	11
2. Πρόοδος σχετικά με τις ειδικές ανά χώρα συστάσεις	18
3. Σύνοψη των κύριων ευρημάτων της εμπεριστατωμένης επισκόπησης της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών	25
4. Προτεραιότητες όσον αφορά τις μεταρρυθμίσεις	32
4.1. Δημόσια οικονομικά και φορολογία	32
4.2. Χρηματοπιστωτικός τομέας	39
4.3. Αγορά εργασίας, εκπαίδευση και κοινωνικές πολιτικές	45
4.4. Ανταγωνιστικότητα, μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις	62
4.5. Περιβαλλοντική βιωσιμότητα	89
Παράρτημα α: Συνοπτικός πίνακας	96
Παράρτημα Β: Ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους από την Επιτροπή και δημοσιονομικοί κίνδυνοι	105
Παράρτημα Γ: Τυποποιημένοι πίνακες	106
Παράρτημα Δ: Επενδυτική καθοδήγηση σχετικά με το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης για την περίοδο 2021-2027 για την Ελλάδα	113
Παράρτημα Ε: Πρόοδος ως προς την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ)	116
Βιβλιογραφία	122

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.1:	Βασικοί οικονομικοί δείκτες – Ελλάδα	17
Πίνακας 2.1:	Συνολική αξιολόγηση της προόδου όσον αφορά τις CSR του 2019	22
Πίνακας 3.1:	Πίνακας αξιολόγησης ΔΜΑ – Ελλάδα 2020	29
Πίνακας 4.2.1:	Δείκτες χρηματοπιστωτικής σταθερότητας /1	40
Πίνακας 4.4.4:	Μερίδιο επιχειρήσεων υψηλής ανάπτυξης (1)	69
Πίνακας Γ.1:	Δείκτες χρηματοπιστωτικών αγορών	106
Πίνακας Γ.2:	Βασικοί δείκτες του κοινωνικού πίνακα αποτελεσμάτων	107
Πίνακας Γ.3:	Δείκτες αγοράς εργασίας και εκπαίδευσης	108
Πίνακας Γ.4:	Δείκτες κοινωνικής ένταξης και υγείας	109
Πίνακας Γ.5:	Δείκτες επιδόσεων των αγορών προϊόντων και δείκτες πολιτικής	110
Πίνακας Γ.6:	Πράσινη ανάπτυξη	111
Πίνακας Ε.1:	Δείκτες μέτρησης της προόδου της Ελλάδας ως προς τους ΣΒΑ	117

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1.1:	Αύξηση και συνιστώσες του πραγματικού ΑΕΠ	11
Διάγραμμα 1.2:	Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και κίνησης κεφαλαίων, καθώς και σύνθεση του ΑΕΠ επί τοις %	14
Διάγραμμα 1.3:	Ποσοστά δραστηριότητας, απασχόλησης και ανεργίας, 2000-2018	15
Διάγραμμα 4.1.1:	Εκτέλεση προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων	32
Διάγραμμα 4.1.2:	Παράγοντες που καθορίζουν τη δυναμική του χρέους (% ΑΕΠ)	33
Διάγραμμα 4.3.1:	Άνεργοι ανά διάρκεια ανεργίας (χιλιάδες άτομα), 2008-2019	45
Διάγραμμα 4.3.2:	Καθαρή μετανάστευση ανά ιθαγένεια, 2013-2017	46
Διάγραμμα 4.3.3:	Ποσοστό του πληθυσμού που αντιμετωπίζει κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ανά ηλικιακή ομάδα, 2005-2018.	54
Διάγραμμα 4.4.1:	Επενδύσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ	63
Διάγραμμα 4.4.2:	Εξωστρέφεια του εμπορίου και ελληνικές εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ανά χώρα προορισμού ως % του ΑΕΠ	65
Διάγραμμα 4.4.3:	Ανταγωνιστικότητα και δυναμική των ελληνικών εξαγωγικών αγορών και ελληνικά μερίδια στις παγκόσμιες εξαγωγικές αγορές αγαθών.	66
Διάγραμμα 4.4.5:	Δείκτης ρύθμισης της αγοράς προϊόντων για το σύνολο της οικονομίας (χαμηλότερη τιμή υποδεικνύει ηπιότερη ρύθμιση)	71
Διάγραμμα 4.4.6:	Κατάταξη όσον αφορά την ευκολία άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας (υψηλότερη κατάταξη υποδεικνύει χειρότερες επιδόσεις)	72
Διάγραμμα 4.4.7:	Δείκτης ρύθμισης της αγοράς προϊόντων για λιανικές και επαγγελματικές υπηρεσίες (χαμηλότερη τιμή υποδεικνύει ηπιότερη ρύθμιση)	72
Διάγραμμα 4.4.8:	Πραγματική προστιθέμενη αξία ανά εργαζόμενο (χιλιάδες EUR ανά απασχολούμενο)	78
Διάγραμμα 4.4.9:	Κατανομή των δημοσίων υπαλλήλων ανά ηλικιακή ομάδα	80
Διάγραμμα 4.4.10:	Αποτελεσματικότητα του ελληνικού συστήματος δικαιοσύνης:	83

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΛΑΙΣΙΩΝ

Πλαίσιο 2.1:	Πρόγραμμα της Επιτροπής για τη στήριξη διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα	23
Πλαίσιο 4.3.1:	Κοινωνικός πυλώνας	51
Πλαίσιο 4.4.1:	Στρατηγικές προώθησης των εξαγωγών και διευκόλυνσης του εμπορίου	65
Πλαίσιο 4.4.5:	Επενδυτικές προκλήσεις και μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα	70
Πλαίσιο 4.4.6:	Τα κονδύλια και τα προγράμματα της ΕΕ συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προκλήσεων και στην προώθηση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας στην Ελλάδα.	87

ΣΥΝΟΨΗ

Η Ελλάδα συμμετέχει για δεύτερο έτος στο Ευρωπαϊκό Εξάμηνο μετά την επιτυχή έξοδο της από το πρόγραμμα στήριξης του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας τον Αύγουστο του 2018. Με την αναδιάρθρωση της οικονομίας και της δημόσιας διοίκησής της, η Ελλάδα έθεσε τέλος σε 8 έτη χρηματοδοτικής βοήθειας και εντάχθηκε στο Ευρωπαϊκό Εξάμηνο συντονισμού των οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών. Η Ελλάδα υπόκειται επίσης σε ενισχυμένη εποπτεία, η οποία παρακολουθεί, μεταξύ άλλων, την υλοποίηση των μεταπρογραμματικών δεσμεύσεων πολιτικής που αναλήφθηκαν στο πλαίσιο της Ευρωομάδας στις 22 Ιουνίου 2018 ⁽¹⁾.

Η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας συνεχίζεται. Μετά την επάνοδο της οικονομικής ανάπτυξης το 2017, ο ρυθμός μεγέθυνσης της οικονομίας σταθεροποιήθηκε περίπου στο 2 %, σε μεγάλο βαθμό χάρη στις καταναλωτικές δαπάνες και τις καθαρές εξαγωγές. Οι εξαγωγικές επιδόσεις ήταν θετικές τα τελευταία έτη, χάρη στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους. Η οικονομική ανάπτυξη αναμένεται να παραμείνει ισχυρή το 2020, στηριζόμενη από ένα φιλοαναπτυξιακό δημοσιονομικό μείγμα και άλλες πολιτικές ενίσχυσης της παραγωγικότητας.

Παρά την οικονομική ανάκαμψη, εξακολουθούν να υφίστανται σημαντικές συσσωρευμένες μακροοικονομικές ανισορροπίες, ως αποτέλεσμα της κρίσης, και θα χρειαστεί χρόνος για να εξαλειφθούν. Αυτές οι ανισορροπίες αφορούν το υψηλό δημόσιο χρέος, την αρνητική καθαρή διεθνή επενδυτική θέση, το μεγάλο μερίδιο μη εξυπηρετούμενων δανείων στους ισολογισμούς των τραπεζών, καθώς και το ακόμη υψηλό ποσοστό ανεργίας. Μολονότι έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος όσον αφορά τη διόρθωση των ανισορροπιών σε όρους

μεταβλητών ροών (π.χ. του δημοσιονομικού ισοζυγίου της γενικής κυβέρνησης) εν μέσω των ριζικών θεσμικών και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων της τελευταίας δεκαετίας, θα χρειαστεί ορισμένος χρόνος για την εξάλειψη των ανισορροπιών σε όρους μεταβλητών αποθέματος (π.χ. του δημόσιου χρέους), ενώ θα απαιτηθεί και διαρκής ανάπτυξη και εφαρμογή μεταρρυθμίσεων.

Η δυνητική οικονομική ανάπτυξη, η οποία έχει δεχτεί πλήγματα κατά την τελευταία δεκαετία, πρόκειται να βελτιωθεί, χάρη σε πολιτικές στήριξης των επενδύσεων. Οι σταθερά χαμηλές επενδύσεις και η συνεχιζόμενη μετανάστευση εξειδικευμένων εργαζομένων στο εξωτερικό θα εξακολουθούν να επηρεάζουν αρνητικά τις αναπτυξιακές προοπτικές της Ελλάδας για κάποιο χρονικό διάστημα. Η αύξηση των επενδύσεων αναμένεται να επιταχυνθεί χάρη σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένης της εν εξελίξει μετάβασης προς ένα φορολογικό πλαίσιο περισσότερο ευνοϊκό προς τις επενδύσεις.

Η καθαρή διεθνή επενδυτική θέση της Ελληνικής οικονομίας επιδεινώνεται ελαφρά, εν μέσω ενός διευρυνόμενου εμπορικού ελλείμματος. Η αύξηση των εξαγωγών συνεχίζεται, αλλά βραδύτερα από ό,τι τα προηγούμενα έτη, εξαιτίας της εξασθένησης της εξωτερικής ζήτησης. Έπειτα από την ισχυρή αύξηση των εξαγωγών το 2018, προβλέπεται βραδύτερος ρυθμός αύξησης το 2019 και περαιτέρω επιβράδυνση το 2020 και το 2021. Στο μεταξύ, οι εισαγωγές πρόκειται να κινηθούν ανοδικά, ανταποκρινόμενες στην ανάκαμψη της εγχώριας ζήτησης, άνοδος η οποία θα επιδεινώσει το εμπορικό ισοζύγιο. Σε αυτό το πλαίσιο, και καθώς οι μισθοί και ο πληθωρισμός αρχίζουν να κινούνται ανοδικά, είναι σημαντικό οι αυξήσεις του κόστους εργασίας να αντισταθμιστούν από αύξηση της παραγωγικότητας ώστε να μην πληγεί η μελλοντική ανταγωνιστικότητα.

Η βελτίωση της αγοράς εργασίας μειώνει τη φτώχεια και οδηγεί σε δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος, ωστόσο εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές κοινωνικές προκλήσεις. Η ανεργία —συμπεριλαμβανομένης της μακροχρόνιας ανεργίας και της ανεργίας των νέων— εξακολουθεί να μειώνεται σταθερά, ωστόσο παραμένει πολύ υψηλή, γύρω στο 17 %. Η φτώχεια μειώνεται σταδιακά, ως αποτέλεσμα των θετικών εξελίξεων στην αγορά εργασίας και της

⁽¹⁾ Η παρούσα έκθεση αξιολογεί την οικονομία της Ελλάδας με βάση την ετήσια στρατηγική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη βιώσιμη ανάπτυξη, που δημοσιεύτηκε στις 17 Δεκεμβρίου 2019. Στο εν λόγω έγγραφο, η Επιτροπή καθορίζει μια νέα στρατηγική για τον τρόπο αντιμετώπισης όχι μόνο των βραχυπρόθεσμων, αλλά και των πιο μακροπρόθεσμων προκλήσεων της οικονομίας. Αυτή η νέα οικονομική ατζέντα για την ανταγωνιστική βιωσιμότητα στηρίζεται σε τέσσερις παραμέτρους: περιβαλλοντική βιωσιμότητα, αύξηση της παραγωγικότητας, δικαιοσύνη και μακροοικονομική σταθερότητα.

ενίσχυσης του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας κατά τα τελευταία έτη. Ωστόσο, παραμένει μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ, πλήττοντας ιδίως τα παιδιά και τα άτομα σε ηλικία εργασίας. Ομοίως, η εισοδηματική ανισότητα έχει μειωθεί, μολονότι παραμένει υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Η Ελλάδα συνεχίζει την εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών της. Καθώς η Ελλάδα υπόκειται επί του παρόντος στο προληπτικό σκέλος του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, πρέπει να συμμορφώνεται με τον συμφωνηθέντα στόχο αναφορικά με το πρωτογενές ισοζύγιο της γενικής κυβέρνησης (δηλ. το ισοζύγιο χωρίς τις πληρωμές τόκων) ύψους 3,5 % του ΑΕΠ και με τον μεσοπρόθεσμο δημοσιονομικό στόχο από το 2020 και μετά. Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά το φθινόπωρο του 2019, το συνολικό δημοσιονομικό ισοζύγιο της γενικής κυβέρνησης προβλέπεται να εμφανίσει πλεόνασμα ύψους 1,0 % του ΑΕΠ το 2019 και το 2020. Κατά συνέπεια, το πρωτογενές ισοζύγιό της, που παρακολουθείται στο πλαίσιο της ενισχυμένης εποπτείας, προβλέπεται να συμμορφωθεί με τον στόχο του 3,5 % του ΑΕΠ και τα δύο έτη. Το δημόσιο χρέος της Ελλάδας ως προς το ΑΕΠ αναμένεται να μειωθεί σημαντικά, από 181,2 % το 2018 σε 163,1 % το 2021.

Στην έκθεση ανά χώρα του 2019 εξετάστηκαν οι επενδυτικές επιδόσεις της Ελλάδας και προσδιορίστηκαν τομείς προτεραιότητας για επενδύσεις του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα με σκοπό την προώθηση της μακροπρόθεσμης οικονομικής ανάπτυξης και τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Στους τομείς αυτούς περιλαμβάνονταν: i) οι βιώσιμες μεταφορές και η εφοδιαστική, ii) η περιβαλλοντική προστασία, η ενεργειακή απόδοση, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, τα έργα διασύνδεσης, iii) οι ψηφιακές τεχνολογίες, iv) η έρευνα και η ανάπτυξη, v) η εκπαίδευση, vi) οι δεξιότητες, vii) η απασχολησιμότητα, viii) η υγεία και ix) η ανάπτυξη των αστικών περιοχών. Κατά συνέπεια, η δεύτερη ειδική σύσταση για την Ελλάδα κάλεσε τις αρχές να χρησιμοποιήσουν την οικονομική πολιτική για να στηρίξουν τις επενδύσεις σε αυτούς τους συγκεκριμένους τομείς, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τις περιφερειακές ανισότητες και την ανάγκη να διασφαλιστεί η κοινωνική ένταξη.

Η Ελλάδα έχει σημειώσει κάποια⁽²⁾ πρόοδο ως προς την εφαρμογή των ειδικών ανά χώρα συστάσεων για το 2019. Συγκεκριμένα, έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος όσον αφορά την πρώτη σύσταση, η οποία ουσιαστικά επανέλαβε την προγενέστερη δέσμευση των αρχών να συνεχίσουν και να ολοκληρώσουν τις μεταρρυθμίσεις που εγκρίθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας και να μεριμνήσουν για τη διασφάλιση των στόχων αυτών των σημαντικών μεταρρυθμίσεων. Η Ελλάδα έχει προβεί στις αναγκαίες ενέργειες ώστε να τηρήσει όλες τις ειδικές μεταρρυθμιστικές δεσμεύσεις της για τα μέσα του 2019, και έχει σημειώσει αρκετή πρόοδο ως προς την υλοποίηση των συγκεκριμένων μεταρρυθμιστικών δεσμεύσεών της για τα τέλη του 2019. Τα συμπληρωματικά μέτρα που εφαρμόζονται ή ανακοινώνονται από την κυβέρνηση αναμένεται να καταστήσουν δυνατή την έγκαιρη ολοκλήρωση των σχετικών διαδικασιών στο πλαίσιο της έκτης έκθεσης ενισχυμένης εποπτείας που δρομολογείται για τον Μάιο του 2020. Κάτι τέτοιο θα απαιτήσει, ωστόσο, συνεχή προσπάθεια από τις ελληνικές αρχές, ιδιαίτερα στον χρηματοπιστωτικό τομέα, που χρήζει σημαντικών περαιτέρω ενεργειών. Κάποια πρόοδος έχει επίσης σημειωθεί ως προς την εφαρμογή της σύστασης να χρησιμοποιήσουν οι αρχές την οικονομική πολιτική για να στηρίξουν τις επενδύσεις στους ανωτέρω τομείς προτεραιότητας.

Η Ελλάδα παρουσιάζει βελτίωση με βάση τους περισσότερους δείκτες του Πίνακα Κοινωνικών Αποτελεσμάτων που στηρίζει τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, ωστόσο παραμένουν σημαντικές προκλήσεις σε αρκετά μέτωπα. Όσον αφορά τα θετικά σημεία, η αποτελεσματικότητα των κοινωνικών παροχών έχει αυξηθεί, η εισοδηματική ανισότητα έχει μειωθεί και η συνολική κοινωνική κατάσταση έχει βελτιωθεί, σαν αποτέλεσμα μεταρρυθμίσεων του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας. Από την άλλη πλευρά, μολονότι αυξάνεται σταθερά κατά τα τελευταία έτη, το ποσοστό απασχόλησης παραμένει μεταξύ των χαμηλότερων στην ΕΕ, ενώ ο συγκεκριμένος δείκτης παρουσιάζει μεγάλο και γενικά αμείωτο χάσμα μεταξύ των φύλων στην

⁽²⁾ Πληροφορίες σχετικά με το επίπεδο της πρόόδου και των δράσεων που αναλήφθηκαν ως απόκριση στις εισηγήσεις ακολουθητέας πολιτικής σε κάθε αντίστοιχο τμήμα των συστάσεων ανά χώρα παρουσιάζονται στον συνοπτικό πίνακα στο παράρτημα.

Ελλάδα. Η ανεργία —συμπεριλαμβανομένης της μακροχρόνιας ανεργίας— μειώνεται επίσης, ως αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης οικονομικής ανάκαμψης, αν και παραμένει μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ. Ωστόσο, το υψηλό ποσοστό των νέων εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης προκαλεί σοβαρή ανησυχία.

Όσον αφορά την πρόοδο ως προς την επίτευξη των εθνικών στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», η Ελλάδα έχει καλές επιδόσεις ως προς τη μείωση του ποσοστού πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης, την αύξηση του ποσοστού ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Βρίσκεται σε καλό δρόμο για την επίτευξη των στόχων της σχετικά με την έρευνα και την ανάπτυξη, τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και την ενεργειακή απόδοση. Αντίθετα, το ποσοστό απασχόλησης και η μείωση της φτώχειας υπολείπονται του στόχου.

Η Ελλάδα έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο τα τελευταία έτη ως προς την επίτευξη των στόχων της για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Έχει παρατηρηθεί σημαντική πρόοδος ως προς τους περιβαλλοντικούς στόχους (ΣΒΑ 7, 12, 13) με πολύ σημαντικά επιτεύγματα όσον αφορά τους στόχους της δράσης για το κλίμα. Επίσης, η Ελλάδα κατόρθωσε να μειώσει την εισοδηματική ανισότητα σε χαμηλότερα από τα προ της κρίσης επίπεδα (ΣΒΑ 10), χάρη σε βαθιές μεταρρυθμίσεις του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας τα τελευταία έτη. Από την άλλη πλευρά, η χώρα δυσκολεύεται ακόμη να δημιουργήσει βιώσιμη απασχόληση για τον πληθυσμό της, ιδίως τη νεολαία (ΣΒΑ 8) ⁽³⁾.

Οι κύριες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία και κοινωνία είναι οι ακόλουθες:

Ο ρυθμός αύξησης της παραγωγικότητας παραμένει χαμηλός, ενώ εξακολουθούν να υπάρχουν υψηλές επενδυτικές ανάγκες. Παρά τη σταδιακή της ανάκαμψη, η ελληνική οικονομία ακόμη βρίσκεται αντιμέτωπη με χαμηλές επενδύσεις, ιδιαίτερα από τον ιδιωτικό τομέα. Τα εμβληματικά έργα ιδιωτικοποίησης και η προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων έχουν καθοριστική σημασία για την αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων. Άλλοι ανασχετικοί παράγοντες για την αύξηση της παραγωγικότητας είναι: i) οι χαμηλές επιχειρηματικές επενδύσεις, ιδίως στον τομέα της έρευνας και της ανάπτυξης, ii) ο ακόμη υψηλός κανονιστικός φόρτος, iii) οι ανεπάρκειες στη δημόσια διοίκηση και το δικαστικό σύστημα, iv) οι περιορισμοί της πρόσβασης σε χρηματοδότηση και v) οι αναντιστοιχίες δεξιοτήτων.

Το απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων μειώνεται σταδιακά, ωστόσο παραμένει πολύ μεγάλο, γεγονός που απαιτεί σημαντικές περαιτέρω ενέργειες. Ο ελληνικός τραπεζικός τομέας έχει γίνει πιο σταθερός και ανθεκτικός στους κραδασμούς, όπως αποδεικνύεται από τη βελτίωση της ρευστότητας και την άρση των κεφαλαιακών ελέγχων. Ωστόσο, εξακολουθεί να επιβαρύνεται από μεγάλο απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων. Οι προοπτικές κερδοφορίας των τραπεζών είναι εύθραυστες, ενώ η ποιότητα των κεφαλαίων τους είναι χαμηλή και εξαρτάται από το κράτος. Οι αρχές επεξεργάζονται μια σειρά πρωτοβουλιών για την ενίσχυση του πλαισίου εξυγίανσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων, την ταχύτερη μείωση των επιπέδων χρέους και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος. Ωστόσο, υπάρχει περιθώριο επιτάχυνσης της εφαρμογής σε ορισμένους τομείς.

Εξακολουθούν να υπάρχουν περιφερειακές ανισότητες, κυρίως μεταξύ της περιφέρειας της πρωτεύουσας και της υπόλοιπης χώρας. Η Ελλάδα είναι χώρα με σημαντικές περιφερειακές ανισότητες, καθώς ο μισός πληθυσμός της και τα δύο τρίτα της οικονομίας της βρίσκονται συγκεντρωμένοι στην περιφέρεια της πρωτεύουσας. Δεδομένου του αραιού πληθυσμού και της μορφολογίας της χώρας, η οποία είναι ορεινή και νησιωτική, απαιτείται σημαντικός στρατηγικός σχεδιασμός για την εξασφάλιση συνδεσιμότητας και ευκαιριών για τις περιφερειακές περιοχές. Χρειάζεται επίσης

⁽³⁾ Στο πλαίσιο των δυνατοτήτων που παρέχει η νομική του βάση, το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο μπορεί να συμβάλει στον προσανατολισμό των εθνικών οικονομικών πολιτικών και πολιτικών απασχόλησης προς την επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης (ΣΒΑ) των Ηνωμένων Εθνών μέσω της παρακολούθησης της προόδου και της διασφάλισης στενότερου συντονισμού των εθνικών προσπαθειών. Η παρούσα έκθεση περιλαμβάνει ενισχυμένη ανάλυση και παρακολούθηση των ΣΒΑ. Σε νέο παράρτημα (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε) παρουσιάζεται στατιστική αξιολόγηση των τάσεων όσον αφορά τους ΣΒΑ στην Ελλάδα κατά την τελευταία πενταετία, με βάση το σύνολο δεικτών της ΕΕ για τους ΣΒΑ που έχει καταρτίσει η Eurostat.

τοπικός σχεδιασμός υψηλής ποιότητας για να εξασφαλιστεί η αποδοτική και αποτελεσματική χρήση των πόρων της ΕΕ.

Τα κύρια ευρήματα της εμπεριστατωμένης επισκόπησης που περιέχονται στην παρούσα έκθεση και οι σχετικές προκλήσεις πολιτικής έχουν ως εξής:

- **Οι μακροοικονομικές ανισορροπίες είναι διαδεδομένες σε όλους τους τομείς της Ελλάδας, ωστόσο καταβάλλονται προσπάθειες προσαρμογής.** Στο πλαίσιο του προγράμματος προσαρμογής, οι αρχές υιοθέτησαν ένα ευρύ φάσμα μέτρων με σκοπό: i) να τεθούν γερά θεμέλια στα δημόσια οικονομικά· ii) να αποκατασταθεί ο χρηματοπιστωτικός τομέας· iii) να βελτιωθεί η λειτουργία των αγορών προϊόντων και εργασίας· και iv) να ενισχυθεί το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας. Για τις προηγούμενες και τις εν εξελίξει θεσμικές και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, απαιτείται πολυετής και διαρκής εφαρμογή, ώστε να καταστούν πλήρως εμφανή τα αποτελέσματά τους. Καθοριστική σημασία έχει η λήψη περαιτέρω μέτρων για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών των ανισορροπιών, όπως η χαμηλή παραγωγικότητα, προκειμένου να τεθεί η Ελλάδα σε πορεία ισχυρής και βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης.
- **Εξαιτίας των συσσωρευμένων ανισορροπιών θα απαιτηθούν περαιτέρω μεταρρυθμιστικές προσπάθειες τα επόμενα έτη.** Δεδομένων των υψηλών ανισορροπιών σε όρους μεταβλητών αποθέματος, οι θετικές εξελίξεις ως προς τις μεταβλητές ροών τα τελευταία έτη είχαν περιορισμένη μόνο επίδραση όσον αφορά την επίτευξη των στόχων αναφοράς από την Ελλάδα στο πλαίσιο της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών. Οι πολιτικές που στηρίζουν την οικονομική ανάπτυξη και την ανάκαμψη της αγοράς εργασίας αναμένεται να δημιουργήσουν ένα περιβάλλον όπου θα είναι δυνατή η μείωση των ανισορροπιών με ταχύτερο ρυθμό, μεταξύ άλλων, με τη συνδρομή περαιτέρω μεταρρυθμίσεων και την εφαρμογή υφιστάμενων μεταρρυθμίσεων.
- **Η περαιτέρω εξομάλυνση του χρηματοπιστωτικού τομέα αποτελεί βασικό συστατικό για διαρκή ανάπτυξη.** Χάρη σε συνεχείς προσπάθειες ενίσχυσης του νομικού πλαισίου, ο ελληνικός τραπεζικός τομέας έχει γίνει πιο σταθερός και ανθεκτικός σε κραδασμούς. Μολονότι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια μειώνονται σημαντικά από την κορύφωσή τους στα τέλη του 2016, εντούτοις παραμένουν σε πολύ υψηλά επίπεδα και επιβαρύνουν σημαντικά τις επιδόσεις του τραπεζικού συστήματος, ενώ περιορίζουν και την ικανότητά του να χρηματοδοτήσει την ανάπτυξη. Ο ρυθμός υλοποίησης των εν εξελίξει πρωτοβουλιών για τον εξορθολογισμό της νομοθεσίας για την αφερεγγυότητα και τη διασφάλιση της ενδεδειγμένης εκτέλεσης όλων των εξασφαλίσεων, σε συνδυασμό με το προσφάτως ψηφισθέν καθεστώς προστασίας περιουσιακών στοιχείων «Ηρακλής», θα έχει καθοριστικό ρόλο στις στρατηγικές των τραπεζών για την περαιτέρω επιτάχυνση της μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Η δημιουργία ολοκληρωμένου κεντρικού πιστωτικού μητρώου θα μπορούσε επίσης να μειώσει περαιτέρω τα κενά πληροφόρησης μεταξύ δανειστών και δανειοληπτών.
- **Λαμβάνονται μέτρα βελτίωσης της λειτουργίας της αγοράς εργασίας.** Η Ελλάδα βρίσκεται σε διαδικασία μεταρρύθμισης του συστήματος ενεργητικής πολιτικής για την αγορά εργασίας και ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης του εργατικού της δυναμικού. Συνεχίζεται η καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας, με μεγαλύτερη έμφαση στην πρόληψη της κατάχρησης της μερικής απασχόλησης. Χρειάζεται παρακολούθηση των μισθολογικών εξελίξεων ώστε να αποφεύγονται ενδεχόμενες δυσμενείς επιδράσεις στην ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση. Υπάρχει περιθώριο ενίσχυσης του κοινωνικού διαλόγου, μεταξύ άλλων, με την προώθηση της ουσιαστικής συμμετοχής των κοινωνικών εταίρων στη χάραξη της εθνικής πολιτικής.
- **Παρά τη συνολική βελτίωση, η χώρα ακόμη βρίσκεται αντιμέτωπη με προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού.** Ο κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού

παραμένει ένας από τους υψηλότερους στην ΕΕ. Η φτώχεια των εργαζομένων εξακολουθεί να είναι υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ. Τα παιδιά και τα άτομα σε ηλικία εργασίας εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού συγκριτικά με τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, και η μερική αναστροφή προηγούμενων συνταξιοδοτικών μεταρρυθμίσεων ενέχει τον κίνδυνο να μειωθεί εκ νέου το σχετικό ποσοστό των κοινωνικών παροχών που δαπανώνται για τις νεότερες γενιές. Σημαντική ανησυχία εξακολουθεί να προκαλεί η πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή στέγαση και η ενεργειακή φτώχεια. Η ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών έχει γίνει δυσχερέστερη εξαιτίας της αυξημένης εισροής αιτούντων άσυλο. Συγκεκριμένα, εξακολουθεί να είναι δύσκολη η πρόσβαση αυτών των ομάδων σε βασικές υπηρεσίες, όπως εκπαίδευση, υγεία και στέγαση.

- **Τα δημόσια οικονομικά της Ελλάδας έχουν βελτιωθεί, αλλά το δημόσιο χρέος της παραμένει υψηλό και η εξασφάλιση πιο ισοσκελισμένου ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μπορεί να τη βοηθήσει να ενισχύσει την καθαρή διεθνή επενδυτική της θέση.** Μολονότι το δημοσιονομικό ισοζύγιο της Ελλάδας έχει βελτιωθεί και η χώρα υπερκαλύπτει τους ετήσιους δημοσιονομικούς στόχους της ήδη από το 2016, χρειάζεται περαιτέρω μείωση του δημόσιου χρέους, το οποίο υπερέβαινε το 180 % του ΑΕΠ στα τέλη του 2018 (ένα από τα υψηλότερα στην ΕΕ). Για να μειωθεί το δημόσιο χρέος (ως ποσοστό του ΑΕΠ), είναι σημαντικό να εξακολουθήσουν να εφαρμόζονται οι μεταρρυθμίσεις που συμφωνήθηκαν βάσει του πλαισίου ενισχυμένης εποπτείας, ιδίως συνταξιοδοτικές μεταρρυθμίσεις και μεταρρυθμίσεις της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, καθώς και βελτιώσεις στη διαδικασία του προϋπολογισμού. Για να μειωθεί το δημόσιο χρέος ως προς το ΑΕΠ θα απαιτηθεί επίσης διαρκής οικονομική ανάπτυξη, ενώ για να βελτιωθεί η πολύ αρνητική καθαρή διεθνή επενδυτική θέση θα απαιτηθούν περαιτέρω προσαρμογές στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Μολονότι έχουν δρομολογηθεί μεταρρυθμίσεις στο επιχειρηματικό περιβάλλον, τη δημόσια

διοίκηση και το σύστημα της δικαιοσύνης, η ατζέντα πολιτικής πρέπει να είναι πιο φιλόδοξη.

Από το 2010, η Ελλάδα έχει υλοποιήσει εκτεταμένες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις με στόχο: i) τη μείωση των εμποδίων για τον ανταγωνισμό· ii) την απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών που απαιτούνται για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας· και iii) τον εξορθολογισμό του νομικού πλαισίου των νομοθετικά κατοχυρωμένων επαγγελματών. Ωστόσο, η Ελλάδα υστερεί σημαντικά έναντι των ομολόγων της στην ΕΕ όσον αφορά την «ευχέρεια ανάληψης επιχειρηματικής δραστηριότητας». Χρειάζονται περαιτέρω μεταρρυθμίσεις για να βελτιωθεί το επιχειρηματικό περιβάλλον και να διευκολυνθεί η σύσταση και η επέκταση ανταγωνιστικών επιχειρήσεων, καθώς και για να προσελκυστούν εγχώριες και ξένες παραγωγικές επενδύσεις. Στους πλέον προβληματικούς τομείς περιλαμβάνονται η καταχώριση ιδιοκτησίας, η εκτέλεση των συμβάσεων και η πρόσβαση σε πιστώσεις. Έχει σημειωθεί πρόοδος όσον αφορά τομεακές μεταρρυθμίσεις της αγοράς προϊόντων, αλλά οι ανεπάρκειες της δημόσιας διοίκησης, συμπεριλαμβανομένης της πολύ περιορισμένης παροχής ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών και της γραφειοκρατίας, εξακολουθούν να αποτελούν εμπόδια για τις επιχειρήσεις. Για την επιτυχή παροχή ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών απαιτούνται δίκτυα υψηλής ταχύτητας σε ολόκληρη τη χώρα. Η αποδοτικότητα των δημόσιων δαπανών θα ωφεληθεί από την αντιμετώπιση συστημικών αδυναμιών, όπως οι υπερβολικά χαμηλές προσφορές σε διαδικασίες σύναψης δημόσιων συμβάσεων. Οι ανεπάρκειες του δικαστικού συστήματος επηρεάζουν επίσης αρνητικά το επενδυτικό κλίμα και περιορίζουν τη χορήγηση πιστώσεων στην πραγματική οικονομία.

Το ελληνικό σύστημα υγείας πάσχει από χρόνιες αδυναμίες που οδηγούν σε μη αποδοτικές δαπάνες και σε σημαντική μη κάλυψη ιατρικών αναγκών. Η συνεχής γήρανση του πληθυσμού θα αποτελέσει πρόσθετη πρόκληση για τη μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του συστήματος υγείας. Για να αντιμετωπιστεί αυτή η επερχόμενη δημογραφική πρόκληση και να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα των ελληνικών συστημάτων υγείας και μακροχρόνιας περίθαλψης θα είναι ουσιαστικής σημασίας: i) η βελτιστοποίηση των δαπανών υγείας, με την αποθάρρυνση της υπερβολικής χρήσης προϊόντων, ιδίως φαρμάκων, και υπηρεσιών· ii) η βελτίωση

της διαχείρισης των νοσοκομείων και των διαδικασιών σύναψης δημόσιων συμβάσεων· και iii) η βελτίωση της διακυβέρνησης. Θα πρέπει να ολοκληρωθεί η προσφάτως δρομολογηθείσα μεταρρύθμιση του συστήματος πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας ώστε να βελτιωθεί η αποδοτικότητα και να εξασφαλιστεί ισότιμη πρόσβαση στη φροντίδα υγείας.

Καίρια σημασία έχει η θέσπιση ενός πλαισίου στο οποίο η περιβαλλοντική βιωσιμότητα θα συμβαδίζει με την οικονομική ανάπτυξη και τις θεσμικές μεταρρυθμίσεις. Η πρόοδος ως προς την προώθηση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας ήταν περιορισμένη, εν μέρει εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, και η Ελλάδα πλέον αντιμετωπίζει συγκεκριμένες προκλήσεις στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών και της προστασίας έναντι φυσικών καταστροφών. Για τη βελτίωση της βιωσιμότητας, η Ελλάδα σχεδιάζει να επιφέρει θεμελιώδεις αλλαγές, ο κοινωνικός αντίκτυπος των οποίων θα χρειαστεί στενή παρακολούθηση.

Για τη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης και τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας θα απαιτηθούν εξειδικευμένοι εργαζόμενοι. Η Ελλάδα πρέπει να αντιμετωπίσει τα πενιχρά αποτελέσματα του εκπαιδευτικού συστήματος, να συνεχίσει την αναβάθμιση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και να επενδύσει στη διά βίου μάθηση. Για να τα επιτύχει αυτά, θα πρέπει να βρει τρόπους να καταστήσει το εκπαιδευτικό σύστημα πιο συναφές με την αγορά εργασίας, ιδίως σε επίπεδο μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Πρέπει να βελτιωθεί το επίπεδο δεξιοτήτων —συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών δεξιοτήτων— και ικανοτήτων. Συνολικά, μείζονες προκλήσεις παραμένουν η χαμηλή και μη αποδοτική χρηματοδότηση της εκπαίδευσης και η γενική έλλειψη λογοδοσίας στο σύστημα.

Ο προσδιορισμός των επενδυτικών αναγκών για πράσινες τεχνολογίες και βιώσιμες λύσεις, καθώς και η εξασφάλιση επαρκούς χρηματοδότησης θα έχουν καθοριστική σημασία για την υλοποίηση των στόχων για το κλίμα και την ενέργεια και θα διαμορφώσουν ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης. Χρειάζονται επενδύσεις για βιώσιμη ανάπτυξη, ιδίως στον τομέα της ενέργειας. Η Ελλάδα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από εισαγωγές βασικών πηγών

πρωτογενούς ενέργειας, όπως το πετρέλαιο, του οποίου η χρήση στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας είναι σχετικά υψηλή συγκριτικά με τον μέσο όρο της ΕΕ, και το φυσικό αέριο. Ο τομέας αυτός χαρακτηρίζεται επίσης από στρεβλώσεις της αγοράς, έλλειψη ανταγωνισμού και αργή ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας τα τελευταία έτη. Χάρη στη γεωγραφική της θέση, η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να καταστεί ενεργειακός κόμβος —τόσο για το φυσικό αέριο όσο και για την ηλεκτρική ενέργεια— για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, αλλά για να το επιτύχει θα χρειαστεί να αναπτύξει μεγάλα έργα υποδομής με γειτονικές χώρες.

Ο τομέας των μεταφορών ευθύνεται για το μεγαλύτερο μερίδιο της συνολικής κατανάλωσης τελικής ενέργειας στην Ελλάδα. Το εξωτερικό του κόστος για την κοινωνία (δηλ. το κόστος που σχετίζεται με ατυχήματα, ατμοσφαιρική ρύπανση κ.λπ.) εκτιμάται ότι ανέρχεται περίπου στο 6 % του ΑΕΠ της χώρας.

Η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με πολλαπλούς και σοβαρούς φυσικούς και περιβαλλοντικούς κινδύνους, ιδίως πλημμύρες και δασικές πυρκαγιές. Η κατάλληλη αντιμετώπιση παρεμποδίζεται συχνά από την έλλειψη δομών, συντονισμού, σχεδιασμού και ιεράρχησης προτεραιοτήτων, καθώς και από την απουσία συστημάτων έγκαιρης προειδοποίησης.

Η μετάβαση σε μια πιο πράσινη οικονομία θα έχει ως επακόλουθο σοβαρές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις και θα χρειαστούν σημαντικές προσπάθειες περιβαλλοντικής αποκατάστασης στις περιφέρειες εξόρυξης λιγνίτη της Ελλάδας. Η κυβέρνηση ανακοίνωσε πρόσφατα την επιτάχυνση του σχεδίου για τον παροπλισμό των λιγνιτικών ηλεκτροπαραγωγικών σταθμών της Ελλάδας έως το 2028. Η πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για έναν Μηχανισμό Δίκαιης Μετάβασης βάσει του επόμενου πολυετούς δημοσιονομικού πλαισίου για την περίοδο 2021-2027 θα βοηθήσει να διασφαλιστεί ο δίκαιος χαρακτήρας της μετάβασης προς την κλιματική ουδετερότητα της ΕΕ, βοηθώντας τις περιφέρειες της Ελλάδας που πλήττονται περισσότερο να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες. Ο Μηχανισμός περιλαμβάνει Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, ειδικό καθεστώς δίκαιης μετάβασης στο πλαίσιο του InvestEU και νέο μηχανισμό

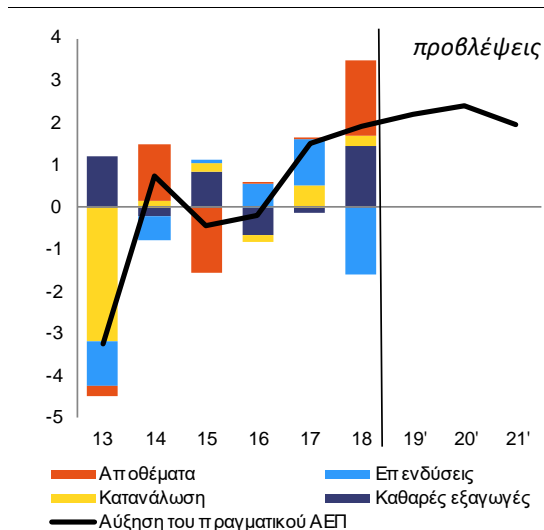
δανειοδότησης του δημόσιου τομέα με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων. Στο παράρτημα Δ προσδιορίζονται κύριες προτεραιότητες για στήριξη από το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, το οποίο έχει συσταθεί ως τμήμα του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης, με βάση την ανάλυση των προκλήσεων μετάβασης που περιγράφονται στην παρούσα έκθεση.

1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Αύξηση του ΑΕΠ

Η **ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας συνεχίζεται**. Σύμφωνα με τις χειμερινές προβλέψεις της Επιτροπής του 2020, η πραγματική αύξηση του ΑΕΠ το 2019 προβλέπεται να ανέλθει στο 2,2 %, με κύριο μοχλό τις εξαγωγές, ενώ η αύξηση της κατανάλωσης παρέμεινε υποτονική κατά τα τρία πρώτα τρίμηνα του 2019. Το 2020 η ανάπτυξη προβλέπεται να αυξηθεί στο 2,4 %, ποσοστό που εξακολουθεί, ωστόσο, να υπερβαίνει αρκετά τη δυνητική ανάπτυξη και, ως εκ τούτου, θα συμβάλει στο κλείσιμο του κενού παραγωγής.

Διάγραμμα 1.1: **Αύξηση και συνιστώσες του πραγματικού ΑΕΠ**

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Αναμένεται επιτάχυνση της ιδιωτικής κατανάλωσης. Το 2020 και το 2021 η ιδιωτική κατανάλωση αναμένεται να αποτελέσει έναν από τους κύριους μοχλούς οικονομικής ανάπτυξης. Τα φορολογικά μέτρα που εγκρίθηκαν το 2019 αναμένεται να έχουν θετική επίδραση στην ιδιωτική κατανάλωση το 2020 και το 2021, επειδή αποσκοπούν στη μείωση της φορολόγησης των εισοδημάτων από την εργασία (της «φορολογικής επιβάρυνσης») στα χαμηλότερα εισοδήματα και στη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης της εργασίας και του κεφαλαίου γενικά.

Το ποσοστό αποταμίευσης παραμένει αρνητικό. Το ακαθάριστο ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών είναι αρνητικό από το 2012, γεγονός

που υποδεικνύει ότι τα νοικοκυριά εξαντλούν τις αποταμιεύσεις για να χρηματοδοτήσουν την κατανάλωση. Παρά τις πρόσφατες βελτιώσεις, το ποσοστό δεν αναμένεται να λάβει θετικό πρόσημο τα επόμενα έτη. Σε συνδυασμό με την ακόμη υψηλή ανεργία, τη μέτρια αύξηση του εισοδήματος και το υψηλό δημόσιο χρέος, και δεδομένης της προβολής ότι λιγότερα άτομα σε ηλικία εργασίας θα πρέπει να στηρίζουν περισσότερα άτομα σε ηλικία συνταξιοδότησης, το αρνητικό ποσοστό αποταμίευσης υποδεικνύει συνεχιζόμενη χαμηλή ικανότητα εξυπηρέτησης χρέους από τα νοικοκυριά στο μέλλον.

Οι επενδύσεις αναμένεται να επιταχυνθούν, αν και από χαμηλό επίπεδο. Στηριζόμενες από τις θετικές προσδοκίες και τη μεταστροφή προς ένα ευνοϊκότερο προς τις επενδύσεις φορολογικό πλαίσιο με τη δέσμη φορολογικών μέτρων του 2020, οι επενδύσεις αναμένεται να αυξηθούν κατά περισσότερο από 10 % το 2020, αύξηση που τις καθιστά τον δεύτερο κύριο μοχλό ανάπτυξης. Η αύξηση αυτή θα συμβάλει στην, έστω και πολύ σταδιακή, μείωση του μεγάλου επενδυτικού κενού που παρατηρείται στην Ελλάδα συγκριτικά με τους ομολόγους της στην ΕΕ, το οποίο αποτυπώνει τα σταθερά χαμηλά επίπεδα επενδύσεων ως απότοκο της περιόδου της κρίσης. Το 2018 οι επενδύσεις ανήλθαν στο 11,1 % του ΑΕΠ, ποσοστό χαμηλότερο από το ήμισυ του μέσου επιπέδου τους προ κρίσης και το χαμηλότερο στην ΕΕ. Η υποχώρηση κατά τη διάρκεια της κρίσης οφειλόταν στη μείωση των ιδιωτικών επενδύσεων, αν και οι δημόσιες επενδύσεις μειώθηκαν επίσης σημαντικά.

Το χρέος των νοικοκυριών εξακολουθεί να υπερβαίνει κατά πολύ τα προληπτικά όρια παρά την ενεργητική απομόχλευση το 2018. Το χρέος των ιδιωτικών νοικοκυριών, το οποίο ανέρχεται σε 56,8 % του ΑΕΠ, υπερβαίνει κατά πολύ τους προληπτικούς δείκτες αναφοράς και τους δείκτες αναφοράς βάσει θεμελιωδών μεγεθών για τα χρέη των νοικοκυριών στην Ελλάδα (36,1 % και 21,6 %, αντίστοιχα, το 2018) ⁽⁴⁾. Τα νοικοκυριά

⁽⁴⁾ Οι δείκτες αναφοράς βάσει θεμελιωδών μεγεθών προκύπτουν από παλινδρομήσεις με τις οποίες αποτυπώνονται οι βασικοί συντελεστές της πιστωτικής επέκτασης και λαμβάνεται υπόψη ένα δεδομένο αρχικό απόθεμα χρέους. Τα προληπτικά όρια αναπαριστούν το όριο χρέους πέρα από το οποίο είναι σχετικά υψηλή η πιθανότητα τραπεζικής κρίσης, ελαχιστοποιώντας την πιθανότητα μη αναγνωρισμένης κρίσης και εσφαλμένων

έχουν προβεί σε ενεργητική απομόχλευση, αλλά η ικανότητα απορρόφησης χρέους των ελληνικών νοικοκυριών παραμένει υπερβολικά χαμηλή για να μειώσει το χρέος των νοικοκυριών στα προληπτικά επίπεδα στο εγγύς μέλλον, εξαιτίας της υψηλής ανεργίας και των μειωμένων επιπέδων εισοδήματος. Η χαμηλή ικανότητα απορρόφησης χρέους συμβαδίζει με το υψηλό ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων των νοικοκυριών στην Ελλάδα (βλ. τμήμα 4.2 για περισσότερες λεπτομέρειες).

Οι μη χρηματοοικονομικές εταιρείες προβαίνουν σε ενεργητική απομόχλευση, ωστόσο το απόθεμα ιδιωτικού χρέους και ιδίως μη εξυπηρετούμενου χρέους παραμένει υψηλό. Το απόθεμα χρέους του τομέα των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών, το οποίο ανήλθε στο 59 % του ΑΕΠ το 2018, εξακολουθεί να υπερβαίνει τον δείκτη αναφοράς του 40 % βάσει θεμελιωδών μεγεθών, αλλά υπολείπεται του προληπτικού ορίου του 67 %, χάρη στις πρόσφατες προσπάθειες απομόχλευσης. Η πιστωτική επέκταση στον εταιρικό τομέα απέκτησε θετικό πρόσημο το 2019, αλλά παραμένει συγκεντρωμένη προς τις μεγάλες εταιρείες (βλ. κεφάλαιο 4.2).

Η αύξηση των εξαγωγών συνεχίζεται, αλλά βραδύτερα από ό,τι τα προηγούμενα έτη, εν μέσω εξασθένησης της εξωτερικής ζήτησης. Έπειτα από ισχυρή ανάπτυξη το 2018 και το 2019, προβλέπεται βραδύτερη αύξηση των εξαγωγών το 2020 και το 2021. Μολονότι την τελευταία διετία σημειώθηκαν κέρδη στις εξαγωγικές αγορές, η οικονομία παραμένει σχετικά κλειστή. Οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, οι οποίες ανήλθαν περίπου στο 36 % του ΑΕΠ το 2018, υπολείπονται σημαντικά του μέσου όρου του 48 % στη ζώνη του ευρώ. Καθώς η οικονομική ανάπτυξη επιβραδύνεται στις κύριες εξαγωγικές αγορές, οι ελληνικές εξαγωγές αναμένεται επίσης να επηρεαστούν, αν και, λόγω της δομής τους, οι ελληνικές εξαγωγές προφυλάσσονται σε κάποιο βαθμό από την επιβράδυνση στις αγορές προορισμού. Η διευκόλυνση της μεταστροφής της οικονομικής δομής προς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες θα μπορούσε να απελευθερώσει περαιτέρω αναπτυξιακό δυναμικό για την ελληνική οικονομία (βλ. πλαίσιο 4.4.1. σχετικά με

τις στρατηγικές προώθησης των εξαγωγών, για περισσότερες λεπτομέρειες).

Οι εισαγωγές πρόκειται να αυξηθούν εξαιτίας της αύξησης της κατανάλωσης και των επενδύσεων, με αποτέλεσμα επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου. Κατά τη διάρκεια της κρίσης, το εμπορικό ισοζύγιο βελτιώθηκε σημαντικά, από -12,6 % του ΑΕΠ το 2008 σε -0,2 % του ΑΕΠ το 2018, χάρη στη σημαντικά χαμηλότερη δραστηριότητα στον τομέα των επενδύσεων και της κατανάλωσης σε περιβάλλον ύφεσης, γεγονότα που με τη σειρά τους οδήγησαν σε μείωση των εισαγωγών. Κατά τα προσεχή έτη αναμένεται νέα επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου αγαθών, λόγω της βασισμένης σε εγχώριους παράγοντες ανάκαμψης που αναμένεται να ωθήσει ανοδικά τις εισαγωγές και της χαμηλότερης αύξησης των εξαγωγών εξαιτίας του εξωτερικού περιβάλλοντος.

Δυναμική ανάπτυξη

Η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής ⁽⁵⁾ αυξήθηκε το 2018, ωστόσο παραμένει σημαντικά χαμηλότερη από τα προ κρίσης επίπεδα. Η αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής στην Ελλάδα ανήλθε περίπου στο 1,5 % το 2018, σχεδόν τρεις φορές υψηλότερη από τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ, ωστόσο εξακολουθεί να είναι πολύ χαμηλότερη από τα προ κρίσης επίπεδα (το 2018 η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής εξακολουθούσε να είναι χαμηλότερη από το επίπεδο του 2008 κατά 14,4 %). Κατά την περίοδο που προηγήθηκε της κρίσης (2000-2008) η ετήσια συνολική αύξηση της παραγωγικότητας ήταν κατά μέσο όρο 1,6 %, ενώ κατά την περίοδο της κρίσης (2008-2016) ο μέσος όρος απέκτησε αρνητικό πρόσημο, στο -2,2 %. Η εξέλιξη αυτή δείχνει ότι οι τρέχοντες ρυθμοί ανάπτυξης δεν επαρκούν για να προωθήσουν ουσιαστική πραγματική σύγκλιση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Η πρόσφατη αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής οφειλόταν σε αυξήσεις της παραγωγικότητας του κεφαλαίου. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει ότι, ενώ η απασχόληση ανακάμπτει, η

συναγεμίων. Οι μεθοδολογίες περιγράφονται στο έγγραφο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2018γ). .

⁽⁵⁾ Η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής αποτελεί μέτρο της παραγωγικότητας με το οποίο αποτυπώνονται επιδράσεις στη συνολική παραγωγή που δεν προκαλούνται από παραδοσιακά μετρούμενες εισροές εργασίας και κεφαλαίου.

συσσώρευση κεφαλαίου ήταν αρνητική τα τελευταία έτη. Επομένως, η αύξηση των επενδύσεων και η αντικατάσταση του μειωμένου αποθέματος κεφαλαίου θα μπορούσε να απελευθερώσει περαιτέρω αναπτυξιακό δυναμικό.

Η υποχώρηση της παραγωγικότητας της εργασίας (παραγωγή ανά απασχολούμενο άτομο) από την έναρξη της κρίσης έλαβε τέλος το 2017. Το 2018 η αύξηση της απασχόλησης οδήγησε σε αύξηση της προστιθέμενης αξίας και, μολονότι η παραγωγικότητα της εργασίας αυξήθηκε οριακά μόνο (0,2 % αύξηση το 2018), έλαβε τέλος η παρατεταμένη περίοδος υποχώρησης από την έναρξη της κρίσης στην Ελλάδα. Το γεγονός αυτό συμβάδιζε με τις εξελίξεις στη ζώνη του ευρώ, όπου το μερίδιο της εργασίας στη συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής παρέμεινε επίσης στάσιμο το 2018. Ωστόσο, ορισμένοι τομείς όπως η μεταποίηση και οι υπηρεσίες σημείωσαν υψηλότερους ρυθμούς αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας (3,4 % και 0,6 % το 2018).

Οι χαμηλές επενδύσεις στην έρευνα και την ανάπτυξη, ο υψηλός κανονιστικός φόρτος και οι αναντιστοιχίες δεξιοτήτων επηρεάζουν αρνητικά την αύξηση της παραγωγικότητας. Σύμφωνα με διάφορες μεθόδους μέτρησης, η Ελλάδα είναι μία από τις χώρες με τον χαμηλότερο επιχειρηματικό δυναμισμό στην ΕΕ. Ο υψηλός κανονιστικός φόρτος και οι ανεπάρκειες στη δημόσια διοίκηση και το δικαστικό σύστημα δρουν ανασταλτικά για την αύξηση της παραγωγικότητας. Από τις χαμηλές επενδύσεις των επιχειρήσεων στην έρευνα, την ανάπτυξη και την καινοτομία, τη σχετικά χαμηλή συνάφεια της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας και τις αυξανόμενες αναντιστοιχίες δεξιοτήτων διαφαίνονται επίσης ισχυρές προοπτικές ανάπτυξης στο μέλλον. Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες των τελευταίων ετών αποφέρουν καρπούς με αργούς ρυθμούς, όπως είναι εμφανές από τις ελαφρώς θετικές εξελίξεις της συνολικής παραγωγικότητας το περασμένο έτος.

Ανταγωνιστικότητα

Κατά τη διάρκεια της κρίσης βελτιώθηκε η ανταγωνιστικότητα κόστους, η οποία θα έχει καθοριστικό ρόλο ώστε να αντισταθμιστούν οι μισθολογικές αυξήσεις από την αύξηση της

παραγωγικότητας στο μέλλον. Το ονομαστικό και πραγματικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος μειώθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης —κυρίως λόγω μειώσεων στους μισθούς και χαμηλού πληθωρισμού— ενώ η ανταγωνιστικότητα κόστους ανέκαμψε. Καθώς οι μισθοί και ο πληθωρισμός άρχισαν να κινούνται ανοδικά κατά την οικονομική ανάκαμψη το 2018 και το 2019, το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος άρχισε μεν να αυξάνεται, αλλά λιγότερο από ό,τι στους βασικούς εμπορικούς εταίρους της χώρας. Ως αποτέλεσμα, η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας ήταν ανθεκτική και τα μερίδια των εξαγωγικών αγορών σημείωσαν σημαντικά κέρδη. Ωστόσο, τα επόμενα έτη η χαμηλή αύξηση της παραγωγικότητας θα αποτελέσει κίνδυνο για την ανταγωνιστικότητα. Με τους μισθούς να αυξάνονται και την οικονομική ανάπτυξη να βασίζεται σε εγχώριους παράγοντες, η Ελλάδα δεν μπορεί να εξαρτάται από την υποτονική αύξηση των μισθών για να διατηρήσει την ανταγωνιστικότητά της. Κατά συνέπεια, καθοριστική σημασία θα έχει η στήριξη της αύξησης της παραγωγικότητας.

Εξωτερική θέση

Η εξωτερική θέση επιδεινώνεται ελαφρά, εν μέσω διευρυνόμενου ελλείμματος στις εμπορευματικές συναλλαγές. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών έχει προσαρμοστεί σημαντικά σε σχέση με τα μη βιώσιμα προ κρίσης επίπεδά του, ωστόσο αναμένεται να παραμείνει αρνητικό, στο -2,5 % του ΑΕΠ το 2019 και το -2,9 % το 2020. Το θετικό εμπορικό ισοζύγιο υπηρεσιών και το λιγότερο αρνητικό ισοζύγιο αγαθών συνέβαλαν στη βελτίωση του μεγάλου ανοίγματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σε επίπεδα άνω του -2 % το 2017. Ωστόσο, καθώς οι επενδύσεις και η κατανάλωση αρχίζουν να κινούνται ανοδικά το 2020 και το 2021, αναμένεται να μειωθεί και πάλι η συμβολή του εμπορίου αγαθών στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, εξαιτίας του υψηλού ποσοστού εισαγωγών της εγχώριας ζήτησης (βλ. πλαίσιο 4.4.1).

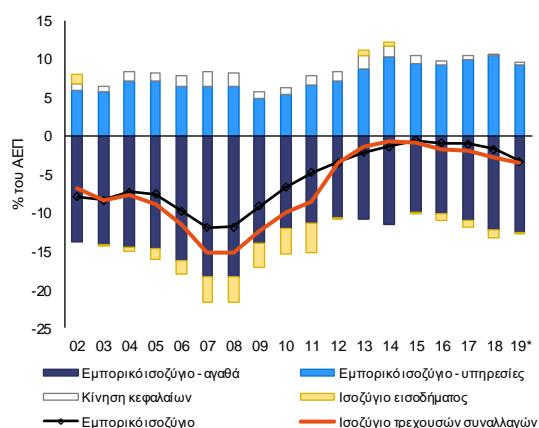
Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση παραμένει ιδιαίτερα αρνητική, κυρίως εξαιτίας του δημόσιου χρέους. Οι καθαρές εξωτερικές υποχρεώσεις παραμένουν μεγάλες, ανερχόμενες στο -143,3 % του ΑΕΠ το 2018. Η σύνθεση του κυρίως δημόσιου χρέους προς επίσημους πιστωτές

μετριάξει τον άμεσο κίνδυνο, ωστόσο η χώρα παραμένει ευάλωτη σε εξωτερικούς κραδασμούς. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών που χρειάζεται για να σταθεροποιηθεί η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση πάνω από το -35 % του ΑΕΠ εντός των επόμενων 20 ετών υπολογίζεται σε 1 %, ποσοστό που μπορεί να επιτευχθεί μόνο με περαιτέρω μεταρρυθμιστικές προσπάθειες, σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας και των επενδύσεων μεσοπρόθεσμα (βλ. κεφάλαιο 4.4 για τις επενδύσεις και την παραγωγικότητα).

Πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός αναμένεται να παραμείνει χαμηλός βραχυπρόθεσμα, αλλά να αυξηθεί μεσοπρόθεσμα. Ο ρυθμός αύξησης του εναρμονισμένου δείκτη τιμών καταναλωτή, ο οποίος χρησιμοποιείται για τη μέτρηση του ονομαστικού πληθωρισμού, υποχώρησε στο 0,5 % το 2019, εν μέρει λόγω μείωσης των τιμών ενέργειας. Εκτός από τις χαμηλότερες τιμές ενέργειας, η μείωση του φόρου προστιθέμενης αξίας το δεύτερο τρίμηνο του 2019 περιόρισε τον πληθωρισμό για το εν λόγω έτος. Ο πληθωρισμός αναμένεται να παραμείνει σε γενικές γραμμές σταθερός στο 0,7 % το 2020 και να αυξηθεί ελαφρά σε ποσοστό μόλις κάτω από το 1 % το 2021, καθώς κλείνει το κενό παραγωγής.

Διάγραμμα 1.2: **Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και κίνησης κεφαλαίων, καθώς και σύνθεση του ΑΕΠ επί τοις %**

Σημείωση: *19 με την επιφύλαξη πρόβλεψης

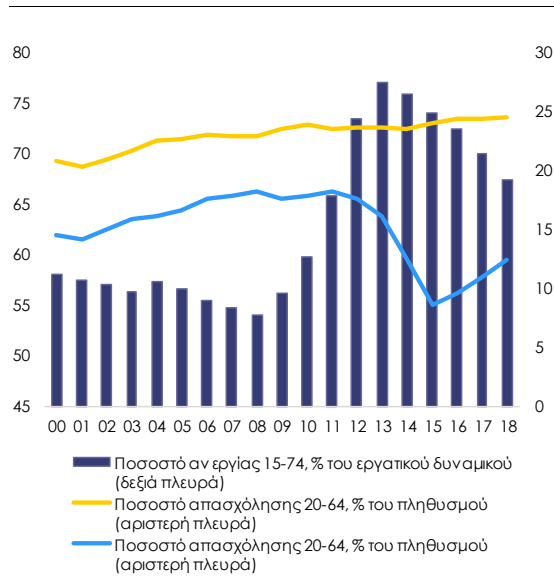
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Αγορά εργασίας

Η αγορά εργασίας συνεχίζει να βελτιώνεται, ωστόσο εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις. Ως αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης οικονομικής ανάκαμψης και των μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας, το ποσοστό απασχόλησης αυξήθηκε, από 59,7 % το τρίτο τρίμηνο του 2018 σε 61,2 % το τρίτο τρίμηνο του 2019. Ωστόσο, παραμένει το χαμηλότερο στην ΕΕ και πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, που ανήλθε στο 73,8 % το τρίτο τρίμηνο του 2019. Επιπλέον, ενώ το ποσοστό απασχόλησης για τους άνδρες ήταν 71,3 %, για τις γυναίκες ήταν μόνο 51,3 %, ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και σημαντικά χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, που είναι 68,2 %. Η απασχόληση προβλέπεται να αυξηθεί κατά 2,2 % το 2019 και το 2020.

Η ανεργία συνέχισε να μειώνεται σταθερά, αλλά παραμένει η υψηλότερη στην ΕΕ. Το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε στο 16,6 % τον Οκτώβριο του 2019, από 18,5 % τον Οκτώβριο του 2018, και προβλέπεται να μειωθεί στο 15,4 % το 2020. Αν και μειώνεται σταθερά από τον Οκτώβριο του 2013, η ανεργία στην Ελλάδα παραμένει μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ, τόσο συνολικά όσο και μεταξύ των διαφόρων πληθυσμιακών ομάδων. Η ανεργία των νέων υποχώρησε, από 37,8 % το τρίτο τρίμηνο του 2018 σε 34,2 % το τρίτο τρίμηνο του 2019, ωστόσο παρέμεινε σημαντικά υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ, που ανέρχεται σε 14,4 %. Το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας μειώθηκε, από 15,6 % το 2017 σε 13,6 % το 2018, ωστόσο παρέμεινε κατά πολύ υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (2,9 %).

Διάγραμμα 1.3: Ποσοστά δραστηριότητας, απασχόλησης και ανεργίας, 2000-2018

Πηγή: Eurostat

Κοινωνικές εξελίξεις

Η φτώχεια μειώνεται σταδιακά, αλλά παραμένει μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ, πλήττοντας ιδίως τα παιδιά και τα άτομα σε ηλικία εργασίας. Μεταξύ του 2017 και του 2018, το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού μειώθηκε, από 34,8 % σε 31,8 % (έναντι μέσου όρου της ΕΕ ύψους 21,9 % το 2018). Ομοίως, το ποσοστό του πληθυσμού που πλήττονταν από σοβαρή υλική στέρηση το 2018 μειώθηκε στο 16,7 %, από 21,1 % το 2017 (ο μέσος όρος της ΕΕ είναι 5,9 %). Αυτές οι θετικές τάσεις αντανakλούν τη συνεχιζόμενη ανάκαμψη της αγοράς εργασίας, καθώς και την ενίσχυση του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας που πραγματοποιήθηκε τα τελευταία έτη. Τα παιδιά και τα άτομα σε ηλικία εργασίας εξακολουθούν να πλήττονται περισσότερο από τη φτώχεια (το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ανέρχεται στο 33,3 % και στο 35 %, αντίστοιχα) σε σύγκριση με τους ηλικιωμένους (21,3 %), αν και η κατάστασή τους έχει βελτιωθεί περισσότερο από ό,τι των ηλικιωμένων.

Η εισοδηματική ανισότητα έχει μειωθεί, αλλά παραμένει υψηλότερη από ό,τι στην ΕΕ συνολικά. Μολονότι το 2017 το διαθέσιμο

εισόδημα του πλουσιότερου 20 % του πληθυσμού ήταν 6,1 φορές υψηλότερο από το διαθέσιμο εισόδημα του φτωχότερου 20 % (έναντι 5,2 % στην ΕΕ), η αναλογία αυτή μειώθηκε στο 5,5 το 2018, γεγονός που υποδεικνύει μείωση της εισοδηματικής ανισότητας. Απόδειξη αυτής της μείωσης ήταν επίσης η αύξηση του μεριδίου εισοδήματος των φτωχότερων νοικοκυριών, η μείωση του μεριδίου εισοδήματος του πλουσιότερου 20 % και το σχετικά σταθερό μερίδιο μεσαίων εισοδημάτων. Αιτία αυτής της αναδιανομής εισοδήματος ήταν επίσης εν μέρει το σύστημα κοινωνικών παροχών, του οποίου η διορθωτική ισχύς έχει αυξηθεί έπειτα από πρόσφατες μεταρρυθμίσεις, αν και παραμένει αρκετά χαμηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Δημόσια οικονομικά

Η Ελλάδα αναμένεται να επιτύχει πλεόνασμα γενικής κυβέρνησης το 2019 και το 2020. Σύμφωνα με τις φθινοπωρινές προβλέψεις του 2019 της Επιτροπής, στις οποίες ενσωματώνονται τόσο τα μέτρα ύψους 0,7 % του ΑΕΠ που εγκρίθηκαν τον Μάιο όσο και η δημοσιονομικά ουδέτερη δέσμη μέτρων ύψους 0,6 % του ΑΕΠ για το 2020, το ονομαστικό δημοσιονομικό ισοζύγιο προβλέπεται να εμφανίσει πλεόνασμα ύψους 1,3 % του ΑΕΠ το 2019 και 1,0 % του ΑΕΠ το 2020. Κατά συνέπεια, το πρωτογενές ισοζύγιο της γενικής κυβέρνησης που παρακολουθείται στο πλαίσιο της ενισχυμένης εποπτείας προβλέπεται να ανέλθει στο 3,8 % του ΑΕΠ το 2019 και στο 3,5 % του ΑΕΠ το 2020, δηλαδή να επιτύχει τον στόχο του 3,5 % και για τα δύο έτη. Ο δείκτης δημόσιου χρέους της Ελλάδας προς το ΑΕΠ αναμένεται να σημειώσει σημαντική πτώση, από 181,2 % το 2018 σε 163,1 % του ΑΕΠ το 2021. Στο μεταξύ, η ανισότητα ευκαιριών για τα παιδιά παραμένει υψηλή (βλ. τμήμα 4.3.2).

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Το επίπεδο μη εξυπηρετούμενων δανείων, ως ποσοστό των συνολικών δανειακών ανοιγμάτων, παραμένει το υψηλότερο στην ΕΕ, μολονότι η μείωσή τους επιταχύνθηκε σημαντικά. Από τα τέλη του 2017 το απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων των ελληνικών τραπεζών έχει μειωθεί ταχύτερα, ωθούμενο από την επιτάχυνση των πωλήσεων μη εξυπηρετούμενων δανείων. Έως τα τέλη Ιουνίου 2019, το απόθεμα αυτών των δανείων είχε μειωθεί

σχεδόν κατά 30 % από την κορύφωσή του τον Μάρτιο του 2016. Ωστόσο, ως ποσοστό των συνολικών δανειακών ανοιγμάτων, η μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων ήταν λιγότερο εμφαντική, με δεδομένο το αποτέλεσμα απομόχλευσης που προέκυψε. Τα πολλαπλά συστήματα που διέπουν την πτώχευση και την αφερεγγυότητα, καθώς και οι εκκρεμείς υποθέσεις αφερεγγυότητας νοικοκυριών παρεμποδίζουν την αποδοτικότερη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων (για περαιτέρω ανάλυση βλ. κεφάλαιο 4.2). Οι συστημικές πρωτοβουλίες, όπως το πρόσφατα εγκριθέν καθεστώς προστασίας περιουσιακών στοιχείων «Ηρακλής» (βλ. τμήμα 4.2), αναμένεται να επιταχύνουν μελλοντικά τον ρυθμό μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Το ακόμη υψηλό ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων δεν αφήνει μεγάλο περιθώριο για σημαντική και βιώσιμη ανάκαμψη της παροχής πιστώσεων στην πραγματική οικονομία, συμπεριλαμβανομένων των νοικοκυριών και των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών, παρεμποδίζοντας έτσι τις εγχώριες επενδύσεις.

Η Ελλάδα έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο ως προς την επίτευξη των στόχων της για τη βιώσιμη ανάπτυξη (ΣΒΑ) τα τελευταία έτη. Σε όλους τους υπολογιζόμενους βασικούς δείκτες έχει σημειωθεί τουλάχιστον μέτρια πρόοδος, ενώ πολύ μεγάλος αριθμός δεικτών εμφανίζει πολύ θετικά αριθμητικά στοιχεία. Πιο συγκεκριμένα, έχει επιτευχθεί σημαντική πρόοδος ως προς τους περιβαλλοντικούς στόχους (ΣΒΑ 7, 12, 13) με πολύ σημαντικά επιτεύγματα όσον αφορά τους στόχους της δράσης για το κλίμα, ενώ η οικονομική ανάκαμψη αποτυπώνεται επίσης στην πλειονότητα των σχετικών στόχων (ΣΒΑ 1, 2, 8, 9), χάρη στη σημαντική πρόοδο ως προς τη μείωση της φτώχειας. Από την άλλη πλευρά, αλλά και πάλι από θετική σκοπιά, η χώρα φαίνεται να σημειώνει πρόοδο ως προς τη βελτίωση άλλων κοινωνικών πτυχών, όπως η μείωση των ανισοτήτων (ΣΒΑ 5, 10).

Περιφερειακές ανισότητες

Οι περιφερειακές ανισότητες, ιδίως μεταξύ της περιφέρειας της πρωτεύουσας και της υπόλοιπης χώρας, αυξήθηκαν κατά την περίοδο της κρίσης και παραμένουν μεγάλες. Το 2017 μόνο η περιφέρεια Αττικής, δηλαδή της πρωτεύουσας, είχε κατά κεφαλήν ΑΕΠ άνω του 75 % του μέσου όρου της ΕΕ. Οι περισσότερες από τις υπόλοιπες περιφέρειες υπολείπονταν κατά πολύ από το εν λόγω κατώτατο όριο. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, που αντιστοιχούσε στο 46 % του μέσου όρου της ΕΕ, ήταν το χαμηλότερο από όλες τις ελληνικές περιφέρειες, ενώ σε τρεις άλλες περιφέρειες το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ήταν επίσης χαμηλότερο από το 50 % του μέσου όρου της ΕΕ. Οι ανισότητες σε σχέση με την περιφέρεια της πρωτεύουσας αυξήθηκαν κατά την περίοδο της κρίσης, ιδίως στην περίπτωση των τριών περιφερειών της Μακεδονίας και των τριών νησιωτικών περιφερειών του Αιγαίου. Οι μεγάλες ανισότητες όσον αφορά το κατά κεφαλήν ΑΕΠ οφείλονται σε ορισμένες περιφερειακές ανισότητες σε τομείς όπως η παραγωγικότητα της εργασίας, οι συνθήκες στην αγορά εργασίας, οι επενδύσεις, οι δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης, η καινοτομία και η ανταγωνιστικότητα (βλ. τμήμα 4.4.4).

Πίνακας 1.1: Βασικοί οικονομικοί δείκτες – Ελλάδα

	2004-07	2008-12	2013-16	2017	2018	προβλέψεις		
						2019	2020	2021
Πραγματικό ΑΕΠ (σε ετήσια βάση)	3,6	-5,4	-0,8	1,5	1,9	2,2	2,4	2,0
Δυνητική ανάπτυξη (σε ετήσια βάση)	2,9	-1,0	-2,1	-1,0	-0,7	-0,5	-0,2	0,1
Ιδιωτική κατανάλωση (σε ετήσια βάση)	3,4	-4,6	-0,5	0,9	1,1	.	.	.
Δημόσια κατανάλωση (σε ετήσια βάση)	5,1	-3,6	-1,8	-0,4	-2,5	.	.	.
Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου (σε ετήσια βάση)	5,8	-17,1	-2,0	9,1	-12,2	.	.	.
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (σε ετήσια βάση)	9,3	-2,2	2,6	6,8	8,7	.	.	.
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (σε ετήσια βάση)	8,3	-8,5	1,4	7,1	4,2	.	.	.
Συμβολή στην αύξηση του ΑΕΠ:								
Εγχώρια ζήτηση (σε ετήσια βάση)	4,6	-7,3	-1,0	1,6	-1,3	.	.	.
Αποθέματα (σε ετήσια βάση)	-0,3	-0,4	-0,1	0,0	1,8	.	.	.
Καθαρές εξαγωγές (σε ετήσια βάση)	-0,8	2,3	0,3	-0,1	1,5	.	.	.
Συμβολή στην αύξηση του δυνητικού ΑΕΠ:								
Σύνολο εργασίας (ώρες) (σε ετήσια βάση)	0,6	0,0	-0,4	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1
Συσσώρευση κεφαλαίου (σε ετήσια βάση)	1,0	0,1	-0,5	-0,3	-0,4	-0,3	-0,2	0,0
Συνολική παραγωγικότητα συντελεστών παραγωγής (σε ετήσια)	1,4	-1,1	-1,2	-0,5	-0,2	0,0	0,2	0,3
Κενό παραγωγής	3,4	-5,9	-13,5	-9,1	-6,7	-4,6	-2,2	-0,4
Ποσοστό ανεργίας	9,5	14,5	25,6	21,5	19,3	17,3	15,4	14,0
Αποπληθωριστής ΑΕΠ (σε ετήσια βάση)	3,1	1,6	-1,2	0,6	0,5	0,8	0,9	1,6
Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή (ΕνΔΤΚ, σε ετήσια βάση)	3,2	2,9	-0,8	1,1	0,8	0,5	0,7	0,9
Ονομαστική αμοιβή ανά εργαζόμενο (σε ετήσια βάση)	5,1	-0,5	-3,2	0,5	1,3	0,4	1,1	2,0
Παραγωγικότητα της εργασίας (πραγματική, απασχολούμενοι, σε	2,0	-2,4	-0,7	0,0	0,2	.	.	.
Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (ΚΕΑΜΠ, οικονομία στο	3,1	2,0	-2,6	0,6	1,1	0,7	1,0	1,4
Πραγματικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (σε ετήσια	0,0	0,4	-1,4	0,0	0,5	0,0	0,1	-0,2
Πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία (ΚΕΑΜΠ, σε	1,6	-0,5	-3,3	1,1	1,1	-2,6	-1,7	-0,8
Πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία (ΕνΔΤΚ, σε	0,2	-0,2	-1,1	0,6	1,8	-1,9	-1,8	-1,4
Ποσοστό καθαρής αποταμίευσης των νοικοκυριών (καθαρή								
αποταμίευση ως ποσοστό του καθαρού διαθέσιμου εισοδήματος)	-0,7	-6,3	-15,6	-16,9	-15,1	.	.	.
Πιστωτικές ροές ιδιωτικού τομέα, ενοποιημένες (% του ΑΕΠ)	14,4	1,8	-3,0	-1,0	-1,1	.	.	.
Χρέος του ιδιωτικού τομέα, ενοποιημένο (% του ΑΕΠ)	88,3	124,1	129,0	118,1	115,3	.	.	.
εκ του οποίου χρέος των νοικοκυριών, ενοποιημένο (% του ΑΕΠ)	37,8	58,3	62,7	56,8	56,5	.	.	.
εκ του οποίου χρέος των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών,	50,5	65,7	66,4	61,3	58,8	.	.	.
Ακαθάριστο μη εξυπηρετούμενο χρέος (% του συνόλου των	.	.	.	.	.	.	.	.
χρεωστικών μέσων και του συνόλου των δανείων και προκαταβολών)	.	.	.	.	.	.	.	.
Εταιρείες, καθαρή δανειοδότηση (+) ή καθαρή δανειοληψία (-)	5,1	7,4	11,3	6,1	4,8	5,1	4,7	4,0
Εταιρείες, ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα (% του ΑΕΠ)	19,0	18,5	19,0	18,4	18,0	18,1	18,0	18,1
Εταιρείες, καθαρή δανειοδότηση (+) ή καθαρή δανειοληψία (-)	-7,9	-5,5	-5,2	-6,7	-6,0	-5,8	-5,3	-4,4
Αποπληθωρισμένος δείκτης τιμών κατοικιών (σε ετήσια βάση)	4,6	-7,0	-5,7	-1,5	1,4	.	.	.
Επενδύσεις σε κατοικίες (% του ΑΕΠ)	9,9	5,5	1,1	0,6	0,7	.	.	.
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% του ΑΕΠ), ισοζύγιο πληρωμών	-10,8	-9,9	-1,2	-1,9	-2,8	-2,6	-2,9	-2,8
Εμπορικό ισοζύγιο (% του ΑΕΠ), ισοζύγιο πληρωμών	-9,1	-7,2	-1,3	-1,0	-1,7	.	.	.
Όροι εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών (σε ετήσια βάση)	-0,1	-0,7	1,9	-0,4	-1,9	0,2	0,2	0,6
Ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων (% του ΑΕΠ)	1,4	1,2	1,2	0,5	0,2	.	.	.
Καθαρή διεθνής επενδυτική θέση (% του ΑΕΠ)	-79,7	-93,4	-133,8	-140,7	-143,3	.	.	.
NENDI - NIP εξαιρουμένων των μέσων με μηδενική πιθανότητα	.	-95,3	-128,3	-126,6	-130,6	.	.	.
Υποχρεώσεις IIP εξαιρουμένων των μέσων με μηδενική πιθανότητα	.	188,2	242,9	223,6	222,9	.	.	.
Εξαγωγικές επιδόσεις έναντι προηγμένων χωρών (πενταετής %	13,6	-4,9	-15,0	-3,1	4,7	.	.	.
Μερίδιο εξαγωγικών αγορών, αγαθά και υπηρεσίες (σε ετήσια βάση)	0,9	-5,9	-1,3	5,1	8,0	3,0	0,2	-0,6
Καθαρές ροές ΑΞΕ (% του ΑΕΠ)	0,1	-0,1	-0,9	-1,6	-1,6	.	.	.
Ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης (% του ΑΕΠ)	-6,9	-11,1	-5,5	0,7	1,0	1,3	1,0	1,1
Διαρθρωτικό δημοσιονομικό ισοζύγιο (% του ΑΕΠ)	.	.	4,2	5,2	5,1	3,0	1,8	1,1
Ακαθάριστο χρέος της γενικής κυβέρνησης (% του ΑΕΠ)	104,2	142,8	177,7	176,2	181,2	175,2	169,3	163,1
Δείκτης φορολογίας ως προς το ΑΕΠ (%) (3)	32,9	35,1	39,6	41,6	41,1	40,0	39,2	38,8
Φορολογικός συντελεστής για άγαμο που αμβιβάζεται με τον μέσο	25,4	25,3	25,0	26,0	26,2	.	.	.
Φορολογικός συντελεστής για άγαμο που αμβιβάζεται με το 50 % του	16,0	17,8	16,0	16,3	16,6	.	.	.

(1) NIP εξαιρουμένων των άμεσων επενδύσεων και μετοχών χαρτοφυλακίου.

(2) Εγχώριοι τραπεζικοί όμιλοι και ανεξάρτητες τράπεζες, θυγατρικές ΕΕ και εκτός ΕΕ που ελέγχονται από το εξωτερικό και υποκαταστήματα ΕΕ και εκτός ΕΕ ελεγχόμενα από το εξωτερικό.

(3) Ο δείκτης φορολογίας προς το ΑΕΠ περιλαμβάνει τεκμαρτές κοινωνικές εισφορές και, ως εκ τούτου, διαφέρει από τον δείκτη φορολογίας προς το ΑΕΠ που χρησιμοποιείται στο τμήμα για τη φορολογία.

Πηγή: Eurostat και ΕΚΤ στις 4 Φεβρουαρίου 2020, εάν διατίθενται. Ευρωπαϊκή Επιτροπή για στοιχεία προβλέψεων (χειμερινές προβλέψεις 2020 για το πραγματικό ΑΕΠ και τον ΕνΔΤΚ, διαφορετικά φθινοπωρινές προβλέψεις 2019)

2. ΠΡΟΟΔΟΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Η Ελλάδα εξήλθε με επιτυχία από το πρόγραμμα στήριξης του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας στις 21 Αυγούστου 2018, γεγονός που σηματοδοτεί την έναρξη μιας νέας εποχής για τη χώρα. Έκτοτε, η Ελλάδα υπόκειται σε ενισχυμένη εποπτεία, σύμφωνα με τις μεταπρογραμματικές δεσμεύσεις που αναλήφθηκαν στο πλαίσιο της Ευρωομάδας στις 22 Ιουνίου 2018 ⁽⁶⁾, και συμμετέχει στο Ευρωπαϊκό Εξάμηνο σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 472/2013.

Η Ελλάδα έλαβε τις πρώτες της ειδικές ανά χώρα συστάσεις στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου τον Ιούλιο του 2019. Το Συμβούλιο δεν είχε εκδώσει τέτοια ειδική σύσταση ανά χώρα (CSR) για την Ελλάδα πριν από το 2019 διότι – σύμφωνα με το άρθρο 12 του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 472/2013 ⁽⁷⁾ – η Ελλάδα εξαιρείτο από αυτόν τον τύπο παρακολούθησης και αξιολόγησης σε επίπεδο ΕΕ, δεδομένου ότι υπέκειτο σε προγράμματα οικονομικής προσαρμογής στηριζόμενα από την ΕΕ.

Για να εξασφαλιστεί απόλυτη συνοχή μεταξύ των μεταπρογραμματικών δεσμεύσεων πολιτικής της Ελλάδας και του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, απευθύνθηκε στην Ελλάδα η ειδική σύσταση να συνεχίσει και να ολοκληρώσει τις μεταρρυθμίσεις σύμφωνα με τις μεταπρογραμματικές δεσμεύσεις που ανέλαβε έναντι των Ευρωπαίων εταίρων. Στις 22 Ιουνίου 2018, η Ελλάδα δεσμεύτηκε στην Ευρωομάδα να συνεχίσει και να ολοκληρώσει τις μεταρρυθμίσεις που εγκρίθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας και να διασφαλίσει τους στόχους των σημαντικών μεταρρυθμίσεων που εγκρίθηκαν στο πλαίσιο των προγραμμάτων χρηματοδοτικής συνδρομής. Οι δεσμεύσεις αυτές παρακολουθούνται στο πλαίσιο

της ενισχυμένης εποπτείας μετά το πρόγραμμα. Συγκεκριμένα, η πρόοδος σε βασικές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που άρχισαν δυνάμει του προγράμματος μετράται στους ακόλουθους έξι βασικούς τομείς εντός συμπεφωνημένων προθεσμιών έως τα μέσα του 2022: i) δημοσιονομικές και δημοσιονομικές-διαρθρωτικές πολιτικές· ii) κοινωνική πρόνοια, iii) χρηματοπιστωτική σταθερότητα· iv) αγορές εργασίας και προϊόντων· v) ιδιωτικοποιήσεις· και vi) εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης. Η πρώτη CSR που απευθύνθηκε στην Ελλάδα δυνάμει του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου τον Ιούλιο του 2019 κάλεσε τις αρχές να συνεχίσουν και να ολοκληρώσουν τις μεταρρυθμίσεις σύμφωνα με τις εν λόγω μεταπρογραμματικές δεσμεύσεις που είναι καίριας σημασίας για την επίτευξη βιώσιμης οικονομικής ανάκαμψης και την αντιμετώπιση των υποκείμενων μακροοικονομικών ανισορροπιών.

Η Ελλάδα έχει λάβει τα απαραίτητα μέτρα για την εφαρμογή των στοιχείων πολιτικής της πρώτης CSR ως τα μέσα του 2019, ενώ βρίσκονται σε εξέλιξη οι προσπάθειες για την εκπλήρωση των δεσμεύσεων για το τέλος του 2019. Η παρακολούθηση της προόδου όσον αφορά την εφαρμογή της σύστασης αυτής έγινε βάσει του πλαισίου ενισχυμένης εποπτείας. Η τέταρτη έκθεση ενισχυμένης εποπτείας ⁽⁸⁾ του Νοεμβρίου 2019 παρακολούθησε την υλοποίηση των ειδικών δεσμεύσεων για τα μέσα του 2019, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τις προσπάθειες της νέας κυβέρνησης κατά τους μήνες που ακολούθησαν τις βουλευτικές εκλογές του Ιουλίου 2019. Η Ευρωομάδα της 4ης Δεκεμβρίου 2019 εξέφρασε την ικανοποίησή της για την ολοκλήρωση της έκθεσης και συμφώνησε να εκταμιεύσει το εξαρτώμενο από την εφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικών ποσό της δεύτερης δόσης των μέτρων για το χρέος ⁽⁹⁾. Η πέμπτη έκθεση ενισχυμένης εποπτείας ⁽¹⁰⁾ εκδίδεται μαζί με την εν λόγω έκθεση ανά χώρα και παρακολουθεί την πρόοδο των ειδικών δεσμεύσεων για το τέλος του 2019. Συνολικά, η Ελλάδα έχει πραγματοποιήσει **κάποια**

⁽⁶⁾ https://www.consilium.europa.eu/media/35749/z-councils-council-configurations-ecofin-eurogroup-2018-180621-specific-commitments-to-ensure-the-continuity-and-completion-of-reforms-adopted-under-the-esm-programme_2.pdf.

⁽⁷⁾ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 472/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 2013, για την ενίσχυση της οικονομικής και δημοσιονομικής εποπτείας των κρατών μελών στη ζώνη του ευρώ τα οποία αντιμετωπίζουν ή απειλούνται με σοβαρές δυσκολίες αναφορικά με τη χρηματοοικονομική τους σταθερότητα, ΕΕ L 140 της 27.5.2013, σ. 1.

⁽⁸⁾ COM(2019)930 final.

⁽⁹⁾ Δήλωση της Ευρωομάδας της 4ης Δεκεμβρίου 2019, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/12/04/eurogroup-statement-on-greece-of-4-december-2019/>.

⁽¹⁰⁾ COM(2020)100 final.

πρόοδο όσον αφορά την υλοποίηση της πρώτης της ειδικής σύστασης ανά χώρα.

Συνολικά, η Ελλάδα έχει σημειώσει κάποια πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή της δεύτερης ειδικής σύστασης ανά χώρα. Η αξιολόγηση της εν λόγω CSR πραγματοποιείται τόσο ποσοτικά, βάσει συγκριτικής ανάλυσης των πρόσφατων εξελίξεων όσον αφορά τις ιδιωτικές και τις δημόσιες επενδυτικές δαπάνες, όσο και ποιοτικά, ιδίως με την εξέταση των τομεακών και των οριζόντιων πολιτικών που δυνητικά έχουν θετικό αντίκτυπο στις επενδύσεις.

Όσον αφορά τις ευρύτερες οικονομικές πολιτικές που ευνοούν τις επενδύσεις, η Ελλάδα έχει πραγματοποιήσει σημαντικά βήματα. Η κυβέρνηση θέσπισε διάφορες νομοθετικές πράξεις για τη στήριξη της μετάβασης προς ένα «ψηφιακό κράτος» και για την προώθηση των ιδιωτικών επενδύσεων, ιδίως μέσω του αναπτυξιακού νόμου του Οκτωβρίου 2019. Ο νόμος αυτός ανοίγει τον δρόμο για τον εξορθολογισμό των διαδικασιών αδειοδότησης των επενδύσεων και εισάγει αλλαγές στον χωροταξικό σχεδιασμό για την επιτάχυνση μεγάλων επενδυτικών έργων. Με τη θέσπιση ενός «ενιαίου ψηφιακού χάρτη», αποσκοπεί επίσης στην αύξηση της σαφήνειας και της διαφάνειας για τους επενδυτές όσον αφορά τους κανόνες για τη χρήση γης. Εν τω μεταξύ, οι μεταρρυθμίσεις στη χρήση γης προχωρούν, με την ολοκλήρωση των δασικών χαρτών για το 95 % περίπου της χώρας και τη συνέχιση των εργασιών στον τομέα της κατάρτισης κτηματολογίου. Προσπάθειες για την καταπολέμηση της διαφθοράς βρίσκονται σε εξέλιξη υπό τον συντονισμό ενός νεοσύστατου οργανισμού, ενώ οι μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια είχαν ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της εικόνας που έχουν οι επιχειρήσεις σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη. Οι αρχές έχουν επίσης δρομολογήσει μια πιο συντονισμένη προσέγγιση για την προώθηση του εξωστρεφούς προσανατολισμού της ελληνικής οικονομίας και την προσέλκυση ξένων επενδύσεων και έχουν αυξήσει σημαντικά τη δυναμική της διαδικασίας των ιδιωτικοποιήσεων, γεγονός που θα μπορούσε να έχει θετικό αντίκτυπο στις επενδύσεις στο μέλλον. Ωστόσο, η πρόοδος όσον αφορά τις μεταρρυθμίσεις στον τομέα της δικαιοσύνης υπήρξε γενικά αργή.

Από ποσοτική άποψη, οι επενδύσεις φαίνεται να ανακάμπτουν με αργούς ρυθμούς μετά από μακρά περίοδο συρρίκνωσης. Το πρώτο εξάμηνο του 2019, οι επενδύσεις αυξήθηκαν μόλις κατά 0,7 %, έναντι 4,7 % κατά μέσο όρο στη ζώνη του ευρώ. Το δεύτερο τρίμηνο του 2019 παρέμειναν σε γενικές γραμμές αμετάβλητες (-0,1 %) σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους. Προηγουμένως, οι επενδύσεις (ως ποσοστό του ΑΕΠ) είχαν εμφανίσει ραγδαία μείωση τα έτη της κρίσης 2007-2014 και έφθασαν στο κατώτατο επίπεδο το 2015, για να σημειώσουν ελαφρά αύξηση φθάνοντας στο 11,1 % του ΑΕΠ το 2018.

Η ανάλυση που ακολουθεί εξετάζει τις τάσεις των δημόσιων επενδύσεων στους τομείς προτεραιότητας που προσδιορίζονται στη δεύτερη CSR.

Η Ελλάδα έχει σημειώσει περιορισμένη πρόοδο όσον αφορά την προώθηση των επενδύσεων στους τομείς των βιώσιμων μεταφορών και της εφοδιαστικής. Η Ελλάδα καταλαμβάνει χαμηλές θέσεις στις διεθνείς κατατάξεις όσον αφορά τις υποδομές στους τομείς των μεταφορών και της εφοδιαστικής. Το σύστημα χερσαίων μεταφορών της βασίζεται έντονα στο οδικό δίκτυο και, παρά τη σημαντική χρηματοδότηση της ΕΕ, ο κύριος σιδηροδρομικός άξονας της χώρας δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί. Αν και ανακάμπτουν αργά, οι επενδύσεις στις υποδομές μεταφορών παραμένουν σχετικά χαμηλές. Με τη στήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, οι αρχές έχουν καταρτίσει εθνικό ρυθμιστικό σχέδιο για τις μεταφορές το οποίο, μεταξύ άλλων, δημιουργεί το πλαίσιο για τις επενδύσεις στις υποδομές μεταφορών. Εν τω μεταξύ, εμφανίζονται καθυστερήσεις σε ορισμένα μεγάλα επενδυτικά έργα, όπως η κατασκευή του μετρό της Θεσσαλονίκης, η επέκταση του μετρό της Αθήνας και η ολοκλήρωση τμημάτων του σιδηροδρομικού δικτύου.

Κάποια πρόοδος έχει σημειωθεί όσον αφορά την προώθηση των επενδύσεων για την περιβαλλοντική προστασία, την ενεργειακή απόδοση, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και τα έργα διασύνδεσης. Οι επενδύσεις για την περιβαλλοντική προστασία είναι σχετικά χαμηλές και υπάρχει ο κίνδυνος να μην επιτύχει η Ελλάδα τον ενωσιακό στόχο για την ανακύκλωση (50 %) έως το 2020. Βρίσκονται σε εξέλιξη ορισμένα επενδυτικά έργα που συγχρηματοδοτούνται από

την ΕΕ για τη βελτίωση της επεξεργασίας λυμάτων στη Δυτική Αττική και στον Δήμο Μαραθώνα και για τη βελτίωση της διαχείρισης αποβλήτων στην Πελοπόννησο. Εν τω μεταξύ, ο νόμος 4643/2019 εισήγαγε τροποποιήσεις όσον αφορά την ανάπτυξη εγκαταστάσεων για ηλεκτρικά οχήματα. Συγκροτήθηκε διυπουργική επιτροπή για την κατάρτιση και την υλοποίηση στρατηγικού σχεδίου για την ανάπτυξη της ηλεκτροκίνησης στην Ελλάδα, το οποίο αναμένεται να είναι έτοιμο μέχρι τον Ιούνιο του 2020. Έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος όσον αφορά τις επενδύσεις που σχετίζονται με την ενέργεια (έργα που αφορούν την ενεργειακή απόδοση, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και τη διασύνδεση). Τον Δεκέμβριο του 2019, οι αρχές υπέβαλαν το αναθεωρημένο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα 2021-2030, το οποίο καθορίζει μακροπρόθεσμους στόχους και στρατηγικές σε αυτούς τους τομείς και παρέχει τη βάση για περαιτέρω επενδύσεις. Όσον αφορά την ενεργειακή απόδοση, η Ελλάδα βρίσκεται σε καλό δρόμο για την επίτευξη των στόχων της για το 2020, και έως το 2019 οι επενδύσεις που συγχρηματοδοτήθηκαν από την ΕΕ είχαν βελτιώσει την ενεργειακή απόδοση σε 19 100 νοικοκυριά. Προγράμματα όπως το «Εξοικονομώ κατ' οίκον» και «Ηλέκτρα» θα συμβάλουν περαιτέρω στην ενεργειακή αναβάθμιση των νοικοκυριών και των δημόσιων κτιρίων (νόμος 4643/2019). Όσον αφορά τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ο νόμος 4643/2019 εισήγαγε τροποποιήσεις για τη διευκόλυνση μεγάλων επενδυτικών σχεδίων έργων, συμπεριλαμβανομένης της κατασκευής υβριδικών εγκαταστάσεων σε μη διασυνδεδεμένα νησιά, ενώ η κυβέρνηση εξήγγειλε περαιτέρω μέτρα για τον εξορθολογισμό του πλαισίου αδειοδότησης επενδύσεων στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Όσον αφορά τα έργα διασύνδεσης, το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα προβλέπει χρονοδιάγραμμα για τα μη διασυνδεδεμένα νησιά. Η πρώτη φάση ενός μείζονος έργου που συνδέει την Κρήτη με το ηπειρωτικό δίκτυο μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας βρίσκεται σε εξέλιξη, η κατασκευή της διασύνδεσης Κρήτης-Πελοποννήσου αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2020 και η διασύνδεση των νησιών των Δυτικών Κυκλάδων προγραμματίζεται για το 2023.

Σημειώθηκε κάποια πρόοδος στην προώθηση των επενδύσεων στον τομέα των ψηφιακών

τεχνολογιών. Η Ελλάδα έχει μία από τις λιγότερο προηγμένες ψηφιακές οικονομίες στην ΕΕ. Οι επενδύσεις στον τομέα των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών (ως ποσοστό του συνόλου των επενδύσεων) αυξήθηκαν με ορισμένες διακυμάνσεις κατά τα πρώτα δύο τρίμηνα του 2019 σε σύγκριση με τα αντίστοιχα τρίμηνα του 2017, αλλά αυξήθηκαν ελαφρώς ως ποσοστό του ΑΕΠ. Όσον αφορά τις πολιτικές, οι αρχές καταρτίζουν νέα εθνική στρατηγική (την «Ψηφιακή Βίβλο»), η οποία θα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, σειρά επενδυτικών έργων ΤΠ για το σύνολο της δημόσιας διοίκησης. Εν τω μεταξύ, οι αρχές λαμβάνουν μέτρα όσον αφορά σημαντικά έργα (δημιουργία ενιαίας πλατφόρμας για ηλεκτρονικές υπηρεσίες, εισαγωγή ψηφιακών δελτίων ταυτότητας για όλους τους πολίτες, ανάπτυξη υποδομών δικτύων 5G και αύξηση της υπερταχείας ευρυζωνικής κάλυψης).

Έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος όσον αφορά την προώθηση των επενδύσεων στην έρευνα και ανάπτυξη. Οι συνολικές δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξάνονται σταθερά από το 2010 και το 2018 ανήλθαν στο 1,18 %, αλλά εξακολουθούν να παρουσιάζουν σημαντική υστέρηση σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ (2,11 %). Τον Δεκέμβριο του 2019, οι αρχές ολοκλήρωσαν την αξιολόγηση των 2 912 προτάσεων που υποβλήθηκαν στο πλαίσιο της εμβληματικής πρόσκλησης «Ερευνώ-Δημιουργώ-Καινοτομώ». Συνολικά, ο προϋπολογισμός όλων των ανακοινωθείσων προσκλήσεων για έρευνα και ανάπτυξη ανήλθε σε 877 εκατ. EUR.

Η πρόοδος όσον αφορά την προώθηση των επενδύσεων στην εκπαίδευση, τις δεξιότητες και την απασχολησιμότητα υπήρξε περιορισμένη. Το 2017, οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση αντιστοιχούσαν στο 3,9 % του ΑΕΠ και ήταν από τις χαμηλότερες στην ΕΕ (μέσος όρος ΕΕ: 4,6 %), συμπεριλαμβανομένης της διά βίου μάθησης. Οι δαπάνες για την κατάρτιση μειώθηκαν σε 15,5 εκατ. EUR το 2017, έναντι 27,8 εκατ. EUR το 2016. Εντούτοις, με τη βοήθεια του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών υλοποιήθηκαν ορισμένα επενδυτικά σχέδια, μεταξύ άλλων με στόχο τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, την επέκταση της προσχολικής εκπαίδευσης, την αναβάθμιση του συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, την επέκταση της διττής μάθησης και

τη μεταρρύθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης. Εν τω μεταξύ, το ποσοστό των επιχειρήσεων (με 10 τουλάχιστον απασχολούμενα άτομα) που παρέχουν προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης για την ανάπτυξη και/ή την αναβάθμιση των δεξιοτήτων του προσωπικού τους στον τομέα των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών αυξήθηκε ελαφρά το 2019 (από 14 % σε 15 %), αλλά παραμένει σημαντικά κάτω από τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ (25 %). Όσον αφορά τις εξελίξεις σε θέματα πολιτικής, ο νόμος 4653/2020 ενίσχυσε την ανεξαρτησία της Εθνικής Αρχής Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΘ.Α.Α.Ε.) και συνέβαλε στην τυποποίηση των πανεπιστημιακών αξιολογήσεων, γεγονός που με τη σειρά του θα μπορούσε να διευκολύνει τη χρηματοδότηση με βάση τις επιδόσεις και να αυξήσει την αποδοτικότητα.

Σημειώθηκε περιορισμένη πρόοδος στις επενδύσεις στον τομέα της υγείας και στην κοινωνική ένταξη. Το 2017, οι επενδύσεις στον τομέα της υγείας ήταν από τις χαμηλότερες στη ζώνη του ευρώ (0,1 % του ΑΕΠ έναντι 0,2 % του ΑΕΠ στη ζώνη του ευρώ). Τα τελευταία χρόνια, η χρηματοδότηση που χορήγησε η ΕΕ μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου συνέβαλε στη μεταρρύθμιση της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας

και στη δημιουργία ενός δικτύου τοπικών μονάδων υγείας (TOMY) για την ενίσχυση της πρόσβασης στην πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας. Μέχρι τα τέλη του 2019 λειτουργούσαν περίπου 130 TOMY. Παρόλα αυτά, εξακολουθεί να είναι αναγκαίο ένα μακροπρόθεσμο στρατηγικό επενδυτικό σχέδιο για την καθοδήγηση αυτών των επενδύσεων.

Περιορισμένη πρόοδος σημειώθηκε όσον αφορά τη διευκόλυνση των επενδύσεων για την προώθηση της ανάπλασης αστικών περιοχών. Έχουν πραγματοποιηθεί ή προγραμματίζονται επενδύσεις για την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών και τη διευκόλυνση της κοινωνικής ενσωμάτωσης περιθωριοποιημένων ομάδων σε μειονεκτούσες αστικές περιοχές.

Συνολικά, η Ελλάδα έχει σημειώσει κάποια πρόοδο όσον αφορά την υλοποίηση των CSR του 2019 και σε αρκετούς τομείς πολιτικής επωφελήθηκε από τεχνική στήριξη που χρηματοδοτήθηκε από την ΕΕ. Από το 2015, η Επιτροπή έχει χρηματοδοτήσει περισσότερα από 150 έργα στην Ελλάδα για να στηρίξει την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων (βλ. επίσης πλαίσιο 2.1 για τα υλοποιούμενα έργα).

Ελλάδα

Συνολική αξιολόγηση της προόδου όσον αφορά τις CSR του 2019: Κάποια πρόοδος⁽¹⁾

ανισορροπιών

CSR 1: Να επιτύχει βιώσιμη οικονομική ανάκαμψη και να αντιμετωπίσει τις υπερβολικές μακροοικονομικές ανισορροπίες, συνεχίζοντας και ολοκληρώνοντας τις μεταρρυθμίσεις σύμφωνα με τις μεταπρογραμματικές δεσμεύσεις που αναλήφθηκαν στο πλαίσιο της Ευρωομάδας στις 22 Ιουνίου 2018.

- **Η Ελλάδα έχει σημειώσει κάποια πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή της CSR 1.**
- Η εφαρμογή των ειδικών μεταπρογραμματικών δεσμεύσεων πολιτικής που αναμένεται να ολοκληρωθούν μέχρι το τέλος του 2019 και ενσωματώνονται στην πρώτη ειδική σύσταση ανά χώρα παρακολουθείται με βάση τριμηνιαίες εκθέσεις ενισχυμένης εποπτείας. Η Επιτροπή θεωρεί ότι η Ελλάδα έχει λάβει τα απαραίτητα μέτρα για την επίτευξη όλων των ειδικών μεταρρυθμιστικών δεσμεύσεων για τα μέσα του 2019 και ότι οι αρχές έχουν λάβει σημαντικά μέτρα για την εκπλήρωση των δεσμεύσεων για το τέλος του 2019.

CSR 2: Να επικεντρώσει την επενδυτική οικονομική πολιτική στους τομείς των βιώσιμων μεταφορών και της εφοδιαστικής, της περιβαλλοντικής προστασίας, της ενεργειακής απόδοσης, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και των έργων διασύνδεσης, των ψηφιακών τεχνολογιών, της έρευνας και ανάπτυξης, της εκπαίδευσης, των δεξιοτήτων, της απασχολησιμότητας, της υγείας και της ανάπτυξης των αστικών περιοχών, λαμβάνοντας υπόψη τις περιφερειακές ανισότητες και την ανάγκη διασφάλισης της κοινωνικής ένταξης.

- **Η Ελλάδα έχει σημειώσει κάποια πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή της CSR 2.**
- **Περιορισμένη πρόοδο** στην εστίαση της σχετικής με τις επενδύσεις οικονομικής πολιτικής στους τομείς των βιώσιμων μεταφορών και της εφοδιαστικής.
- **Κάποια πρόοδο** στην εστίαση της σχετικής με τις επενδύσεις οικονομικής πολιτικής στους τομείς της περιβαλλοντικής προστασίας, της ενεργειακής απόδοσης, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και των έργων διασύνδεσης.
- **Κάποια πρόοδο** στην εστίαση της σχετικής με τις επενδύσεις οικονομικής πολιτικής στον τομέα των ψηφιακών τεχνολογιών.
- **Κάποια πρόοδο** στην εστίαση της σχετικής με τις επενδύσεις οικονομικής πολιτικής στον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης.
- **Περιορισμένη πρόοδο** στην εστίαση της σχετικής με τις επενδύσεις οικονομικής πολιτικής στην εκπαίδευση, τις δεξιότητες και την απασχολησιμότητα.
- **Περιορισμένη πρόοδο** στην εστίαση της σχετικής με τις επενδύσεις οικονομικής πολιτικής στον τομέα της υγείας.
- **Περιορισμένη πρόοδο** στην εστίαση της σχετικής με τις επενδύσεις οικονομικής πολιτικής στην ανάπτυξη των αστικών περιοχών, λαμβάνοντας υπόψη τις περιφερειακές ανισότητες και την ανάγκη διασφάλισης της κοινωνικής ένταξης.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

⁽¹⁾ Η αξιολόγηση της CSR 3 δεν λαμβάνει υπόψη τη συνεισφορά των κονδυλίων της πολιτικής συνοχής της ΕΕ για την περίοδο 2021-2027. Το κανονιστικό πλαίσιο που διέπει τον προγραμματισμό των κονδυλίων της πολιτικής συνοχής της ΕΕ για την περίοδο 2021-2027 δεν έχει ακόμη εγκριθεί από τους συννομοθέτες, εν αναμονή, μεταξύ άλλων, συμφωνίας για το πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο (ΠΔΠ).

Πλαίσιο 2.1: Πρόγραμμα της Επιτροπής για τη στήριξη διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα

Κατόπιν αιτήματος ενός κράτους μέλους, η Επιτροπή μπορεί να παράσχει εξατομικευμένη εμπειρογνομοσύνη μέσω του Προγράμματος Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων για να βοηθήσει τη χώρα να σχεδιάσει και να υλοποιήσει μεταρρυθμίσεις που ενισχύουν την ανάπτυξη. Τέτοια στήριξη παρέχεται στην Ελλάδα από το 2015 κατόπιν αιτήματος των ελληνικών αρχών. Μέχρι σήμερα, έχει παρασχεθεί στήριξη για περισσότερα από 150 έργα. Παρόλο που η Ελλάδα εξακολουθεί να χρειάζεται να συμμορφωθεί με τις δεσμεύσεις που ανέλαβε στο πλαίσιο της διαδικασίας ενισχυμένης εποπτείας, εντούτοις η υλοποίηση και ολοκλήρωση βασικών μεταρρυθμίσεων δείχνουν μετρήσιμα αποτελέσματα. Το 2019 υλοποιήθηκαν με επιτυχία διάφορα έργα σε διάφορους τομείς πολιτικής.

Η Επιτροπή εξακολουθεί να βοηθά την Ελλάδα στα πεδία της διακυβέρνησης και της δημόσιας διοίκησης για την ψηφιοποίηση και τον εκσυγχρονισμό του δημόσιου τομέα της, τόσο σε κεντρικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Η βοήθεια αυτή παρέχεται μεταξύ άλλων: i) στο τμήμα ανθρώπινου δυναμικού (για τον εκσυγχρονισμό και ιδίως την αποκομματικοποίηση της δημόσιας διοίκησης)· ii) στον δικαστικό τομέα (με έμφαση στην ψηφιοποίηση και τη μείωση των συσσωρευμένων εκκρεμών υποθέσεων)· iii) για την καταπολέμηση της διαφθοράς (ιδίως για την εφαρμογή της εθνικής στρατηγικής)· iv) για τη βελτίωση της νομοθεσίας (με έμφαση στην τεκμηριωμένη νομοθέτηση και στη βελτίωση του συντονισμού)· και v) για στήριξη της τοπικής αυτοδιοίκησης (ιδίως στον τομέα της διαδημοτικής συνεργασίας). Επιπλέον, η στήριξη επικεντρώνεται στον ψηφιακό μετασχηματισμό της δημόσιας διοίκησης και στην ευρύτερη ανάπτυξη των ηλεκτρονικών υπηρεσιών. Το 2019, η Επιτροπή στήριξε την Ελλάδα για την ενίσχυση των συστημάτων διαχείρισης και αντιμετώπισης κρίσεων, μεταξύ άλλων στον τομέα της μετανάστευσης — αυξάνοντας τη διοικητική και επιχειρησιακή ικανότητα για την υποδοχή αιτούντων άσυλο.

Όσον αφορά την ανάπτυξη και το επιχειρηματικό περιβάλλον, η Επιτροπή βοήθησε την Ελλάδα να οικοδομήσει μια ισχυρή και πράσινη οικονομία και να δώσει ώθηση στην ανταγωνιστικότητα και την καινοτομία. Για παράδειγμα, η Επιτροπή έχει παράσχει στήριξη στην Ελλάδα για: i) να αναπτύξει περαιτέρω το δίκτυο διανομής ηλεκτρικής ενέργειας και τα συστήματα και τις αγορές ηλεκτρικής ενέργειας της χώρας, λαμβάνοντας υπόψη τις γεωγραφικές και περιφερειακές ανισότητες· ii) να καταρτίσει εθνικό σχέδιο μεταφορών· και iii) να ολοκληρώσει την κατάρτιση του εθνικού κτηματολογίου και να δημιουργήσει γραφεία κτηματολογίου. Το 2019 δρομολογήθηκαν νέες πρωτοβουλίες για την περαιτέρω αντιμετώπιση των ενεργειακών και περιβαλλοντικών ζητημάτων, συμπεριλαμβανομένων επενδυτικών έργων για την αποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων και για την καθαρή ενέργεια με σκοπό την αύξηση της ανταγωνιστικότητας στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Άλλα έργα επικεντρώνονται στην ανάπτυξη ικανοτήτων για συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, τη μεταρρύθμιση των επιθεωρήσεων σε επιχειρήσεις και την απλούστευση των διαδικασιών για τις επιχειρήσεις.

Έχει παρασχεθεί στήριξη για τη βελτίωση της αγοράς εργασίας και των συστημάτων συνταξιοδότησης, κοινωνικής πρόνοιας, υγείας και εκπαίδευσης. Η Επιτροπή βοηθά την Ελλάδα: i) να υλοποιήσει το σχέδιο δράσης της για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας· ii) να μεταρρυθμίσει τον ενιαίο της οργανισμό κοινωνικής ασφάλισης· iii) να ενισχύσει την ικανότητα του κεντρικού οργανισμού δημοσίων συμβάσεων στον τομέα της υγείας· και iv) να βελτιώσει την καθολική πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες υγείας. Το 2019, η στήριξη επικεντρώθηκε: i) στη μεταρρύθμιση της ποιότητας και της υλοποίησης των ενεργητικών προγραμμάτων της Ελλάδας για την αγορά εργασίας· ii) στον εκσυγχρονισμό του συστήματος αξιολόγησης αναπηρίας· iii) στην προώθηση της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς· και iv) στη διευκόλυνση της μεταρρύθμισης της αποϊδρυματοποίησης. Στον τομέα της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, η Επιτροπή βοηθά επίσης την Ελλάδα στην καθιέρωση συστήματος κλειστών ενοποιημένων νοσηλίων.

Η Ελλάδα λαμβάνει στήριξη για τη διαχείριση των εσόδων, τη φορολογική πολιτική και τη διαχείριση των δημόσιων οικονομικών, με σκοπό την περαιτέρω απλούστευση και αύξηση

της αποτελεσματικότητας του φορολογικού της πλαισίου. Κεντρικό στοιχείο της προσπάθειας αυτής είναι ο εκσυγχρονισμός του συστήματος των τελών χαρτοσήμου και η αναθεώρηση του νομικού πλαισίου για την ευθύνη των φυσικών προσώπων. Το 2019 τέθηκαν σε εφαρμογή νέα σχέδια για τη δημιουργία ικανοτήτων στον τομέα της τεχνολογίας των πληροφοριών στο Υπουργείο Οικονομικών και την Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων και για τη στήριξη της δημιουργίας Πρότυπου Κέντρου Είσπραξης Φορολογικών Οφειλών.

Όσον αφορά τη χρηματοδότηση και την πρόσβαση στη χρηματοδότηση, η Επιτροπή βοηθά την Ελλάδα να διασφαλίσει την αποδοτική κατανομή των κεφαλαίων και να βελτιώσει την πρόσβαση των επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση. Καταρτίστηκε μελέτη σκοπιμότητας για τη σύσταση της «Ελληνικής Αναπτυξιακής Τράπεζας» και η υλοποίησή της βρίσκεται σε εξέλιξη. Στόχος είναι να βελτιωθεί η πρόσβαση των επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση και να αυξηθούν οι επενδυτικές ευκαιρίες. Το 2019 η Ελλάδα έλαβε στήριξη για τη χάραξη και την εφαρμογή ολοκληρωμένης εθνικής στρατηγικής για τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στον τραπεζικό τομέα.

3. ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΜΠΕΡΙΣΤΑΤΩΜΕΝΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΩΝ

Εισαγωγή

Η έκθεση του μηχανισμού επαγρύπνησης του 2020 κατέληξε στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει να πραγματοποιηθεί νέα εμπεριστατωμένη επισκόπηση για την Ελλάδα για να εξεταστεί κατά πόσον εξακολουθούν να υπάρχουν ανισορροπίες (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019γ). Η εμπεριστατωμένη επισκόπηση του 2019 κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Ελλάδα εμφανίζει υπερβολικές ανισορροπίες οι οποίες θα πρέπει να αντιμετωπιστούν με διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Το παρόν κεφάλαιο συνοψίζει τις αναλύσεις της εμπεριστατωμένης επισκόπησης της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών που περιλαμβάνονται σε διάφορα τμήματα της παρούσας έκθεσης ⁽¹¹⁾.

Οι ανισορροπίες και η βαρύτητά τους

Το υψηλό απόθεμα χρέους της Ελλάδας αρχίζει να μειώνεται με αργούς ρυθμούς. Το υψηλό επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων στο τραπεζικό σύστημα, σε συνδυασμό με το υψηλό δημόσιο και εξωτερικό χρέος, εξακολουθούν να συνιστούν κίνδυνο για την οικονομία, καθώς εκθέτει τη χώρα σε δυσμενείς κλυδωνισμούς. Η ανάκαμψη ξεκίνησε το 2017, αλλά δεν ήταν αρκετά ισχυρή ώστε να στηρίξει μια ταχύτερη απομόχλευση στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα.

Το υψηλό απόθεμα δημόσιου χρέους μειώνεται με αργούς ρυθμούς. Το 2019 το ακαθάριστο χρέος της γενικής κυβέρνησης έφθασε στο 175,2 % του ΑΕΠ. Είναι μεν 6 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από το αντίστοιχο του 2018, αλλά παραμένει το υψηλότερο στην ΕΕ. Το δημόσιο χρέος αναμένεται να μειωθεί με αργούς ρυθμούς κατά τα προσεχή έτη, υποστηριζόμενο από τα προβλεπόμενα πρωτογενή πλεονάσματα, την οικονομική ανάκαμψη και τα μέτρα

ελάφρυνσης του χρέους που συμφωνήθηκαν με τους ευρωπαίους εταίρους. Ωστόσο, οι κίνδυνοι αναχρηματοδότησης ή εξυπηρέτησης του χρέους αναμένεται να παραμείνουν περιορισμένοι μεσοπρόθεσμα, λόγω των ειδικών όρων αποπληρωμής που συμφωνήθηκαν με τους πιστωτές.

Το απόθεμα εξωτερικών υποχρεώσεων παραμένει το δεύτερο σε μέγεθος στην ΕΕ, αν και οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο δημόσιο χρέος που διακρατείται από τους πιστωτές με ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους. Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση βρισκόταν στο -143,3 % του ΑΕΠ το 2018. Αποτελείται κυρίως από χρεωστικούς τίτλους και συνδέεται με τα υψηλά επίπεδα δημόσιου χρέους. Το υψηλό εξωτερικό χρέος εκθέτει την ελληνική οικονομία σε εξωτερικούς κλυδωνισμούς και σε μεταβολές του κλίματος των αγορών.

Η εξωτερική θέση παραμένει αδύναμη. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ανήλθε σε -2,8 % του ΑΕΠ το 2018 έναντι -1,9 % το 2017. Το κυκλικά προσαρμοσμένο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ⁽¹²⁾ βρισκόταν στο -5,1 % του ΑΕΠ το 2018, γεγονός που υποδηλώνει διαρθρωτική ανισορροπία ακόμη και αν δεν ληφθούν υπόψη οι κυκλικές συνιστώσες. Αντιθέτως, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών που θα ήταν αναγκαίο για τη σταθεροποίηση της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης στο επίπεδο κατωφλίου της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών ύψους -35 % του ΑΕΠ εκτιμήθηκε σε 1,8 % το 2018.

Τα υψηλά επίπεδα μη εξυπηρετούμενων δανείων περιορίζουν τη δανειοδοτική ικανότητα του τραπεζικού τομέα. Τον Σεπτέμβριο του 2019, το 42,1 % των δανείων θεωρήθηκε μη εξυπηρετούμενο, σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος. Το γεγονός αυτό επηρεάζει τη δανειοδοτική ικανότητα του τραπεζικού τομέα

⁽¹¹⁾ Οι σχετικές αναλύσεις υπάρχουν στα ακόλουθα τμήματα: Τα δημόσια οικονομικά και η φορολογία εξετάζονται στο τμήμα 4.1· χρηματοπιστωτικός τομέας: τραπεζικός τομέας, πρόσβαση σε χρηματοδότηση, χρέος, μη εξυπηρετούμενα δάνεια στο τμήμα 4.2· παραγωγικότητα της εργασίας στο τμήμα 4.3· και οι επενδύσεις: η εξωτερική ανταγωνιστικότητα, οι ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις και το επιχειρηματικό περιβάλλον εξετάζονται στο τμήμα 4.4.

⁽¹²⁾ Το κυκλικά προσαρμοσμένο ή υποκείμενο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών που θα ίσχυε εάν όλες οι οικονομίες βρίσκονταν σε επίπεδο δυναμικής παραγωγής. Η διαφορά του εν λόγω δείκτη από το πρότυπο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (current account norm) δηλώνει το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

καθώς περιορίζει την παροχή πιστώσεων στην πραγματική οικονομία. Αν και τα αποθέματα ιδιωτικού χρέους έχουν συγκρατηθεί, η οικονομική κατάσταση με υψηλά ποσοστά ανεργίας, γήρανσης και εξάρτησης ηλικιωμένων και υψηλό δημόσιο χρέος, σε συνδυασμό με χαμηλό ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών, δείχνει χαμηλή ικανότητα αποπληρωμής του χρέους των νοικοκυριών και των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών.

Η σοβαρή και παρατεταμένη κρίση είχε μακροχρόνιες επιπτώσεις στη δυνητική ανάπτυξη, αν και αυτή ανακάμπτει με αργούς ρυθμούς. Κατά τη διάρκεια της κρίσης, στην οποία η οικονομία της Ελλάδας συρρικνώθηκε κατά 25 % του ΑΕΠ, η δυνητική παραγωγή μειώθηκε σημαντικά. Η παραγωγική ικανότητα της οικονομίας υπέστη πλήγμα από τη μαζική μετανάστευση ειδικευμένων εργαζομένων και την εξάντληση του κεφαλαιακού αποθέματος. Η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής αυξήθηκε κατά 1,5 % το 2018, ταχύτερα από ό,τι σε άλλες χώρες της ΕΕ, αν και από χαμηλό επίπεδο.

Η αγορά εργασίας ανακάμπτει σταδιακά, αλλά η ανεργία παραμένει πολύ υψηλή σε σύγκριση με άλλες χώρες της ΕΕ ή με τα προ της κρίσης επίπεδα. Οι αυξήσεις της απασχόλησης κατά τα τελευταία έτη δεν έχουν ακόμη αντισταθμίσει τις αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης. Το ποσοστό ανεργίας παραμένει το υψηλότερο στην ΕΕ, όπως και το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας. Η ανεργία των νέων είναι ακόμη γύρω στο 35 %, γεγονός που αναγκάζει τους νέους να αναζητούν εργασία στο εξωτερικό, στοιχείο που περιορίζει τη μελλοντική δυνητική ανάπτυξη. Επιπλέον, η Ελλάδα εμφανίζει μία από τις εντονότερες αναντιστοιχίες προσόντων μεταξύ των χωρών της ΕΕ και ένα από τα υψηλότερα ποσοστά υπερειδίκευσης μεταξύ των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ ελλείψεις δεξιοτήτων παρατηρούνται στους τομείς της ενέργειας και της τεχνολογίας.

Εξέλιξη και προοπτικές

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών αναμένεται να παραμείνει αρνητικό καθώς αυξάνεται η εγχώρια ζήτηση. Αφού ανήλθε στο -1,9 % του ΑΕΠ το 2017, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών διευρύνθηκε σε -2,8 % το 2018 και αναμένεται να παραμείνει κάτω από το -2 % για τα επόμενα έτη.

Λόγω του υψηλού περιεχομένου των εισαγωγών, η αύξηση της εγχώριας ζήτησης αναμένεται να προκαλέσει αύξηση των εισαγωγών. Στο πλαίσιο αυτό, τα μέτρα για τη μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών περιλαμβάνουν: i) αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας· ii) επανεξισορρόπηση της οικονομίας με μεγαλύτερη έμφαση στους τομείς των εμπορεύσιμων αγαθών και των επιχειρήσεων και με βελτίωση των συνθηκών πλαισίου· και iii) παροχή κινήτρων στις επιχειρήσεις για να κάνουν εξαγωγές.

Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση είναι έντονα αρνητική και παραμένει σαφώς χαμηλότερη από τον θεμελιώδη δείκτη αναφοράς και το προληπτικό κατώτατο όριο ⁽¹³⁾. Η σύνθεση των καθαρών εξωτερικών υποχρεώσεων με το συντριπτικά μεγάλο μερίδιο του δημόσιου χρέους μετριάξει τον κίνδυνο αιφνίδιας εκροής κεφαλαίων. Ωστόσο, η διεθνής επενδυτική θέση θα πρέπει να προσαρμοστεί σε πιο συνετά επίπεδα μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

Μετά την ισχυρή ανάκαμψη που εμφάνισαν το 2017 και το 2018, οι εξαγωγές αναμένεται να συνεχίσουν να αυξάνονται, αν και με βραδύτερο ρυθμό. Η υψηλή αύξηση των εξαγωγών τόσο σε αγαθά όσο και σε υπηρεσίες στήριξε την οικονομική ανάκαμψη στην Ελλάδα το 2017 και το 2018. Η Ελλάδα, όχι μόνον επωφελήθηκε από τις ευνοϊκές οικονομικές προοπτικές των κυριότερων εμπορικών εταίρων της στην ΕΕ, αλλά αύξησε επίσης τα μερίδιά της στις εξαγωγικές αγορές κατά τη διάρκεια της εν λόγω περιόδου. Καθώς η οικονομική κατάσταση εξομαλύνεται στις περισσότερες χώρες της ΕΕ, οι ελληνικές εξαγωγές αναμένεται να συνεχίσουν να αυξάνονται, αλλά με βραδύτερους ρυθμούς τα επόμενα έτη, ενώ τα μερίδια των εξαγωγικών αγορών θα συνεχίσουν να διευρύνονται αξιοποιώντας τις βελτιώσεις της ανταγωνιστικότητας που επιτεύχθηκαν τα τελευταία έτη.

⁽¹³⁾ Η τιμή αναφοράς για το «πρότυπο» ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας είναι -48 % και προκύπτει από παλινδρομήσεις οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τις κυριότερες συνιστώσες που καθορίζουν την ισορροπία μεταξύ αποταμιεύσεων και επενδύσεων (π.χ. δημογραφικά στοιχεία, πόρους), καθώς και παράγοντες πολιτικής και τις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές συνθήκες. Για λεπτομέρειες σχετικά με την εκτίμηση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών με βάση τα θεμελιώδη μεγέθη, βλ. Coutinho et al (2018).

Η διαφοροποίηση των εξαγωγών υπηρεσιών πέραν του τουρισμού θα μπορούσε να καταστήσει τις εξαγωγές υπηρεσιών λιγότερο ευάλωτες σε εξωτερικούς κραδασμούς. Ο τομέας του τουρισμού, ένας από τους κύριους τομείς εξαγωγών υπηρεσιών, επωφελήθηκε από την ασταθή γεωπολιτική κατάσταση στις κύριες ανταγωνιστικές χώρες τα τελευταία χρόνια. Καθώς ο αριθμός των τουριστών φαίνεται να έχει φτάσει σε φάση σταθεροποίησης, τα οφέλη φαίνεται να προέρχονται κυρίως από την αύξηση του χρόνου παραμονής και των δαπανών ανά τουρίστα. Η συγκέντρωση των εξαγωγών υπηρεσιών στον τουρισμό και τις μεταφορές καθιστά την Ελλάδα ευάλωτη στην κατάσταση που επικρατεί τόσο στις χώρες προέλευσης των τουριστών όσο και στις ανταγωνίστριες χώρες. Άλλοι κλάδοι, όπως οι υπηρεσίες τεχνολογίας των πληροφοριών, η έρευνα και ανάπτυξη, καθώς και άλλες υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις, θα μπορούσαν να συμβάλουν στη διαφοροποίηση των εξαγωγών υπηρεσιών (βλ. πλαίσιο 4.4.1).

Το δημόσιο χρέος, το οποίο παραμένει υψηλό, αναμένεται να μειωθεί ως ποσοστό του ΑΕΠ το 2019 λόγω της παγίωσης της αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ, των αναμενόμενων πρωτογενών πλεονασμάτων και των εσόδων από ιδιωτικοποιήσεις. Η εξέλιξη αυτή συνάδει με τη γενική τάση που καταγράφηκε τα τελευταία έτη, εκτός από μια μεμονωμένη απότομη αύξηση το 2018 που οφείλεται στη χρήση μεγάλου μέρους της τελευταίας εκταμίευσης του προγράμματος για την αύξηση των ταμειακών αποθεμάτων ασφαλείας, τα οποία καλύπτουν πλέον πάνω από 2 έτη αναμενόμενης εξυπηρέτησης του χρέους. Για τον μετριασμό των κινδύνων και την αύξηση της ανθεκτικότητας των δημόσιων οικονομικών της Ελλάδας, μια συνετή δημοσιονομική πολιτική εξακολουθεί να είναι απαραίτητη. Αυτό συνεπάγεται πρωτογενή πλεονάσματα, κατάλληλα ταμειακά αποθέματα ασφαλείας και προδραστική πολιτική διαχείρισης του χρέους.

Παρά τη βραδεία μείωση, το υψηλό απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων εξακολουθεί να αποτελεί αδυναμία για το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Το μερίδιο των μη εξυπηρετούμενων δανείων επί του συνόλου των δανείων μειώνεται με αργούς ρυθμούς από το 2016 και μετά. Ωστόσο, παραμένει το υψηλότερο στην ΕΕ και ασκεί πίεση στον τραπεζικό τομέα. Για να επιταχυνθεί η μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, οι

τράπεζες και οι αρχές πρέπει να καταβάλουν επιπλέον προσπάθειες για την εκκαθάριση των ισολογισμών των τραπεζών. Η κατάρτιση ενός πλαισίου εκποιήσεων και αφερεγγυότητας που θα συμβάλει στην απομόχλευση αποτελεί βασικό μέσο για την ταχεία μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων (βλ. κεφάλαιο 4.2). Η οικονομική ανάκαμψη με τη στήριξη νέων δανειοδοτήσεων μπορεί να επιτευχθεί μόνο όταν σημαντικός αριθμός δανειοληπτών βρει βιώσιμες λύσεις για την υπερχρέωση τους.

Η αύξηση των επενδύσεων αναμένεται να δώσει ώθηση στην παραγωγικότητα και τη δυνητική οικονομική ανάπτυξη. Η συνεχιζόμενη οικονομική ανάκαμψη και η δέσμη φορολογικών μέτρων του 2020 αναμένεται να τονώσουν τις επενδύσεις και την εγχώρια κατανάλωση. Αυτό με τη σειρά του μπορεί να θέσει σε κίνηση έναν ενάρετο κύκλο ανανέωσης και βελτίωσης του απαρχαιωμένου και αποσβεσμένου κεφαλαιακού αποθέματος και αύξησης της παραγωγικότητας και της δυνητικής ανάπτυξης. Η αύξηση της παραγωγικότητας θα μπορούσε να απορροφήσει τις αυξήσεις του κόστους εργασίας που σημειώθηκαν από το 2017 και να θέσει τα θεμέλια για περαιτέρω αύξηση της εγχώριας ζήτησης.

Η κατάσταση στην αγορά εργασίας βελτιώνεται, αλλά η απασχόληση εξακολουθεί να είναι χαμηλότερη από τα προ της κρίσης επίπεδα. Τον Ιούλιο του 2019, η συνολική απασχόληση ανήλθε σε 3,9 εκατομμύρια, αριθμός που αποτελεί σημαντική αύξηση σε σύγκριση με το χαμηλότερο σημείο κατά τη διάρκεια της κρίσης (3,5 εκατομμύρια το 2013), αλλά παραμένει χαμηλότερος από τα προ κρίσης επίπεδα των 4,5 εκατομμυρίων. Η απασχόληση αναμένεται να ανακάμψει περαιτέρω τα επόμενα χρόνια, συμβαδίζοντας με την οικονομική ανάπτυξη. Παρά τη σημαντική αύξηση των μισθών που επέφερε η κατάργηση της εξαίρεσης από τον γενικό κατώτατο μισθό που ίσχυε για τους νέους εργαζομένους, το ποσοστό ανεργίας των νέων μειώθηκε το δεύτερο τρίμηνο του 2019. Εντούτοις, το ποσοστό ανεργίας μεταξύ των ατόμων ηλικίας κάτω των 25 ετών εξακολουθεί να είναι το υψηλότερο στην ΕΕ.

Οι μισθοί αυξήθηκαν ελαφρά κατά την περίοδο 2017-2019, αλλά οποιαδήποτε αύξηση των μισθών υπερβαίνει σε μεγάλο βαθμό την αύξηση της παραγωγικότητας θα μπορούσε να

αποβεί σε βάρος της ανταγωνιστικότητας. Η αύξηση των μισθών υπήρξε σύμφωνη με την ανεργία, τον πληθωρισμό και την παραγωγικότητα κατά τα τελευταία τρία έτη. Ωστόσο, λόγω της χαμηλής αύξησης της παραγωγικότητας και του πληθωρισμού κάτω από το 1 %, παραμένουν ελάχιστα περιθώρια περαιτέρω αύξησης των μισθών χωρίς αρνητικές επιπτώσεις στο κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και στην ανταγωνιστικότητα. Στο πλαίσιο αυτό, η αύξηση των επενδύσεων, ο εκσυγχρονισμός και η ανανέωση του παραγωγικού κεφαλαίου είναι καθοριστικής σημασίας για την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας σε επίπεδα που υπερβαίνουν την αύξηση των μισθών.

αισθητός ο αντίκτυπος αυτών των ριζικών θεσμικών και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, θα χρειαστούν χρόνια συνεχούς εφαρμογής τους. Περαιτέρω μέτρα για την αντιμετώπιση της χαμηλής παραγωγικότητας και άλλων ανισορροπιών θα μπορούσαν να θέσουν την Ελλάδα σε τροχιά βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης.

Συνολική αξιολόγηση

Οι μακροοικονομικές ανισορροπίες στην Ελλάδα έχουν διατομεακή διάσταση, ωστόσο συνεχίζονται οι προσπάθειες προσαρμογής. Η Ελλάδα έχει σημειώσει πρόοδο όσον αφορά την προσαρμογή του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, της αγοράς εργασίας, της εξωτερικής ανταγωνιστικότητας και του τραπεζικού τομέα. Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση έχει βελτιωθεί, αλλά με πολύ αργούς ρυθμούς. Υπήρξε επίσης βραδεία πρόοδος όσον αφορά την παραγωγικότητα, καθώς η οικονομία εξακολουθεί να επηρεάζεται από την απώλεια ανθρώπινου και φυσικού κεφαλαίου κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Εξαιτίας των συσσωρευμένων ανισορροπιών θα απαιτηθούν περαιτέρω μεταρρυθμιστικές προσπάθειες τα επόμενα έτη. Δεδομένων των υψηλών ανισορροπιών σε όρους μεταβλητών αποθέματος, οι θετικές εξελίξεις των ροών τα τελευταία έτη είχαν περιορισμένη μόνο επίδραση στην επίτευξη των στόχων αναφοράς της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών. Με τη βοήθεια των τρεχουσών και των μελλοντικών μεταρρυθμίσεων, οι πολιτικές που στηρίζουν την οικονομική ανάπτυξη και την ανάκαμψη της αγοράς εργασίας αναμένεται να επιταχύνουν τη μείωση των ανισορροπιών. Κατά τη διάρκεια του προγράμματος, οι αρχές ενέκριναν ευρύ φάσμα μέτρων για να τεθούν γερά θεμέλια στα δημόσια οικονομικά, να αποκατασταθεί ο χρηματοπιστωτικός τομέας και να βελτιωθεί η λειτουργία των αγορών προϊόντων και εργασίας, με παράλληλη ενίσχυση του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας. Για να καταστεί πλήρως

Πίνακας 3.1: Πίνακας αξιολόγησης ΔΜΑ – Ελλάδα 2020

	Βαρύτητα του προβλήματος	Εξέλιξη και προοπτικές	Διαμόρφωση πολιτικής
	Ανισορροπίες (μη βιώσιμες τάσεις, ευπάθειες και συναφείς κίνδυνοι)		
Εξωτερική βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα	<p>Η Ελλάδα έχει υψηλό απόθεμα καθαρών εξωτερικών υποχρεώσεων (η καθαρή διεθνής επενδυτική της θέση βρισκόταν στο -143,3 % του ΑΕΠ το 2018), που αποτελείται κυρίως από χρεωστικά μέσα. Παρά το υψηλό ποσοστό δημόσιου χρέους έναντι επίσημων πιστωτών, το γεγονός αυτό εκθέτει την Ελλάδα σε δυσμενείς κλυδωνισμούς ή μεταβολές του κλίματος στις αγορές.</p> <p>Το κυκλικά προσαρμοσμένο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών διευρύνθηκε στο -2,8 % του ΑΕΠ το 2018 έναντι -1,9 % το 2017 (στοιχεία ισοζυγίου πληρωμών), το οποίο σε κυκλικά προσαρμοσμένους όρους αντιπροσωπεύει ισοζύγιο της τάξης του -5,1 %, ποσοστό πολύ χαμηλότερο εκείνου που θα χρειαζόταν η Ελλάδα για να αποκαταστήσει την εξωτερική βιωσιμότητα (βλ. τμήμα 1).</p>	<p>Το υψηλό απόθεμα καθαρών εξωτερικών υποχρεώσεων προσαρμόζεται με πολύ βραδείς ρυθμούς λόγω της μέτριας αύξησης του ονομαστικού ΑΕΠ και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών που παραμένει αρνητικό.</p> <p>Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών βελτιώθηκε σημαντικά από το κατώτατο επίπεδο του -15,8 % στο οποίο βρισκόταν το 2008 χωρίς όμως να εμφανίσει θετικό πρόσημο. Η αύξηση των καθαρών εξαγωγών υπήρξε υποτονική λόγω του υψηλού εισαγωγικού περιεχομένου των εξαγωγών και των επενδύσεων. Η Ελλάδα αναμένεται να συνεχίσει να αυξάνει το μερίδιό της στις παγκόσμιες αγορές αγαθών και υπηρεσιών κατά τα επόμενα έτη. Οι (χρηματοοικονομικές και μη χρηματοοικονομικές) εταιρείες συμβάλλουν περισσότερο από κάθε άλλο παράγοντα στη στήριξη της καθακής αποταμίευσης, ενώ οι αποταμιεύσεις των νοικοκυριών παραμένουν χαμηλές (βλ. τμήμα 1).</p>	<p>Κατά τη διάρκεια του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ΕΜΣ) λήφθηκαν μέτρα για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας, όπως μέτρα για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και μεταρρυθμίσεις για την ελάφρυνση του διοικητικού φόρτου.</p> <p>Επιπλέον, οι μεταρρυθμίσεις των αγορών προϊόντων και εργασίας που θεοπίστηκαν κατά τη διάρκεια του προγράμματος ΕΜΣ αύξησαν την ανταγωνιστικότητα κόστους και αναμένεται να αυξήσουν την επιχειρηματικότητα και να οδηγήσουν σε περαιτέρω αυξήσεις της παραγωγικότητας στο μέλλον.</p> <p>Μετά τη λήξη του προγράμματος, η νέα κυβέρνηση, η οποία ανέλαβε τα καθήκοντά της τον Ιούλιο του 2019, εκδήλωσε την πρόθεσή της να συνεχίσει τις προσπάθειές της για τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης και της δικαιοσύνης, την προώθηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και τον εξορθολογισμό του πλαισίου αδειοδότησης των επενδύσεων.</p>
Δημόσιο χρέος	<p>Η Ελλάδα εμφανίζει υψηλό επίπεδο δημόσιου χρέους, ύψους 181,2 % του ΑΕΠ το 2018.</p> <p>Ένα μεγάλο απόθεμα δημόσιου χρέους περιορίζει τη δημοσιονομική πολιτική και καθιστά την Ελλάδα ευάλωτη στις μεταβολές του κλίματος της αγοράς. Ωστόσο, δεδομένης της μοναδικής σύνθεσης του δημόσιου χρέους της Ελλάδας και των μέτρων για το χρέος που συμφωνήθηκαν στο πλαίσιο της Ευρωζώνης, οι ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες της Ελλάδας αναμένεται να παραμείνουν κάτω του 12 % του ΑΕΠ έως το 2033 (βλ. τμήμα 3.1).</p>	<p>Ο δείκτης δημόσιου χρέους αυξήθηκε κατά σχεδόν πέντε εκατοστιαίες μονάδες το 2018 λόγω της εκταμίευσης του δανείου του ΕΜΣ για τη δημιουργία σημαντικών ταμειακών αποθεμάτων ασφαλείας, φθάνοντας στο υψηλότερο επίπεδο του από το τέλος της κρίσης.</p> <p>Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Επιτροπής, ο δείκτης δημόσιου χρέους προβλέπεται να μειωθεί σε 175,2 % και 169,3 % του ΑΕΠ το 2019 και το 2020 αντίστοιχα, χάρη στη συνεχιζόμενη οικονομική ανάκαμψη και τις υγιείς πολιτικές δημόσιων οικονομικών (βλ. τμήμα 3.1). Από την ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους προκύπτει ότι, χωρίς τη λήψη περαιτέρω μέτρων εξυγίανσης, το 2027 το χρέος θα εξακολουθεί να κυμαίνεται σε ποσοστό άνω του 125 % (βλ. πλαίσιο 3.1.2).</p>	<p>Για να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα του δημόσιου χρέους απαιτούνται ισχυρές δημοσιονομικές επιδόσεις και σταθερή ονομαστική ανάπτυξη. Η Ελλάδα έχει δεσμευθεί για την επίτευξη στόχων πρωταγενούς πλεονάσματος της τάξης του 3,5 % του ΑΕΠ έως το 2022, γεγονός το οποίο, μαζί με τα μέτρα ελάφρυνσης του χρέους που συμφωνήθηκαν τον Ιούνιο του 2018 στο πλαίσιο της Ευρωζώνης, θα συμβάλει στη μείωση του δείκτη δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ.</p>
Δυνητική ανάπτυξη και παραγωγικότητα	<p>Η γήρανση του πληθυσμού και η χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας υποδηλώνουν χαμηλή δυνητική ανάπτυξη, ελλείψει σημαντικών αποτελεσμάτων από τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Επίσης, η ονομαστική ανάπτυξη, η οποία θα συνέβαλλε στο να μειωθεί μηχανικά ο δείκτης χρέους ως προς το ΑΕΠ, δεν ευνοείται εξαιτίας του συνεχιζόμενου χαμηλού πληθωρισμού, ο οποίος αναμένεται να σημειώσει μέτρια αύξηση από 0,5 % το 2019 σε 0,7 % το 2020 (αύξηση του ΕΝΔΚ). Η δυνητική αύξηση προβλέπεται να είναι περίπου 1 % μακροπρόθεσμα, υπό την προϋπόθεση ότι θα συνεχιστεί η εφαρμογή υγιών πολιτικών.</p>	<p>Το 2018, οι επενδύσεις εμφάνισαν σημαντική υποχώρηση κατά 12,2 %, εν μέρει λόγω των χαμηλών δημόσιων επενδύσεων. Η αύξηση των επενδύσεων αναμένεται να αποκτήσει εκ νέου θετικό πρόσημο το 2019 και να επιταχυνθεί το 2020, υπό την προϋπόθεση της πλήρους εκτέλεσης του προϋπολογισμού για τις δημόσιες επενδύσεις και ενόψει της σταδιακής ανάκαμψης των ιδιωτικών επενδύσεων.</p> <p>Η αύξηση της παραγωγικότητας υπήρξε αρνητική από το 2008, εξαιτίας της απώλειας ανθρώπινου και φυσικού κεφαλαίου λόγω της μετανάστευσης ειδικευμένου εργατικού δυναμικού και της έλλειψης επενδύσεων. Εντούτοις, το 2018 απέκτησε ξανά θετικό πρόσημο (βλ. τμήμα 1) και τόσο οι επενδύσεις όσο και το ανθρώπινο κεφάλαιο θα ωφεληθούν από την οικονομική σταθεροποίηση.</p>	<p>Εκτός από τα μέτρα για τη βελτίωση της βιωσιμότητας και της ανταγωνιστικότητας, η αύξηση του ανταγωνισμού στις αγορές προϊόντων λόγω των πρόσφατων μεταρρυθμίσεων αναμένεται να βελτιώσει τις μελλοντικές προοπτικές για την παραγωγικότητα (βλ. τμήμα 3.4). Επιπλέον, η υπό εξέλιξη απλούστευση των διαδικασιών σύστασης επιχειρήσεων, όπως η δημιουργία κέντρων ενιαίας εξυπηρέτησης για την καταχώριση των επιχειρήσεων, αναμένεται να στηρίξει την είσοδο νέων ανταγωνιστών.</p>
Χρηματοπιστω-	<p>Ο τραπεζικός τομέας επιβαρύνεται από υψηλό απόθεμα μη εξυπηρετούμενων</p>	<p>Τα ποσοστά των μη εξυπηρετούμενων δανείων για τις μη χρηματοοικονομικές</p>	<p>Στο πλαίσιο του προγράμματος, λήφθηκαν ευρείας έκτασης μέτρα με σκοπό την</p>

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

τικός τομέας	<p>δανείων και οι προβλέψεις επηρεάζουν την κερδοφορία των τραπεζών. Η μέση κεφαλαιοποίηση των τραπεζών είναι συνολικά υψηλότερη από τις τρέχουσες κεφαλαιακές απαιτήσεις, αλλά η ποιότητα του κεφαλαίου παραμένει χαμηλή λόγω του υψηλού ποσοστού που αντιπροσωπεύουν οι αναβαλλόμενες φορολογικές πιστώσεις, γεγονός που έχει ως συνέπεια τη συνεχή ισχυρή σύνδεση με το ελληνικό δημόσιο χρέος επιπλέον της κατοχής κρατικών ομολόγων από τις τράπεζες και των συμμετοχών του Δημοσίου στις τράπεζες. Η κατάσταση ρευστότητας βελτιώθηκε μεν, αλλά το κόστος χρηματοδότησης παραμένει υψηλό (βλ. τμήμα 4.2).</p> <p>Τα αποθέματα ιδιωτικού χρέους βρίσκονται κάτω του κατώτατου ορίου του 133 % στον πίνακα αποτελεσμάτων, αλλά η ικανότητα αποπληρωμής του χρέους τόσο των νοικοκυριών όσο και των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών στην Ελλάδα παραμένει ιδιαίτερα χαμηλή. Ειδικότερα το χρέος των νοικοκυριών υπερβαίνει τους προληπτικούς δείκτες αναφοράς και τους δείκτες αναφοράς βάσει θεμελιωδών μεγεθών (βλ. τμήμα 1).</p>	<p>εταιρείες και τα νοικοκυριά παραμένουν υψηλά και μειώνονται με σχετικά αργό ρυθμό, παρά τις εντονότερες προσπάθειες που καταβλήθηκαν το 2018, συμπεριλαμβανομένων των άμεσων εκχωρήσεων μη εξυπηρετούμενων δανείων. Η μέση κεφαλαιοποίηση των τραπεζών ήταν ελαφρώς κάτω του 16 % το 2018 (σε μεταβατικούς όρους). Όσον αφορά τη ρευστότητα, η επείγουσα στήριξη της ρευστότητας αποπληρώθηκε πλήρως το πρώτο τρίμηνο του 2019, ενώ η εξασφαλισμένη και η διατραπεζική χρηματοδότηση αυξάνονται.</p> <p>Πραγματοποιήθηκαν επίσης και οι πρώτες εκδόσεις μακροπρόθεσμης μη εξασφαλισμένης χρηματοδότησης από τις τράπεζες μετά το 2015, αν και με υψηλό κόστος.</p> <p>Η ενεργητική απομόχλευση των νοικοκυριών συνεχίζεται, ενώ η ονομαστική ανάπτυξη στηρίζει σε πολύ περιορισμένο μόνο βαθμό τη διαδικασία απομόχλευσης. Η μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων παρεμποδίστηκε από την πλημμελή εκτέλεση των συμβάσεων, τις ανεπάρκειες του δικαστικού συστήματος, τη συμμόρφωση στην εφαρμογή της νομοθεσίας για τις εκποιήσεις και την αφερεγγυότητα και την έλλειψη αξιόπιστων πληροφοριών σχετικά με τους δανειολήπτες. Οι προσπάθειες για τη βελτίωση της νοοτροπίας όσον αφορά τις αποπληρωμές δεν καρποφόρησαν πλήρως.</p>	<p>ενίσχυση του πλαισίου για την εξυγίανση των μη εξυπηρετούμενων δανείων (βλ. τμήμα 4.2), συμπεριλαμβανομένων ποσοτικών στόχων για μειώσεις, καθώς και συνεχών προσπάθειών για τη μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος και τον εξορθολογισμό της νομοθεσίας για τις εκποιήσεις και την αφερεγγυότητα. Ο θετικός αντίκτυπος των μέτρων αυτών στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, καθώς και στην πρόσβαση σε χρηματοδότηση, έχει υλοποιηθεί μόνο εν μέρει στο παρόν στάδιο.</p> <p>Οι κεφαλαιακοί έλεγχοι ήρθαν πλήρως την 1η Σεπτεμβρίου 2019, γεγονός που αναμένεται να ενισχύσει την εμπιστοσύνη των καταθετών και να στηρίξει τη ρευστότητα των τραπεζών στο μέλλον.</p> <p>Ως αποτέλεσμα της επανεξέτασης της διακυβέρνησης που πραγματοποιήθηκε το 2017, καταβλήθηκαν πολύ σημαντικές προσπάθειες για βελτίωση του πλαισίου διακυβέρνησης των τραπεζών. Ταυτόχρονα, το 2018 εγκρίθηκε η στρατηγική εξόδου του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας.</p>
Ζητήματα προσαρμογής			
Αγορά εργασίας και ανεργία	<p>Το 2018 το ποσοστό ανεργίας υποχώρησε στο 19,3 %, έναντι 21,5 % το 2017, το υψηλότερο στην ΕΕ. Το ποσοστό ανεργίας των νέων είναι επίσης το υψηλότερο στην ΕΕ (39,9 % το 2018) ενώ το ποσοστό απασχόλησης είναι σχετικά χαμηλό (68,2 % το 2018). Η υψηλή ανεργία και η υποτονική αύξηση των μισθών συγκρατούν την αύξηση της κατανάλωσης, παρεμποδίζουν τη διαδικασία απομόχλευσης και περιορίζουν τις δυνατότητες επένδυσης σε ανθρώπινο κεφάλαιο.</p>	<p>Η ανεργία μειώνεται με υγιείς ρυθμούς, αλλά παραμένει σε πολύ υψηλά επίπεδα, ιδίως όσον αφορά τους νέους και τους μακροχρόνια άνεργους.</p> <p>Η ανάκαμψη της ανταγωνιστικότητας κόστους και η μείωση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος κατά τη διάρκεια του προγράμματος αναμένεται να διασφαλίσουν τη συνέχιση της ισχυρής δημιουργίας θέσεων εργασίας κατά τα επόμενα έτη. Η αύξηση της απασχόλησης προβλέπεται να ανέλθει σε 2,2 % το 2019 και σε 2,2 % το 2020, με αποτέλεσμα το ποσοστό ανεργίας να μειωθεί σε περίπου 15,4 % έως το 2020 (βλ. επίσης τμήμα 4.3).</p>	<p>Έχουν ληφθεί σημαντικά μέτρα κατά τη διάρκεια του προγράμματος για τη βελτίωση της αποδοτικότητας των αγορών προϊόντων και εργασίας και την ανάκτηση της ανταγωνιστικότητας. Μελλοντικές αποκλίσεις από τις πολιτικές αυτές κινδυνεύουν να παρεμποδίσουν τη διαδικασία ανάκαμψης.</p>
Συμπεράσματα από την εμπειριστατωμένη επισκόπηση			
<p>Η Ελλάδα αντιμετωπίζει μείζονες προκλήσεις με τη μορφή ενός αδύναμου χρηματοπιστωτικού τομέα, σε συνδυασμό με υψηλή ανεργία, μεγάλα αποθέματα δημόσιου χρέους και δυσμενή καθαρή διεθνή επενδυτική θέση. Το υψηλό ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα περιορίζει την εγχώρια κατανάλωση και την κερδοφορία των τραπεζών μειώνοντας το ύψος των πιστώσεων που μπορούν να διοχετευθούν στην οικονομία η οποία πάσχει από ανεπαρκείς επενδύσεις και χαμηλή αύξηση της παραγωγικότητας.</p> <p>Μολονότι κατά τα προσεχή έτη αναμένεται μείωση της ανεργίας και του δημόσιου χρέους, η πορεία της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης εξακολουθεί να είναι προβληματική λόγω της εξάρτησης της προσαρμογής του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από την συμπίεση της ζήτησης. Παράλληλα με την ανάκαμψη της εγχώριας κατανάλωσης και των επενδύσεων, θα χρειαστεί αντίστοιχη αύξηση της παραγωγικότητας και των εξαγωγών για να αποφευχθεί νέα επιδείνωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης. Για τον σκοπό αυτό, χρειάζονται περαιτέρω προσπάθειες για μεταρρυθμίσεις στους τομείς του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, της αδειοδότησης επενδύσεων, της διευκόλυνσης του εμπορίου και των αγορών προϊόντων και εργασίας. Επιπλέον, οι επενδύσεις ανακάμπτουν με βραδύ ρυθμό λόγω της απομόχλευσης του ιδιωτικού τομέα ενώ η μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων εξακολουθεί να παρεμποδίζεται από την πλημμελή εκτέλεση των συμβάσεων, τις ανεπάρκειες του δικαστικού συστήματος, τα εμπόδια στην εφαρμογή της νομοθεσίας για τις εκποιήσεις και την αφερεγγυότητα και την έλλειψη αξιόπιστων πληροφοριών σχετικά με τους δανειολήπτες.</p> <p>Κατά τη διάρκεια του προγράμματος του ΕΜΣ λήφθηκαν μέτρα μεγάλης εμβέλειας για να βελτωθούν το επιχειρηματικό περιβάλλον, η νομοθεσία για τις εκποιήσεις και την αφερεγγυότητα, το πιστωτικό μητρώο και το μητρώο εταιρειών, να στηριχθεί η αποδοτικότητα του δικαστικού συστήματος και να επιτραπεί η πώληση μη εξυπηρετούμενων δανείων. Όσον αφορά το στάδιο μετά το πρόγραμμα, καταρτίζεται ή εφαρμόζεται σειρά σχεδίων δράσης για να εξασφαλιστεί η συνέχεια και η εμβάθυνση των μεταρρυθμίσεων σε αυτούς τους τομείς. Η αποτελεσματική εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων, σε συνδυασμό με τις βελτιώσεις στην ανταγωνιστικότητα κόστους, έχει τη δυνατότητα να αναζωογονήσει την οικονομία ενισχύοντας τη δημιουργία παραγωγικών, ανταποδοτικών και βιώσιμων θέσεων εργασίας.</p>			

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

4. ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΟΣΩΝ ΑΦΟΡΑ ΤΙΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

4.1. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

4.1.1. ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

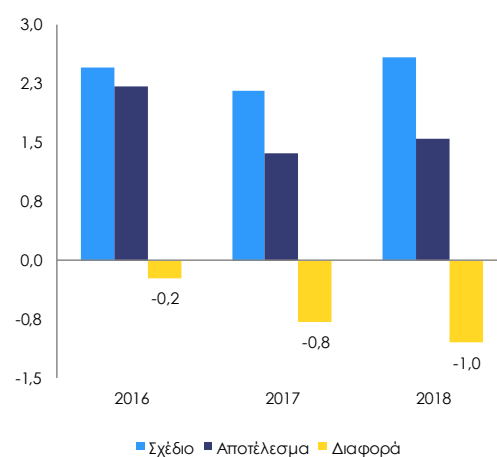
Ο δείκτης δημόσιου χρέους αναμένεται να μειωθεί στο μέλλον χάρη στη σταθερή ανάπτυξη, τα αναμενόμενα πρωτογενή πλεονάσματα και τις σχετικά χαμηλές πληρωμές τόκων. Αυτό συνάδει με τη γενική τάση που καταγράφηκε τα τελευταία χρόνια (εκτός από την απότομη αύξηση του 2018 που οφείλεται στην τελευταία εκταμίευση του προγράμματος). Το δημόσιο χρέος ανήλθε στο 178,5 % του ΑΕΠ το 2016 και μειώθηκε σε 176,2 % του ΑΕΠ το 2017. Όταν η Ελλάδα εξήλθε από το πρόγραμμα, τον Ιούνιο του 2018, η Ευρωζώνη συμφώνησε να εκταμιεύσει 15 δισ. EUR (8,1 % του ΑΕΠ) για την εξυπηρέτηση του χρέους και για τη δημιουργία ενός μεγάλου ταμειακού αποθέματος ασφαλείας το οποίο εκτιμάται ότι στο τέλος του 2019 θα καλύπτει σχεδόν 2 έτη εξυπηρέτησης χρέους. Η εκταμίευση αυτή, που περιλαμβάνεται στην προσαρμογή αποθεμάτων-ροών⁽¹⁴⁾, ήταν δάνειο και, ως εκ τούτου, αποτελούσε μέρος του ελληνικού χρέους, το οποίο ανήλθε στο 181,2 % του ΑΕΠ το 2018. Μη λαμβανομένης υπόψη της τελευταίας εκταμίευσης, το χρέος θα εξακολουθούσε να μειώνεται υποχωρώντας σε περίπου 173,1 % του ΑΕΠ το 2018. Στο διάγραμμα 4.1.2 παρουσιάζονται οι παράγοντες που επηρέασαν την εξέλιξη του δημόσιου χρέους από το 2016 και μετά.

Η επίτευξη του δημοσιονομικού στόχου το 2020 και μετά θα εξαρτηθεί από μια φιλοαναπτυξιακή μετατόπιση της φορολογίας από στρεβλωτικούς προς λιγότερο στρεβλωτικούς φόρους. Οι αρχές μείωσαν σημαντικά τους φόρους επί της εργασίας και του κεφαλαίου (μειώνοντας έτσι το κόστος παραγωγής) από το 2020 (βλ. κεφάλαιο 4.1.2). Οι περικοπές αυτές αντισταθμίζονται από αυξήσεις των εσόδων από τον ενιαίο φόρο ακίνητης περιουσίας (ΕΝΦΙΑ), τον φόρο προστιθέμενης αξίας και τα δημοτικά τέλη. Αυτή η φιλοαναπτυξιακή μετατόπιση της φορολογίας

αναμένεται να δώσει σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη το 2020. Η επίτευξη των στόχων στο μέλλον είναι πιθανό να στηριχθεί από μια σταθερή αύξηση του εισοδήματος των νοικοκυριών, η οποία θα είχε θετικές συνέπειες για την είσπραξη φόρων, καθώς και από πολιτικές που περιορίζουν την αύξηση των δαπανών, ιδίως τις μισθολογικές πολιτικές στον δημόσιο τομέα και τις πολιτικές δαπανών στον τομέα της υγείας.

Τα τελευταία χρόνια, η Ελλάδα υπερέβη συστηματικά τους δημοσιονομικούς της στόχους. Το πλαίσιο δημοσιονομικής πολιτικής της Ελλάδας βασίζεται στον στόχο για ονομαστικό πρωτογενές πλεόνασμα της τάξης του 3,5 % του ΑΕΠ⁽¹⁵⁾ και στις απαιτήσεις του προληπτικού σκέλους του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Εδώ και μερικά χρόνια, οι στόχοι για το πρωτογενές πλεόνασμα υπερκαλύφθηκαν — και μάλιστα κατά ένα σημαντικό ποσοστό — όλα τα έτη του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας.

Διάγραμμα 4.1.1: Εκτέλεση προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων

Σημείωση: Προγραμματισμένες και πραγματικές δαπάνες από τη συνιστώσα δημοσίων επενδύσεων του κρατικού προϋπολογισμού χωρίς τις επιχορηγήσεις στη γενική κυβέρνηση.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Οι επαναλαμβανόμενες υψηλότερες των αναμενόμενων επιδόσεις οφείλονταν κυρίως στην υποεκτέλεση των αρχικών ανώτατων

⁽¹⁴⁾ Η προσαρμογή αποθεμάτων-ροών εξηγεί τη διαφορά μεταξύ της μεταβολής του δημόσιου χρέους και του δημόσιου ελλείμματος/πλεονάσματος σε μια δεδομένη περίοδο.

⁽¹⁵⁾ Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2017/1226 του Συμβουλίου της 30ής Ιουνίου 2017, ΕΕ L 174 της 7.7.2017, σ. 22.

Διάγραμμα 4.1.2: Παράγοντες που καθορίζουν τη δυναμική του χρέους (% ΑΕΠ)

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

κονδυλίων του προϋπολογισμού, τόσο για τον τακτικό προϋπολογισμό όσο και — το σημαντικότερο — για τον προϋπολογισμό επενδύσεων. Κατά μέσο όρο, την περίοδο 2017-2018 δαπανήθηκε μόλις το 61 % των ανώτατων κονδυλίων του προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων που διατέθηκαν στα υπουργεία έναντι μέσου όρου 94 % την περίοδο 2015-2016. Το γεγονός αυτό είναι προβληματικό, διότι οι επενδυτικές ανάγκες της χώρας εξακολουθούν να είναι μεγάλες και οι επενδύσεις σε τομείς όπως η υγεία παραμένουν σημαντικά χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ.

Για να αντιμετωπίσουν την επαναλαμβανόμενη υποεκτέλεση των δαπανών, οι αρχές κατάρτισαν σχέδιο δράσης για τη βελτίωση των προβλέψεων και της παρακολούθησης του προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων. Το

σχέδιο αυτό προβλέπει καλύτερη και συχνότερη ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ των αρμόδιων υπουργείων, αύξηση της συχνότητας των προβλέψεων για τα έσοδα και ορισμένες τεχνικές προσαρμογές για τη διευκόλυνση της κατάρτισης του προϋπολογισμού. Οι αρχές έχουν επίσης θεσπίσει νομοθεσία για την ανάπτυξη, τη διαχείριση, τη χρηματοδότηση και την εκτέλεση της εθνικής συνιστώσας του προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων. Αυτό το μέρος του προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων θα προγραμματιστεί μέσω μεσοπρόθεσμου σχεδίου ανάπτυξης, το «Εθνικό Σχέδιο Ανάπτυξης», που αντικατοπτρίζει σε κάποιο βαθμό το σύστημα διαχείρισης του χρηματοδοτούμενου από την ΕΕ μέρους του προϋπολογισμού επενδύσεων.

Οι αρχές έλαβαν επίσης μέτρα για την αντιμετώπιση των πηγών υποεκτέλεσης των

δαπανών στον τακτικό προϋπολογισμό. Το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους αναθεώρησε τις κατευθυντήριες γραμμές για την κατάρτιση του προϋπολογισμού, γεγονός που επέτρεψε να ληφθεί υπόψη – στον προϋπολογισμό του 2020 – η πραγματική εκτέλεση των δαπανών (αντί να αρχίζει η κατάρτιση του προϋπολογισμού από το σχέδιο προϋπολογισμού του προηγούμενου έτους) και επέβαλε την απαίτηση να αξιολογούνται και να εξετάζονται οι λόγοι για την προηγούμενη υποεκτέλεση των δαπανών. Με τον τρόπο αυτό θα μετριαστεί ο κίνδυνος υποεκτέλεσης των δαπανών στο μέλλον.

Τα τελευταία έτη, η Ελλάδα έχει θεσπίσει πλαίσιο δημοσιονομικής διακυβέρνησης βάσει κανόνων, σύμφωνα με τη νομοθεσία της ΕΕ. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές επέκτειναν το δημοσιονομικό πεδίο από τον κρατικό προϋπολογισμό στον προϋπολογισμό της γενικής κυβέρνησης, ενίσχυσαν την κατάρτιση προϋπολογισμού εκ των άνω προς τα κάτω και θέσπισαν ένα μεσοπρόθεσμο δημοσιονομικό πλαίσιο, μητρώα δεσμεύσεων και μηχανισμούς παρακολούθησης σε όλους τους φορείς δαπανών. Ο οργανικός νόμος του 2014 για τον προϋπολογισμό προβλέπει επίσης κανόνα για το δημοσιονομικό ισοζύγιο και κανόνα για το δημόσιο χρέος, καθώς και μηχανισμό αυτόματης διόρθωσης. Ο στόχος για το πρωτογενές πλεόνασμα που παρακολουθείται στο πλαίσιο ενισχυμένης εποπτείας διασφαλίζει την τήρηση των εν λόγω κανόνων. Θεσπίστηκαν πρόσθετες μεταρρυθμίσεις με σκοπό την αύξηση της λογοδοσίας και της διαφάνειας και την επιβολή της δημοσιονομικής πειθαρχίας, συμπεριλαμβανομένων πιθανών κυρώσεων για τα υπουργεία που πραγματοποιούν δαπάνες σε περίπτωση που παραβιάσουν νομικές διατάξεις. Από θεσμική άποψη, αποσαφηνίστηκαν οι ρόλοι του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους και των αρμόδιων υπουργείων και το 2015 δημιουργήθηκε Δημοσιονομικό Συμβούλιο, το οποίο εγκρίνει το μακροοικονομικό σενάριο της κυβέρνησης που στηρίζει τον δημοσιονομικό σχεδιασμό και εκδίδει εξαμηνιαίες εκθέσεις, μεταξύ άλλων όσον αφορά τη συμμόρφωση με τους εγχώριους αριθμητικούς κανόνες.

Επί του παρόντος εφαρμόζονται σημαντικές μεταρρυθμίσεις σε τομείς όπως η λογιστική, η κατάρτιση προϋπολογισμού βάσει επιδόσεων, η διαχείριση ταμειακών διαθεσίμων και η ιεράρχηση των δαπανών. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές αναμένεται να βελτιώσουν τα αποτελέσματα και να αυξήσουν την ανθεκτικότητα σε κάθε μελλοντικό κλυδωνισμό στα δημόσια οικονομικά της Ελλάδας. Το κεφάλαιο 4.1.4 παρέχει περαιτέρω λεπτομέρειες.

4.1.2. ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

Η δομή του ελληνικού φορολογικού συστήματος αντικατοπτρίζει τις μείζονες μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής. Σε αυτή περιλαμβάνονται: ένα εκσυγχρονισμένο σύστημα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων και εταιρειών, ο ενοποιημένος φόρος ακίνητης περιουσίας (ΕΝΦΙΑ) και ένα απλουστευμένο σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας.

Ο συνολικός δείκτης φορολογικών εσόδων προς το ΑΕΠ στην Ελλάδα αυξήθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια της κρίσης και έχει συγκλίνει προς τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ ύψους 40,6 %. Το μερίδιο των φόρων και των κοινωνικών εισφορών στο ΑΕΠ στην Ελλάδα ανήλθε σε 38,9 % το 2018, σημείωσε δηλαδή σημαντική αύξηση σε σχέση με το προ της κρίσης επίπεδο του 30,8 % το 2009. Το σύστημα φορολογίας και κοινωνικής ασφάλισης θέτει υψηλή φορολογική επιβάρυνση στις εταιρείες και στα άτομα με χαμηλά εισοδήματα, ιδίως δε στα νοικοκυριά με παιδιά. Τα μερίδια των έμμεσων φόρων, των φόρων επί του εισοδήματος των εταιρειών, των φόρων μετοχικού κεφαλαίου και των φόρων ακίνητης περιουσίας είναι σχετικά υψηλά σε σύγκριση με άλλα κράτη μέλη της ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020).

Ο προϋπολογισμός του 2020 αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό ξεκίνημα για τη μείωση των συντελεστών φορολογίας εταιρειών και φυσικών προσώπων. Από το 2019 (φορολογικό έτος), ο συντελεστής φορολογίας εταιρειών μειώθηκε από 29 % σε 24 % ενώ ο συντελεστής φορολογίας για τα μερίσματα μειώθηκε από 15 % σε 10 % για τα εισοδήματα που αποκτήθηκαν από την 1η Ιανουαρίου 2019 και από 10 % σε 5 % για

τα εισοδήματα που αποκτήθηκαν από την 1η Ιανουαρίου 2020. Από το 2018, ο συντελεστής φορολογίας εταιρειών μειώθηκε από 29 % σε 24 % και ο φόρος μερισμάτων από 15 % σε 5 %. Οι μειώσεις αυτές αναμένεται να βοηθήσουν την ανάκαμψη των επενδύσεων οι οποίες σήμερα βρίσκονται σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα της τάξης του 11 % του ΑΕΠ. Ο προϋπολογισμός του 2020 περιλαμβάνει επίσης μείωση του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων για εισοδήματα έως και 10 000 EUR από 22 % σε 9 %, ενώ αυξάνει το αφορολόγητο όριο για τους φορολογουμένους με παιδιά. Πέραν τούτων, οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης θα μειωθούν κατά μία εκατοστιαία μονάδα για τους μισθωτούς πλήρους απασχόλησης

Ο φόρος προστιθέμενης αξίας απλοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος με κανονικό συντελεστή 24 % και με δύο μειωμένους συντελεστές 6 % και 13 %. Η μεταρρύθμιση του φόρου προστιθέμενης αξίας που θεσπίστηκε το 2015-2016 διεύρυνε σημαντικά τη φορολογική βάση περιορίζοντας το πεδίο εφαρμογής των μειωμένων συντελεστών και των απαλλαγών. Μείωσε επίσης τις στρεβλώσεις της αγοράς και σταθεροποίησε τα ποσοστά συμμόρφωσης. Το φορολογικό κενό ΦΠΑ της Ελλάδας, ωστόσο, ήταν από τα υψηλότερα στην ΕΕ, στο 33,6 % το 2017, αλλά αναμένεται να υποχωρήσει το 2018. Το ειδικό καθεστώς φόρου προστιθέμενης αξίας για πέντε νησιά του Αιγαίου παρατάθηκε και προϋπόθεση για την κατάργησή του είναι η μείωση των μεταναστευτικών ροών. Τα μέτρα αύξησης των ελάχιστων δαπανών που θα πρέπει να πραγματοποιούν οι φορολογούμενοι μέσω ηλεκτρονικών πληρωμών αναμένεται να συμβάλουν στη βελτίωση της είσπραξης του φόρου προστιθέμενης αξίας.

Έχει ξεκινήσει μια σημαντική μεταρρύθμιση των τιμών ζώνης για τον φόρο ακίνητης περιουσίας με σκοπό να διευρυνθεί η φορολογική βάση και να ευθυγραμμιστούν οι φορολογικές αξίες με τις τιμές της αγοράς έως τα μέσα του 2020. Η μεταρρύθμιση αυτή θα αυξήσει σημαντικά τη φορολογική βάση των φόρων ακίνητης περιουσίας και θα καταστήσει τον ενοποιημένο φόρο ακίνητης περιουσίας περισσότερο αποδοτικό και δίκαιο. Από την άλλη πλευρά, εκκρεμεί ακόμη η μεταρρύθμιση του συστήματος των τελών χαρτοσήμου.

4.1.3. ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ

Η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και η ενθάρρυνση της οικειοθελούς συμμόρφωσης και της πειθαρχίας στην αποπληρωμή οφειλών εξακολουθούν να αποτελούν σημαντική πρόκληση. Μια μελέτη που εκπονήθηκε το 2016 (DiaNeosis, 2016) εκτίμησε την έκταση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα στο 6-9 % του ΑΕΠ, κυρίως λόγω της φοροδιαφυγής στον φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων και της απάτης στον τομέα του φόρου προστιθέμενης αξίας. Η αύξηση των ποσοστών είσπραξης παραμένει μεγάλη πρόκληση, δεδομένου ότι είναι αρκετά χαμηλά (μεταξύ 80 και 90 %). Ωστόσο, η Ελλάδα

συνέχισε τον εκσυγχρονισμό της φορολογικής της διοίκησης με την εισαγωγή πιο προηγμένων και στοχευμένων μεθόδων είσπραξης των φόρων. Τα θετικά τους αποτελέσματα αρχίζουν να γίνονται αισθητά.

Η ανεξαρτησία και η ικανότητα της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων ενισχύονται συνεχώς. Ο Διοικητής της ΑΑΔΕ διορίστηκε εκ νέου από τη νέα κυβέρνηση, μετά την πρώτη του θητεία που έληξε το ίδιο έτος. Επρόκειτο για σημαντικό θετικό βήμα, το οποίο δηλώνει ότι οι προσπάθειες για την ενίσχυση της ανεξαρτησίας της ΑΑΔΕ έχουν αρχίσει να αποδίδουν καρπούς, και ότι οι στόχοι για την είσπραξη των φόρων και το χρέος επιτυγχάνονται και μάλιστα έχουν υπερκαλυφθεί.

Έχει δρομολογηθεί σειρά σημαντικών μεταρρυθμίσεων, μεταξύ των οποίων μια νέα συμπληρωματική βαθμολογική κατάταξη και συμπληρωματικό μισθολόγιο για το προσωπικό της ΑΑΔΕ, καθώς και το «Πρότυπο Κέντρο Είσπραξης Οφειλών», το οποίο άρχισε να λειτουργεί το 2019 με τεχνική στήριξη από την Επιτροπή. Το πιλοτικό Κέντρο Είσπραξης Οφειλών θα εισαγάγει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση στις φορολογικές οφειλές, μεταξύ άλλων όσον αφορά: i) τον εξορθολογισμό των διαδικασιών εκτέλεσης· ii) την ενοποίηση των οφειλών ενός οφειλέτη· και iii) τη συστηματική μέτρηση των επιδόσεων του Πρότυπου Κέντρου Είσπραξης. Το εν λόγω πιλοτικό Κέντρο Είσπραξης προορίζεται να χρησιμεύσει ως πρότυπο για όλες τις φορολογικές υπηρεσίες της χώρας. Η Επιτροπή έχει επίσης παράσχει τεχνική στήριξη για τη βελτίωση της επιχειρηματικής διαδικασίας, με έμφαση στις βασικές διαδικασίες ΤΠ της ΑΑΔΕ. Η ΑΑΔΕ σχεδιάζει επίσης τη συνολική αναβάθμιση του κεντρικού της συστήματος τεχνολογίας πληροφοριών (TAXIS), του οποίου ο σχεδιασμός θεωρείται παρωχημένος.

Οι προσπάθειες για τη βελτίωση της πειθαρχίας όσον αφορά τις πληρωμές σημείωσαν οπισθοδρόμηση το 2019, όταν θεσπίστηκε ειδική ρύθμιση για πληρωμή με δόσεις, η οποία προβλέπει έως και 120 μηνιαίες δόσεις. Τέτοιες ρυθμίσεις υπονομεύουν την εθελοντική συμμόρφωση και την πειθαρχία στις πληρωμές, καθώς επιτρέπουν τη ρύθμιση φορολογικών υποχρεώσεων με ευνοϊκούς όρους σε σύγκριση με τους συνήθεις κανόνες, γεγονός που μειώνει τα

κίνητρα για την έγκαιρη καταβολή των φόρων. Δημιουργούν επίσης την προσδοκία ότι παρόμοιες ρυθμίσεις θα ισχύσουν και στο μέλλον. Η νέα κυβέρνηση δεσμεύτηκε να μην θεσπίσει τέτοιες ειδικές ρυθμίσεις, ώστε μόνη δυνατότητα για διακανονισμό των οφειλών να είναι η αναθεωρημένη βασική ρύθμιση πληρωμής με δόσεις, συμπεριλαμβανομένου του φορολογικού νόμου που θεσπίστηκε τον Δεκέμβριο του 2019. Η αναθεωρημένη ρύθμιση παρέχει τη δυνατότητα πληρωμής σε έως και 48 δόσεις, ενώ συνδέει τον αριθμό των δόσεων με την ικανότητα πληρωμής και παρέχει αντικίνητρα για την εγκατάλειψη του συστήματος.

Το 2019 η Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων έθεσε σε εφαρμογή το έργο «myDATA» για να παράσχει στα νομικά πρόσωπα μια ψηφιακή πλατφόρμα για την τήρηση ηλεκτρονικών βιβλίων. Η πλατφόρμα αυτή προβλέπεται να τεθεί σε λειτουργία το 2020 και θα επιτρέπει στους χρήστες να υποβάλλουν αυτόματα τις φορολογικές τους δηλώσεις. Θα καταστήσει επίσης δυνατή την αποτελεσματικότερη επιλογή εταιρειών για φορολογικό έλεγχο, γεγονός που αναμένεται να μειώσει περαιτέρω τη φοροδιαφυγή και το λαθρεμπόριο. Η πλατφόρμα θα περιλαμβάνει επίσης μια συνιστώσα ηλεκτρονικής λογιστικής, η οποία, μόλις ολοκληρωθεί, θα καταστήσει δυνατή την ηλεκτρονική τιμολόγηση μεταξύ επιχειρήσεων, μειώνοντας περαιτέρω τον διοικητικό φόρτο.

Η παραίτηση από οφειλές κάτω των 10 EUR αναμένεται να αυξήσει την αποδοτικότητα. Η ΑΑΔΕ σχεδιάζει να προβεί σε διαγραφή των οφειλών συνολικού ύψους έως 10 EUR, γεγονός που αναμένεται να μειώσει τον αριθμό των οφειλετών φόρων κατά 14 % περίπου⁽¹⁶⁾. Δεδομένων των διοικητικών δαπανών για την είσπραξη των εν λόγω εκκρεμών οφειλών ήσσονος σημασίας, το μέτρο αυτό αναμένεται να αυξήσει την οικονομική αποδοτικότητα.

Για να βελτιωθεί ο συντονισμός, δημιουργήθηκε μια νέα κεντρική τελωνειακή δομή – η Επιτελική Υπηρεσία Τελωνειακών Ελέγχων⁽¹⁷⁾. Η δομή αυτή είναι εξουσιοδοτημένη

⁽¹⁶⁾ Στο τέλος του 2019, ο συνολικός αριθμός οφειλετών ήταν 4 068 908, εκ των οποίων οι 571 419 είχαν οφειλές συνολικού ύψους κάτω των 10 EUR.

⁽¹⁷⁾ ΦΕΚ Β-2650/01.07/2019.

να συντονίζει τις Κινητές Ομάδες Ελέγχου (Κ.Ο.Ε.) (9) και τις Ελεγκτικές Υπηρεσίες Τελωνείων (ΕΛ.Υ.Τ.) (2). Η εν λόγω μεταρρύθμιση αναμένεται να βελτιώσει τις εκ των υστέρων επιθεωρήσεις και να ενισχύσει την επιχειρησιακή ικανότητα ταχείας ανταπόκρισης σε σημαντικές υποθέσεις χάρη στη διάθεση των απαιτούμενων πόρων προς τον σκοπό αυτό.

4.1.4. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Ενώ οι μεταρρυθμίσεις στον τομέα της διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών που ξεκίνησαν από την έναρξη της κρίσης βρίσκονται σε εξέλιξη, η μεταπρογραμματική στρατηγική της Ελλάδας για τις μεταρρυθμίσεις επικεντρώνεται πλέον και στην ποιότητα των δημόσιων δαπανών. Η πρώτη δέσμη μεταρρυθμίσεων στον τομέα της διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών αποσκοπούσε στη θέσπιση νέου δημοσιονομικού και λογιστικού πλαισίου, τη διασφάλιση της εκκαθάρισης των καθυστερούμενων οφειλών, τον εξορθολογισμό της αλυσίδας πληρωμών και τη βελτίωση της διαχείρισης της ρευστότητας (βλ. εκθέσεις ενισχυμένης εποπτείας). Τμήμα «Διαχείριση των δημοσίων οικονομικών». Πιο πρόσφατα, η Ελλάδα πραγματοποίησε ορισμένα αρχικά βήματα προς την κατεύθυνση ενός πλαισίου διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών που θα προσανατολίζεται περισσότερο στις επιδόσεις, συγκεκριμένα μέσω ενός νέου σχεδίου προϋπολογισμού για τις επιδόσεις και με την εξασφάλιση της τακτικής διενέργειας επανεξετάσεων των δαπανών στο σύνολο της γενικής κυβέρνησης.

Οι ανασκοπήσεις των δαπανών συγκαταλέγονται στις προτεραιότητες της νέας διοίκησης. Η Ελλάδα προέβη σε επανεξέταση των δαπανών με σκοπό την εξοικονόμηση πόρων μέσω του εξορθολογισμού των υπηρεσιών των υπουργείων. Για το 2018, ξεκίνησε στοχοθετημένη επανεξέταση των δαπανών σε τρία υπουργεία και στις οντότητες που εποπτεύουν. Η επανεξέταση συνεχίστηκε το 2019, επίσης μέσω τεχνικής στήριξης. Ένα σημαντικό βήμα, το οποίο έχει προγραμματιστεί για τον προϋπολογισμό του 2021, θα είναι η επέκταση της πρακτικής αυτής σε όλα τα υπουργεία. Ωστόσο, η διαδικασία έχει

εξετάσει μέχρι στιγμής μόνο τις εισροές και τις δαπάνες, ενώ δεν έχει βάλει στο μικροσκόπιο τις εκροές και τα αποτελέσματα.

Η Ελλάδα πραγματοποίησε εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων συμβάσεων της, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένες ελλείψεις στις διαδικασίες σύναψης δημόσιων συμβάσεων, ιδίως στον τομέα της υγείας. Οι αρχές θέσπισαν σειρά μέτρων στους εξής τομείς: i) ενοποίηση και απλούστευση της ισχύουσας νομοθεσίας· ii) βελτίωση της αποτελεσματικότητας του συστήματος προδικαστικών προσφυγών· iii) καθιέρωση των ηλεκτρονικών προμηθειών ως κανόνα· και iv) προώθηση κεντρικού συστήματος δημόσιων συμβάσεων. Το 2017, η χώρα ενέκρινε επίσης εθνική στρατηγική για τις δημόσιες συμβάσεις. Ενώ τα μέτρα αυτά με την πάροδο του χρόνου αναμένεται να καταστήσουν πιο αποδοτικές τις δημόσιες συμβάσεις, να εξορθολογίσουν τις δημόσιες δαπάνες και να τονώσουν την ανάπτυξη, η αγορά δημόσιων συμβάσεων της χώρας εξακολουθεί να εμφανίζει ορισμένες ανεπάρκειες⁽¹⁸⁾. Σε αυτές περιλαμβάνονται: i) ο περιορισμένος ανταγωνισμός ή το περιορισμένο άνοιγμα της αγοράς, με μεγάλο αριθμό διαδικασιών με μία και μόνη προσφορά (ήτοι 34 % το 2018, σε σύγκριση με 16 % πριν από 10 έτη)· ii) οι χρονοβόρες διαδικασίες ανάθεσης (236 ημέρες έναντι 86 ημερών κατά μέσο όρο στην ΕΕ)· και (iii) πολύ περιορισμένη χρήση κριτηρίων ποιότητας (το 90 % των συμβάσεων ανατέθηκε αποκλειστικά βάσει της χαμηλότερης τιμής το 2018, έναντι 47 % σε επίπεδο ΕΕ), γεγονός που συχνά οδηγεί σε υπερβολικά υψηλές εκπτώσεις.

Η εστίαση στα συγκεκριμένα μέτρα που είναι πιθανότερο να αντιμετωπίσουν αυτές τις ελλείψεις θα συμβάλει σε μια πιο βιώσιμη και αποτελεσματική χρήση των δημόσιων πόρων. Τα μέτρα αυτά θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν τα ακόλουθα: i) βελτίωση των ηλεκτρονικών συμβάσεων και της ηλεκτρονικής τιμολόγησης· ii) αύξηση της διοικητικής ικανότητας και της επαγγελματικοποίησης του προσωπικού στον

⁽¹⁸⁾ https://ec.europa.eu/internal_market/scoreboard/performance_per_policy_area/public_procurement/index_en.htm (δεδομένα του 2018).

τομέα των δημόσιων συμβάσεων, μεταξύ άλλων και σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο· και iii) προώθηση των κεντρικών προμηθειών ώστε να επιτυγχάνονται οικονομίες κλίμακας. Η προώθηση της χρήσης κριτηρίων ποιότητας για την ανάθεση συμβάσεων και η συστηματική αντιμετώπιση του προβλήματος των υπερβολικά χαμηλών προσφορών θα μπορούσαν επίσης να ενισχύσουν την ποιότητα και τη βιωσιμότητα των δημόσιων συμβάσεων.

Οι αρχές έχουν προγραμματίσει ορισμένα μέτρα για την αντιμετώπιση των ελλείψεων που παρατηρούνται στις δημόσιες συμβάσεις στον τομέα της υγείας, όμως τα μέτρα αυτά δεν έχουν ακόμη τεθεί σε εφαρμογή. Εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένες προκλήσεις, μεταξύ των οποίων: i) η έλλειψη πόρων και εξειδικευμένου προσωπικού σε διάφορες αναθέτουσες αρχές· ii) η αναποτελεσματική οργάνωση των προμηθειών με αποτέλεσμα να γίνονται πολλές άμεσες αναθέσεις την τελευταία στιγμή· και iii) ο καθορισμός προδιαγραφών υψηλότερων των αναγκαίων στα τεύχη δημοπράτησης με αποτέλεσμα να περιορίζεται ο ανταγωνισμός. Σύμφωνα με δεδομένα της βάσης δεδομένων TED (Tenders Electronic Daily) ⁽¹⁹⁾, η Ελλάδα εμφανίζει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά προκηρύξεων διαγωνισμών στην ΕΕ για δημόσιες συμβάσεις στον τομέα της υγείας ως ποσοστό του ΑΕΠ (0,1 % το 2017 έναντι μέσου όρου 0,56 % στην ΕΕ). Το 2017, οι αρχές συγκρότησαν κεντρική αρχή προμηθειών για τον τομέα της υγείας (Ε.Κ.Α.Π.Υ.). Προκειμένου να καταστεί πλήρως λειτουργικό το πλαίσιο για τις κεντρικές προμήθειες, οι αρχές προτίθενται να προβούν σε ανασχεδιασμό του εντός του 2020. Εν τω μεταξύ, για τον σταδιακό αυτό ανασχεδιασμό, καταρτίζεται ένα προσωρινό και συγκεντρωτικό σύστημα που θα περιλαμβάνει τις επτά περιφερειακές αρχές. Σύμφωνα με τις αρχές, αυτό θα τους έδινε τη δυνατότητα να επιτύχουν τον μεταπρογραμματικό στόχο για ποσοστό κεντρικών προμηθειών 30 % στα μέσα του 2020 και 40 % στα μέσα του 2022.

⁽¹⁹⁾ Η βάση Tenders Electronic Daily είναι ο διαδικτυακός χώρος του συμπληρώματος της Επίσημης Εφημερίδας της ΕΕ στον οποίο οι αναθέτουσες αρχές δημοσιεύουν προκηρύξεις που σχετίζονται με δημόσιες συμβάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των οδηγιών της ΕΕ.

4.2. ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

4.2.1. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ⁽²⁰⁾

Ενώ η κατάσταση της ρευστότητας των ελληνικών τραπεζών βελτιώνεται και το μεγάλο απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων μειώνεται, οι κίνδυνοι και οι προκλήσεις που κληροδοτήθηκαν παραμένουν σημαντικοί. Η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών έχει ανακάμψει, αλλά περιορίζεται από την κακή ποιότητα των στοιχείων του ενεργητικού, ένα επιχειρηματικό μοντέλο που εξαρτάται από την αύξηση του δανεισμού και το περιβάλλον χαμηλών επιτοκίων. Οι κεφαλαιακοί έλεγχοι ήρθαν πλήρως από τον Σεπτέμβριο του 2019 και οι τράπεζες έχουν εξοφλήσει πλήρως την επείγουσα στήριξη της ρευστότητας, αλλά δεν είναι όλες οι τράπεζες ακόμη σε θέση να εκπληρώσουν τις ελάχιστες κανονιστικές απαιτήσεις ρευστότητας. Η πρόσβαση σε μακροχρόνια μη εξασφαλισμένη χρηματοδότηση αποκαθίσταται με αργό μόνο ρυθμό και εξακολουθεί να έχει υψηλό κόστος. Ως αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης, οι ελληνικές τράπεζες εξακολουθούν να βασίζονται κατά κύριο λόγο στην ικανότητά τους να δημιουργούν κεφάλαια από εσωτερικές πηγές. Στο μέλλον, ο ελληνικός τραπεζικός τομέας πρέπει να αυξήσει την ανθεκτικότητά του και να επιταχύνει τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, βελτιώνοντας παράλληλα την ικανότητά του να χρηματοδοτεί την ανάπτυξη με βάση μια βιώσιμη και υγιή πολιτική παροχής πιστώσεων.

Οι δείκτες κεφαλαίου των τραπεζών υπερβαίνουν τις κεφαλαιακές απαιτήσεις, αλλά η ικανότητά τους να δημιουργούν κεφάλαια από εσωτερικές πηγές παραμένει περιορισμένη. Ο μέσος δείκτης κεφαλαίου κοινών μετοχών κατηγορίας 1 των τραπεζών σε ενοποιημένη βάση ανερχόταν σε 15,6 % στα τέλη Ιουνίου 2019, περίπου στο ίδιο επίπεδο με το προηγούμενο έτος. Το επίπεδο αυτό είναι εν πολλοίς συγκρίσιμο με τον μέσο όρο της ΕΕ και πολύ πάνω από τις ελάχιστες κεφαλαιακές απαιτήσεις (βλ. πίνακα

4.2.1). Ο δείκτης κεφαλαίου κοινών μετοχών της κατηγορίας 1 αυξήθηκε το πρώτο εξάμηνο του 2019 λόγω του συνδυασμού ισχυρών επιδόσεων του χαρτοφυλακίου κρατικών τίτλων στην τρέχουσα τιμή της αγοράς και της μείωσης των σταθμισμένων ως προς τον κίνδυνο στοιχείων ενεργητικού λόγω των πωλήσεων δανείων. Η κεφαλαιακή θέση των τραπεζών, ωστόσο, εξακολουθεί να περιορίζεται από την επαναλαμβανόμενη χαμηλή αποδοτικότητα και το επίπεδο απομειώσεων που είναι ακόμη υψηλό. Επιπλέον, το επιχειρηματικό μοντέλο των τραπεζών εκτίθεται στο τρέχον περιβάλλον χαμηλών επιτοκίων λόγω της έντονης εξάρτησής τους από τα καθαρά έσοδα από τόκους. Τα καθαρά έσοδα από τόκους επηρεάζονται επίσης αρνητικά από την απομόχλευση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, δεδομένων των υψηλών ποσών των εσόδων από τόκους από τα εν λόγω δάνεια. Ως εκ τούτου, οι τράπεζες προσπαθούν να επανευθυγραμμίσουν τις επιχειρηματικές τους στρατηγικές ώστε να αυξήσουν τη δημιουργία εσόδων από τόκους, η οποία βρίσκεται επί του παρόντος σε χαμηλά επίπεδα, ενώ συνεχίζουν να καταβάλλουν προσπάθειες για τον περιορισμό των λειτουργικών δαπανών, χάρη στις οποίες ο μέσος δείκτης του κόστους λειτουργίας προς τα έσοδα είναι χαμηλότερος από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Η ποιότητα του κεφαλαίου των ελληνικών τραπεζών παραμένει χαμηλή και εξαρτάται από το Δημόσιο. Το πρώτο εξάμηνο του 2019, το ποσό των αναβαλλόμενων φορολογικών πιστώσεων μειώθηκε οριακά μόνο, σε 15,5 δισ. EUR, και υπερέβαινε ακόμη το 57 % του κεφαλαίου κοινών μετοχών της κατηγορίας 1 των συστημικών τραπεζών. Κατά συνέπεια, η αναγκαία σταδιακή κατάργηση των ευνοϊκών μεταβατικών ρυθμίσεων προληπτικής εποπτείας θα αποτελέσει μία ακόμη πρόκληση για τις ελληνικές τράπεζες. Αυτές περιλαμβάνουν τη μετάβαση στο νέο διεθνές λογιστικό πρότυπο σχετικά με τις απομειώσεις χρηματοοικονομικών στοιχείων ενεργητικού⁽²¹⁾ και την επικείμενη εφαρμογή νέων κανόνων που οδηγούν τις τράπεζες στην ταχεία απομείωση των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων⁽²²⁾ προκειμένου

⁽²⁰⁾ Η ανάλυση που παρουσιάζεται στο παρόν τμήμα συμβάλλει στην εμπεριστατωμένη επισκόπηση στο πλαίσιο της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών (βλ. σχετικό τμήμα για σύνοψη των κυριότερων ευρημάτων).

⁽²¹⁾ Το Διεθνές Πρότυπο Χρηματοοικονομικής Αναφοράς 9 αντικατέστησε το προηγούμενο λογιστικό πρότυπο για τα χρηματοδοτικά μέσα από την 1η Ιανουαρίου 2018.

⁽²²⁾ Κανονισμός (ΕΕ) 2019/630 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 575/2013, όπως συμπληρώθηκε από περαιτέρω εποπτική καθοδήγηση από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Πίνακας 4.2.1: Δείκτες χρηματοπιστωτικής σταθερότητας /1

	2014q4	2015q4	2016q2	2016q3	2016q4	2017q1	2017q2	2017q3	2017q4	2018q1	2018q2	2018q3	2018q4	2019q1	2019q2
Μη εξυπηρετούμενα δάνεια	39,7	46,8	47,2	47,4	46,3	46,6	46,9	46,7	45,0	45,4	44,9	43,5	41,6	41,6	39,6
εκ των οποίων αλλοδαπές οντότητες	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
εκ των οποίων τομείς NFC & νοικοκυριών	41,8	49,5	50,1	50,3	50,4	50,3	50,6	50,4	49,4	49,2	48,4	47,3	46,3	45,6	43,8
εκ των οποίων τομείς NFC	44,7	52,5	53,2	53,9	53,9	53,4	53,3	52,6	51,4	51,1	49,4	47,9	46,1	44,5	42,8
εκ των οποίων τομείς νοικοκυριών	38,5	45,9	46,5	46,2	46,3	46,8	47,5	47,9	47,1	47,0	47,3	46,6	46,5	46,8	45,1
Δείκτης κάλυψης	43,5	48,5	48,1	48,2	48,2	48,1	47,4	47,2	46,7	49,5	49,0	47,8	48,0	47,7	46,7
Απόδοση μετοχικού κεφαλαίου (1)	-10,6	-24,2	-15,8	-9,9	-7,5	1,3	-0,4	-0,3	-1,3	0,7	-2,4	-0,8	-0,4	1,6	2,6
Απόδοση ενεργητικού (1)	-1,0	-2,8	-1,9	-1,2	-0,9	0,1	-0,1	0,0	-0,2	0,1	-0,3	-0,1	-0,1	0,2	0,3
Συνολικός δείκτης κεφαλαίου	14,1	16,5	18,0	18,2	17,0	16,8	17,2	17,2	17,1	16,4	16,4	16,3	16,0	15,6	16,5
Δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας (CET 1)	13,8	16,3	17,8	18,1	16,9	16,7	17,1	17,2	17,0	15,8	15,8	15,7	15,3	14,9	15,6
Δείκτης κατηγορίας 1	13,8	16,3	17,8	18,1	16,9	16,7	17,1	17,2	17,0	15,8	15,8	15,7	15,3	14,9	15,6
Δείκτης χορηγήσεων προς καταθέσεις	79,1	72,3	74,5	75,5	75,9	77,2	78,2	81,8	83,5	78,8	78,4	76,0	74,7	75,8	74,3

(1) Ετησιοποιημένα στοιχεία

Πηγή: Ενοποιημένα τραπεζικά στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας· ίδιοι υπολογισμοί.

να προληφθεί η συσσώρευση μη εξυπηρετούμενων δανείων στο μέλλον. Επιπλέον, τα προσεχή έτη, οι τράπεζες θα πρέπει να εκδίδουν χρέος που προσφέρεται για διάσωση με ίδια μέσα προκειμένου να πληρούν την ελάχιστη απαίτηση για ίδια κεφάλαια και επιλέξιμες υποχρεώσεις που καθορίζεται από τις αρχές εξυγίανσης, συμπεριλαμβανομένης τυχόν απαίτησης χαμηλότερης εξοφλητικής προτεραιότητας που ενδεχομένως επιβληθεί. Ένα ακόμη στοιχείο που αποδεικνύει την εξάρτηση των συστημικών τραπεζών από το Δημόσιο είναι το γεγονός ότι το ελληνικό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας εξακολουθεί να κατέχει σε καθεμία από τις τέσσερις συστημικές τράπεζες μερίδιο που κυμαίνεται από 1,4 % έως 40,4 %.

Μετά την πλήρη άρση των κεφαλαιακών ελέγχων, οι τράπεζες αναμένεται να βελτιώσουν περαιτέρω την κατάσταση της ρευστότητάς τους προκειμένου να επιτύχουν τους ρυθμιστικούς στόχους. Τον Σεπτέμβριο του 2019, η βελτίωση της κατάστασης ρευστότητας των ελληνικών τραπεζών και η αύξηση της εμπιστοσύνης των καταθετών επέτρεψαν την πλήρη άρση των κεφαλαιακών ελέγχων. Επιπλέον, και οι τέσσερις τράπεζες σχεδιάζουν να συμμορφωθούν με την απαίτηση για τον δείκτη κάλυψης ρευστότητας μέσα στο πρώτο εξάμηνο του 2020 και για τον δείκτη καθαρής σταθερής χρηματοδότησης έως το 2021, όταν η συμμόρφωση αυτή καταστεί δεσμευτική. Επιπλέον, το καλοκαίρι του 2019, για πρώτη φορά από το 2015, οι ελληνικές τράπεζες άντλησαν κεφάλαια από την αγορά μακροπρόθεσμης μη εξασφαλισμένης χρηματοδότησης με δύο εκδόσεις ομολόγων της κατηγορίας II, αν και με σημαντικό κόστος. Επιπλέον, το καλοκαίρι του 2019 και τον Φεβρουάριο του 2020, για πρώτη φορά από το 2015, οι ελληνικές τράπεζες άντλησαν κεφάλαια από την αγορά μακροπρόθεσμης μη

εξασφαλισμένης χρηματοδότησης με εκδόσεις ομολόγων της κατηγορίας II, με σημαντικό αλλά μειούμενο κόστος.

Η μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων επιταχύνθηκε μεν το 2019, αλλά τα επίπεδά τους εξακολουθούν να παραμένουν πολύ υψηλά. Από το ανώτατο επίπεδο των 107,2 δισ. EUR τον Μάρτιο του 2016, το απόθεμα των μη εξυπηρετούμενων δανείων υποχώρησε σε 75,4 δισ. EUR το τέλος του Ιουνίου 2019, ποσό που αντιπροσωπεύει ποσοστό 39,6 % των συνολικών δανείων. Ωστόσο, ο δείκτης μη εξυπηρετούμενων δανείων του τραπεζικού τομέα στην Ελλάδα είναι ακόμη 13πλάσιος του μέσου όρου της ΕΕ και παραμένει ο υψηλότερος στην ΕΕ ⁽²³⁾. Το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων μειώθηκε ταχύτερα στην κατηγορία των καταναλωτικών και επιχειρηματικών δανείων κατά το προηγούμενο έτος, αλλά η κατάσταση παρουσιάζει ελαφρά μόνο βελτίωση όσον αφορά τα στεγαστικά δάνεια. Τα περισσότερα μη εξυπηρετούμενα δάνεια δεν αναμένεται να καταστούν εξυπηρετούμενα στο εγγύς μέλλον, καθώς τα μισά από τα εν λόγω δάνεια έχουν ακυρωθεί από τις τράπεζες ως μη βιώσιμα και θεωρούνται «καταγγελλθέντα», ενώ τα ποσοστά εκ νέου αθέτησης εξακολουθούν να είναι υψηλά, ακόμη και σε δάνεια με αναδιαπραγματευμένους όρους. Επιπλέον, το 15 % των μη εξυπηρετούμενων δανείων προστατεύεται από αναγκαστική εκτέλεση με νόμο ο οποίος απαγορεύει την κατάσχεση της πρώτης κατοικίας των δανειοληπτών. Ο νόμος αυτός περιορίζει τις προσπάθειες των τραπεζών να βελτιώσουν την ποιότητα του χαρτοφυλακίου ενυπόθηκων δανείων τους και επηρεάζει αρνητικά τη συνολική διαθεσιμότητα και το κόστος της πίστωσης για

⁽²³⁾ Στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, [30 Ιουνίου 2019].

ενυπόθηκα δάνεια. Η προστασία της πρώτης κατοικίας έχει παραταθεί επανειλημμένα, αλλά έχει πλέον προγραμματιστεί να λήξει τον Απρίλιο του 2020.

Το υψηλό απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων απαιτεί τη δημιουργία υψηλών προβλέψεων, γεγονός που περιορίζει τη δανειοδοτική ικανότητα των τραπεζών. Η κάλυψη των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων μέσω προβλέψεων στις τέσσερις συστημικές τράπεζες μειώθηκε σε ετήσια βάση κατά 2,5 ποσοστιαίες μονάδες υποχωρώντας στο 46,3 %, γεγονός που καταδεικνύει πόσο δύσκολο είναι να διατηρηθεί ένας υψηλός δείκτης κάλυψης ενώ παράλληλα πραγματοποιούνται επιθετικές προσπάθειες απομόχλευσης. Η κάλυψη από εξασφαλίσεις ανέρχεται σε 54,5 %, είναι δηλαδή κατά 1,1 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερη από ό,τι στο τέλος του 2018, ενώ η συνεχιζόμενη ανάκαμψη των τιμών των κατοικιών από το 2018, μετά από εννέα συναπτά έτη μείωσής τους, αποτελεί μια πρώτη ένδειξη βελτίωσης των αξιών των εξασφαλίσεων. Εντούτοις, τον Ιούνιο του 2019 η μέση τιμή των κατοικιών ήταν κατά 37 % χαμηλότερη από το επίπεδο του 2008 ⁽²⁴⁾.

Η δευτερογενής αγορά μη εξυπηρετούμενων δανείων αναπτύσσεται συνεχώς. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, το πρώτο εξάμηνο του 2019, οι τράπεζες κατόρθωσαν να πωλήσουν επισφαλή δάνεια ύψους 3,6 δισ. EUR. Από τον Νοέμβριο του 2019 έως το 2021, οι πωλήσεις αυτές αναμένεται να αυξηθούν σημαντικά, καθώς οι τέσσερις συστημικές τράπεζες σχεδιάζουν να διαχωρίσουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια άνω των 30 δισ. EUR, είτε μέσω άμεσων πωλήσεων είτε μέσω τιτλοποιήσεων. Μετά τις πωλήσεις, οι διαγραφές εξακολούθησαν να αποτελούν σημαντική αιτία της μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων, ακολουθούμενες από τις εκκαθαρίσεις και τις εισπράξεις, ενώ το ποσοστό αθέτησης των εξυπηρετούμενων δανείων μειώθηκε οριακά κάτω από το ποσοστό μετάβασης σε ενήμερη κατάσταση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, δηλαδή το ποσοστό των δανείων για τα οποία έχουν ξαναρχίσει οι αποπληρωμές. Ωστόσο, τα δάνεια που είχαν προηγουμένως μεταβεί σε ενήμερη κατάσταση συχνά καθίστανται εκ νέου μη εξυπηρετούμενα, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι

τράπεζες δυσκολεύονται ακόμη να εφαρμόσουν βιώσιμες μακροπρόθεσμες λύσεις αναδιάρθρωσης.

Συστημικές πρωτοβουλίες, όπως το καθεστώς προστασίας περιουσιακών στοιχείων «Ηρακλής», μπορούν να συμβάλουν στην επιτάχυνση της μείωσης των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων. Στο πλαίσιο του καθεστώτος προστασίας περιουσιακών στοιχείων χωρίς χορήγηση κρατικής ενίσχυσης ⁽²⁵⁾, οι τράπεζες μπορούν να μεταφέρουν μη εξυπηρετούμενα δάνεια σε μεμονωμένης διαχείρισης ιδιωτικούς φορείς τιτλοποίησης, οι οποίοι θα χρηματοδοτούν τις συναλλαγές με την έκδοση διαφόρων τίτλων. Το κράτος θα παρέχει υπό αυστηρούς όρους εγγύηση για τους τίτλους υψηλής εξασφάλισης του φορέα τιτλοποίησης, οι οποίοι είναι χαμηλότερου κινδύνου και έναντι αμοιβής με όρους της αγοράς. Το καθεστώς θα έχει διάρκεια 18 μηνών, με προβλεπόμενο προϋπολογισμό που περιλαμβάνει εγγυήσεις ανώτατου ποσού 12 δισ. EUR και εθελοντική συμμετοχή όλων των ελληνικών τραπεζών. Η επιτυχία του καθεστώτος θα εξαρτηθεί από την ισορροπία μεταξύ της υπεραξίας του ρυθμιστικού κεφαλαίου, των σχετικών με τις εγγυήσεις δαπανών και των ζημιών που συνεπάγεται η πώληση τίτλων στους επενδυτές, μεταξύ άλλων παραγόντων.

Ωστόσο, το υφιστάμενο φάσμα εργαλείων και πολιτικών ενδέχεται να μην είναι επαρκές για την αφαίρεση των μη εξυπηρετούμενων δανείων από τους ισολογισμούς των τραπεζών και για τη τακτοποίηση του ιδιωτικού και δημόσιου χρέους σύντομα. Για να υποχωρήσουν γρήγορα τα ποσοστά των μη εξυπηρετούμενων δανείων, θα μπορούσε να διευρυνθεί η εργαλειοθήκη για τη μείωσή τους, όπως συνέβη σε άλλες χώρες της ΕΕ, τόσο μέσω συστημικών λύσεων που συνάδουν με τους κανόνες της ΕΕ όσο και μέσω ειδικών για κάθε τράπεζα «οργανικών» εσωτερικών δραστηριοτήτων ρύθμισης οφειλών, οι οποίες απέδωσαν κάτω των προσδοκιών τα προηγούμενα έτη. Οι στρατηγικοί κακοπληρωτές και ο ηθικός κίνδυνος αντιπροσωπεύουν πρόσθετες προκλήσεις που επί σειρά ετών έχουν επηρεάσει αρνητικά την πειθαρχία όσον αφορά τις πληρωμές στην Ελλάδα. Η αντιμετώπιση της υπερχρέωσης των

⁽²⁴⁾ Στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, [30 Ιουνίου 2019].

⁽²⁵⁾ Υπόθεση κρατικής ενίσχυσης SA.53519 και δελτίο Τύπου IP/19/6058.

νοικοκυριών και των επιχειρήσεων κατά τρόπο ταχύ και βιώσιμο θα είναι καθοριστικής σημασίας για την επιτάχυνση της οικονομικής ανάκαμψης.

Για την αντιμετώπιση της πρόκλησης αυτής, οι αρχές προετοιμάζονται να εξορθολογίσουν τα πολλαπλά πλαίσια για την πτώχευση και την αφερεγγυότητα, λαμβάνοντας παράλληλα μέτρα για τη διεκπεραίωση των συσσωρευμένων εκκρεμών υποθέσεων αφερεγγυότητας νοικοκυριών. Ως εκ τούτου, οι αρχές δεσμεύτηκαν να θέσουν σε εφαρμογή ένα συνεκτικό και ενοποιημένο πλαίσιο για τη ρύθμιση του χρέους των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών με στόχο τον περιορισμό της δικονομικής κατάχρησης από οφειλέτες η οποία δεν επιτρέπει στις τράπεζες να προβαίνουν σε ρευστοποίηση εξασφαλίσεων σε περίπτωση αθέτησης υποχρεώσεων. Το νέο αυτό πλαίσιο θα μεταφέρει την οδηγία 1023/2019 ⁽²⁶⁾ και θα αντικαταστήσει τον υφιστάμενο εξωδικαστικό μηχανισμό ρύθμισης οφειλών, ο οποίος προσέλκυσε σε σχετικά μικρό βαθμό το ενδιαφέρον των οφειλετών. Ένα σχετικό ζήτημα είναι η τακτοποίηση των εκκρεμών υποθέσεων αφερεγγυότητας νοικοκυριών που έχουν συσσωρευτεί στα δικαστήρια, την οποία οι αρχές επιδιώκουν να επιταχύνουν με την παροχή εξειδικευμένης κατάρτισης στους δικαστές και την αύξηση του αριθμού των δικαστικών υπαλλήλων.

Η διενέργεια ηλεκτρονικών πλειστηριασμών από τις τράπεζες για τη ρευστοποίηση των εξασφαλίσεών τους δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Οι ηλεκτρονικοί πλειστηριασμοί ξεκίνησαν τον Νοέμβριο του 2017, αλλά είχαν μέχρι στιγμής περιορισμένο αντίκτυπο στη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Το πρώτο εξάμηνο του 2019, περίπου το 40 % των προγραμματισμένων πλειστηριασμών ανεστάλη ή ακυρώθηκε λόγω διαδικαστικών θεμάτων και αιτήσεων πτώχευσης βάσει του νόμου περί αφερεγγυότητας των νοικοκυριών. Επιπλέον, πάνω από το 60 % των πλειστηριασμών που εκτελέστηκαν δεν προσέλκυσε προσφέροντες, ενώ στο 75 % των επιτυχημένων πλειστηριασμών οι

τράπεζες κατέληξαν να αγοράσουν οι ίδιες τις εξασφαλίσεις τους. Οι αρχές εξετάζουν πιθανές βελτιώσεις του πλαισίου.

Η διακυβέρνηση των συστημικών τραπεζών συνέχισε να βελτιώνεται σταδιακά με την ενεργό υποστήριξη του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας. Το Ταμείο αξιολογεί τακτικά τις επιδόσεις των διοικητικών συμβουλίων των τραπεζών και το οργανωτικό πλαίσιο διακυβέρνησής τους. Ως εκ τούτου, έως τον Οκτώβριο του 2019, οι εν λόγω τράπεζες είχαν εφαρμόσει το μεγαλύτερο μέρος των συστάσεων του Ταμείου που περιλαμβάνονται στην επισκόπηση και αξιολόγηση της διακυβέρνησης και των επιδόσεων των διοικητικών συμβουλίων του 2017, οι οποίες επικεντρώθηκαν κυρίως στην νοοτροπία διαχείρισης κινδύνων, τη συμμόρφωση και τα πλαίσια εσωτερικού ελέγχου των τραπεζών.

Οι αρχές έχουν εκπονήσει σχέδιο δράσης για την τακτοποίηση των συσσωρευμένων αξιώσεων που συνδέονται με κρατικές εγγυήσεις που χορηγήθηκαν σε ιδιώτες και επιχειρήσεις. Το σχέδιο δράσης αποσκοπεί στον εξορθολογισμό της γραφειοκρατικής επιβάρυνσης για τη διεκπεραίωση των αιτήσεων και στην ενίσχυση του προσωπικού που διαχειρίζεται τις κρατικές εγγυήσεις. Οι αρχές αναζητούν τρόπους, με την υποστήριξη αξιόπιστων μέτρων, για να επιταχύνουν την πορεία των πληρωμών για τις εν λόγω εγγυήσεις που κατέπεσαν.

Οι ελληνικές ασφαλιστικές εταιρείες διαθέτουν επαρκή κεφαλαιοποίηση, αλλά η έκθεσή τους σε κινδύνους δεν μεταβλήθηκε ουσιαδώς το 2018. Στο τέλος του 2018, το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων των ασφαλιστικών εταιρειών αντιπροσώπευε μόλις το 9 % του ΑΕΠ. Η κατάσταση φερεγγυότητας των ελληνικών ασφαλιστικών εταιρειών είναι επαρκής. Στο τέλος του 2018, τα κρατικά ομόλογα αντιστοιχούσαν στο 61 % της συνολικής επένδυσης για την οποία οι ελληνικές ασφαλιστικές εταιρείες έχουν αναλάβει κίνδυνο. Το ποσοστό αυτό είναι διπλάσιο του μέσου όρου της ΕΕ και δηλώνει σημαντική εγχώρια μεροληψία.

Από τα μέσα του 2015, στην Ελλάδα σημειώθηκε αλλαγή αντίληψης στον τομέα των πληρωμών με κάρτα. Οι πληρωμές με κάρτα σημείωσαν ραγδαία αύξηση από το 2015, ως παράπλευρο αποτέλεσμα της επιβολής των

⁽²⁶⁾ Η οδηγία (ΕΕ) 2019/1023 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουνίου 2019, περί πλαισίου για την προληπτική αναδιάρθρωση, την απαλλαγή από τα χρέη και τις ανικανότητες ή την έκπτωση οφειλετών, καθώς και περί μέτρων βελτίωσης των διαδικασιών αυτών, και για την τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2017/1132 (οδηγία για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα).

κεφαλαιακών ελέγχων. Η τάση αυτή ενισχύθηκε περαιτέρω με τη θέσπιση της υποχρεωτικής χρήσης τερματικών POS για τους περισσότερους εμπόρους, καθώς και με τη σύνδεση της χρήσης των ηλεκτρονικών πληρωμών από τους πελάτες με το αφορολόγητο εισόδημά τους. Ως εκ τούτου, ο αριθμός των τερματικών POS αυξήθηκε σημαντικά –από λιγότερα από 200 000 το 2014 σε 565 000 το 2018– ενώ ο αριθμός των καρτών πληρωμών αυξήθηκε από 12,1 εκατομμύρια το 2014 σε 15,6 εκατομμύρια το 2018, η δε αξία των πληρωμών με κάρτες που εκδόθηκαν στην Ελλάδα υπερτριπλασιάστηκε. Ωστόσο, τα στοιχεία για το πρώτο εξάμηνο του 2019 δείχνουν ότι η τάση αυτή ενδέχεται να εξασθενεί. Παρά την εντυπωσιακή αυτή αύξηση, οι συναλλαγές με κάρτα ανά άτομο και το ποσοστό διείσδυσης των πλαστικών καρτών στην Ελλάδα παραμένουν αρκετά κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ.

4.2.2. ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ

Μετά από χρόνια συρρίκνωσης, οι τραπεζικές χορηγήσεις προς τα νοικοκυριά παραμένουν χαμηλές, αλλά παρουσιάζουν ενδείξεις βελτίωσης όσον αφορά τις επιχειρήσεις. Από το 2011 έως το τέλος του 2018, το ποσοστό αύξησης των δανείων προς μη χρηματοοικονομικές εταιρείες κυμάνθηκε από αρνητικά σε σχεδόν μηδενικά επίπεδα. Ωστόσο, από τον Δεκέμβριο του 2018, η αύξηση των πιστώσεων προς μη χρηματοοικονομικές εταιρείες απέκτησε θετικό πρόσημο και έφτασε σε ποσοστά που παρατηρήθηκαν για τελευταία φορά στα μέσα του 2010, στηριζόμενη στην υποχώρηση του πιστωτικού κινδύνου και του μέσου κόστους χρηματοδότησης. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος της ανανεωμένης πιστωτικής επέκτασης οφείλεται στις μεγάλες επιχειρήσεις στους κλάδους της ενέργειας, των μεταφορών και του τουρισμού. Τα δάνεια προς τα νοικοκυριά εξακολουθούν να μειώνονται, μολονότι από στοιχεία ερευνών προκύπτει ότι από το 2018 η ζήτηση αυξάνεται για όλες τις κατηγορίες πιστοδότησης νοικοκυριών. Απόκλιση των τάσεων είναι επίσης εμφανής όσον αφορά τα επιτόκια δανεισμού. Τα επιτόκια δανεισμού προς μη χρηματοοικονομικές εταιρείες μειώνονται σταθερά, προσεγγίζοντας ιστορικά χαμηλά επίπεδα, ενώ τα επιτόκια των ενυπόθηκων και των καταναλωτικών δανείων παραμένουν υψηλά.

Οι ασυμμετρίες πληροφόρησης μεταξύ δανειστών και δανειοληπτών εξακολουθούν να υφίστανται. Η Ελλάδα διαθέτει επί του παρόντος ιδιωτικό πιστωτικό γραφείο το οποίο τηρεί βάση δεδομένων σχετικά με την πιστοληπτική ικανότητα των δανειοληπτών (ιδιωτών ή επιχειρήσεων) και διευκολύνει την ανταλλαγή πιστωτικών πληροφοριών μεταξύ πιστωτών. Ωστόσο, το εν λόγω γραφείο πίστωσης δεν παρέχει στους οργανισμούς που είναι μέλη του βαθμολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας των δυνητικών δανειοληπτών.

Οι μη χρηματοοικονομικές εταιρείες εκμεταλλεύονται εναλλακτικές πηγές μη τραπεζικής χρηματοδότησης, αλλά οι ελληνικές κεφαλαιαγορές εξακολουθούν να μην είναι επαρκώς ανεπτυγμένες και να υφίστανται τις συνέπειες της βαθιάς και παρατεταμένης κρίσης. Παρά τις κάποιες ενδείξεις συμπίεσης του κόστους χρηματοδότησης από την αγορά για τις μεγάλες ανθεκτικές ελληνικές εταιρείες, για τη μέση ελληνική επιχείρηση παραμένει δύσκολη η άντληση κεφαλαίων από τις αγορές ομολόγων. Αυτό οφείλεται στον κίνδυνο χώρας, στη χαμηλή κερδοφορία και στην περιορισμένη βάση εγχώριων επενδυτών.

Ορισμένες πρωτοβουλίες που βρίσκονται σε διάφορα στάδια ανάπτυξης αποσκοπούν στην προώθηση της μη τραπεζικής χρηματοδότησης της οικονομίας. Σε αυτές περιλαμβάνονται: i) η αύξηση της διαφάνειας για τις εισηγμένες εταιρείες· ii) η βελτίωση της δημοσιοποίησης στοιχείων σχετικά με το περιβάλλον και την κοινωνική διακυβέρνηση μεταξύ εταιρειών που είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αθηνών· iii) η ανάπτυξη της εγχώριας αγοράς συλλογικών επενδυτικών κεφαλαίων, μεταξύ άλλων μέσω της παροχής φορολογικών κινήτρων· iv) η βελτίωση του πλαισίου για τη χορήγηση μικροπιστώσεων· και v) η δυννητική μείωση των απαιτήσεων εποπτείας και πληροφόρησης για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Επιπλέον, η προοδευτική μείωση του συντελεστή του φόρου μερισμάτων από 15 % σε 5 % θα μειώσει τη φορολογική ανισορροπία που ευνοεί τη χρηματοδότηση με δανειακά κεφάλαια. Αρχίζει επίσης να δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη καινοτόμων χρηματοοικονομικών προϊόντων και υπηρεσιών, με τη δημιουργία κόμβων καινοτομίας FinTech από την Τράπεζα της Ελλάδος και την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς.

Οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις στην Ελλάδα εξακολουθούν να πλήττονται δυσανάλογα από την έλλειψη πρόσβασης σε χρηματοδότηση, παρά τις προσπάθειες για αύξηση της διαθεσιμότητας πιστώσεων. Το γεγονός αυτό αντικατοπτρίζεται επίσης στη μεγάλη απόκλιση μεταξύ του επιτοκίου των μικρών (έως 250 000 EUR) και των μεγαλύτερων τραπεζικών εταιρικών δανείων (άνω του 1 εκατ. EUR), η οποία ανερχόταν κατά μέσο όρο σε 150 μονάδες βάσης κατά το πρώτο 7μηνο του 2019. Η σημασία των χρηματοδοτικών συνεισφορών από το πρόγραμμα της ΕΕ για την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, το Ταμείο για την Επιχειρηματικότητα και την Ανάπτυξη, την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων παραμένει σημαντική, δεδομένου ότι αντιπροσώπευαν το 44 % των συνολικών εκταμιεύσεων δανείων προς μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις το πρώτο εξάμηνο του 2019. Επίσης, τον Νοέμβριο του 2018, εξαγγέλθηκαν τέσσερα νέα επενδυτικά προγράμματα στο πλαίσιο του Ταμείου Νέας Οικονομίας, το οποίο διαχειρίζεται το Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, με συνολική εισφορά ποσού 1 δισ. EUR σε ελληνικές

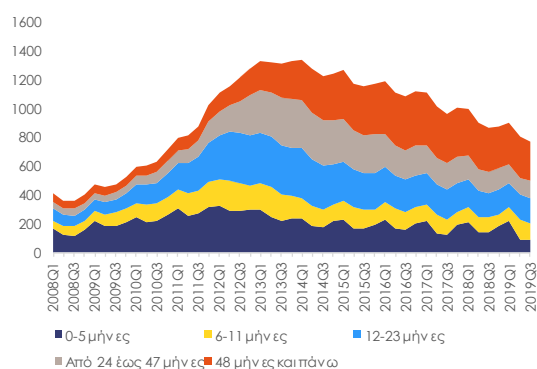
μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, το 30 % του οποίου αναμένεται να προέλθει από ιδιωτικά κεφάλαια.

4.3. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

4.3.1. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η αγορά εργασίας ανακάμπτει σταδιακά, αλλά το ποσοστό απασχόλησης παραμένει πολύ κάτω από τα προ κρίσης επίπεδα και από τα επίπεδα άλλων χωρών της ΕΕ. Η απασχόληση συνέχισε να αυξάνεται το 2018 και το 2019. Κατά το τρίτο τρίμηνο του 2019, υπήρχαν 67 000 περισσότεροι απασχολούμενοι σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2018. Κατά την περίοδο αυτή, η απασχόληση αυξήθηκε σε όλους τους τομείς εκτός από τη γεωργία και τις κατασκευές. Η υψηλότερη αύξηση της απασχόλησης σημειώθηκε στη βιομηχανία (εξαιρουμένων των κατασκευών), ενώ οι εμπορεύσιμες υπηρεσίες (που αντιστοιχούν στο ένα τρίτο περίπου της ελληνικής οικονομίας) κατέγραψαν τη μεγαλύτερη αύξηση σε απόλυτες τιμές. Ωστόσο, με ποσοστό 61,2 % κατά το τρίτο τρίμηνο του 2019, η απασχόληση ήταν κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερη απ' ό,τι πριν από την κρίση (για την ηλικιακή ομάδα 20-64 ετών). Η Ελλάδα εξακολουθεί να έχει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης στην ΕΕ, ενώ το ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (73,9 %) είναι επίσης σημαντικά χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (78,7 %).

Διάγραμμα 4.3.1: Άνεργοι ανά διάρκεια ανεργίας (χιλιάδες άτομα), 2008-2019

Πηγή: Eurostat

Η ανεργία μειώνεται, ξεκινώντας ωστόσο από ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο. Το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε από 18,5 % τον Οκτώβριο του 2018 σε 16,6 % τον Οκτώβριο του 2019, δηλαδή περισσότερο από 11 εκατοστιαίες μονάδες σε σχέση με το ανώτατο επίπεδο του 2013. Ωστόσο, παραμένει ένα από τα υψηλότερα στην ΕΕ. Το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας, το οποίο κορυφώθηκε σε σχεδόν 20 % στις αρχές του 2014, μειώθηκε σε 12,1 % κατά το τρίτο τρίμηνο του

2019. Από τους 777 000 ανέργους, σχεδόν τα τρία τέταρτα είναι άνεργοι για πάνω από 1 έτος και περίπου οι μισοί από αυτούς έχουν παύσει να εργάζονται εδώ και πάνω από 4 έτη. Τα ποσοστά ανεργίας είναι ιδιαίτερα υψηλά στις περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας και της Δυτικής Ελλάδας.

Η άτυπη απασχόληση παρέμεινε σε γενικές γραμμές σταθερή. Οι περισσότερες από τις νέες θέσεις εργασίας είναι θέσεις πλήρους απασχόλησης που βασίζονται σε συμβάσεις αορίστου χρόνου. Ωστόσο, τα ποσοστά μετάβασης είναι σχετικά χαμηλά, καθώς μόνο το 22,6 % των συμβάσεων ορισμένου χρόνου μετατράπηκαν σε συμβάσεις αορίστου χρόνου το 2018, ποσοστό που υπολείπεται του μέσου όρου της ΕΕ (26 %). Η πλειονότητα των νέων θέσεων εργασίας αφορά θέσεις μισθωτής απασχόλησης, ενώ το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων (ένα από τα υψηλότερα στην ΕΕ) μειώθηκε ελαφρώς σε 27 %. Το ποσοστό της μερικής απασχόλησης είναι πολύ κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Ωστόσο, σύμφωνα με τα εθνικά στοιχεία, περισσότερες από τις μισές νέες θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν στον ιδιωτικό τομέα την περίοδο 2017-2018 ήταν θέσεις μερικής απασχόλησης ή θέσεις εργασίας εκ περιτροπής. Πρόσφατα, οι αρχές έλαβαν μέτρα για τον περιορισμό της καταχρηστικής χρήσης της μερικής απασχόλησης, η οποία μπορεί να συγκαλύπτει αδήλωτη εργασία πλήρους απασχόλησης. Τα μέτρα περιλαμβάνουν υψηλότερες αμοιβές για τις ώρες εργασίας πέραν του κανονικού ωραρίου μερικής απασχόλησης, καθώς και βελτιώσεις στην καταχώριση των συμβάσεων εργασίας.

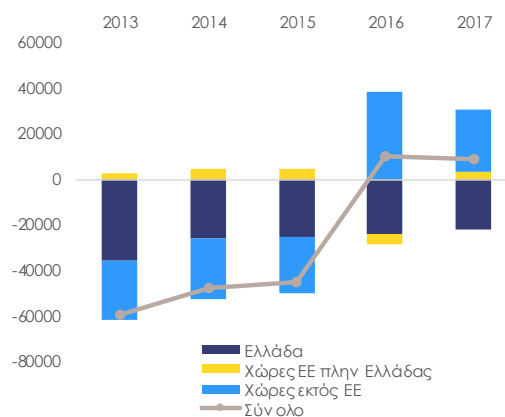
Η αύξηση των μισθών παρέμεινε συγκρατημένη το 2019, παρά τη σημαντική αύξηση του νόμιμου κατώτατου μισθού. Ο νόμιμος κατώτατος μισθός αυξήθηκε κατά 10,9 % τον Φεβρουάριο του 2019, και ο υποκατώτατος μισθός για τα άτομα ηλικίας κάτω των 25 ετών καταργήθηκε, γεγονός που συνεπάγεται αύξηση κατά 27 % για την εν λόγω ομάδα. Ως αποτέλεσμα, εκτιμάται ότι 600 000 εργαζόμενοι επωφελήθηκαν από την άμεση αύξηση των μισθών τους. Το 2018, η ονομαστική αμοιβή ανά εργαζόμενο αυξήθηκε κατά 1,3 %, ενώ για το 2019, η αύξηση των μισθών εκτιμάται σε 0,4 % σε ονομαστικές τιμές και σε -0,4 % σε πραγματικές τιμές. Η αύξηση των μισθών αναμένεται να ανακάμψει στο μέλλον, γεγονός που τονίζει τη

σημασία τού να διασφαλιστεί αντίστοιχη αύξηση της παραγωγικότητας.

Οι οικονομικές επιπτώσεις των αναπροσαρμογών στον νόμιμο κατώτατο μισθό θα πρέπει να παρακολουθούνται στενά. Είναι σημαντικό να παρακολουθούνται οι εξελίξεις στους μισθούς και στην αγορά ώστε να αποφευχθούν τυχόν αρνητικές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα, στην απασχόληση (ιδίως για τις ευάλωτες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των νέων) και στην αδήλωτη εργασία. Για τον σκοπό αυτό, οι ελληνικές αρχές σχεδιάζουν να διενεργήσουν εκ των υστέρων αξιολόγηση της πρόσφατης αύξησης του κατώτατου μισθού και να βελτιώσουν τη βάση πληροφοριών που είναι επί του παρόντος διαθέσιμη για την παρακολούθηση των εξελίξεων στην αγορά εργασίας, με την τεχνική υποστήριξη της Παγκόσμιας Τράπεζας.

Το χάσμα απασχόλησης μεταξύ των δύο φύλων είναι ιδιαίτερος μεγάλος και μόνο εν μέρει μπορεί να αποδοθεί σε ευθύνες οικογενειακής φροντίδας. Το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών, στο 51,3 % το τρίτο τρίμηνο του 2019, είναι κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από το αντίστοιχο των ανδρών. Επίσης, οι πιθανότητες να είναι άνεργη μια γυναίκα είναι περισσότερες από εκείνες ενός άνδρα. Η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας είναι ιδιαίτερος χαμηλή στην ηλικιακή ομάδα των 50-64 ετών, μεταξύ άλλων και λόγω ευνοϊκότερων συνταξιοδοτικών κανόνων στο παρελθόν. Ωστόσο, και οι γυναίκες ηλικίας 25-49 ετών συμμετέχουν πολύ λιγότερο στην αγορά εργασίας απ' ό,τι οι άνδρες. Δεδομένου ότι οι ευθύνες φροντίδας αναφέρονται ως ο κύριος λόγος αεργίας από περίπου το ένα πέμπτο των οικονομικά μη ενεργών γυναικών στην εν λόγω ηλικιακή ομάδα, η αύξηση της διαθεσιμότητας υψηλής ποιότητας υπηρεσιών παιδικής και μακροχρόνιας φροντίδας θα μπορούσε να βελτιώσει το καθεστώς απασχόλησης των γυναικών. Η υπέρβαση των έμφυλων στερεότυπων και η προώθηση των επιχειρηματικών δεξιοτήτων των γυναικών, καθώς και οι ευέλικτες ρυθμίσεις εργασίας έχουν επίσης ιδιαίτερη σημασία.

Διάγραμμα 4.3.2: Καθαρή μετανάστευση ανά ιθαγένεια, 2013-2017

Πηγή: Eurostat

Ο πληθυσμός της Ελλάδας μειώνεται, με περισσότερα από 100 000 άτομα να εγκαταλείπουν τη χώρα κάθε χρόνο. Ο συνολικός πληθυσμός μειώθηκε σχεδόν κατά 400 000 μεταξύ 2010 και 2019 λόγω του συνδυασμένου αποτελέσματος της καθαρής μετανάστευσης και της αρνητικής φυσικής

πληθυσμιακής αλλαγής. Οι ετήσιες ροές εξερχόμενης μετανάστευσης αυξήθηκαν, από περίπου 40 000 άτομα πριν από το 2010, σε πάνω από 100 000 την περίοδο 2012-2017. Το 2016 και το 2017, το συνολικό ισοζύγιο μετανάστευσης έγινε θετικό λόγω των μεγάλων εισροών πολιτών από χώρες εκτός ΕΕ, κυρίως προσφύγων. Ωστόσο, η καθαρή μεταναστευτική εκροή Ελλήνων πολιτών συνεχίστηκε και οι εξερχόμενοι από τη χώρα υπερέβησαν εκείνους που επέστρεψαν κατά 22 000 άτομα το 2017, αν και αυτή η τάση έχει επιβραδυνθεί μετά το 2013.

Ο μεγάλος αριθμός ατόμων που εγκαταλείπουν τη χώρα προκαλεί σοβαρές ανησυχίες ως προς τη διαρροή επιστημονικού δυναμικού (brain drain). Μολονότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα πλήρη στοιχεία σχετικά με το προφίλ δεξιοτήτων των μεταναστών, αρκετές δειγματοληπτικές μελέτες που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα επιβεβαίωσαν ότι το κύμα της εξερχόμενης μετανάστευσης κατά τη διάρκεια της κρίσης αφορούσε κατά κύριο λόγο νέους με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (συνήθως στην ιατρική ή στη μηχανική) και με επαγγελματική πείρα (Λαζαρέτου, 2016). Αυτό οδήγησε σε περαιτέρω μειώσεις του ποσοστού γεννήσεων και σε επιδείνωση της πίεσης από τη γήρανση του πληθυσμού. Πολλοί από αυτούς που έφυγαν μπόρεσαν να προοδεύσουν επαγγελματικά και να αποκτήσουν πολύτιμη πείρα. Αυτό θα μπορούσε να αποδειχθεί πλεονέκτημα για τη συνεχιζόμενη οικονομική ανάκαμψη, ιδίως μέσω καινοτόμων νεοσύστατων επιχειρήσεων που θα μπορούσαν να προσελκύσουν όσους σκέφτονται να επιστρέψουν στην Ελλάδα.

Η κυβέρνηση λαμβάνει μέτρα για την αντιμετώπιση αυτών των δυσμενών δημογραφικών προκλήσεων. Οι ελληνικές αρχές προσπαθούν να αποθαρρύνουν την περαιτέρω εξερχόμενη μετανάστευση ατόμων με υψηλές δεξιότητες, παρέχοντας χρηματοδοτική στήριξη προς νέους επιστήμονες στα ελληνικά πανεπιστήμια και προσωρινή απασχόληση σε αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στον δημόσιο τομέα. Επίσης, για την αντιμετώπιση του χαμηλού ποσοστού γεννήσεων (1,35 % το 2017, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 1,59 %), και για τη στήριξη της απασχόλησης των γυναικών, οι αρχές ενέκριναν ένα νέο επίδομα τοκετού και διευρύνουν την επιδοτούμενη παιδική φροντίδα.

Παρά τις βελτιώσεις, η κατάσταση της απασχόλησης των νέων εξακολουθεί να συνιστά πρόκληση. Στο 13 % κατά το τρίτο τρίμηνο του 2019, το ποσοστό των νέων (ηλικίας 15-24 ετών) που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης ήταν κατά 7 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από το αντίστοιχο του 2013, αλλά παραμένει μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ. Για την ηλικιακή ομάδα 25-29 ετών, το ποσοστό των νέων εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης ανήλθε σε 29,5 % το 2018, ποσοστό πολύ υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (17,1 %). Έως σήμερα, περισσότερα από 63 000 άτομα ηλικίας 15-29 ετών που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης, έχουν επωφεληθεί από την πρωτοβουλία για την απασχόληση των νέων, ένα χρηματοδοτικό πρόγραμμα της ΕΕ, το οποίο στην Ελλάδα προσφέρει, μεταξύ άλλων, προγράμματα κατάρτισης σε τομείς με αναπτυξιακό δυναμικό. Η ενίσχυση των εταιρικών σχέσεων με τους εργοδότες και άλλα ενδιαφερόμενα μέρη και η μεγαλύτερη προσέγγιση των οικονομικά μη ενεργών ατόμων θα αυξήσει περαιτέρω την αποτελεσματικότητα αυτών των πρωτοβουλιών.

Η αύξηση των επενδύσεων σε ενεργητικές πολιτικές για την αγορά εργασίας, σε συνδυασμό με μια ευρύτερη μεταρρύθμιση του συστήματος, θα μπορούσε να βοηθήσει τους ανέργους να βρουν εργασία. Ως ποσοστό του ΑΕΠ, η Ελλάδα δαπανά λιγότερο από τα περισσότερα άλλα κράτη μέλη της ΕΕ σε ενεργητικές πολιτικές για την αγορά εργασίας, η δε κάλυψη είναι χαμηλή. Η άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας μέσω δημοσίων έργων και η χορήγηση επιδοτήσεων σε επιχειρήσεις για πρόσληψη προσωπικού αντιστοιχούν στο μεγαλύτερο μέρος των προγραμμάτων ενεργοποίησης (αντίστοιχα, 66 % και 28 % των δαπανών το 2017). Πρόσφατα, τα προγράμματα κατάρτισης έχουν περιοριστεί, στοχεύοντας κυρίως στους νέους, στο πλαίσιο του προγράμματος «Εγγυήσεις για τη νεολαία». Το νέο πλαίσιο ποιότητας για τα προγράμματα κατάρτισης που θεσπίστηκε το 2018 και το οποίο, μεταξύ άλλων ωφελημάτων, προβλέπει τη διαπίστευση των προγραμμάτων κατάρτισης, δεν έχει ακόμη εφαρμοστεί. Ομοίως, η συνολική παρακολούθηση και αξιολόγηση των ενεργητικών πολιτικών για την αγορά εργασίας βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο ανάπτυξης.

Τα τρέχοντα προγράμματα ενεργοποίησης για συμμετοχή στην αγορά εργασίας δεν παρέχουν στους αιτούντες εργασία ταχεία και εξατομικευμένη προσέγγιση. Με εξαίρεση τις επιδοτήσεις για πρόσληψη προσωπικού, τα προγράμματα ενεργοποίησης δεν διατίθενται σε τακτική βάση, αλλά δρομολογούνται μέσω ad hoc προσκλήσεων υποβολής προτάσεων για έργα. Τα άτομα που αναζητούν εργασία και είναι εγγεγραμμένα στη δημόσια υπηρεσία απασχόλησης υποβάλλουν ανεξάρτητα αιτήσεις για συμμετοχή στα εν λόγω προγράμματα και η επιλογή των συμμετεχόντων βασίζεται σε αντικειμενικά —κατά κανόνα κοινωνικά— κριτήρια. Με βάση την κοινή πρακτική σε άλλες χώρες της ΕΕ, οι αρχές εισάγουν ένα νέο μοντέλο λειτουργίας, το οποίο προβλέπει μόνιμα προγράμματα ενεργοποίησης και ενισχυμένο ρόλο των συμβούλων της δημόσιας υπηρεσίας απασχόλησης για την καθοδήγηση των ανέργων σε θέσεις εργασίας ή κατάρτισης προσαρμοσμένες στο προφίλ και τις ανάγκες τους. Η μετάβαση στο μοντέλο αυτό άρχισε το 2019 με ένα μικρό πιλοτικό έργο, αλλά έχει πολύ δρόμο έως ότου εφαρμοστεί πλήρως σε εθνικό επίπεδο.

Η ικανότητα της δημόσιας υπηρεσίας απασχόλησης έχει ενισχυθεί, αλλά εξακολουθεί να μην είναι ανάλογη της πρόκλησης που συνιστά η ανεργία. Στο 74,4 % το 2018, το ποσοστό των ανέργων που χρησιμοποιούσαν τη δημόσια υπηρεσία απασχόλησης για την εύρεση εργασίας ήταν μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ, αυξάνεται δε διαρκώς από το 2013. Η υπηρεσία έχει αναπτύξει νέα εργαλεία για την αξιολόγηση των προφίλ και των δεξιοτήτων των ανέργων και έχει προσλάβει περισσότερους από 300 νέους συμβούλους εργασίας κατά τα τελευταία 2 έτη. Ωστόσο, με περισσότερους από 2 000 αιτούντες εργασία ανά σύμβουλο σε ορισμένες περιοχές, είναι δύσκολο να επιτευχθεί εξατομικευμένη υποστήριξη και τακτική παρακολούθηση. Μέχρι στιγμής, συμβουλευτική υποστήριξη παρέχεται μόνον κατόπιν σχετικού αιτήματος, ενώ τα προκαθορισμένα ραντεβού με ομάδες προτεραιότητας ανέργων βρίσκονται σε στάδιο σχεδιασμού. Ολοκληρωμένες υπηρεσίες απασχόλησης και κοινωνικής υποστήριξης δεν παρέχονται για τους μακροχρόνια ανέργους. Για την ενίσχυση των σχέσεων με τους εργοδότες, συστάθηκε κεντρική μονάδα εξυπηρέτησης για μεγάλες επιχειρήσεις και διορίστηκαν σύμβουλοι εργοδοτών στα περισσότερα τοπικά γραφεία. Εντούτοις, ο αριθμός των κενών θέσεων που δηλώνουν οι εργοδότες στη δημόσια υπηρεσία απασχόλησης παραμένει χαμηλός, λαμβανομένου υπόψη του μεγάλου αριθμού των ανέργων.

Οι προηγούμενες δράσεις για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας αρχίζουν να αποδίδουν καρπούς. Εκτιμώμενη σε πάνω από το 20 % του ΑΕΠ (Schneider, 2015), η άτυπη εργασία αποτελεί μακροχρόνιο χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας, η οποία χαρακτηρίζεται από πολύ υψηλό ποσοστό αυτοαπασχόλησης και μικρών επιχειρήσεων. Σε πρόσφατη έρευνα του Ευρωβαρόμετρου, το 27 % των ερωτηθέντων στην Ελλάδα παραδέχθηκαν ότι είχαν αγοράσει αδήλωτα προϊόντα ή υπηρεσίες κατά το προηγούμενο έτος. Οι αρχές έλαβαν ορισμένα μέτρα για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας στο πλαίσιο ενός τριετούς σχεδίου δράσης που τέθηκε σε εφαρμογή το 2017. Η εντατικοποίηση των επιθεωρήσεων συνέβαλε στη μείωση της συχνότητας της αδήλωτης εργασίας σε τομείς υψηλού κινδύνου από 13,5 % το 2016 σε 9 % το 2018 (Σ.ΕΠ.Ε., 2019).

Η μετάβαση από την εκπαίδευση στην εργασία παραμένει δυσχερής και η αναντιστοιχία δεξιοτήτων είναι υψηλή. Οι πτυχιούχοι τόσο της ανώτερης δευτεροβάθμιας όσο και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εμφανίζουν πολύ χαμηλά ποσοστά απασχόλησης κατά τα 3 πρώτα έτη μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους (57,5 % και 48,7 % αντίστοιχα για την ηλικιακή ομάδα 20-34 ετών, σε σύγκριση με 69,6 % και 63,5 % για την κοόρτη συνολικά). Η ανάπτυξη των υπηρεσιών επαγγελματικού προσανατολισμού και των θέσεων πρακτικής άσκησης ή μαθητείας παραμένει ελλιπής, γεγονός που επιβαρύνει τη μετάβαση στην αγορά εργασίας. Η παρακολούθηση των αποφοίτων, η συνεργασία με τις επιχειρήσεις στην ανάπτυξη των προγραμμάτων σπουδών, καθώς και ο αυστηρός έλεγχος της ποιότητας είναι τομείς που χρήζουν παρέμβασης. Σε συνάφεια προς το σημερινό χαμηλό ποσοστό βιομηχανιών υψηλής έντασης δεξιοτήτων, η Ελλάδα έχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά υπερειδίκευσης των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ένα από τα υψηλότερα ποσοστά αναντιστοιχίας προσόντων μεταξύ των χωρών της ΕΕ σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό δείκτη δεξιοτήτων. Οι ελλείψεις δεξιοτήτων είναι ιδιαιτέρως υψηλές στους τομείς της ενέργειας και των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών (ΣΕΒ, 2019).

Η εκπαίδευση των ενηλίκων είναι περιορισμένη και οι επιδόσεις στον ψηφιακό γραμματισμό παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα. Μολονότι ο δύσκολος κόσμος της εργασίας απαιτεί αναβάθμιση των δεξιοτήτων και επανειδίκευση, το σύστημα εκπαίδευσης των ενηλίκων εξακολουθεί να είναι πολύ κατακερματισμένο, η δε συμμετοχή στην εκπαίδευση ενηλίκων —στο 4,5 % το 2018 (έναντι μέσου όρου 11,1 % στην ΕΕ)— παραμένει ιδιαιτέρως χαμηλή. Μόλις το 51 % των ατόμων ηλικίας 16-74 ετών φαίνεται να διαθέτουν τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες, ποσοστό που υπολείπεται του μέσου όρου της ΕΕ (58 %). Οι δεξιότητες γραμματισμού και αριθμητισμού των ενηλίκων είναι επίσης χαμηλότερες απ' ό,τι στις περισσότερες άλλες χώρες της ΕΕ, όπως προκύπτει από την έρευνα του ΟΟΣΑ για τις δεξιότητες των ενηλίκων.

Υπάρχει περιθώριο για περαιτέρω βελτίωση του κοινωνικού διαλόγου και ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών. Κοινωνικός διάλογος στην Ελλάδα διεξάγεται σε θεσμικό επίπεδο (μέσω

μονίμων θεσμικών οργάνων ή από επιτροπές και όργανα που λειτουργούν σε συγκεκριμένους τομείς πολιτικής) και άτυπα (μέσω διμερών διαβουλεύσεων και άλλων διαδικασιών διαλόγου). Ωστόσο, ορισμένες από τις επιτροπές στις οποίες συμμετέχουν κοινωνικοί εταίροι συγκαλούνται περιστασιακά. Επίσης, οι κοινωνικοί εταίροι αναφέρουν ότι η διαβούλευση σχετικά με τις νέες πολιτικές και τη νομοθεσία είναι συχνά απλώς μια τυπική διαδικασία και δεν έχει αντίκτυπο στη χάραξη πολιτικής. Οι εθνικοί κοινωνικοί εταίροι απηύθυναν πρόσφατα στο Υπουργείο Εργασίας Τριμερούς Διαβούλευσης, προκειμένου να επισημοποιηθεί και να ενισχυθεί ο ρόλος του κοινωνικού διαλόγου στη χάραξη πολιτικής. Θα πρέπει επίσης να παρακολουθείται ο αντίκτυπος του πρόσφατου νόμου για τις επενδύσεις (νόμος 4635/2019) στις κλαδικές συλλογικές διαπραγματεύσεις. Εν τω μεταξύ, οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών έχουν αποκτήσει σημαντικότερο ρόλο στην οικονομική και προσφυγική κρίση, αλλά η ικανότητα και ο αντίκτυπός τους αποδυναμώνονται, μεταξύ άλλων παραγόντων και λόγω της έλλειψης κατάλληλου κανονιστικού πλαισίου.

4.3.2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

Περισσότερα παιδιά έχουν πρόσβαση σε προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. Μεταξύ του 2016 και του 2018, τα ποσοστά εγγραφής σε επίσημες δομές παιδικής φροντίδας αυξήθηκαν σημαντικά: από 8,9 % σε 40,9 % για τα παιδιά ηλικίας 0-3 ετών. Μένει να διαπιστωθεί κατά πόσον είναι μόνιμη αυτή η αξιοσημείωτη βελτίωση, η οποία έχει θέσει την Ελλάδα πολύ πάνω από τους μέσους όρους της ΕΕ (35,1 %), καθώς τέτοιες απότομες αυξήσεις που ακολουθήθηκαν από απότομες μειώσεις έχουν παρατηρηθεί και στο παρελθόν. Θετική ένδειξη είναι η σημαντική αύξηση των κουπονιών παιδικής φροντίδας που χορηγούνται σε οικογένειες χαμηλού εισοδήματος (ανεξάρτητα από το καθεστώς απασχόλησης των γονέων) για τη στήριξη της απασχόλησης των γυναικών και της κοινωνικής ένταξης των ευάλωτων ομάδων. Επίσης, στην Ελλάδα επεκτάθηκε κατά ένα επιπλέον έτος η υποχρεωτική προσχολική εκπαίδευση συμπεριλαμβάνοντας τους τετράχρονους και τις τετράχρονες, γεγονός που μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη καλύτερων

αποτελεσμάτων σε μεταγενέστερα στάδια της εκπαίδευσης, ιδίως για τα παιδιά που προέρχονται από μειονεκτούντα περιβάλλοντα. Ωστόσο, η πλήρης εφαρμογή της μεταρρύθμισης κατά το επόμενο σχολικό έτος 2020/2021 μπορεί να αποδειχθεί δύσκολη, λόγω περιορισμένης δυναμικότητας. Το 2017, το ποσοστό εγγραφής

μαθητών ηλικίας από 4 ετών έως την ηλικία έναρξης της υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης ήταν 81,5 %, πολύ κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (95,4 %). Για την αποτελεσματική στόχευση των επενδύσεων απαιτούνται πλήρη στοιχεία σχετικά με τις ανάγκες και τη ζήτηση, πέραν του προγράμματος με τα κουπόνια.

Πλαίσιο 4.3.1: Κοινωνικός πυλώνας

Ο ευρωπαϊκός πυλώνας κοινωνικών δικαιωμάτων συνιστά πυξίδα για μια ανανεωμένη ανοδική σύγκλιση στην κατεύθυνση της βελτίωσης των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης στην ΕΕ. Με τον πυλώνα καθορίζονται 20 θεμελιώδεις αρχές και δικαιώματα όσον αφορά τις ίσες ευκαιρίες και την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, τις δίκαιες συνθήκες εργασίας και την κοινωνική προστασία και ένταξη.

Ο κοινωνικός πίνακας αποτελεσμάτων, ο οποίος στηρίζει τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων, καταδεικνύει ορισμένες εργασιακές και κοινωνικές προκλήσεις στην Ελλάδα. Μολονότι τα ποσοστά συνολικής και μακροχρόνιας ανεργίας έχουν μειωθεί ακολουθώντας την οικονομική

Κοινωνικός πίνακας αποτελεσμάτων για την ΕΛΛΑΔΑ		ΣΒΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ		
Ισότητα ευκαιριών και πρόσβαση στην αγορά εργασίας	Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και την κατάρτιση (% του πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών)	4 ΠΡΟΤΙΜΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
	Νέοι ΕΕΑΚ (% του πληθυσμού ηλικίας 15-24 ετών)	5 ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ
	Χάσμα απασχόλησης μεταξύ των δύο φύλων	10 ΑΥΣΤΕΡΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ
	Λόγος πεμπτημορίων εισοδήματος (S80/S20)	
Δυναμικές αγορές εργασίας και δίκαιες συνθήκες εργασίας	Ποσοστό ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (σε %)	
	Ποσοστό απασχόλησης (% του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών)	
	Ποσοστό ανεργίας (% του ενεργού πληθυσμού ηλικίας 15-74 ετών)	8 ΑΣΦΑΛΗΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
	Ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας (% του ενεργού πληθυσμού ηλικίας 15-74 ετών)	
Κοινωνική προστασία και ένταξη	Αύξηση του κατά κεφαλή ΑΔΕΝ Καθαρές αποδοχές εργαζομένου πλήρους απασχόλησης που ζει μόνος και αμείβεται με τον μέσο μισθό	1 ΜΗΔΕΝΙΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ
	Αντίκτυπος των κοινωνικών μεταβιβάσεων (εκτός των συντάξεων) στη μείωση της φτώχειας	3 ΒΑΘΗ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΕΥΗΜΕΡΙΑ
	Παιδιά κάτω των 3 ετών σε επίσημες δομές παιδικής φροντίδας	
	Ανάγκες ιατρικής φροντίδας που δεν καλύπτονται κατά δήλωση των ιδίων των ερωτηθέντων	
	Ατομικό επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων	

Τα κράτη μέλη κατατάσσονται στον κοινωνικό πίνακα αποτελεσμάτων σύμφωνα με στατιστική μεθοδολογία που έχει συμφωνηθεί με την Επιτροπή Απασχόλησης (ΕΜΑΚ) και με την Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας (ΕΠΚ). Ο πίνακας εξετάζει από κοινού τα επίπεδα και τις αλλαγές των δεικτών σε σύγκριση με τους αντίστοιχους μέσους όρους της ΕΕ και κατατάσσει τα κράτη μέλη σε επτά κατηγορίες. Για μεθοδολογικές λεπτομέρειες, βλ. πρόταση κοινής έκθεσης για την απασχόληση για το 2020, COM(2019) 653 final. ΕΕΑΚ: εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης. ΑΔΕΝ: ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών. Επικαιροποίηση Ιανουαρίου 2020.

χαμηλό ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο μπορεί εν μέρει να αντικατοπτρίζει την έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης για τους νέους. Οι επιδόσεις όσον αφορά τις βασικές δεξιότητες εξακολουθούν να είναι χαμηλές, ενώ πρόσφατα παρουσίασαν βελτίωση οι κατά δήλωση των ερωτηθέντων ψηφιακές δεξιότητες.⁽²⁾

⁽¹⁾ Οι καλύτερες από τις μέσες επιδόσεις στον αντίστοιχο δείκτη (S80/S20) οφείλονται στη σημαντική μεταβολή του με την πάροδο του χρόνου. Κατ' απόλυτες τιμές, ο δείκτης εξακολουθεί να αποτυπώνει μεγαλύτερη εισοδηματική ανισότητα στην Ελλάδα σε σύγκριση με την ΕΕ συνολικά.

⁽²⁾ Ομοίως με τον δείκτη S80/S20, οι καλύτερες από τις μέσες επιδόσεις στις ψηφιακές δεξιότητες οφείλονται στην

ανάκαμψη, εξακολουθούν να είναι αρκετά πάνω από τα προ της κρίσης επίπεδα και πολύ πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών είναι κατά περίπου 21 εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών. Αυτό το πολύ μεγάλο χάσμα απασχόλησης μεταξύ των δύο φύλων μπορεί μόνο εν μέρει να αποδοθεί στις ευθύνες φροντίδας των γυναικών. Είναι ενθαρρυντικό το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια έχει σημειωθεί σημαντική αύξηση των ποσοστών εγγραφής σε δομές παιδικής φροντίδας. Οι επιπτώσεις της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης —με την υψηλή ακόμη ανεργία και τη συγκρατημένη μόνο αύξηση των μισθών μετά το 2017 (μετά από έντονη προς τα κάτω προσαρμογή)— αποτυπώνονται στις χαμηλές επιδόσεις όσον αφορά τους δείκτες εισοδήματος.

Οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας βελτιώνουν σταδιακά την κοινωνική κατάσταση στην Ελλάδα. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, με τις οποίες καθιερώθηκε ιδίως ένα σύστημα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος το 2017, αύξησαν τις απολαβές των χαμηλότερων εισοδημάτων και ενίσχυσαν τον αντίκτυπο των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της φτώχειας. Οι ενισχυμένες οικογενειακές παροχές και μια νέα επιδότηση ενοικίου, που θεσπίστηκαν το 2018 και το 2019 αντίστοιχα (και άρα δεν αποτυπώνονται ακόμη στις στατιστικές), αναμένεται να ενισχύσουν περαιτέρω τον αντίκτυπο των κοινωνικών μεταβιβάσεων. Η εισοδηματική ανισότητα έχει μειωθεί σημαντικά και πλέον βρίσκεται κάτω από τα προ κρίσης επίπεδα.⁽¹⁾ Οι προσπάθειες για επέκταση της πρόσβασης στην πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας έχουν συμβάλει στη μείωση των αναγκών ιατρικής φροντίδας που δεν καλύπτονται κατά δήλωση των ιδίων των ερωτηθέντων.

Η κατάσταση της απασχόλησης των νέων εξακολουθεί να είναι πρόβλημα. Παρά τη συνεχή μείωση, το ποσοστό των νέων εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης παραμένει από τα υψηλότερα στην ΕΕ. Ιδιαίτερως ανησυχητική είναι η κατάσταση στην ηλικιακή ομάδα 25-29 ετών, η οποία περιλαμβάνει σχεδόν διπλάσιο αριθμό ατόμων εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης απ' ό,τι η ηλικιακή ομάδα 15-24 ετών. Το εξαιρετικά

αύξηση του αντίστοιχου δείκτη μεταξύ 2017 και 2019, ενώ οι επιδόσεις της Ελλάδας παραμένουν σημαντικά χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Η σχολική εκπαίδευση εξακολουθεί να πάσχει από πολλές ελλείψεις. Το σύστημα είναι εξαιρετικά συγκεντρωτικό και εστιάζει στον έλεγχο των εισροών και όχι στην παρακολούθηση των αποτελεσμάτων. Η συνεχής επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών μειώθηκε σημαντικά κατά την τελευταία δεκαετία, παρασχέθηκε δε σχεδόν εξ ολοκλήρου μέσω προγραμμάτων που συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Η λογοδοσία στα σχολεία είναι περιορισμένη, καθώς η αυτοαξιολόγηση των σχολείων δεν έχει ακόμη εφαρμοστεί και η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών καταργήθηκε το 2014. Η μεγάλη εξάρτηση από τους αναπληρωτές εκπαιδευτικούς, με 37 000 επιπλέον προσλήψεις αναπληρωτών έως τον Νοέμβριο του 2019 (μεταξύ των οποίων 2 522 στην ειδική αγωγή) έχει επιπτώσεις στην ποιότητα της εκπαίδευσης. Προκλήσεις υπάρχουν επίσης στα μικρά σχολεία, κυρίως στις αγροτικές περιοχές, όπου οι εκπαιδευτικοί αναγκάζονται να διδάσκουν διάφορα μαθήματα, χωρίς να διαθέτουν επαρκή προσόντα. Το ποσοστό των νέων (18-24 ετών) που εγκατέλειψαν πρόωρα το σχολείο —4,7 % το 2018— ήταν μεταξύ των χαμηλότερων στην ΕΕ. Ωστόσο, το ποσοστό ήταν πολύ υψηλότερο μεταξύ των γεννημένων στην αλλοδαπή ατόμων (17,9 %), ενώ το χάσμα μεταξύ αυτών και των γηγενών μεγάλωσε. Η εφαρμογή της ψηφιακής εκπαίδευσης, ιδίως ως διεπιστημονική μέθοδος, είναι ελλιπής λόγω του βεβαρημένου προγράμματος σπουδών και της ανεπαρκούς υποδομής και στήριξης στο σχολείο.

Το ποσοστό χαμηλών επιδόσεων σε βασικές δεξιότητες παραμένει υψηλό και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο των μαθητών. Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών του ΟΟΣΑ για το 2018, το ποσοστό των 15χρονων μαθητών με χαμηλές επιδόσεις (30,5 % στην κατανόηση κειμένου, 31,7 % στις φυσικές επιστήμες και 35,8 % στα μαθηματικά) παραμένει μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ, έχοντας αυξηθεί από το 2009 και στους τρεις τομείς. Επιπλέον, οι χαμηλές επιδόσεις εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο των μαθητών. Στην κατανόηση κειμένου, το 46,4 % των μαθητών από το

χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό τεταρτημόριο έχουν χαμηλές επιδόσεις, έναντι 15,2 % των μαθητών από το υψηλότερο τεταρτημόριο — 25,5 ποσοστιαίες μονάδες πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Μεταξύ των μαθητών που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών, το 48,3 % έχουν χαμηλές επιδόσεις, έναντι 27,4 % των μαθητών που δεν προέρχονται από οικογένειες μεταναστών. Εν τω μεταξύ, η διαφορά επιδόσεων περίπου 2 ετών σχολικής φοίτησης μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων είναι από τις υψηλότερες στην ΕΕ, τα δε σχολεία της πόλης υπερβαίνουν σε επιδόσεις εκείνα των αγροτικών περιοχών κατά ένα με δύο έτη σχολικής φοίτησης. Αυτές οι σημαντικές ανισότητες καταδεικνύουν την ανάγκη για μια ολοκληρωμένη μακροπρόθεσμη στρατηγική που θα λαμβάνει υπόψη την αυξανόμενη πολυμορφία των εκπαιδευομένων και τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της αγοράς εργασίας.

Οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση είναι σχετικά χαμηλές και αντισταθμίζονται με σημαντικές άμεσες πληρωμές από τα νοικοκυριά. Οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση αντιστοιχούσαν στο 3,9 % του ΑΕΠ το 2017, κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (4,6 %), και στο 8,2 % των συνολικών δημόσιων δαπανών, ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά στην ΕΕ. Ταυτοχρόνως, η εκτιμώμενη μείωση του αριθμού των μαθητών κατά 20 % έως το 2040, καθώς και η γήρανση του διδακτικού προσωπικού (οι μισοί εκπαιδευτικοί πρόκειται να συνταξιοδοτηθούν εντός της επόμενης δεκαετίας), συνιστούν τόσο προκλήσεις όσο και ευκαιρίες που απαιτούν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα και μεταστροφή του προσανατολισμού των δαπανών από τις εισροές στα αποτελέσματα. Το 2014, οι συνολικές ιδιωτικές δαπάνες, συμπεριλαμβανομένης της ιδιωτικής διδασκαλίας, ανέρχονταν κατ' εκτίμηση στο 35 % των δημόσιων δαπανών για την εκπαίδευση (ΚΑΝΕΠ, 2017). Οι άμεσες πληρωμές από τα νοικοκυριά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι ιδιαιτέρως υψηλές και σε μεγάλο βαθμό αφορούν φροντιστήρια που διδάσκουν τα συνήθη μαθήματα του σχολικού προγράμματος.

Μολονότι μεγάλο ποσοστό μαθητών συνεχίζει στο πανεπιστήμιο, κανένα από τα πανεπιστήμια της Ελλάδας δεν περιλαμβάνεται στα κορυφαία

100 της Ευρώπης, ενώ το τριτοβάθμιο σύστημα πάσχει από συστημικές αδυναμίες. Το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 30 ως 34 ετών με μορφωτικό επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκε από 25,7 % το 2008 σε 44,3 % το 2018, υπερβαίνοντας τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 40,7 %. Μολονότι τα ελληνικά πανεπιστήμια έχουν καλές επιδόσεις όσον αφορά την ερευνητική παραγωγή, υστερούν ως προς την ποιότητα της διδασκαλίας (Αρχή Διασφάλισης και Πιστοποίησης της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση, 2019). Η δημιουργία νέων τμημάτων και σχολών κατά την αναβάθμιση των τεχνολογικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σε πανεπιστήμια επιβάρυνε ένα ήδη κατακερματισμένο τοπίο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι αρχές έχουν αρχίσει να θεσπίζουν μέτρα για την αντιμετώπιση αυτών των αδυναμιών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όπως η αναβάθμιση της αρχής διασφάλισης ποιότητας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020). **Η ελκυστικότητα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης είναι χαμηλή, μολονότι οι απόφοιτοι έχουν καλύτερες προοπτικές απασχόλησης.** Το ποσοστό των μαθητών της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που εγγράφηκαν σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης ήταν πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (28,8 % σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που ήταν 47,8 % το 2017) και μειώνεται σταδιακά από το 2013. Μετά την έγκριση, το 2016, του εθνικού στρατηγικού πλαισίου για την αναβάθμιση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και της μαθητείας, έχουν ληφθεί σημαντικά μέτρα για τη βελτίωση του περιεχομένου της κατάρτισης και της ποιότητας της διδασκαλίας, καθώς και για την επέκταση της διττής μάθησης, η οποία συνδυάζει τη σχολική εκπαίδευση με την εργασία σε πλαίσιο μαθητείας. Το 2018, το ποσοστό απασχόλησης των πρόσφατων αποφοίτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης ήταν κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο από το ποσοστό των πτυχιούχων γενικής ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Καταβάλλονται προσπάθειες για την ενίσχυση των δεσμών με την αγορά εργασίας στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Η εμβληματική πρωτοβουλία της εννιάμηνης μαθητείας για τους αποφοίτους της ανώτερης δευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης επεκτείνεται κάθε χρόνο. Κατά το σχολικό έτος 2018/2019, 3 700 απόφοιτοι

παρακολούθησαν προγράμματα μαθητείας, με το 48 % των θέσεων στον ιδιωτικό τομέα. Η ποιοτική κατάρτιση των εκπαιδευτικών στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και των εκπαιδευτών εξακολουθεί να συνιστά βασική πρόκληση. Υπάρχει ακόμη περιθώριο για καλύτερη εναρμόνιση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης με τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας, μεταξύ άλλων με την επικαιροποίηση των επαγγελματικών προφίλ (δηλ. με τον καθορισμό των απαιτούμενων δεξιοτήτων) και με τη χρήση των αποτελεσμάτων του εθνικού μηχανισμού διάγνωσης των αναγκών της αγοράς εργασίας.

4.3.3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

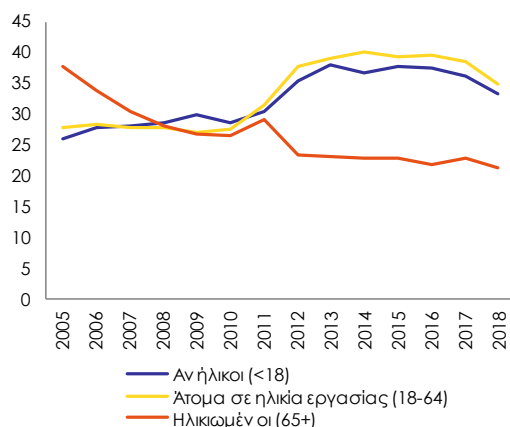
Η κοινωνική κατάσταση βελτιώνεται εν γένει, αντικατοπτρίζοντας εν μέρει την ενίσχυση του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, αλλά παραμένει πολύ δυσχερής, ιδίως για τα παιδιά και για τα άτομα που είναι οικονομικά ενεργά. Μεταξύ 2017 και 2018, το ποσοστό των ατόμων που αντιμετώπιζαν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού μειώθηκε από 34,8 % σε 31,8 % ⁽²⁷⁾ και το ποσοστό των ατόμων σε κατάσταση σοβαρής υλικής στέρησης ⁽²⁸⁾ μειώθηκε από 21,1 % σε 16,7 %, εν μέρει χάρη στην εφαρμογή του συστήματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος (Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης) το 2017. Ωστόσο, η φτώχεια παραμένει μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ, τα δε παιδιά και τα άτομα που είναι οικονομικά ενεργά πλήττονται περισσότερο απ' ό,τι τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας (βλ. διάγραμμα 4.3.3). Επιπλέον, υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των περιφερειών, με τη Δυτική Ελλάδα να εμφανίζει ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά φτώχειας (το 44,6 % αντιμετωπίζει κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού και το 28 % αντιμετωπίζει σοβαρή υλική στέρηση). Η φτώχεια των εργαζομένων παραμένει επίσης μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ, αν και το ποσοστό των απασχολούμενων

²⁷ Οι δείκτες της φτώχειας και της εισοδηματικής ανισότητας στο παρόν κεφάλαιο βασίζονται σε στοιχεία EU-SILC, τα οποία αφορούν εισοδήματα που καταγράφηκαν κατά το προηγούμενο έτος (δηλ. εισοδήματα του 2017 για τις στατιστικές SILC 2018).

⁽²⁸⁾ Η σοβαρή υλική στέρηση αποτελεί δείκτη των Στατιστικών της ΕΕ για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης, ο οποίος ορίζεται ως η αναγκαστική αδυναμία πληρωμής για ορισμένα είδη που θεωρούνται από τα περισσότερα άτομα ως επιθυμητά ή και αναγκαία για ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης.

ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας μειώθηκε από 12,9 % το 2017 σε 11 % το 2018.

Διάγραμμα 4.3.3: Ποσοστό του πληθυσμού που αντιμετωπίζει κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ανά ηλικιακή ομάδα, 2005-2018.

Πηγή: Eurostat.

Η ικανότητα του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας για την προστασία από τη φτώχεια έχει βελτιωθεί. Το 2018, οι κοινωνικές μεταβιβάσεις (πέραν των συντάξεων) μπόρεσαν να μειώσουν τον κίνδυνο της φτώχειας κατά 20,3 %, ποσοστό που συνιστά μεν σημαντική βελτίωση (κατά τα έτη πριν από την εισαγωγή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης, ο αντίκτυπος των κοινωνικών μεταβιβάσεων ήταν περίπου 16 %), αλλά εξακολουθεί να απέχει πολύ από τον μέσο αντίκτυπο στην ΕΕ (33,2 %). Ο αντίκτυπος στη μείωση της φτώχειας από το επίδομα τέκνου που θεσπίστηκε το 2018 και από το επίδομα ενοικίου που θεσπίστηκε το 2019 δεν έχει ακόμα φανεί. Από τις ταχείες εκτιμήσεις του εισοδήματος του 2018 προκύπτει ότι η σχετική χρηματική φτώχεια εξακολουθεί να μειώνεται ⁽²⁹⁾.

Η εισοδηματική ανισότητα έχει μειωθεί, αλλά παραμένει υψηλότερη σε σχέση με την ΕΕ στο σύνολό της. Ενώ το 2017 το διαθέσιμο εισόδημα του πλουσιότερου 20 % ήταν 6.1 φορές υψηλότερο από του φτωχότερου 20 % (μέσος όρος της ΕΕ: 5.1), ο λόγος αυτός μειώθηκε στο 5.5 το 2018, γεγονός που υποδηλώνει μείωση της εισοδηματικής ανισότητας. Η βελτίωση αυτή οφείλεται εν μέρει στο σύστημα κοινωνικών παροχών, του οποίου η διορθωτική ισχύς

αυξήθηκε μετά τις πρόσφατες μεταρρυθμίσεις, μολονότι παραμένει πολύ κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Η μείωση της ανεργίας και η αύξηση των εισοδημάτων οδηγούν σε μείωση του αριθμού των δικαιούχων του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης. Δεδομένου ότι το όριο επιλεξιμότητας παρέμεινε αμετάβλητο από την έναρξη του προγράμματος και τα εισοδήματα εξακολούθησαν να αυξάνονται, ο αριθμός των δικαιούχων του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης μειώθηκε από 660 000 το 2017 (περίπου 6 % του ελληνικού πληθυσμού) σε 480 000 το 2019. Η αύξηση του επιπέδου του εγγυημένου εισοδήματος θα μπορούσε να βελτιώσει την επάρκεια της στήριξης του ελάχιστου εισοδήματος, η οποία ήταν ήδη κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ το 2017 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019δ). Τα κίνητρα αναζήτησης εργασίας που ενσωματώνονται στο Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης θα μπορούσαν να ενισχυθούν με την αύξηση των εισοδημάτων που δεν λαμβάνονται υπόψη κατά τον έλεγχο επάρκειας πόρων ⁽³⁰⁾. Τέλος, η μη συμπερίληψη του επιδόματος τέκνου στον υπολογισμό του εισοδήματος, όπως συμβαίνει σε πολλά άλλα κράτη μέλη, θα αυξήσει την επιλεξιμότητα για το πρόγραμμα και θα συμβάλει στη μείωση της παιδικής φτώχειας. Για σενάρια προσομοίωσης πιθανών αλλαγών στο πρόγραμμα και του αντίκτυπού τους στη μείωση της φτώχειας, καθώς και για χρηματικά κίνητρα αναζήτησης εργασίας, βλ. πλαίσιο 4.3.2 ⁽³¹⁾.

Η Ελλάδα επεκτείνει την πρόσβαση στις τοπικές κοινωνικές υπηρεσίες. Σήμερα, κέντρα κοινότητας λειτουργούν ως σημεία ενιαίας εξυπηρέτησης στα τρία τέταρτα των δήμων. Παρέχουν πληροφόρηση στο κοινό και διευκολύνουν την πρόσβαση σε κοινωνικές παροχές και συμπληρωματικές υπηρεσίες. Δομές που προορίζονται για την υποστήριξη των οικογενειών και τον καλύτερο συντονισμό της φροντίδας των ηλικιωμένων θα αρχίσουν να

⁽³⁰⁾ Σήμερα, το 20 % του καθαρού εισοδήματος από μισθωτές υπηρεσίες, από προγράμματα κοινωφελούς εργασίας, ή από οποιοδήποτε άλλο πρόγραμμα ενεργοποίησης για συμμετοχή στην αγορά εργασίας δεν λαμβάνεται υπόψη κατά τον υπολογισμό της ενίσχυσης.

⁽³¹⁾ Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με βάση το μοντέλο EUROMOD (έκδοση I2.0+) και Jara H.X., Gasior K., και Makovec M. (2019).

⁽²⁹⁾ Πειραματικές ταχείες εκτιμήσεις της Eurostat για το εισοδηματικό έτος 2018. <https://bit.ly/34HOclG>.

λειτουργούν το 2020. Επίσης, τίθενται σταδιακά σε λειτουργία περιφερειακά παρατηρητήρια για τις κοινωνικές πολιτικές. Η ενεργοποίηση στην αγορά εργασίας των δικαιούχων του προγράμματος Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης που είναι ικανοί να εργαστούν και είναι τυπικά υποχρεωμένοι να εγγραφούν ως άνεργοι,

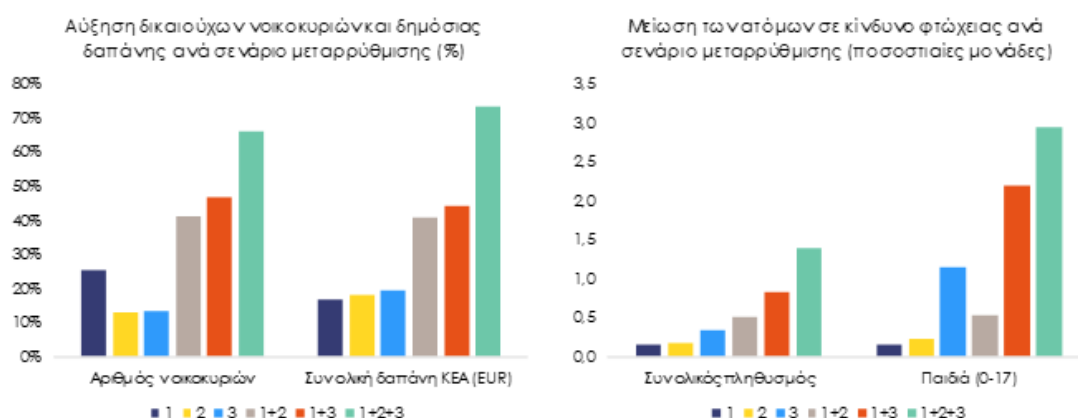
εφαρμόστηκε πιλοτικά σε 32 δήμους το 2019. Ο στενότερος συντονισμός μεταξύ των κέντρων κοινότητας και των τοπικών γραφείων εύρεσης εργασίας θα βοηθήσει τους δικαιούχους να υπερβούν τους διάφορους φραγμούς που εμποδίζουν τη συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας.

Πλαίσιο 4.3.2: Πιθανές προσαρμογές στο σύστημα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος στην Ελλάδα

Το κοινωνικό εισόδημα αλληλεγγύης (ΚΕΑ) συμπληρώνει το εισόδημα του νοικοκυριού από άλλες πηγές, ώστε το συνολικό εισόδημα να φθάνει σε ένα προκαθορισμένο εγγυημένο επίπεδο. Από τη θέσπιση του συστήματος τον Φεβρουάριο του 2017, το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα καθορίστηκε σε 200 EUR για τον πρώτο ενήλικα του νοικοκυριού, αυξανόμενο κατά 100 EUR για κάθε πρόσθετο ενήλικα και κατά 50 EUR για κάθε παιδί του νοικοκυριού (κατά 100 EUR για το πρώτο παιδί μονογονεϊκής οικογένειας). Για την παροχή κινήτρων για εργασία, το 20 % του καθαρού εισοδήματος από απασχόληση δεν λαμβάνεται υπόψη κατά τον έλεγχο των εισοδηματικών κριτηρίων επιλεξιμότητας. Για παράδειγμα, για ένα ζευγάρι με ένα παιδί, το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα είναι $200 + 100 + 50 = 350$ EUR μηνιαίως. Εάν αυτό το υποθετικό νοικοκυριό έχει μηνιαίο καθαρό εισόδημα από εργασία ύψους 300 EUR και δικαιούται επίσης μηνιαίο επίδομα τέκνου ύψους 70 EUR, θα λάβει ΚΕΑ ίσο με $350 - 300 \cdot 0.8 - 70 = 40$ EUR μηνιαίως.

Έξι σενάρια ενδεχόμενων αλλαγών του συστήματος προσομοιώνονται κατωτέρω με το μοντέλο EUROMOD ⁽¹⁾: 1) αύξηση του μη υπολογιζόμενου ποσοστού του εισοδήματος από απασχόληση από 20 % σε 40 %, 2) αύξηση του εγγυημένου ποσού κατά 10 %, 3) μη υπολογισμός του επιδόματος τέκνου κατά τον έλεγχο του εισοδήματος, 4) συνδυασμός των 1+2, 5) συνδυασμός των 1+3, 6) συνδυασμός των 1+2+3. Στο πρώτο διάγραμμα που ακολουθεί παρατίθεται ο αντίκτυπος στον αριθμό των δικαιούχων νοικοκυριών και στο σύνολο των δαπανών του ΚΕΑ. Οι προσομοιωμένοι αριθμοί αναφοράς είναι πολύ κοντά στα επίσημα στοιχεία του 2019. Στο δεύτερο διάγραμμα αποτυπώνεται το αποτέλεσμα ως προς τη μείωση των ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας, με το όριο της φτώχειας να έχει καθοριστεί στο 60 % του διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος του βασικού σεναρίου. Στο πιο φιλόδοξο σενάριο που συνδυάζει και τις τρεις αλλαγές, ο αριθμός των νοικοκυριών του ΚΕΑ αυξάνεται κατά 66 % (από 251 000 σε 417 000) και η ετήσια δαπάνη κατά 74 % (από 592 εκατ. σε 1 026 εκατ. EUR). Ωστόσο, δεδομένου ότι τα αγοραία εισοδήματα στην Ελλάδα εξακολουθούν να αυξάνονται, οι πραγματικές τιμές κατά τον χρόνο θέσπισης της μεταρρύθμισης είναι πιθανό να είναι χαμηλότερες. Σε αυτό το σενάριο, το ποσοστό των ατόμων που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας μειώνεται κατά 1,4 ποσοστιαίες μονάδες συνολικά (από 17,5 % σε 16,1 %) και κατά 2,9 ποσοστιαίες μονάδες για τα παιδιά (από 21,2 % σε 18,3 %).

Δέσμη διαγραμμάτων 1: Μεταρρυθμίσεις του συστήματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος

Πηγή: Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με βάση το μοντέλο EUROMOD

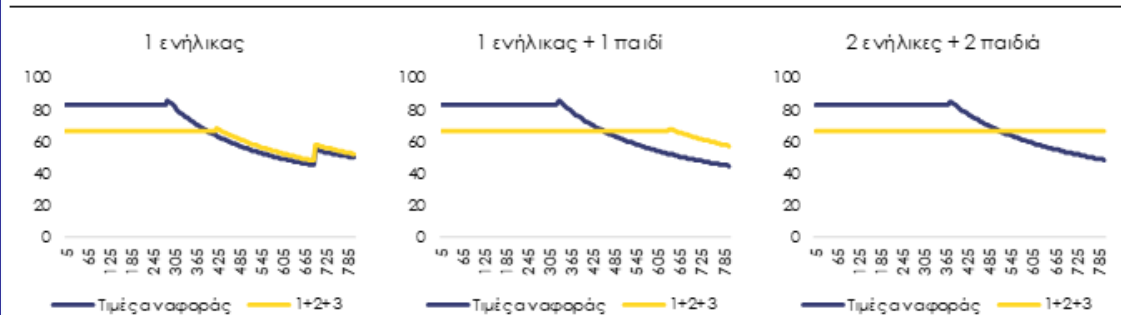
Τα οικονομικά κίνητρα αναζήτησης εργασίας για τους δικαιούχους του ΚΕΑ μπορούν να αξιολογηθούν με χρήση των φορολογικών συντελεστών συμμετοχής στην αγορά εργασίας (participation tax rates – PTR). Οι εν λόγω συντελεστές εκφράζουν το ποσοστό του ακαθάριστου εισοδήματος που «χάνεται» με την απώλεια παροχών και την αύξηση των φόρων κατά τη μετάβαση από την

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πλαίσιο (συνέχεια)

ανεργία/αεργία στην εργασία. Στην Ελλάδα, σχεδόν τρία στα τέσσερα νοικοκυριά του ΚΕΑ δηλώνουν μηδενικό εισόδημα από εργασία. Όσο υψηλότερος είναι ο συντελεστής PTR, τόσο μικρότερο είναι το κίνητρο έναρξης εργασίας. Στα διαγράμματα που ακολουθούν συγκρίνονται οι συντελεστές PTR (ως ποσοστά) μεταξύ του βασικού σεναρίου και του σεναρίου μεταρρυθμίσεων 6 για τρεις συνθέσεις νοικοκυριών. Γενικά, τα κίνητρα βελτιώνονται στην περίπτωση των χαμηλότερων αποδοχών (ακαθάριστες αποδοχές έως 400-500 EUR) λόγω της αύξησης του μη υπολογιζόμενου ποσοστού του εισοδήματος από εργασία. Στην περίπτωση των υψηλότερων αποδοχών, τα κίνητρα παραμένουν σχεδόν ίδια για τα νοικοκυριά με έναν ενήλικα και επιδεινώνονται για τα νοικοκυριά με παιδιά, γεγονός που οφείλεται κυρίως στον μη υπολογισμό του επιδόματος τέκνου κατά τον έλεγχο του εισοδήματος. Στις εν λόγω προσομοιώσεις, το δεδουλευμένο εισόδημα προέρχεται από μισθωτή απασχόληση. Για την αυτοαπασχόληση η κατάσταση είναι αρκετά διαφορετική: στις χαμηλότερες αποδοχές, οι συντελεστές PTR είναι πολύ υψηλοί (περίπου ή και πάνω από 100) σε όλα τα σενάρια, δεδομένου ότι επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από την ελάχιστη εισφορά κοινωνικής ασφάλισης (145 EUR μηνιαίως).

Δέση διαγραμμάτων 2: Μεταρρυθμίσεις του συστήματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος

Πηγή: Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με βάση το μοντέλο EUROMOD (έκδοση I2.0+) και Jara H.X. et al. (2019).

(4) Το EUROMOD είναι το μοντέλο μικροπροσομοίωσης φόρων-επιδομάτων για την ΕΕ. Προσομοιώνει τα δικαιώματα για επιδόματα και τις φορολογικές υποχρεώσεις των ατόμων και των νοικοκυριών (συμπεριλαμβανομένων των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης) σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες σε κάθε κράτος μέλος. Οι προσομοιώσεις βασίζονται σε αντιπροσωπευτικά στοιχεία ερευνών από τις Στατιστικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης (EU-SILC) του 2017 και καλύπτουν τα κύρια στοιχεία της άμεσης φορολογίας, των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης και των μη ανταποδοτικών παροχών. Τα εισοδήματα που αναφέρονται στις EU-SILC του 2017 αφορούν το 2016 και αναπροσαρμόζονται με συντελεστές αναπροσαρμογής του 2019.

Η πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή στέγαση εξακολουθεί να αποτελεί πηγή ανησυχίας. Το 2018, σχεδόν το 40 % του συνολικού πληθυσμού (πολύ πάνω από τον μέσο όρο του 10 % της ΕΕ) δαπάνησαν πάνω από το 40 % του διαθέσιμου εισοδήματός τους για έξοδα στέγασης, με τους ενοικιαστές να πλήττονται ιδιαίτερα. Το 2019, θεσπίστηκε ένα κατ' αποκοπή επίδομα ενοικίου με εισοδηματικά κριτήρια, το οποίο καλύπτει περίπου το 6 % του ελληνικού πληθυσμού. Βάσει του αναθεωρημένου πλαισίου για την προστασία της πρώτης κατοικίας θεσπίστηκε χωριστή επιχορήγηση για τη στήριξη των κατόχων ενυπόθηκων δανείων, η οποία όμως σε μεγάλο

βαθμό δεν αξιοποιείται ακόμα. Υπάρχουν διάφορα προγράμματα που παρέχουν προσωρινή στέγαση και υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης σε αστέγους και πρόσφυγες. Ωστόσο, επί του παρόντος δεν υφίσταται σύστημα κοινωνικής στέγασης που να παρέχει πιο μόνιμες λύσεις για τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα.

Ιδιαίτερη πρόκληση συνιστά η ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών, συμπεριλαμβανομένων των νεοαφιχθέντων προσφύγων. Τα άτομα που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών στην Ελλάδα έχουν χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης (ιδίως οι γυναίκες), πλήττονται περισσότερο από

την κοινωνική δυσφορία, έχουν χειρότερα εκπαιδευτικά αποτελέσματα και εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο συχνότερα απ' ό,τι οι γηγενείς και τα παιδιά τους. Τα άτομα που έχουν γεννηθεί εκτός ΕΕ αντιστοιχούν στο 8,7 % του συνολικού πληθυσμού στην Ελλάδα, πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ που ανέρχεται σε 7,5 %. Με την εντατικοποίηση των μεταναστευτικών εισροών το 2019, η ένταξη των ατόμων που τυγχάνουν διεθνούς προστασίας θα αποτελέσει μείζονα πρόκληση. Εκτιμάται ότι 112 300 πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο φιλοξενήθηκαν στην Ελλάδα τον Δεκέμβριο του 2019 (UNHCR, 2019).

Μεγάλο ποσοστό των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο είναι ασυνόδετοι ανήλικοι. Τον Δεκέμβριο του 2019, υπήρχαν περίπου 5 300 ασυνόδετοι ανήλικοι στην Ελλάδα. Τα μέτρα που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των αναγκών τους, όπως η βιώσιμη στέγαση σε ξενώνες ή η υποστηριζόμενη ανεξάρτητη διαβίωση, καθώς και ένα σύστημα επιτροπείας, αντιμετωπίζουν καθυστερήσεις. Το εθνικό στρατηγικό σχέδιο υποδοχής έχει επικαιροποιηθεί ώστε να αυξηθεί η ικανότητα υποδοχής της χώρας. Η εθνική στρατηγική για την ένταξη των μεταναστών οριστικοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2019. Περιλαμβάνει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για τη στήριξη της κοινωνικής και οικονομικής ένταξης, τόσο με βραχυπρόθεσμα όσο και με μακροπρόθεσμα μέτρα. Στο πλαίσιο αυτό, το πρόγραμμα HELIOS για την ένταξη ⁽³²⁾, που τέθηκε σε εφαρμογή τον Ιούλιο του 2019, αποσκοπεί στην παροχή αυτόνομης στέγασης, απασχόλησης και μαθημάτων ένταξης για τους πρόσφυγες. Έως τον Σεπτέμβριο του 2019, περίπου 3 500 πρόσφυγες είχαν εγγραφεί στο πρόγραμμα.

Η ένταξη των νεοαφιχθέντων μεταναστών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα έχει επικεντρωθεί μέχρι στιγμής κυρίως στα σχολεία. Κατά το σχολικό έτος 2018/2019, καταβλήθηκαν σημαντικές προσπάθειες για την παροχή εκπαίδευσης σε 12 867 παιδιά πρόσφυγες, ενώ η κατάρτιση των εκπαιδευτικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και η αναβάθμιση του διδακτικού υλικού άρχισε το 2019. Ωστόσο, για

την ένταξη των παιδιών προσφύγων στην εκπαίδευση εξακολουθούν να απαιτούνται επίμονες προσπάθειες, δεδομένου ότι στην Ελλάδα ζουν κατ' εκτίμηση 28 000 παιδιά πρόσφυγες (UNICEF, 2019). Η πρόσβαση στην εκπαίδευση για τα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας και τους νέους ενήλικους συνιστά επίσης πρόκληση (Tzoraki, 2019). Για να διευκολυνθεί η ένταξή τους στην αγορά εργασίας, η Ελλάδα συμμετείχε στο «Ευρωπαϊκό Διαβατήριο Επαγγελματικών Προσόντων» του Συμβουλίου της Ευρώπης, το οποίο αξιολογεί τα προσόντα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των προσφύγων.

Οι συνταξιοδοτικές δαπάνες στην Ελλάδα αναμένεται να μειωθούν σημαντικά σε μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα, με παράλληλη μείωση της αναποτελεσματικότητας και των ανισοτήτων. Ανερχόμενες στο 15,5 % του ΑΕΠ, οι συνταξιοδοτικές δαπάνες στην Ελλάδα ήταν από τις υψηλότερες στην ΕΕ το 2018. Εντούτοις, σύμφωνα με προβολές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018α) ⁽³³⁾ που έχουν ελεγχθεί από την ομάδα εργασίας της επιτροπής οικονομικής πολιτικής για τη γήρανση του πληθυσμού και τη βιωσιμότητα, η μεταρρύθμιση που θεσπίστηκε την άνοιξη του 2016 προβλέπεται να μειώσει τις δημόσιες δαπάνες για συντάξεις λίγο πάνω από το 13 % έως το 2030, ποσοστό που αποτελεί τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ. Η μεταρρύθμιση όχι μόνο εξασφάλισε τη βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος σε μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα, μειώνοντας παράλληλα την αναποτελεσματικότητα και τις ανισότητες, αλλά βελτίωσε και την αναλογιστική δικαιοσύνη, καθώς και τα κίνητρα για δήλωση της εργασίας, καταβολή κοινωνικών εισφορών, και επιμήκυνση του εργασιακού βίου, κατά περίπτωση. Τέλος, οι μεταρρυθμίσεις συνέβαλαν στη δημιουργία δημοσιονομικών περιθωρίων για την επανεξισορρόπηση των κοινωνικών δαπανών και τη θέσπιση μέτρων πολιτικής στοχευμένων στις ομάδες που αντιμετωπίζουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας, δηλαδή τους νέους και ανέργους, για τους οποίους οι δαπάνες παραμένουν χαμηλότερες απ' ό,τι σε άλλες χώρες της ΕΕ.

⁽³²⁾ Έργο ένταξης που υλοποιείται από τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης και τους εταίρους του, με υποστήριξη της ελληνικής κυβέρνησης και χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

⁽³³⁾ Τα εν λόγω αριθμητικά στοιχεία περιλαμβάνουν τα πλέον πρόσφατα μέτρα που θεσπίστηκαν έως τον Σεπτέμβριο του 2019 και επικαιροποιούν τις προβολές που δημοσιεύθηκαν στην έκθεση του 2018 για τη δημογραφική γήρανση.

Ωστόσο, κατά το πρόσφατο έτος, καταργήθηκαν ορισμένα μέτρα του 2012, του 2014 και του 2016. Το 2019, οι αρχές κατέργησαν σημαντικά στοιχεία των προηγούμενων μεταρρυθμίσεων στον τομέα των συντάξεων, γεγονός που οδήγησε σε αύξηση των δαπανών για συντάξεις ως ποσοστού του ΑΕΠ. Αυτό αφορά την κατάργηση της μεταρρύθμισης του 2016 για τις συντάξεις επιζώντων που είχαν εκσυγχρονιστεί και ευθυγραμμιστεί με τις συνήθεις πρακτικές σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ και την επαναφορά μόνιμης 13ης σύνταξης, η οποία είχε καταργηθεί το 2012. Η 13η σύνταξη θα καταβάλλεται μία φορά το έτος και θα ανέρχεται στο 30-100 % των τρεχουσών συντάξεων (το υψηλότερο ποσοστό ισχύει για συντάξεις κάτω των 500 EUR μηνιαίως και το χαμηλότερο για συντάξεις άνω των 1 000 EUR μηνιαίως), το δε κόστος θα είναι 0,8 δισ. EUR. Εν τω μεταξύ, το Συμβούλιο της Επικρατείας εξέδωσε μια σημαντική απόφαση σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις του συνταξιοδοτικού συστήματος του 2014 και του 2016, σύμφωνα με την οποία ορισμένα από τα στοιχεία τους θα πρέπει να προσαρμοστούν (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019β, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020).

Για λόγους συμμόρφωσης με την απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας σχετικά με τη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος του 2016, από την 1 Οκτωβρίου 2019 θα ισχύσουν αναδρομικά νέα (αυξημένα) ποσοστά συσσώρευσης για όσους έχουν συμπληρώσει 30 έτη εργασίας. Η προσαρμογή αυτή θα διασφαλίσει ότι τα ποσοστά αναπλήρωσης για τις μακρές περιόδους ασφάλισης θα είναι ελαφρώς υψηλότερα από το 50 %, όπως ζητήθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας. Σύμφωνα με τις αναλογιστικές προβολές των αρχών, οι δαπάνες θα παραμείνουν σχεδόν αμετάβλητες ως ποσοστό του ΑΕΠ έως το 2047, σε σύγκριση με την πορεία πριν από την εν λόγω προσαρμογή. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο προβλεπόμενος αντίκτυπος των νέων μέτρων είναι κάτω από το 0,5 % του ΑΕΠ και οι αρχές σχεδιάζουν να τα χρηματοδοτήσουν καταργώντας την ετήσια εφάπαξ παροχή (δηλ. την 13η σύνταξη που θεσπίστηκε το 2019) ώστε να καλύψουν το πρόσθετο κόστος. Το μέτρο θα οδηγήσει σε πολύ υψηλά μέσα ποσοστά αναπλήρωσης για τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Αυτό ισχύει ιδίως για όσους έχουν πολλά συντάξιμα έτη με συντάξιμες αποδοχές ίσες ή χαμηλότερες του μέσου μισθού.

Οι αρχές έχουν καταρτίσει σχέδιο δράσης για την αντιμετώπιση των καθυστερήσεων με την ολοκλήρωση της σύστασης του Ενιαίου Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ). Τους προσεχείς μήνες θα αρχίσει να εφαρμόζεται ένα φιλόδοξο σχέδιο δράσης για την ψηφιοποίηση του ΕΦΚΑ. Το σχέδιο δράσης των αρχών προβλέπει την ενοποίηση των συστημάτων ΤΠ όλων των προηγούμενων ταμείων και την ψηφιοποίηση όλων των παρεχόμενων υπηρεσιών έως το τέλος του 2020. Η ψηφιοποίηση της απονομής των συντάξεων θα πρέπει να έχει ολοκληρωθεί έως τον Ιούνιο του 2021. Επίσης, οι αρχές ανακοίνωσαν ότι αποφασίστηκε η συγχώνευση του Ενιαίου Ταμείου Επικουρικής Ασφάλισης και Εφάπαξ Παροχών με τον ΕΦΚΑ, ώστε να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος, μεταξύ άλλων και μέσω της μείωσης του διοικητικού κόστους.

4.3.4. ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑ ΦΡΟΝΤΙΔΑ

Η Ελλάδα έχει βελτιώσει σημαντικά την αποτελεσματικότητα του συστήματος φροντίδας υγείας, το οποίο όμως μπορεί να αναπτυχθεί περαιτέρω. Οι προσπάθειες που ξεκίνησαν στο πλαίσιο του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής έχουν εδραιωθεί τα τελευταία χρόνια. Ζητήματα όπως ο κατακερματισμός των παροχών και της κάλυψης, η υπερβολική φαρμακευτική δαπάνη, η αναποτελεσματική σύναψη συμβάσεων και η ανεπαρκής πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας έχουν αντιμετωπιστεί ή βρίσκονται στο στάδιο της αντιμετώπισης· η Ελλάδα έχει δρομολογήσει μια φιλόδοξη δέσμη μεταρρυθμίσεων για τη βελτίωση της αποδοτικότητας του συστήματος υγείας και τη μείωση της σπατάλης. Ωστόσο, ο εξορθολογισμός των δαπανών δεν έχει αποδώσει πλήρως τα αποτελέσματά του και, ως εκ τούτου, το ένα τρίτο των δαπανών για την υγεία επιβαρύνει τα νοικοκυριά — ένα από τα υψηλότερα ποσοστά στην ΕΕ.

Η ισότιμη πρόσβαση στην φροντίδα υγείας εξακολουθεί να αποτελεί ζήτημα. Παρά τη θέσπιση καθολικής κάλυψης το 2018 —μια φιλόδοξη προγραμματική δέσμευση για επέκταση της πρόσβασης σε προϊόντα και υπηρεσίες φροντίδας υγείας σε ανασφάλιστους πολίτες και σε άλλες ευάλωτες κατηγορίες— η Ελλάδα

εξακολουθούσε να έχει ένα από τα υψηλότερα επίπεδα στην ΕΕ ως προς τις ανάγκες ιατρικής φροντίδας που δεν καλύπτονται, κατά δήλωση των ιδίων των ερωτηθέντων, με ευρύ χάσμα μεταξύ της ομάδας χαμηλότερου και της ομάδας υψηλότερου εισοδήματος, καθώς και μεταξύ απασχολούμενων και μη απασχολούμενων. Η πρόσβαση στην ιατρική φροντίδα φαίνεται επίσης να είναι χαμηλότερη για τους υπηκόους τρίτων χωρών και υπάρχουν ανησυχίες ότι μπορεί να επηρεάσει τους μετανάστες, και ιδίως τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες. Ωστόσο, το ποσοστό του πληθυσμού που δηλώνει ότι δεν καλύπτονται οι ανάγκες του μειώθηκε από 13,1 % το 2016 σε 8,8 % το 2018, μετά από έξι συναπτά έτη αυξητικής πορείας.

Οι άμεσες πληρωμές από τα νοικοκυριά είναι υψηλές. Συνολικά, το 35 % των δαπανών φροντίδας υγείας χρηματοδοτείται με άμεσες πληρωμές από τα νοικοκυριά (μεταξύ των υψηλότερων ποσοστών στην ΕΕ). Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη συμμετοχή των ασθενών στις πληρωμές για φαρμακευτικά προϊόντα. Δεδομένης της διαρκούς πίεσης που ασκεί η ζήτηση που προκαλείται από την προσφορά, το σύστημα της συμμετοχής, μολονότι είναι σύμφωνο με την ΕΕ όσον αφορά τα ποσοστά συμμετοχής των ασθενών, ενδέχεται να μην προστατεύει επαρκώς τις ευάλωτες ομάδες από την οικονομική δυσχέρεια και ενδέχεται να χρήζει επανεξέτασης, για παράδειγμα, όσον αφορά την απουσία εξαιρέσεων βάσει εισοδηματικών κριτηρίων. Όσον αφορά τη σύνθεση της δαπάνης της συμμετοχής, φαίνεται ότι σημαντικό μέρος του ποσού της οφείλεται στην προτίμηση των ασθενών — προφανώς με την ενθάρρυνση των παρόχων— για τα πρωτότυπα φάρμακα για τα οποία έχει λήξει το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας έναντι των γενεσιών. Παρά την έκταση των υπηρεσιών που καλύπτονται, στις άμεσες δαπάνες προστίθενται επίσης οι άμεσες πληρωμές για είδη εκτός πακέτου παροχών, για επισκέψεις σε ιδιώτες παρόχους (διαγνωστικά κέντρα και κλινικές), και για νοσηλευτική και οδοντιατρική φροντίδα. Οι άτυπες πληρωμές αντιστοιχούν σε πάνω από το ένα τέταρτο των άμεσων πληρωμών από τους ασθενείς, γεγονός που προβληματίζει έντονα όσον αφορά την ισότητα και την πρόσβαση στις υπηρεσίες φροντίδας υγείας.

Η ισχυρή πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας είναι ζωτικής σημασίας για ένα αποτελεσματικό και

προσβάσιμο σύστημα υγείας. Ιστορικά, το σύστημα υγείας υπήρξε εξαρτημένο από τη νοσοκομειακή περίθαλψη και την εξειδικευμένη ιατρική φροντίδα εις βάρος της ανάπτυξης ενός πληρέστερου συστήματος πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας. Το 2017, μετά από διάφορες ανεπιτυχείς προσπάθειες, το ενδιαφέρον μετατοπίστηκε προς μια μεταρρύθμιση της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας με στόχο την παροχή πρόσβασης σε βασικές και ποιοτικές υπηρεσίες σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα. Η δημιουργία ενός ισχυρού συστήματος πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας με αποτελεσματική λειτουργία μηχανισμού παραπομπής των ασθενών αποτελεί τον κύριο μακροπρόθεσμο στόχο. Στο πλαίσιο της προηγούμενης κυβέρνησης άρχισε να αναπτύσσεται ένα εκτεταμένο δίκτυο μονάδων πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας του οποίου η λειτουργία στη συνέχεια αναστάλη. Πρόσφατα, η πρόδοος συνεχίστηκε μετά από επανασχεδιασμό του συστήματος. Αυτό προκάλεσε καθυστερήσεις στο προγραμματισμένο χρονοδιάγραμμα, ενώ βασικά χαρακτηριστικά, όπως η υποχρεωτική εγγραφή και ο μηχανισμός παραπομπής των ασθενών, δεν έχουν ακόμη υλοποιηθεί, κάτι που προγραμματίζεται να συμβεί έως το τέλος του 2021.

Τα σχέδια για ένα νέο νομοσχέδιο για τη δημόσια υγεία αποσκοπούν στην επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης για την υγεία. Το προσδόκιμο ζωής στην Ελλάδα είναι 81,4 έτη, λίγο πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Τα εγκεφαλικά επεισόδια, οι καρδιακές παθήσεις και οι αντιμετωπίσιμες μορφές καρκίνου (μαστού, παχέος εντέρου και τραχήλου της μήτρας) είναι οι κύριες αιτίες θανάτου. Συστηματικά προγράμματα προσυμπτωματικού ελέγχου θα μπορούσαν να συμβάλουν στη μείωση των υφιστάμενων ανισοτήτων όσον αφορά την πρόληψη του καρκίνου. Η έλλειψη εθνικού μητρώου για τον καρκίνο δεν επιτρέπει την ύπαρξη ποιοτικών δεδομένων ως προς την επίπτωση και τα ποσοστά επιβίωσης του καρκίνου. Η Ελλάδα έχει μία από τις υψηλότερες επιπτώσεις λοιμώξεων από ανθεκτικά στα αντιβιοτικά βακτήρια στην ΕΕ, με περισσότερους από 1 600 θανάτους ετησίως (Cassini et al., 2019). Η εφαρμογή των κλινικών κατευθυντήριων γραμμών και των πρωτοκόλλων θεραπείας είναι περιορισμένη. Η Ελλάδα ενέτεινε πρόσφατα τις πολιτικές καταπολέμησης του καπνίσματος και ανακοίνωσε νέο νομοσχέδιο για

τη δημόσια υγεία το οποίο θεματοποιεί τους παράγοντες κινδύνου, τους κοινωνικούς καθοριστικούς παράγοντες και τις ανισότητες. Αυτό θα συμβάλει στην επίτευξη του ΣΒΑ 3 (βλ. παράρτημα Ε).

Βιώσιμη λύση για τον έλεγχο των δαπανών για την υγεία δεν έχει ακόμη βρεθεί. Το 2017, οι δημόσιες δαπάνες για την υγεία ήταν μόλις κάτω από το 5 % του ΑΕΠ. Ωστόσο, στην πραγματικότητα, οι δημόσιες δαπάνες για την υγεία είναι υψηλότερες από τις επίσημες τιμές κατά περίπου 1 % του ΑΕΠ (ΟΟΣΑ, 2019). Αυτό οφείλεται στον μηχανισμό αυτόματης επιστροφής (clawback), ο οποίος εφαρμόζεται σε μεγάλο μέρος του εθνικού προϋπολογισμού για το Εθνικό Σύστημα Υγείας. Σύμφωνα με αυτόν τον μηχανισμό, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες φροντίδας υγείας, το κράτος μπορεί να παρέχει αγαθά και υπηρεσίες καθ' υπέρβαση του ανώτατου ορίου δαπανών, τις οποίες στη συνέχεια ανακτά από τους παρόχους. Το clawback προοριζόταν να αποτελέσει προσωρινή λύση μέχρι την υλοποίηση των αποτελεσμάτων των μεταρρυθμίσεων —δηλαδή την αύξηση της αποδοτικότητας και τη μείωση της σπατάλης— και είχε ως σκοπό να προστατεύσει την πρόσβαση, στηρίζοντας την πρόσφατη εφαρμογή της καθολικής κάλυψης, από την οποία πλέον, χάρη στον εν λόγω μηχανισμό, επωφελούνται οι ανασφάλιστοι πολίτες με τρόπο οικονομικά προσιτό. Η συνεχιζόμενη αύξηση των προς ανάκτηση ποσών αποτελεί συνεπώς πηγή ανησυχίας. Η φαρμακευτική δαπάνη και η κατανάλωση αποζημιούμενων φαρμάκων εξακολουθούν να υπερβαίνουν τακτικά το καθορισμένο ανώτατο όριο κατά περίπου ένα τρίτο. Πράγματι, η συνολική αξία του μηχανισμού αυτόματης επιστροφής (clawback) και του μηχανισμού εκπτώσεων (rebate) για την εξωνοσοκομειακή και την ενδονοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη ανήλθε σε 1,2 δισ. EUR το 2017 και έφτασε σε 1,3 δισ. EUR το 2018. Το επίπεδο δαπανών το οποίο είναι συνολικά χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ και οι αναφορές για δυσλειτουργίες σε ορισμένα νοσοκομεία μάλλον υποδηλώνουν την ανάγκη αύξησης του χρηματοδοτικού κονδυλίου. Ο προϋπολογισμός των δημόσιων νοσοκομείων φαίνεται να μην επαρκεί για τη συνεχή κάλυψη των αναγκών του πληθυσμού. Τα διαθέσιμα δημοσιονομικά περιθώρια και η ανακατανομή των κοινωνικών δαπανών είναι πιθανά εργαλεία για

την ανακούφιση αυτών των πιέσεων και τη διασφάλιση της αδιάλειπτης πρόσβασης των ασθενών σε υψηλής ποιότητας υπηρεσίες.

Οι υπηρεσίες μακροχρόνιας φροντίδας είναι ανεπαρκείς για την κάλυψη των αυξανόμενων αναγκών στην Ελλάδα. Μολονότι το ποσοστό των ατόμων (ηλικίας 65+) που αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες στην προσωπική φροντίδα και/ή στις οικιακές δραστηριότητες είναι σημαντικά υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (34,7 % έναντι 26,3 % το 2014, το τελευταίο διαθέσιμο έτος), οι δημόσιες δαπάνες για την μακροχρόνια φροντίδα είναι πολύ χαμηλές (λιγότερο από το 2 % των συνολικών δαπανών υγείας). Το 2015, ανά 100 000 κατοίκους υπήρχαν μόνο 17 κλίνες μακροχρόνιας φροντίδας σε νοσηλευτικά ιδρύματα και ιδρύματα κλειστής φροντίδας, ο χαμηλότερος δείκτης στην ΕΕ. Υπάρχουν κέντρα ημερήσιας φροντίδας για άτομα με αναπηρία και ηλικιωμένους, καθώς και πολυάριθμα προγράμματα κατ' οίκον φροντίδας, που παρέχονται τόσο από δημόσιους όσο και από μη κυβερνητικούς φορείς. Ωστόσο, οι πρωτοβουλίες είναι κατακερματισμένες και στερούνται κατάλληλου συντονισμού και προτύπων ποιότητας. Δεν υπάρχει ακόμη ολοκληρωμένη πολιτική για τη μακροχρόνια φροντίδα, το οποίο είναι ανησυχητικό, ιδίως ενόψει της ταχείας γήρανσης του πληθυσμού. Όσον αφορά τα άτομα με αναπηρίες και ιδίως τα παιδιά, η μετάβαση από την ιδρυματικές υπηρεσίες φροντίδας σε εκείνες που βασίζονται στις τοπικές κοινότητες συνιστά επίσης πρόκληση.

4.4. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

4.4.1. ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ

Η παρατεταμένη οικονομική κρίση της Ελλάδας είχε ως αποτέλεσμα μεγάλα επενδυτικά κενά σε διάφορους τομείς. Οι επενδύσεις ανήλθαν σε ποσοστό άνω του 25 % του ΑΕΠ σε δύο έτη προ κρίσης (2003 και 2007), με τη μέση επίδοση της Ελλάδας να ανέρχεται στο 24,1 % του ΑΕΠ μεταξύ 2000-2007 (πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ κατά την ίδια περίοδο που ήταν 22,3 %) (διάγραμμα 4.4.1). Αυτό συνέβαλε στη συσσώρευση μακροοικονομικών ανισορροπιών, καθώς οι υψηλές δημόσιες επενδύσεις κατά την περίοδο αυτή οδήγησαν σε υπερθέρμανση της οικονομίας και συσσώρευση δημόσιου χρέους. Όταν, στον απόηχο της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, εξαντλήθηκε η εγχώρια και αλλοδαπή χρηματοδότηση, οι ιδιωτικές επενδύσεις, και ιδίως δε οι επενδύσεις σε στεγαστικά ακίνητα, σημείωσαν κατακόρυφη πτώση. Οι δημόσιες επενδύσεις μειώθηκαν επίσης σημαντικά. Οι επενδύσεις άρχισαν να ανακάμπτουν με αργό ρυθμό το 2015, με εξαίρεση το 2018. Και πάλι όμως, στο 11,1 % το 2018, εξακολουθούν να είναι οι χαμηλότερες στην ΕΕ. Οι επενδύσεις εξακολουθούν να παρεμποδίζονται από τη συνεχιζόμενη διαδικασία απομόχλευσης επιχειρήσεων και τραπεζών, η οποία, μεταξύ άλλων παραγόντων, παρακωλύει τις επενδύσεις μικρομεσαίων επιχειρήσεων σε τομείς υψηλής τεχνολογίας (Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, 2019).

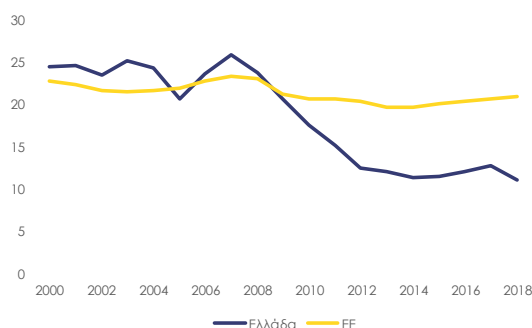
Η αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής είναι θετική, αλλά υπερβολικά χαμηλή για να μπορέσει η Ελλάδα να καλύψει, σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα, την απόσταση που τη χωρίζει από άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ ως προς το βιοτικό επίπεδο. Η αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής ήταν μόλις πάνω από 1,5 % το 2018, υψηλότερη από τη ζώνη του ευρώ, αλλά όχι αρκετά υψηλή ώστε να αρχίσει να γεφυρώνεται το συσσωρευμένο παραγωγικό κενό. Το χαμηλό προφίλ συνολικής παραγωγικότητας μπορεί σε μεγάλο βαθμό να αποδοθεί στον τομέα των μη εμπορεύσιμων αγαθών και στον μη αγοραίο τομέα. Μολονότι οι επενδύσεις αυξάνονται με αργούς ρυθμούς από το 2015, τα εμπόδια στο διοικητικό και κανονιστικό πλαίσιο που παραμένουν, καθώς και η εκροή εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού, θα συνεχίσουν να επηρεάζουν αρνητικά την αύξηση

της παραγωγικότητας στο μέλλον. Η χαμηλή αύξηση της παραγωγικότητας συνδέεται επίσης με τη διάρθρωση της οικονομίας. Το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι μικρότερο απ' ό,τι στην ΕΕ, γεγονός που υποδηλώνει σχετικά περιορισμένη ικανότητα εκμετάλλευσης των οικονομιών κλίμακας και καινοτομίας. Σε αυτό το διανεμητικό αποτέλεσμα οφείλεται περίπου το ένα τρίτο της διαφοράς παραγωγικότητας σε σχέση με τον δείκτη αναφοράς της ΕΕ. Η αντιμετώπιση των υπολειπόμενων διαρθρωτικών εμποδίων θα ήταν καίριας σημασίας για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας που δεν σχετίζεται με το κόστος (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020).

Οι χαμηλές επενδύσεις σε άυλα στοιχεία υπονομεύουν επίσης την αύξηση της παραγωγικότητας. Αυτό οφείλεται κυρίως στο χαμηλό επίπεδο των επενδύσεων σε άυλα στοιχεία στους μη εθνικούς λογαριασμούς, επενδύσεις όπως ο σχεδιασμός, το εμπορικό σήμα, το οργανωτικό κεφάλαιο και η κατάρτιση, οι οποίες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην παραγωγή. Οι επενδύσεις σε αυτά τα στοιχεία δεν επαρκούν για την κάλυψη της απόσβεσης κεφαλαίου, με αποτέλεσμα τη συρρίκνωσή του. Σε αυτό το πλαίσιο, το όφελος από τις πρόσθετες επενδύσεις είναι υψηλό, γεγονός που υποδηλώνει ότι για την Ελλάδα είναι μεγάλη ευκαιρία να επενδύσει περισσότερο στα εν λόγω περιουσιακά στοιχεία.

Η οικονομική προσαρμογή που πραγματοποιείται από το 2010 βοηθά σταδιακά τους Έλληνες εξαγωγείς να ανακτήσουν πρόσβαση σε ξένες αγορές. Το επίπεδο των εξαγωγών, εν μέρει ενισχυόμενο από την αύξηση της ανταγωνιστικότητας κόστους, ανήλθε σε 36,1 % του ΑΕΠ το 2018, συμβάλλοντας στη μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Επιπλέον, οι εξαγωγικές επιδόσεις της Ελλάδας σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο έχουν βελτιωθεί, όπως αντικατοπτρίζεται στις αυξήσεις που καταγράφονται στα μερίδια εξαγωγικών αγορών τα τελευταία 2 έτη. Ωστόσο, η εξωστρέφεια του εμπορίου εξακολουθεί να είναι μεταξύ των χαμηλότερων στη ζώνη του ευρώ. Η μετατόπιση της ισορροπίας της οικονομίας προς τομείς εμπορεύσιμων αγαθών υψηλής προστιθέμενης αξίας θα βοηθήσει το οικονομικό μοντέλο της Ελλάδας να καταστεί πολύ πιο προσανατολισμένο στις εξαγωγές (πλαίσιο 4.4.1).

Διάγραμμα 4.4.1: Επενδύσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ

Πηγή: Eurostat

Υλοποιούνται ορισμένα εμβληματικά έργα για την προσέλκυση νέων κεφαλαίων και την τόνωση της δημιουργίας θέσεων εργασίας. Ένα από τα σημαντικότερα είναι το επικείμενο επενδυτικό έργο του Ελληνικού στην Αθήνα, το οποίο θα μετατρέψει τον πρώην διεθνή αερολιμένα σε ένα από τα μεγαλύτερα έργα αστικής ανάπτυξης στην Ευρώπη, το οποίο εκτιμάται ότι θα αυξήσει το ΑΕΠ κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες και θα δημιουργήσει περίπου 90 000 θέσεις εργασίας κατά τα επόμενα 15-20 έτη. Οι ιδιωτικές επενδύσεις στον λιμένα του Πειραιά οδήγησαν σε αύξηση της εμπορευματικής κίνησης κατά 600 % την περίοδο 2009-2018 και αναμένεται να οδηγήσουν σε νέες επενδύσεις ύψους σχεδόν 0,5 % του ΑΕΠ και σε περισσότερες από 30 000 νέες θέσεις εργασίας έως το 2025. Ομοίως, η ιδιωτικοποίηση του λιμένα της Θεσσαλονίκης αναμένεται να αυξήσει τον κύκλο εργασιών των εμπορευματικών μεταφορών κατά ένα τρίτο και να προσελκύσει πρόσθετες επενδύσεις ύψους 0,2 % του ΑΕΠ σε διάστημα 10 ετών (Ιδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών, 2016α, 2016β). Η ανάθεση των συμβάσεων παραχώρησης των περιφερειακών αερολιμένων αναμένεται να οδηγήσει σε νέες επενδύσεις ύψους 0,2 % του ΑΕΠ έως το 2021, με τις οποίες θα αυξηθεί σημαντικά η χωρητικότητα των αερολιμένων στη Θεσσαλονίκη και στα νησιά του Αιγαίου.

Έρευνα και ανάπτυξη

Μολονότι η Ελλάδα έχει βελτιώσει τις επιδόσεις της στον τομέα της καινοτομίας, εξακολουθεί να είναι «μετρίως καινοτομική χώρα». Η δημιουργία και η διάδοση της καινοτομίας αποτελεί βασική κινητήρια δύναμη για την αύξηση της παραγωγικότητας. Η Ελλάδα

κατατάσσεται μεταξύ των τελευταίων χωρών στον ευρωπαϊκό πίνακα αποτελεσμάτων καινοτομίας της Επιτροπής για το 2019 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019ε). Οι επιδόσεις της είναι ιδιαίτερες καλές στην καινοτομία των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και στη σύνδεση αυτών των επιχειρήσεων με άλλες. Επίσης, οι επιδόσεις της Ελλάδας είναι καλές όσον αφορά την αύξηση του ποσοστού της απασχόλησης σε ταχέως αναπτυσσόμενες καινοτόμες επιχειρήσεις και σε δραστηριότητες έντασης γνώσης. Ωστόσο, η Ελλάδα υστερεί όσον αφορά τη δημιουργία ενός φιλικού προς την καινοτομία περιβάλλοντος με επαρκή επίπεδα χρηματοδότησης και στήριξης.

Οι δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες για την έρευνα και την ανάπτυξη ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξάνονται σταθερά από το 2010, αλλά παραμένουν σχετικά χαμηλές. Με ποσοστό 1,18 % το 2018, η Ελλάδα πλησιάζει τον εθνικό στόχο έντασης έρευνας και ανάπτυξης, ο οποίος ανέρχεται σε 1,30 % του ΑΕΠ για το 2020 ⁽³⁴⁾. Παρά την αύξηση αυτή, η Ελλάδα παραμένει κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (2,11 %) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019ι). Η συμβολή του επιχειρηματικού τομέα στις συνολικές δαπάνες εξακολούθησε να είναι η μεγαλύτερη, καθώς ανήλθε στο 0,57 % του ΑΕΠ, εκ των οποίων τα δύο τρίτα προέρχονταν από τον τομέα των υπηρεσιών (ΟΟΣΑ, 2017).

Μολονότι η απασχόληση σε δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης αυξάνεται, η απώλεια εξειδικευμένου ανθρώπινου κεφαλαίου αποτελεί μείζονα πρόκληση για το ελληνικό σύστημα έρευνας και καινοτομίας. Το 2018, ο αριθμός των ατόμων που συμμετείχαν σε δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης αυξήθηκε συνολικά κατά περίπου 7,4 %· ιδίως η αύξηση στον τομέα της έρευνας ήταν 4,7 % (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018δ, προσωρινή). Ωστόσο, η διαρροή επιστημονικού δυναμικού εξακολουθεί να αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα (βλ. επίσης κεφάλαιο 4.3 και Amanatidou et al, 2020). Πρωτοβουλίες πολιτικής, όπως η ίδρυση του Ελληνικού Ιδρύματος Έρευνας και Καινοτομίας για την προώθηση της ερευνητικής δραστηριότητας και την υποστήριξη των νέων ερευνητών, και η πρωτοβουλία «Γέφυρες γνώσης και καινοτομίας», η οποία καταγράφει τα προφίλ Ελλήνων

⁽³⁴⁾ Ο στόχος καθορίστηκε στο εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων της Ελλάδας για το 2019 και αναθεωρήθηκε προς τα πάνω, από 1,2 % του ΑΕΠ.

επαγγελματιών με υψηλό επίπεδο δεξιοτήτων στο εξωτερικό και προωθεί τη δικτύωση, αποτελούν βήματα προς τη σωστή κατεύθυνση.

Οι δεσμοί μεταξύ του ακαδημαϊκού και του παραγωγικού τομέα παραμένουν ανεπαρκείς. Μολονότι τα ελληνικά πανεπιστήμια έχουν καλές επιδόσεις όσον αφορά την ερευνητική παραγωγή, αυτή δεν μετατρέπεται σε παραγωγικές χρήσεις, όπως αποδεικνύεται από τον συγκριτικά χαμηλό αριθμό διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ⁽³⁵⁾. Επιπλέον,

η ιδιωτική χρηματοδότηση για δημόσια έρευνα και ανάπτυξη ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξάνεται με αργούς ρυθμούς (0,041 % το 2017 από 0,031 % το 2016). Ωστόσο, το ποσοστό των επιστημονικών συνδημοσιεύσεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα παραμένει συγκριτικά χαμηλό (2,3 % του συνολικού αριθμού δημοσιεύσεων το 2018, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 5,6 %). Ως μέτρο πολιτικής, το 2017 ξεκίνησε το πρόγραμμα χρηματοδότησης «Ερευνώ – Δημιουργώ – Καινοτομώ» για την ενθάρρυνση της έρευνας, της ανάπτυξης και της καινοτομίας των επιχειρήσεων, καθώς και για τη μεταφορά γνώσεων.

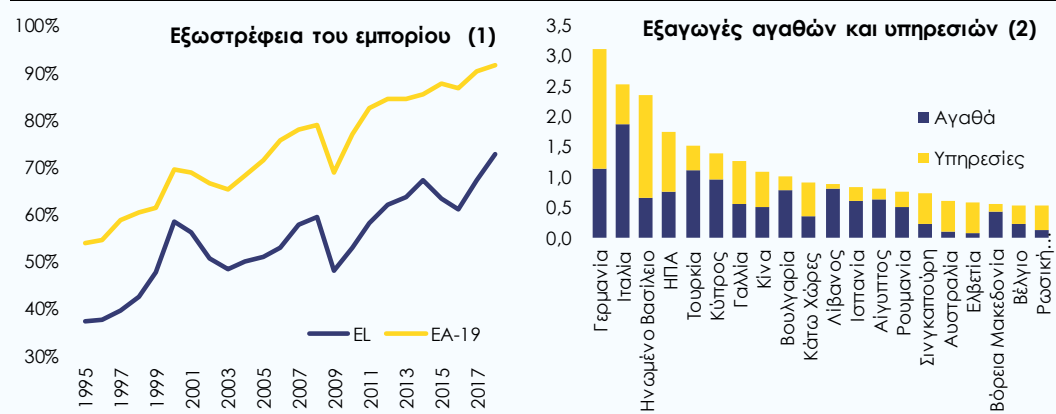
⁽³⁵⁾ Ένδεκα διπλώματα ευρεσιτεχνίας της Συνθήκης συνεργασίας για τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας ανά εκατ. πληθυσμού το 2014 έναντι 102 κατά μέσο όρο στην ΕΕ.

Πλαίσιο 4.4.1: Στρατηγικές προώθησης των εξαγωγών και διευκόλυνσης του εμπορίου

Η οικονομία της Ελλάδας παραμένει σχετικά κλειστή, με δεδομένο το μικρό της μέγεθος. Παρά τη σταθερή τάση για μεγαλύτερη εξωστρέφεια, η οποία αποτυπώνεται στο διπλασιασμό του μεριδίου των εξαγωγών ως ποσοστού του ΑΕΠ μετά το 2003, το 2018 οι ελληνικές εξαγωγές ανέρχονταν ακόμη στο 36,1 % του ΑΕΠ, έναντι μέσου όρου της ζώνης του ευρώ 48 %. Το σημαντικό χάσμα της Ελλάδας ως προς την εξωστρέφεια του εμπορίου σε σύγκριση με τους ομολόγους της στη ζώνη του ευρώ (βλ. διάγραμμα 4.4.2) είναι ακόμη πιο εντυπωσιακό, δεδομένου του μεγέθους της οικονομίας, καθώς οι μικρότερες οικονομίες είναι κατά κανόνα πιο εξωστρεφείς. Με τις εξαγωγές και τις εισαγωγές στο 73 % του ΑΕΠ το 2018 (έναντι μέσου όρου της ζώνης του ευρώ 92 %), η Ελλάδα κατατάσσεται πιο κοντά στις μεγαλύτερες οικονομίες της ΕΕ, στις οποίες η εγχώρια ζήτηση και η εγχώρια αγορά έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα απ' ό,τι στις μικρότερες οικονομίες. Τα στοιχεία δείχνουν ότι, παρά τις σημαντικές βελτιώσεις της ανταγωνιστικότητας ως προς το κόστος τα τελευταία χρόνια, παράγοντες όπως οι φραγμοί στον ανταγωνισμό και το υποκείμενο θεσμικό έλλειμμα (συμπεριλαμβανομένου της περιορισμένης χρήσης της εικόνας της χώρας ως «εμπορικού σήματος» και του κατακερματισμού των εργαλείων/οργανισμών για την προώθηση των εξαγωγών), περιορίζουν την αύξηση των εξαγωγών της Ελλάδας. Επιπλέον, σημαντικό εμπόδιο αποτέλεσαν οι εξαιρετικά δυσχερείς πιστωτικές συνθήκες που παρατηρήθηκαν την τελευταία δεκαετία.

Το συνεχιζόμενο εμπορικό έλλειμμα καταδεικνύει χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες, που συνεπάγονται αυξημένο κόστος για τις επιχειρήσεις και απώλειες ανταγωνιστικότητας. Ενώ οι εισαγωγές συμπίπτουν από την υποτονικότητα της οικονομίας, η ανεπαρκής προσαρμογή στο εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας θέτει φραγμούς στην ανάπτυξη των εξαγωγών. Παρά τις μεταρρυθμίσεις που έχουν μειώσει τον κανονιστικό φόρτο, σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία ρύθμισης της αγοράς προϊόντων του ΟΟΣΑ, η Ελλάδα εμφανίζει σχετικά χαμηλές επιδόσεις όσον αφορά τη διευκόλυνση του εμπορίου (δηλ. την απλούστευση και την εναρμόνιση των διεθνών εμπορικών διαδικασιών) και τη μεταχείριση των αλλοδαπών προμηθευτών. Επιπλέον, είναι συχνά δύσκολο για τους μικρούς παραγωγούς, οι οποίοι κυριαρχούν στην Ελλάδα, να εισέλθουν στις διεθνείς αγορές και στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας.

Διάγραμμα 4.4.2: Εξωστρέφεια του εμπορίου και ελληνικές εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ανά χώρα προορισμού ως % του ΑΕΠ

(1) Ως εξωστρέφεια του εμπορίου ορίζεται το ποσοστό εξαγωγών και εισαγωγών επί του ΑΕΠ

(2) Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ανά χώρα προορισμού (20 σημαντικότεροι εμπορικοί εταίροι για την Ελλάδα)

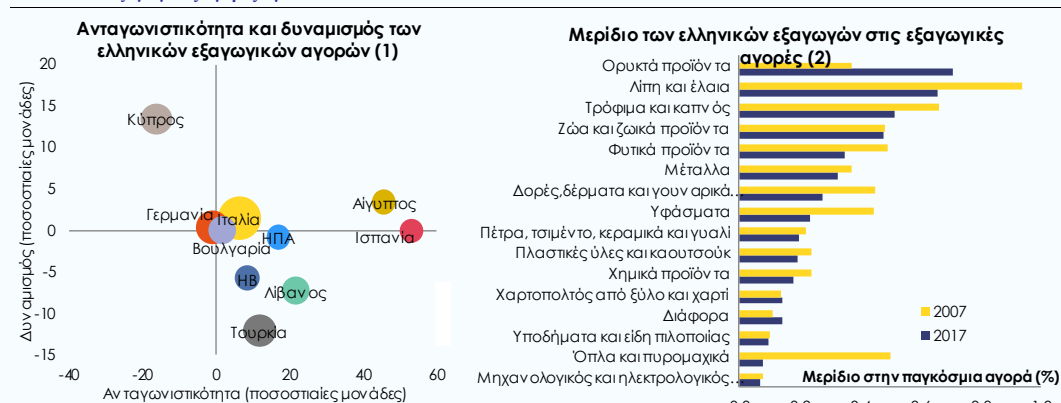
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή βάσει της βάσης στατιστικών δεδομένων για το εμπόριο βασικών προϊόντων των Ηνωμένων Εθνών

Το ελληνικό προφίλ εξαγωγών αποτελείται κατά 54 % από εμπορεύματα και κατά 46 % από υπηρεσίες. Τα μεγαλύτερα μερίδια εξαγωγών εμπορευμάτων αφορούν ορυκτά προϊόντα (31 %), πρώτες ύλες (13 %), χημικά προϊόντα (9 %) και τρόφιμα (9 %). Στον τομέα της μεταποίησης, οι ελληνικές εξαγωγές είναι κυρίως μέσης-χαμηλής τεχνολογίας. Στον τομέα των υπηρεσιών, οι ταξιδιωτικές υπηρεσίες και οι μεταφορές έχουν τα υψηλότερα ποσοστά εξαγωγών, με 53 % και 31 % αντιστοίχως. Οι βασικοί εταίροι της Ελλάδας ως προς τις εξαγωγές αγαθών είναι οι χώρες της ΕΕ (ποσοστό 53 %) και οι εκτός ΕΕ γειτονικές χώρες (ποσοστό 25 %). Οι 10 κυριότεροι ελληνικοί εξαγωγικοί προορισμοί είναι είτε αγορές με σχετικά

χαμηλό δυναμισμό —των οποίων οι εισαγωγές αυξάνονται με βραδύτερο ρυθμό απ' ό,τι οι παγκόσμιες εισαγωγές— ή αγορές όπου η Ελλάδα έχει χαμηλό πλεονέκτημα ανταγωνιστικότητας, γεγονός που υποδηλώνει χαμηλότερη ανάπτυξη των ελληνικών εξαγωγών σε σύγκριση με τη συνολική αύξηση των εισαγωγών στην οικεία χώρα προορισμού (βλ. διάγραμμα 4.4.3).

Η εξειδίκευση των εξαγωγών της Ελλάδας δεν συνιστά καλό οινόν για τις εξαγωγικές της επιδόσεις στο μέλλον. Οι ελληνικές εξαγωγές αφορούν κυρίως προϊόντα χαμηλής προστιθέμενης αξίας και χαμηλού τεχνολογικού περιεχομένου, τα οποία αντιμετωπίζουν έντονο ανταγωνισμό από χώρες με χαμηλότερο κόστος εργασίας. Τα προϊόντα υψηλής και μεσαίας-υψηλής τεχνολογίας, τα οποία αυξάνονται ταχύτερα όσον αφορά την παγκόσμια αγορά τους, εξακολουθούν να αντιστοιχούν μόλις στο ένα τέταρτο των συνολικών εξαγωγών. Αυτό περιορίζει τη συμμετοχή της Ελλάδας στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας. Επίσης, για τις ομάδες προϊόντων όπως τα ορυκτά προϊόντα και οι πρώτες ύλες, στα οποία η Ελλάδα έχει συγκριτικά μεγαλύτερο μερίδιο παγκόσμιων εξαγωγών, μπορεί να αναμένεται αύξηση κυρίως από τις αναδυόμενες οικονομίες, όμως οι ελληνικές εξαγωγές επικεντρώνονται επί του παρόντος στις πιο ανεπτυγμένες οικονομίες (βλ. διάγραμμα 4.4.2). Τέλος, η Ελλάδα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό, ο οποίος αποτελεί καίριας σημασίας οικονομικό κλάδο και έχει επιδείξει ανθεκτικότητα τα τελευταία χρόνια, αλλά μπορεί επίσης να είναι ευάλωτος στην ασταθή διεθνή ζήτηση, ιδίως ελλείψει καινοτομίας.

Διάγραμμα 4.4.3: Ανταγωνιστικότητα και δυναμική των ελληνικών εξαγωγικών αγορών και ελληνικά μερίδια στις παγκόσμιες εξαγωγικές αγορές αγαθών.

(1) Το μέγεθος των κύκλων αντιστοιχεί στο μερίδιο της χώρας προορισμού επί του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών. Ως δυναμισμός της αγοράς νοείται η διαφορά μεταξύ των ανηγμένων σε ετήσια βάση ρυθμών αύξησης των συνολικών εισαγωγών ανά χώρα προορισμού και των παγκόσμιων εισαγωγών. Ως ανταγωνιστικότητα νοείται η διαφορά μεταξύ των ανηγμένων σε ετήσια βάση ρυθμών αύξησης των ελληνικών εξαγωγών ανά χώρα προορισμού και των παγκόσμιων εισαγωγών ανά χώρα προορισμού.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή βάσει της βάσης στατιστικών δεδομένων για το εμπόριο βασικών προϊόντων των Ηνωμένων Εθνών

Οι εξαγωγικές επιδόσεις θα μπορούσαν να βελτιωθούν αν επικεντρώνονταν περισσότερο σε τομείς με υψηλές προοπτικές ανάπτυξης και σε τομείς στους οποίους η Ελλάδα έχει συγκριτικό πλεονέκτημα. Επί του παρόντος, ισχυρά πλεονεκτήματα της Ελλάδας είναι τα φυσικά και υλικά περιουσιακά της στοιχεία (π.χ. ακτογραμμή, βιοποικιλότητα και υποδομές), το ανθρώπινο κεφάλαιο, η πολιτιστική κληρονομιά και η γεωγραφική της θέση. Αυτά δημιουργούν σημαντικές επενδυτικές ευκαιρίες σε τομείς όπως ο τουρισμός, η εφοδιαστική και οι μεταφορές, η ενέργεια, η τεχνολογία πληροφοριών και επικοινωνιών και τα γεωργικά προϊόντα διατροφής. Έως σήμερα, η Ελλάδα δεν έχει αξιοποιήσει πλήρως τα οφέλη της έξυπνης εξειδίκευσης σε περιφερειακό επίπεδο (βλ. τμήμα 4.4.1). Η υποστήριξη μικρών τοπικών καινοτόμων νεοσύστατων επιχειρήσεων και πρωτοβουλιών για την επιτάχυνση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων θα μπορούσε να βοηθήσει να αναπτυχθούν τομείς όπως τα γεωργικά προϊόντα διατροφής και ο τουρισμός. Η μεγαλύτερη χρήση του πλαισίου συμπράξεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, σύμφωνα με τη νομοθεσία που θεσπίστηκε πρόσφατα, θα επιτρέψει την υλοποίηση έργων μεγάλης κλίμακας σε τομείς όπως τα δίκτυα υποδομών, η ενέργεια και οι ψηφιακές υποδομές του δημόσιου τομέα, συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων μεταφορών.

Τα μέτρα πολιτικής σε βασικούς τομείς περιλαμβάνουν τα εξής: i) αναβάθμιση των περιφερειακών υποδομών (π.χ. περιφερειακοί αερολιμένες, διασυννοριακοί σιδηρόδρομοι, μαρίνες και λιμένες) για

πρόσβαση σε αναπτυσσόμενες αγορές στην ευρύτερη περιοχή, ii) αναβάθμιση των παραδοσιακών τουριστικών προϊόντων σε πιο εξελιγμένα και υψηλότερης αξίας προϊόντα (π.χ. θεματικός τουρισμός), ώστε να αυξηθεί η δαπάνη ανά διαμονή, iii) εκμετάλλευση των αυξανόμενων τάσεων στην τεχνολογία της πληροφορίας και των επικοινωνιών, μέσω της δημιουργίας εγκαταστάσεων συναρμολόγησης για προϊόντα και συσκευές υψηλής τεχνολογίας, ανάπτυξης προϊόντων λογισμικού και κέντρων εξυπηρέτησης, iv) μετατροπή της Ελλάδας σε ευρωπαϊκή πύλη για πόρους φυσικού αερίου, ηλεκτρικής ενέργειας και πετρελαίου μέσω μεγάλων έργων υποδομής και v) δημιουργία συνεργατικών σχημάτων για την αύξηση της κλίμακας για τους παραγωγούς γεωργικών προϊόντων διατροφής, την ανάδειξη της βιοποικιλότητας ως εμπορικού σήματος, και την προώθηση της χρήσης της πιστοποίησης του «σήματος ποιότητας», καθώς και επέκταση των τομέων εμπορεύσιμων αγαθών μέσω κοινών οριζόντιων πολιτικών. Τέλος, η εδραίωση των θεσμικών μεταρρυθμίσεων του Υπουργείου Εξωτερικών και η νέα στρατηγική οικονομικής διπλωματίας είναι καίριας σημασίας ώστε να εξασφαλιστεί συντονισμός στην αντιμετώπιση του υφιστάμενου κατακερματισμού των εργαλείων προώθησης των εξαγωγών.

Οι επιδόσεις στον τομέα της καινοτομίας στην Ελλάδα έχουν ακόμα περιθώριο ανάπτυξης. Η Ελλάδα, στο πλαίσιο της πολιτικής της για την καινοτομία, διαθέτει ολοκληρωμένες στρατηγικές έξυπνης εξειδίκευσης ⁽³⁶⁾. Σύμφωνα με την τελευταία Κοινοτική έρευνα για την καινοτομία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019στ), το 57 % των ελληνικών επιχειρήσεων δραστηριοποιούνται σε καινοτόμες δραστηριότητες (πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 51 %), γεγονός που καταδεικνύει σχετικά υψηλή συμμετοχή των επιχειρήσεων στη διαδικασία της καινοτομίας. Ωστόσο, εξακολουθούν να υφίστανται μεγάλες ανισότητες όσον αφορά τις ικανότητες καινοτομίας, λόγω της έλλειψης ισχυρής διακυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένης της χαμηλής διοικητικής ικανότητας και των ανεπαρκών μηχανισμών συντονισμού. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα είναι αντιμέτωπη με ιδιαίτερες προκλήσεις όσον αφορά την ανάπτυξη κατάλληλων λύσεων για τις περιοχές που πιθανότατα θα επηρεαστούν από τη βιομηχανική μετάβαση στη βιωσιμότητα ⁽³⁷⁾. Σε μόλις 3 από τις 13 περιφέρειες συγκροτήθηκαν τεχνικά γραφεία έξυπνης εξειδίκευσης και μόνο ένα λειτουργεί ήδη. Η κινητοποίηση των επιχειρήσεων παραμένει

επίσης χαμηλή σε περιφερειακό επίπεδο. Τέλος, η χρηματοδότηση που προωθεί την καινοτομία και την ανάπτυξη εξακολουθεί να είναι περιορισμένη, δεδομένου ότι οι επενδύσεις επιχειρηματικών κεφαλαίων σε επιχειρήσεις σε προλειτούργικό στάδιο, σε στάδιο εκκίνησης, ή σε μεταγενέστερο στάδιο παραμένουν περίπου στο ήμισυ του μέσου όρου της ΕΕ: 0,02 % του ΑΕΠ το 2018, σε σύγκριση με 0,05 % του ΑΕΠ στην ΕΕ (Invest Europe, 2019, Flachenecker et al., 2020).

Ψηφιακή οικονομία

Η Ελλάδα έχει μία από τις λιγότερο προηγμένες ψηφιακές οικονομίες στην ΕΕ. Σύμφωνα με τον δείκτη της Επιτροπής για την ψηφιακή οικονομία και κοινωνία του 2019 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019ζ), που καλύπτει τις επιδόσεις στους τομείς της συνδεσιμότητας, του ανθρώπινου κεφαλαίου, της χρήσης διαδικτυακών υπηρεσιών, της ενσωμάτωσης της ψηφιακής τεχνολογίας από τις επιχειρήσεις και τις ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες, η Ελλάδα αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις, παρά την σχετική πρόοδο τα τελευταία χρόνια. Η βελτίωση των επιδόσεων στους τομείς αυτούς είναι, συνεπώς, κρίσιμη για την οικονομική ανάπτυξη.

Στον τομέα της συνδεσιμότητας, η μετάβαση στην ταχεία και υπερταχεία ευρυζωνικότητα στην Ελλάδα είναι πολύ βραδύτερη απ' ό,τι στην υπόλοιπη ΕΕ. Παρά την επικαιροποίηση του εθνικού σχεδίου ευρυζωνικής πρόσβασης, παρατηρούνται σημαντικές καθυστερήσεις στην υλοποίηση των έργων, η δε απορρόφηση των διατιθέμενων κονδυλίων παραμένει χαμηλή. Η χρήση των υπηρεσιών διαδικτύου αυξάνεται, ξεκινώντας όμως από ιδιαιτέρως χαμηλό επίπεδο.

⁽³⁶⁾ Η έξυπνη εξειδίκευση ορίζεται ως εκ των προτέρων αιρεσιμότητα στο πλαίσιο της πολιτικής για τη συνοχή (2014-2020), απαιτώντας από κάθε κράτος μέλος και περιφέρεια να διαθέτουν επαρκώς αναπτυγμένη στρατηγική, ως προαπαιτούμενο για τη λήψη στήριξης από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΕ για τα σχεδιαζόμενα μέτρα καινοτομίας τους. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα ανέπτυξε μια κεντρική εθνική στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης για την έρευνα και την καινοτομία (RIS3), και 13 περιφερειακές στρατηγικές, οι οποίες εγκρίθηκαν το 2015.

⁽³⁷⁾ Κατά τη διάρκεια της περιόδου προγραμματισμού 2021-2027 του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης, όλα τα κράτη μέλη θα πρέπει να αποδείξουν την ετοιμότητά τους για τη διαχείριση της βιομηχανικής μετάβασης.

Επιπλέον, οι ανισότητες σε επίπεδο περιφερειών όσον αφορά την πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι ιδιαίτερος υψηλές.

Η ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας από τις επιχειρήσεις είναι επίσης σχετικά αργή, με εξαίρεση τη χρήση μαζικών δεδομένων και την ανταλλαγή ηλεκτρονικών πληροφοριών, οι οποίες είναι υψηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το 2018, οι επενδύσεις στην τεχνολογία της πληροφορίας και των επικοινωνιών ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκαν κατά 17 %, υπερβαίνοντας τον ρυθμό ανάπτυξης στη ζώνη του ευρώ κατά περίπου 5 φορές. Ωστόσο, η Ελλάδα εξακολουθεί να βρίσκεται πολύ κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ όσον αφορά την ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας από τις επιχειρήσεις. Ειδικότερα, μόλις το 7 % των επιχειρήσεων χρησιμοποιούν το υπολογιστικό νέφος, έναντι 18 % στην ΕΕ. Εν τω μεταξύ, ένα σχετικά χαμηλό ποσοστό των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα (11 %) πραγματοποιεί πωλήσεις μέσω διαδικτύου, με τον κύκλο εργασιών από το ηλεκτρονικό εμπόριο να ανέρχεται σε μόλις 4 % του συνολικού κύκλου εργασιών. Ωστόσο, η Ελλάδα έχει δεσμευτεί να προωθήσει τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες σύμφωνα με το πρόγραμμα «Ψηφιακή Ευρώπη» (υπερυπολογιστές, τεχνητή νοημοσύνη, ασφάλεια στον κυβερνοχώρο) και να επενδύσει στρατηγικά σε ψηφιακές τεχνολογίες μέσω προγραμμάτων που συντονίζονται από την ΕΕ ⁽³⁸⁾.

Οι ψηφιακές δεξιότητες δεν είναι ευρέως διαδεδομένες στον πληθυσμό και υπάρχουν ενδείξεις έλλειψης δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας. Όπως αναφέρεται στο κεφάλαιο 4.3, το ήμισυ του ελληνικού πληθυσμού δεν διαθέτει βασικές ψηφιακές δεξιότητες, ενώ περίπου το 90 % των θέσεων εργασίας απαιτεί τέτοιες δεξιότητες. Μολονότι το 2018 ένα αυξανόμενο ποσοστό ελληνικών επιχειρήσεων παρείχαν στο προσωπικό τους κατάρτιση στον τομέα της τεχνολογίας της πληροφορίας και των επικοινωνιών (αύξηση κατά 17 % το 2018, πολύ πάνω από την αύξηση κατά 5 % στη ζώνη του ευρώ), η ψηφιακή ικανότητα του ιδιωτικού τομέα δεν επαρκεί για να επωφεληθεί πλήρως από τάσεις όπως η αύξηση του ηλεκτρονικού εμπορίου και

για να αξιοποιήσει την επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα. Εν τω μεταξύ, στο 1,8 %, η Ελλάδα έχει το χαμηλότερο ποσοστό στην ΕΕ όσον αφορά τους ειδικούς στον τομέα της τεχνολογίας της πληροφορίας και των επικοινωνιών επί της συνολικής απασχόλησης (μέσος όρος της ΕΕ: 3,9 %), γεγονός που εν μέρει οφείλεται στην εξωτερική μετανάστευση, δεδομένου ότι οι απόφοιτοι των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών είναι, ως ποσοστό, συγκρίσιμοι με τον μέσο όρο της ΕΕ. Οι ελλείψεις σε προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες επηρεάζουν αρνητικά την παραγωγικότητα, καθώς καθυστερούν την υιοθέτηση προηγμένων ψηφιακών τεχνολογιών.

Η Ελλάδα κατατάσσεται στις χαμηλότερες θέσεις μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ στην παροχή δημόσιων υπηρεσιών μέσω διαδικτύου. Οι επιδόσεις όσον αφορά τα ανοικτά δεδομένα είναι σχετικά ικανοποιητικές και κοντά στον μέσο όρο της ΕΕ. Ωστόσο, η προσφορά ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών παραμένει σχετικά περιορισμένη, όπως υποδηλώνει η μάλλον χαμηλή διαθεσιμότητα προσυμπληρωμένων εντύπων (25 % σε σύγκριση με μέσο όρο 59 % στην ΕΕ), το χαμηλό ποσοστό χρηστών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης (39 % έναντι 67 %) και η περιορισμένη παροχή ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών για επιχειρήσεις και για χρήστες των υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας.

Μια στρατηγική προσέγγιση για την επιτάχυνση της χρήσης των ψηφιακών τεχνολογιών σε όλους τους οικονομικούς τομείς και την επένδυση στις δεξιότητες των εργαζομένων, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών, θα μπορούσε να συμβάλει στη γεφύρωση του χάσματος παραγωγικότητας με τις χώρες της ζώνης του ευρώ. Η μεγαλύτερη έμφαση στην εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση των εργαζομένων στις ψηφιακές δεξιότητες, ανεξαρτήτως ηλικίας, η βελτίωση της ελκυστικότητας των σχετικών ακαδημαϊκών σπουδών και η ενθάρρυνση των αποφοίτων να αναζητήσουν εργασία στο εσωτερικό της χώρας, θα μπορούσαν να τονώσουν τόσο την απασχολησιμότητα όσο και την ικανότητα των επιχειρήσεων να καινοτομούν. Η αύξηση των ιδιωτικών και δημόσιων επενδύσεων στην ενσωμάτωση των ψηφιακών τεχνολογιών θα εκσυγχρονίσει επίσης τη δημόσια διοίκηση και θα

⁽³⁸⁾ Η Ελλάδα έχει υπογράψει τη δήλωση συνεργασίας για την τεχνητή νοημοσύνη και τη δήλωση σχετικά με την εταιρική σχέση για την τεχνολογία blockchain, και είναι μέλος της κοινής επιχείρησης για την ευρωπαϊκή υπολογιστική υψηλών επιδόσεων (EuroHPC).

βοηθήσει τις επιχειρήσεις να είναι ανταγωνιστικές στις παγκόσμιες αγορές.

Για να ανταποκριθεί στις προκλήσεις αυτές, η κυβέρνηση τοποθετεί την ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας στην κορυφή της πολιτικής της ατζέντας. Η κυβέρνηση έχει θεσπίσει νομοθεσία για τη στήριξη της ψηφιακής δημόσιας διοίκησης και έχει δημιουργήσει ένα νέο Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης που αναλαμβάνει ηγετικό ρόλο στον συντονισμό των σχετικών κυβερνητικών μέτρων και στην υλοποίηση πολλών σημαντικών έργων στον τομέα της τεχνολογίας της πληροφορίας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020). Οι προσπάθειες αυτές, οι οποίες αποσκοπούν στην εναρμόνιση των ιδιαίτερα χαμηλών ψηφιακών επιδόσεων της Ελλάδας με τον μέσο όρο της ΕΕ εντός των επόμενων 4 ετών, αποτελούν βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση.

4.4.2. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

Οι επενδύσεις και η παραγωγικότητα εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την υγιή λειτουργία των αγορών προϊόντων. Ο υψηλός κανονιστικός φόρτος και το ανεπαρκές πλαίσιο προϋποθέσεων στην Ελλάδα είχαν καθυστερήσει την καινοτομία και την αύξηση της παραγωγικότητας και είχαν εμποδίσει τις επιχειρηματικές επενδύσεις ακόμη και πριν από την κρίση (ο μέσος όρος των επιχειρηματικών επενδύσεων ήταν 7 % του ΑΕΠ το 2003-2008 έναντι 12,5 % στην ΕΕ). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να υπερισχύουν σήμερα σε αριθμό οι μικρές και εσωστρεφείς επιχειρήσεις με σχετικά

χαμηλή ένταση επενδύσεων και χαμηλή ικανότητα εξαγωγών. Όπως αποδεικνύεται από το σχετικά χαμηλό και μειούμενο ποσοστό των επιχειρήσεων υψηλής ανάπτυξης, οι ελληνικές επιχειρήσεις εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν δυσκολίες ως προς την ανάπτυξή τους (Flachenecker et al., 2020) (πίνακας 4.4.1).

Πίνακας 4.4.4: Μερίδιο επιχειρήσεων υψηλής ανάπτυξης (1)

	2017	Δ 2017-2011
Ελλάδα	6,7	-6,9%
Μέσος όρος ΕΕ	11,3	3,6%
5 κράτη μέλη με τις χαμηλότερες επιδόσεις	2,9	-2,1%
5 κράτη μέλη με τις υψηλότερες επιδόσεις	16,5	1,1%

(1) Μετρήθηκε ως το ποσοστό των επιχειρήσεων υψηλής ανάπτυξης στον συνολικό αριθμό των ενεργών επιχειρήσεων με τουλάχιστον 10 εργαζόμενους. Οι εταιρείες υψηλής ανάπτυξης είναι επιχειρήσεις με τουλάχιστον 10 εργαζόμενους οι οποίες βρίσκονται στην αρχή της ανάπτυξής τους και έχουν μέση ετήσια αύξηση σε αριθμό εργαζομένων μεγαλύτερη από 10 % ετησίως σε διάστημα 3 ετών.

Πηγή: Eurostat

Η Ελλάδα έχει ένα από τα χαμηλότερα επίπεδα επιχειρηματικού δυναμισμού στην ΕΕ. Όσον αφορά τα ποσοστά διαρροής στις επιχειρήσεις κατά την περίοδο 2015-2017, δηλ. το άθροισμα των ποσοστών ιδρύσεως και παύσης της λειτουργίας εταιρειών κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των τελευταίων στην ΕΕ. Οι στρεβλώσεις όσον αφορά τους ισότιμους όρους ανταγωνισμού, το υψηλό φορολογικό και εργατικό κόστος, οι περιορισμοί στη χρηματοδότηση, οι κανονιστικοί φραγμοί και οι αδυναμίες στο πλαίσιο αφερεγγυότητας επηρεάζουν επίσης αρνητικά τη δημιουργία, την επέκταση και την παύση λειτουργίας των επιχειρήσεων. Η δημιουργία ενός ανοικτού, δυναμικού και ανταγωνιστικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος θα ενίσχυε επομένως τον επιχειρηματικό δυναμισμό και θα τόνωνε την παραγωγικότητα.

Πλαίσιο 4.4.5: Επενδυτικές προκλήσεις και μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα

Μακροοικονομικές προοπτικές

Η Ελλάδα συσσωρεύσε σημαντικό κενό επενδύσεων κατά τη διάρκεια της σχεδόν δεκαετούς ύφεσης. Παρά την επιστροφή στην ανάπτυξη από το 2017, τις εκτεταμένες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και την πρόσφατη ανάκαμψη του επιχειρηματικού κλίματος, οι επενδύσεις παραμένουν σε λιγότερο από το ήμισυ των προ της κρίσης επιπέδων τους, ενώ είναι οι χαμηλότερες στη ζώνη του ευρώ (11,1 % του ΑΕΠ το 2018). Ενώ οι εγχώριες αποταμιεύσεις δεν φαίνεται να επαρκούν για την κάλυψη των επενδυτικών αναγκών της Ελλάδας, σημειώθηκαν κέρδη στις εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων από το 2016, με τη βοήθεια εσόδων από ιδιωτικοποιήσεις. Εξακολουθούν να υφίστανται περιφερειακές ανισότητες όσον αφορά την ικανότητα παροχής ενός ελκυστικού και βιώσιμου περιβάλλοντος στις επιχειρήσεις και τους κατοίκους.

Αξιολόγηση των εμποδίων για τις επενδύσεις και εν εξελίξει μεταρρυθμίσεις

Δημόσια διοίκηση/ Επιχειρηματικό περιβάλλον	Κανονιστικός/διοικητικός φόρτος		Οικονομικός τομέας / Φορολογία	Φορολογία	
	Δημόσια διοίκηση			Πρόσβαση στη χρηματοδότηση	
	Δημόσιες συμβάσεις /ΣΔΙΤ			Συνεργασία μεταξύ πανεπιστημίων, έρευνας και επιχειρήσεων	CSR
	Δικαστικό σύστημα		Ε&Α&Κ	Χρηματοδότηση της Ε&Α&Κ	CSR
	Πλαίσιο αφερεγγυότητας			Επιχειρηματικές υπηρεσίες / Ρυθμιζόμενα επαγγέλματα	
	Ανταγωνισμός και κανονιστικό πλαίσιο		Ρύθμιση ειδικών τομέων	Λιανικός τομέας	
Αγορά εργασίας/ Εκπαίδευση	ΝΠΑ & πλαίσιο για τις συμβάσεις εργασίας			Κατασκευές	
	Μισθοί & καθορισμός μισθών			Ψηφιακή οικονομία / Τηλεπικοινωνίες	CSR
	Εκπαίδευση, δεξιότητες, δια βίου μάθηση	CSR		Ενέργεια	CSR
				Μεταφορές	CSR

Λεζάντα:			
	Δεν διαπιστώθηκαν εμπόδια στις επενδύσεις		Ορισμένη πρόοδος
CSR	Επενδυτικά εμπόδια που επίσης υπόκεινται σε CSR		Σημαντική πρόοδος
	Χαμηλά πρόοδος		Εχει αντιμετωπιστεί πλήρως
	Περιορισμένη πρόοδος		

Διάφοροι παράγοντες επηρεάζουν το επενδυτικό δυναμικό της Ελλάδας, τόσο στον εταιρικό όσο και στον δημόσιο τομέα. Οι ανεπάρκειες στη διαχείριση των κονδυλίων της ΕΕ παραμένουν (βλ. τμήμα 4.4.5). Η ενίσχυση της διακυβέρνησης των δημόσιων επενδύσεων και η συμπληρωματικότητά τους με τις ιδιωτικές επενδύσεις αποτελούν προτεραιότητα. Οι πιστωτικοί περιορισμοί, οι αυξήσεις του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, η υψηλή φορολογία και το ενεργειακό κόστος, καθώς και η περιορισμένη ζήτηση, έχουν αρνητικό αντίκτυπο στις επενδύσεις του ιδιωτικού τομέα. Επιπλέον, εξακολουθούν να υπάρχουν αδυναμίες στη δημόσια διοίκηση και το δικαστικό σύστημα. Δεδομένης της έλλειψης επενδυτικής ικανότητας, είναι σημαντικό να αναπτυχθεί μια σειρά δράσεων για την ιεράρχηση και τη διαχείριση έργων στρατηγικής και εθνικής σημασίας, συμπεριλαμβανομένων των δικτύων υποδομών και της ενέργειας, καθώς και των έργων του ελληνικού ιδιωτικού τομέα και των άμεσων ξένων επενδύσεων στο πλαίσιο της ιδιωτικοποίησης και των συμπράξεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

Συγκεκριμένα εμπόδια για τις επενδύσεις και εν εξελίξει δράσεις προτεραιότητας

1. Έπειτα από χρόνια έντονης συρρίκνωσης, ο τραπεζικός δανεισμός προς επιχειρήσεις δείχνει σημεία βελτίωσης, αλλά η συνολική πρόσβαση σε πιστώσεις παραμένει περιορισμένη, καθώς οι απαιτήσεις ως προς το κόστος και τις εξασφαλίσεις εξακολουθούν να αποτελούν προκλήσεις. Οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις εξακολουθούν να πλήττονται δυσανάλογα (βλ. τμήμα 4.2.2). Οι προσπάθειες για την επιτάχυνση της εκκαθάρισης των ισολογισμών των τραπεζών και για τη βελτίωση των παισίων αφερεγγυότητας των νοικοκυριών θα συμβάλουν στην παροχή βεβαιότητας στον τραπεζικό δανεισμό και θα στηρίξουν την επόμενη ανάκαμψη της επιχειρηματικής πίστης. Στο πλαίσιο αυτό, η σημασία της εναλλακτικής χρηματοδότησης αυξάνεται, μεταξύ άλλων μέσω προγραμμάτων της ΕΕ, διεθνών οργανισμών και της Ελληνικής Αναπτυξιακής Τράπεζας, η οποία επί του παρόντος βρίσκεται στο στάδιο της δημιουργίας.

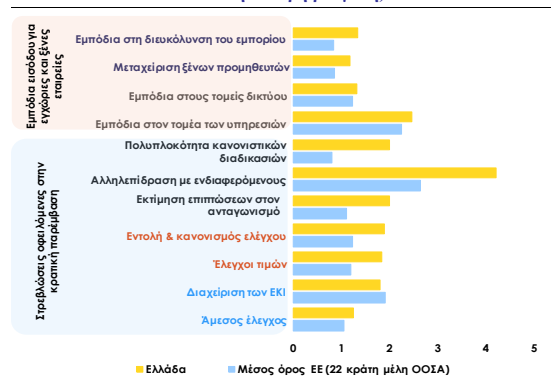
2. Παρά τις εκτεταμένες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, ο διοικητικός και κανονιστικός φόρτος παραμένει υψηλός και εξακολουθεί να ανακόπτει το αναπτυξιακό δυναμικό του ιδιωτικού τομέα (βλ.

τμήμα 4.4.1). Ως εκ τούτου, οι αρχές έχουν λάβει αρχικά μέτρα για τη βελτίωση του κανονιστικού πλαισίου, τη διευκόλυνση των απαιτήσεων αδειοδότησης και την επιτάχυνση της προετοιμασίας των τοπικών χωροταξικών σχεδίων, καθώς και την ανάπτυξη εργαλείων για τη διευκόλυνση των επενδύσεων. Προετοιμάζουν επίσης μια νέα εθνική αναπτυξιακή στρατηγική. Ένα φιλόδοξο θεματολόγιο για τα σχέδια ψηφιοποίησης βρίσκεται επίσης σε εξέλιξη. Ωστόσο, μια πιο αυστηρή προσέγγιση για τον εξορθολογισμό και την επιτάχυνση της διαδικασίας αδειοδότησης — ιδίως όσον αφορά τη διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης, η ταχεία παρακολούθηση των στρατηγικών επενδύσεων και η προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης της περιφέρειας Αττικής θα βοηθήσουν τις αρχές να επιτύχουν τον επενδυτικό τους στόχο.

Η Ελλάδα εξακολουθεί να υστερεί σημαντικά σε σχέση με τους ομολόγους της στην ΕΕ ως προς τους ευρέως χρησιμοποιούμενους δείκτες λειτουργίας της αγοράς. Παρά τις συγκριτικά καλές επιδόσεις σε ορισμένους τομείς, όπως η διαδικασία έναρξης της λειτουργίας μιας επιχείρησης, τα στοιχεία του ΟΟΣΑ σχετικά με την κανονιστική ρύθμιση των αγορών προϊόντων του 2018 ⁽³⁹⁾ επισημαίνουν την ύπαρξη συγκριτικά υψηλών εμποδίων για την είσοδο εγχώριων και αλλοδαπών επιχειρήσεων σε ελληνικές αγορές, καθώς και τις στρεβλώσεις της αγοράς που προκαλούνται από το κράτος. Τούτο οφείλεται κυρίως σε περίπλοκες κανονιστικές διαδικασίες και αδυναμίες κατά την απλούστευση και την αξιολόγηση των κανονισμών (διάγραμμα 4.4.5) Επιπλέον, σύμφωνα με την τελευταία έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας (2020) «Doing Business», η Ελλάδα κατατάσσεται μόλις στην 79η θέση μεταξύ των 190 χωρών όσον αφορά την «ευκολία άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας» (διάγραμμα 4.4.6) ⁽⁴⁰⁾. Ενώ η Ελλάδα έχει

σημειώσει πρόοδο σε τομείς όπως η μείωση του χρόνου καταχώρισης μιας επιχείρησης και η ενίσχυση της προστασίας των επενδυτών που ανήκουν σε μειονότητες, οι κατατάξεις δείχνουν ότι εξακολουθούν να υπάρχουν αδυναμίες όσον αφορά την καταχώριση ακίνητης ιδιοκτησίας, την εκτέλεση συμβάσεων και την επίλυση των διαδικασιών αφερεγγυότητας. Υπάρχουν επίσης σημαντικά περιθώρια βελτίωσης όσον αφορά την πρόσβαση σε πιστώσεις, την καταβολή φόρων και τις διασυνοριακές συναλλαγές.

Διάγραμμα 4.4.5: Δείκτης ρύθμισης της αγοράς προϊόντων για το σύνολο της οικονομίας (χαμηλότερη τιμή υποδεικνύει ηπιότερη ρύθμιση)

Σημείωση: Η χρωματική κωδικοποίηση υποδηλώνει: εμπόδια στις συναλλαγές και τις επενδύσεις (βαθύ γαλάζιο), εμπόδια στους τομείς των υπηρεσιών και δικτύου (ανοιχτό γκρι), απλούστευση και αξιολόγηση των κανονισμών (βαθύ γκρι), συμμετοχή στις επιχειρηματικές δραστηριότητες (πορτοκαλί) και δημόσια ιδιοκτησία (ανοιχτό γαλάζιο). Ο μέσος όρος ΕΕ αφορά τα 22 κράτη μέλη της ΕΕ που είναι επίσης μέλη του ΟΟΣΑ.

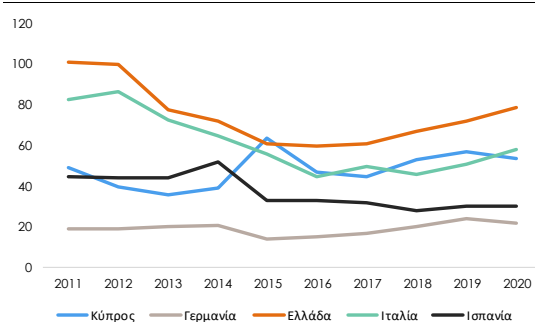
Πηγή: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

μεταβολές στον αριθμό των οικονομιών, καθώς όλες οι νέες οικονομίες που περιλαμβάνονται στο δείγμα κατά την περίοδο 2011-2020 κατατάσσονται κάτω από τις εξεταζόμενες χώρες.

⁽³⁹⁾ Οι δείκτες ρύθμισης της αγοράς προϊόντων του ΟΟΣΑ σε τομεακό επίπεδο μετρούν τα κανονιστικά εμπόδια για την είσοδο των επιχειρήσεων και τον ανταγωνισμό σε επίπεδο μεμονωμένων τομέων, με έμφαση στις βιομηχανίες δικτύου, τις επαγγελματικές υπηρεσίες και τη λιανική διανομή. Λόγω σημαντικών αναθεωρήσεων της μεθοδολογίας υπολογισμού το 2018 σε σχέση με τις προηγούμενες αξιολογήσεις, μπορούν να γίνουν συγκρίσεις μόνο διακρατικές (και όχι διαχρονικές) (ΟΟΣΑ, 2018).

⁽⁴⁰⁾ Οι αλλαγές από έτος σε έτος του αριθμού των δεικτών και οι αλλαγές στη μεθοδολογία επηρεάζουν τη συγκρισιμότητα των κατατάξεων προηγούμενων ετών της Παγκόσμιας Τράπεζας. Οι κατατάξεις βασίζονται στην αξιολόγηση 10 θεμάτων: έναρξη επιχείρησης, εξασφάλιση οικοδομικών αδειών, απόκτηση ηλεκτρικής ενέργειας, καταχώριση ακίνητης ιδιοκτησίας, εξασφάλιση πίστωσης, προστασία των επενδυτών, καταβολή φόρων, διασυνοριακές συναλλαγές, εκτέλεση συμβάσεων και αφερεγγυότητα. Οι αναθεωρημένες κατατάξεις για το 2011 χρησιμοποιούνται για να ληφθούν υπόψη οι αλλαγές στη σειρά των υπό αξιολόγηση θεμάτων σε σχέση με το επόμενο έτος και για να προβληθούν οι αναθεωρήσεις των στοιχείων. Οι απεικονιζόμενες κατατάξεις ελέγχονται για

Διάγραμμα 4.4.6: Κατάταξη όσον αφορά την ευκολία άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας (υψηλότερη κατάταξη υποδεικνύει χειρότερες επιδόσεις)

Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα

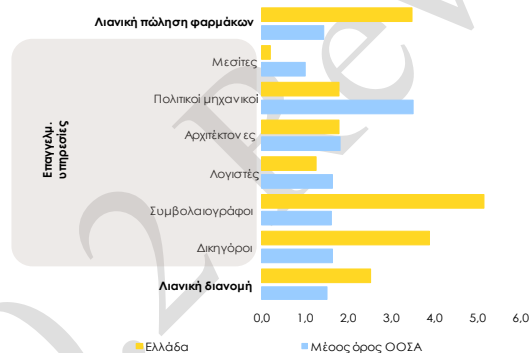
Οι περιορισμοί εξακολουθούν να είναι σχετικά μεγάλοι σε σημαντικά από οικονομική άποψη επαγγέλματα και τομείς. Παρά τις εκτεταμένες νομοθετικές και διοικητικές μεταρρυθμίσεις ⁽⁴¹⁾, ορισμένες οικονομικά σημαντικές επαγγελματικές υπηρεσίες χαρακτηρίζονται από υψηλότερο του μέσου επίπεδο κανονιστικής ρύθμισης. Το γεγονός αυτό επισημάνθηκε από την αξιολόγηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ⁽⁴²⁾ και επιβεβαιώθηκε από τα στοιχεία του ΟΟΣΑ σχετικά με την κανονιστική ρύθμιση της αγοράς προϊόντων του 2018. Συγκεκριμένα, τα υψηλότερα επίπεδα περιορισμών παρατηρούνται όσον αφορά τους δικηγόρους και τους συμβολαιογράφους, καθώς και τη λιανική διανομή και το λιανικό εμπόριο φαρμάκων (διάγραμμα 4.4.7). Ορισμένες κανονιστικές απαιτήσεις, συμπεριλαμβανομένων των απαιτήσεων συμμετοχής στο μετοχικό κεφάλαιο και των περιορισμών στις δραστηριότητες πολλαπλών ειδικοτήτων για δικηγόρους και δικηγορικά γραφεία, περιορίζουν την καινοτομία, τον ανταγωνισμό και την ικανότητα προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες απαιτήσεις των πελατών. Υπάρχουν επίσης δυνατότητες να βοηθηθούν οι νέες επιχειρήσεις να εισέλθουν σε ρυθμιζόμενους τομείς, όπως οι

⁽⁴¹⁾ Οι μεταρρυθμίσεις βασίστηκαν σε τρεις εκθέσεις αξιολόγησης των συνθηκών του ανταγωνισμού («εργαλειοθήκες») που εκπονήθηκαν μεταξύ του 2013 και του 2016 από τον ΟΟΣΑ και την ελληνική Επιτροπή Ανταγωνισμού με σκοπό τη βελτίωση του συνολικού κανονιστικού πλαισίου. Συνολικά, προτάθηκαν 773 μεταρρυθμίσεις σε 14 οικονομικούς τομείς για τη μείωση των φραγμών εισόδου και την αύξηση του ανταγωνισμού και η εφαρμογή τους ξεκίνησε στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας.

⁽⁴²⁾ Ανακοίνωση σχετικά με συστάσεις μεταρρύθμισης για την κανονιστική ρύθμιση των επαγγελματικών υπηρεσιών, COM (2016) 820 final και SWD (2016) 436 final.

ξεναγοί ή οι υπηρεσίες ιστιοπλοΐας αναψυχής. Η εφαρμογή περαιτέρω μεταρρυθμίσεων για τη διευκόλυνση της εισόδου σε ορισμένα νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα και τομείς βάσει αξιολόγησης της αναλογικότητας, της καταλληλότητας και της αναγκαιότητας της παρέμβασης θα συνέβαλε στην αύξηση του ανταγωνισμού και στην αποτελεσματικότερη κατανομή των πόρων σε αυτούς τους τομείς.

Διάγραμμα 4.4.7: Δείκτης ρύθμισης της αγοράς προϊόντων για λιανικές και επαγγελματικές υπηρεσίες (χαμηλότερη τιμή υποδεικνύει ηπιότερη ρύθμιση)

Σημείωση: Ο μέσος όρος ΕΕ αφορά τα 22 κράτη μέλη της ΕΕ που είναι επίσης μέλη του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης.

Πηγή: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

Λόγω των στρεβλώσεων αυτών, η Ελλάδα πασχίζει να ενσωματωθεί στην ενιαία αγορά της ΕΕ, ιδίως όσον αφορά το εμπόριο αγαθών. Το 2017, η Ελλάδα περιλαμβανόταν μεταξύ των χωρών με τη χαμηλότερη κατάταξη στον πίνακα αποτελεσμάτων της ενιαίας αγοράς της Επιτροπής (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019η) ⁽⁴³⁾, γεγονός που αντικατοπτρίζει τις χαμηλές επιδόσεις της χώρας όσον αφορά την ενσωμάτωση στις ευρωπαϊκές αξιακές αλυσίδες, καθώς και χαμηλά επίπεδα ανοίγματος, ανταγωνιστικότητας και εσωτερικής ζήτησης. Αυτοί οι παράγοντες περιορίζουν τις επιλογές των καταναλωτών και ενδέχεται να οδηγήσουν σε υψηλότερες τιμές. Επιπλέον, τα κανονιστικά εργαλεία για την πρόληψη των φραγμών στο εμπόριο στην εσωτερική αγορά δεν αξιοποιούνται επαρκώς ⁽⁴⁴⁾. Αυτό υποδηλώνει ότι η Ελλάδα δεν έχει την ευκαιρία να αυξήσει τον

⁽⁴³⁾ Ο δείκτης βασίζεται στο ποσοστό του ΑΕΠ μιας χώρας το οποίο αντιπροσωπεύεται από το εμπόριο αγαθών με άλλες χώρες της ΕΕ (μέσος όρος εισαγωγών και εξαγωγών).

⁽⁴⁴⁾ Στο πλαίσιο της οδηγίας (ΕΕ) 2015/1535 για τη διαφάνεια στην ενιαία αγορά, η Ελλάδα κοινοποίησε 100 από τις συνολικά 2196 κοινοποιήσεις το 2016-2018, ενώ ο αριθμός των επίσημων αντιδράσεων της Επιτροπής και των κρατών μελών στις εν λόγω κοινοποιήσεις ήταν υψηλός (117).

θετικό αντίκτυπο της ενσωμάτωσης των εργαλείων αυτών στην οικονομία της.

Η Ελλάδα δεν αφιερώνει επαρκείς πόρους για την εποπτεία της αγοράς. Η Ελλάδα διενεργεί επιθεωρήσεις σε λιγότερο από το ήμισυ των καλυπτόμενων τομέων προϊόντων και οι δαπάνες της για την εποπτεία της αγοράς είναι χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ. Στην πλατφόρμα για τη συνεργασία και την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με την εποπτεία της αγοράς μεταξύ των κρατών μελών, ο αριθμός των εγγραφών από τις ελληνικές αρχές είναι μεταξύ των χαμηλότερων στην ΕΕ. Το συγκριτικά χαμηλό επίπεδο εντοπισμού επικίνδυνων προϊόντων και ο μικρός αριθμός των περιπτώσεων μη συμμόρφωσης που κοινοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη επηρεάζουν ολόκληρη την ενιαία αγορά, δεδομένου ότι τα μη συμμορφούμενα προϊόντα που εισέρχονται στην ελληνική εθνική αγορά μπορεί να διατίθενται στη συνέχεια στην αγορά άλλων κρατών μελών.

4.4.3. ΕΠΕΝΔΥΣΗ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

Ενέργεια

Η ελληνική αγορά ενέργειας χαρακτηρίζεται από συγκεντρωτική δομή, σχετικά υψηλές τιμές χονδρικής και εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα, ιδιαίτερα από τον λιγνίτη, για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και από εισαγόμενο πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Η κατεστημένη Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού παραμένει υπεύθυνη για το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής και του εφοδιασμού. Οι τιμές ελευθερώθηκαν τον Ιούλιο του 2013 και πλέον ισχύει μόνο το κοινωνικό τιμολόγιο για τα άτομα που έχουν ανάγκη. Αν και λόγω των στρεβλώσεων της αγοράς (όπως η υποχρέωση παροχής δημόσιας υπηρεσίας και ορισμένες εκπτώσεις), η σχέση μεταξύ της χονδρικής και της λιανικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας παραμένει ασθενής, οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις των λογαριασμών ενέργειας που έλαβαν οι αρχές θα ενισχύσουν την εν λόγω σύνδεση. Αυτό επηρεάζει αρνητικά την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, το κλίμα και το τοπικό περιβάλλον. Αυξάνει επίσης την οικονομική επιβάρυνση των καταναλωτών με αποτέλεσμα να υπάρχουν περιπτώσεις ενεργειακής φτώχειας. Η Ελλάδα έχει αρχίσει να υλοποιεί ορισμένες βασικές μεταρρυθμίσεις προς ένα πιο σύγχρονο μοντέλο, συμπεριλαμβανομένου ενός

σχεδίου απομάκρυνσης από την ηλεκτροπαραγωγή με βάση τον λιγνίτη (σχετικά με το εθνικό σχέδιο για την ενέργεια και το κλίμα, βλ. κατωτέρω κεφάλαιο 4.5 για την ενέργεια και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα). Η αποτελεσματική υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων αυτών θα είναι ζωτικής σημασίας.

Τα επίπεδα ανταγωνισμού στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας παραμένουν χαμηλά. Παρά την αύξηση του ανταγωνισμού τα τελευταία χρόνια, η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού εξακολουθεί να κατέχει μερίδιο 74 % της λιανικής αγοράς σύμφωνα με στοιχεία του Αυγούστου 2019 (45) (έναντι του 80 % τον Ιούνιο του 2018). Όσον αφορά την αγορά χονδρικής, το μερίδιό της είναι περίπου 55 % της εγκατεστημένης ισχύος, αλλά το στοιχείο αυτό είναι υψηλότερο (περίπου 70 %) για την ενέργεια βασικού φορτίου, όπως ο λιγνίτης και η υδροηλεκτρική ενέργεια, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας που παράγουν διαλείπουσα ηλεκτρική ενέργεια.

Η αλλαγή προμηθευτή στην αγορά εξακολουθεί να είναι μάλλον περιορισμένη στην Ελλάδα, ιδίως στα υψηλά και χαμηλά επίπεδα τάσης (46), γεγονός που σημαίνει ότι οι καταναλωτές ενδέχεται να μην απολαμβάνουν πλήρως τα οφέλη της ελευθέρωσης. Οι έξυπνοι μετρητές θα οδηγήσουν τελικά στην αύξηση της συμμετοχής των καταναλωτών στην αγορά και θα τους δώσουν τη δυνατότητα να συμμετάσχουν και να επωφεληθούν από την ενεργειακή απόδοση και τα συστήματα ανταπόκρισης στη ζήτηση / συστήματα ευελιξίας. Ωστόσο, τα τρέχοντα σχέδια αφορούν μόνο πιλοτικές εγκαταστάσεις. Ένα σημαντικό θέμα που πρέπει να αντιμετωπιστεί είναι το ζήτημα των καθυστερούμενων οφειλών. Πολλοί πελάτες έχουν καθυστερήσει τις πληρωμές τους και, παρότι σημειώνεται βελτίωση, η είσπραξή τους είναι ακόμα αργή. Οι αρχές ανακοίνωσαν πρόσφατα διάφορα μέτρα για τη βελτίωση της

(45) Μηνιαία έκθεση για την διείσδυση στη χονδρική και λιανική αγορά και μερίδιο αγοράς (Αύγουστος 2019) του ελληνικού φορέα εκμετάλλευσης της αγοράς, σελίδα 49, http://www.enexgroup.gr/fileadmin/groups/EDSHE/FEP/MonthlyReports/FEPAS_MonthlyReport_201908_EN_V01.pdf

(46) Ο.π. Η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού προμήθευε το 97 % των πελατών ενέργειας υψηλής τάσης, το 78 % χαμηλής τάσης και το 54 % των πελατών ενέργειας μέσης τάσης τον Αύγουστο του 2019.

είσπραξης και της νοοτροπίας αποπληρωμής των οφειλών.

Σε περιφερειακό επίπεδο, η Ελλάδα λαμβάνει μέτρα για την εφαρμογή των κανόνων της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας το συντομότερο δυνατό. Τα μέτρα αυτά θα επιτρέψουν στη χώρα να συνδέσει τις αγορές της χονδρικής με την Ιταλία και τη Βουλγαρία και, στο μέλλον, με τις γειτονικές της χώρες της Ενεργειακής Κοινότητας. Εν προκειμένω, η στενή συνεργασία με τη νοτιοανατολική περιφέρεια και την Ενεργειακή Κοινότητα είναι ζωτικής σημασίας. Το Ελληνικό Χρηματιστήριο Ενέργειας, το οποίο ιδρύθηκε το 2018, επισπεύδει αυτή τη διαδικασία. Άλλοι συντονιστικοί φορείς, όπως τα περιφερειακά κέντρα συντονισμού, δεν έχουν ακόμη συσταθεί σύμφωνα με το σύνολο του δικαίου της ΕΕ για την ηλεκτρική ενέργεια.

Ενώ η ηπειρωτική Ελλάδα διαθέτει ικανοποιητικό επίπεδο διασύνδεσης για την ηλεκτρική ενέργεια, απαιτούνται πρόσθετες επενδύσεις, ιδίως για την ολοκλήρωση των διασυνδέσεων με τα νησιά των Κυκλάδων, και για τη δημιουργία διασυνδέσεων με την Κρήτη και τις γειτονικές χώρες. Η καλύτερη χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και η διακοπή της ρυπογόνου και μη αποδοτικής παραγωγής ενέργειας βάσει ντίζελ στα νησιά εξαρτώνται από τις επενδύσεις αυτές. Η κατάλληλη διασύνδεση είναι απαραίτητη για τη μεγαλύτερη ανταπόκριση των τιμών στην αγορά, η οποία με τη σειρά της ενθαρρύνει τις επενδύσεις.

Η αγορά φυσικού αερίου είναι μικρή, αλλά αναπτύσσεται. Το φυσικό αέριο παρέχει επί του παρόντος περίπου το 35 % της δυναμικότητας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και το ποσοστό αυτό έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια. Η αλλαγή προμηθευτή επιτρέπεται από το 2018. Η καταναλωτική αγορά για το φυσικό αέριο εξακολουθεί να είναι αρκετά μικρή. Η Ελλάδα υστερεί σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ όσον αφορά τα συνδεδεμένα νοικοκυριά, ενώ ορισμένες περιοχές της χώρας δεν διαθέτουν καμία σύνδεση. Οι επενδύσεις σε δίκτυα θα πρέπει να συμβάλουν στην αύξηση αυτού του μεριδίου και η επιτυχής πώληση του δικτύου μεταφοράς αποτελεί ενθαρρυντικό σημάδι.

Το δυναμικό ανάπτυξης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας είναι πολύ υψηλό σε όλους τους

τομείς. Η Ελλάδα έθεσε σε εφαρμογή ένα νέο σύστημα υποβολής προσφορών για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας το 2018 και, στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, επικεντρώθηκε στη διατήρηση του πλεονάσματος του ειδικού λογαριασμού της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Οι συνθήκες-πλαίσιο ευνοούν τις νέες επενδύσεις στον ελληνικό τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Ο τομέας των εγχώριων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ανταποκρίθηκε θετικά στο νέο αυτό κανονιστικό περιβάλλον, ιδίως όσον αφορά την αιολική ενέργεια. Η ανάπτυξη άλλων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ήταν σχετικά συγκρατημένη έως το 2018. Τέλος, ένα μεγάλο μέρος της επάρκειας ισχύος που χορηγήθηκε πρόσφατα στο πλαίσιο του προγράμματος για την υποβολή προσφορών για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας θα υλοποιηθεί μετά το 2020.

Η κατανάλωση ενέργειας στην Ελλάδα αυξήθηκε ελαφρά το 2018 και το 2019, θέτοντας σε κίνδυνο την επίτευξη του στόχου ενεργειακής απόδοσης για το 2020. Σύμφωνα με το άρθρο 7 της οδηγίας για την ενεργειακή απόδοση απαιτείται εξοικονόμηση του 1,5 % των ετήσιων πωλήσεων ενέργειας στους τελικούς καταναλωτές. Η προκαταρκτική σύγκριση της σωρευτικής εξοικονόμησης που αναφέρθηκε για την περίοδο 2014-2017 με την εκτιμώμενη σωρευτική εξοικονόμηση ενέργειας για την περίοδο 2014-2017 βάσει της μέσης ετήσιας απόδοσης δείχνει ότι η Ελλάδα επέτυχε λιγότερο από το 80 % του στόχου το 2017. Ως εκ τούτου, απαιτούνται πρόσθετες προσπάθειες για να εξασφαλιστεί η επίτευξη του στόχου ενεργειακής απόδοσης της ΕΕ.

Η επιτάχυνση των μεταρρυθμίσεων που έχουν συμφωνηθεί θα διασφαλίσει την ελευθέρωση του αναπτυξιακού δυναμικού του ενεργειακού τομέα. Οι μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνουν την εισαγωγή αποδοτικότερων και φιλοπεριβαλλοντικών τεχνολογιών για τις μονάδες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Η διασύνδεση των νησιών με την ηπειρωτική χώρα πρέπει να επιταχυνθεί και οι τεχνολογίες για καινοτόμες ανανεώσιμες πηγές ενέργειας πρέπει να αναπτυχθούν στα μη διασυνδεδεμένα νησιά. Επιπλέον, οι μεταρρυθμίσεις αυτές θα δώσουν στην Ελλάδα τη δυνατότητα να επωφεληθεί πλήρως από τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα,

όπως είναι το σημαντικό δυναμικό των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και η στρατηγική γεωγραφική θέση της, ιδίως όσον αφορά τα σημερινά και τα μελλοντικά δίκτυα διασύνδεσης. Αυτό αναμένεται να έχει θετικό αντίκτυπο σε όλους τους τομείς μέσω του μειωμένου κόστους παραγωγής.

Μεταφορές και εφοδιαστική

Το ελληνικό σύστημα μεταφορών, το οποίο βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις οδικές μεταφορές, στερείται ανταγωνιστικότητας και παρουσιάζει χαμηλές επιδόσεις όσον αφορά τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, την οδική ασφάλεια και την ποιότητα των υπηρεσιών. Σύμφωνα με την έκθεση για την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα του 2019, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 39^η θέση στις υποδομές μεταφορών σε παγκόσμιο επίπεδο και στην 18^η θέση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ (Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, 2019). Ο ελληνικός στόλος είναι από τους παλαιότερους στην Ευρώπη, ιδίως τα μεσαία και βαρέα οχήματα (18,7 χρόνια στην Ελλάδα σε σύγκριση με τον μέσο όρο 11,7), γεγονός που συμβάλλει στη μεγάλη εξάρτηση του συστήματος μεταφορών από το πετρέλαιο και στη χαμηλή χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, η οποία το 2016 αντιπροσώπευε μόλις το 1,7 %, έναντι στόχου 10 % έως το 2020. Η γενικά χαμηλή βαθμολογία της Ελλάδας στον τομέα της ψηφιακής οικονομίας οφείλεται στην περιορισμένη διείσδυση των ευφών συστημάτων μεταφορών. Εν τω μεταξύ, ο αριθμός των νεκρών από τροχαία ατυχήματα στην Ελλάδα εξακολουθεί να είναι σημαντικά υψηλότερος από τον μέσο όρο της ΕΕ (64 θάνατοι ανά εκατομμύριο κατοίκων το 2018, έναντι του μέσου όρου 49 της ΕΕ). Ιδιαίτερα προβλήματα συνιστούν η ταχύτητα και η ασφάλεια των μηχανοκίνητων δικύκλων.

Το σιδηροδρομικό δίκτυο παραμένει ημιτελές, γεγονός που περιορίζει τη μεταφορική του ικανότητα, εμποδίζει την πολυτροπικότητα του συστήματος μεταφορών και επηρεάζει αρνητικά το κόστος της κινητικότητας και των μεταφορών. Παρά τις σημαντικές επενδύσεις από τα κονδύλια της ΕΕ για τον εκσυγχρονισμό των σιδηροδρομικών υποδομών, που υπερβαίνουν τα 3 δισ. EUR την τελευταία εικοσαετία, ο βασικός σιδηροδρομικός άξονας της χώρας, Πάτρα-Αθήνα-Θεσσαλονίκη, δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα. Η

χωρητικότητα των σιδηροδρομικών γραμμών είναι περιορισμένη στην κίνηση τόσο επιβατών όσο και εμπορευμάτων. Το μερίδιο των σιδηροδρομικών εμπορευματικών μεταφορών παραμένει αμελητέο στο 1,3 % σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 16,6 %. Όσον αφορά την επιβατική κίνηση, το μερίδιο των σιδηροδρομικών μεταφορών επιβατών (με βάση τα επιβατοχιλιόμετρα) είναι 1 % σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 7,6 %. Τα βασικά βήματα για την ανάπτυξη ανταγωνιστικών υπηρεσιών εμπορευματικών και επιβατικών μεταφορών και την αξιοποίηση νέων επενδυτικών ευκαιριών είναι ο εκσυγχρονισμός του σιδηροδρομικού άξονα Πειραιώς-Θεσσαλονίκης-Ειδομένης, η εφαρμογή της στρατηγικής για την εφοδιαστική και η λειτουργία του εμπορευματικού συγκροτήματος Θριασίου Πεδίου.

Τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας στον τομέα των θαλάσσιων μεταφορών χάρη στη γεωγραφική της θέση δεν αξιοποιούνται πλήρως. Όπως φαίνεται από το σημαντικό ύψος των ξένων επενδύσεων, οι λιμένες του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης έχουν τη δυνατότητα να μετεξελιχθούν σε πύλες εισόδου στη Νοτιοανατολική και την Κεντρική Ευρώπη, εφόσον δημιουργηθούν αξιόπιστες σιδηροδρομικές συνδέσεις μεγάλων αποστάσεων και το σύστημα θαλάσσιων λιμένων της χώρας αναπτυχθεί περαιτέρω για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της εγχώριας οικονομίας. Η ιδιωτικοποίηση του λιμένα της Θεσσαλονίκης δημιουργεί την ευκαιρία να καταστεί η Βόρεια Ελλάδα μείζων κόμβος εφοδιαστικής και βιομηχανικός κόμβος για την εξυπηρέτηση των γειτονικών χωρών. Για τον σκοπό αυτό απαιτούνται στενός συντονισμός των νέων επενδύσεων στον λιμένα με άλλα επενδυτικά προγράμματα του δημόσιου τομέα (π.χ. τοπική οδική πρόσβαση) και ο εκσυγχρονισμός των διασυνωριακών σιδηροδρομικών συνδέσεων. Οι υποστηρικτικές πολιτικές χωροταξικού σχεδιασμού και οι επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο μπορούν να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς και την αναγέννηση των πόλεων.

Παρά τη δυναμική αυτή, οι επιδόσεις της Ελλάδας στον τομέα της εφοδιαστικής δεν υπερβαίνουν τον μέσο όρο της παγκόσμιας αγοράς. Το 2018, η Ελλάδα κατέλαβε την 42^η θέση στον Δείκτη Επιδόσεων Υλικοτεχνικής

Υποστήριξης της Παγκόσμιας Τράπεζας. Η ταχεία εφαρμογή του εθνικού σχεδίου δράσης για την εφοδιαστική και η λειτουργία του εμπορευματικού συγκροτήματος του Θριασίου Πεδίου θα μπορούσαν να δώσουν περαιτέρω ώθηση στον τομέα.

Τα έργα υποδομής στην Ελλάδα παρουσιάζουν συστηματικές αποκλίσεις όσον αφορά την προετοιμασία, την εκτέλεση και τη λειτουργία. Η απώλεια επενδύσεων και επιχειρηματικών ευκαιριών λόγω στρεβλωτικών ρυθμίσεων, η έλλειψη ικανότητας των φορέων υλοποίησης των έργων και η ανεπαρκής προετοιμασία επιβαρύνουν την Ελλάδα με κόστος που υπολογίζεται στο 0,8 % του ΑΕΠ (PwC, 2019). Εν εξελίξει έργα, όπως η επέκταση της γραμμής του μετρό Χαϊδαρίου-Πειραιά και το μετρό Θεσσαλονίκης σημειώνουν συνεχείς αποκλίσεις, ενώ παρατηρούνται συνεχείς καθυστερήσεις στην εκτέλεση των συμβάσεων νέων έργων (4η γραμμή του μετρό της Αθήνας, τμήματα αυτοκινητοδρόμων Πάτρας-Πύργου και Αμβρακίας-Ακτίου, ηλεκτροκίνηση της σιδηροδρομικής γραμμής Κιάτου - Ροδοδάφνης και σύνδεση του λιμανιού της Θεσσαλονίκης με τον αυτοκινητόδρομο Πάτρας-Θεσσαλονίκης). Η έλλειψη ενιαίου ανεξάρτητου οργανισμού οδικών μεταφορών και σχεδίων βιώσιμης αστικής κινητικότητας για τις σχετικές γεωγραφικές περιοχές αποτελούν βασικά εμπόδια για τις επενδύσεις στον εν λόγω τομέα.

Για την αντιμετώπιση των ανωτέρω προκλήσεων, οι αρχές, με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, κατάρτισαν ένα εθνικό γενικό στρατηγικό σχέδιο στον τομέα των μεταφορών για την Ελλάδα. Το σχέδιο παρέχει τη βάση για βιώσιμες υποδομές μεταφορών και ανάπτυξης υπηρεσιών στην Ελλάδα σε μεσοπρόθεσμο έως μακροπρόθεσμο ορίζοντα, καλύπτοντας τόσο οργανωτικές όσο και θεσμικές παρεμβάσεις και επενδύσεις σε υποδομές μεταφορών. Οι επενδύσεις που εξετάζονται για το μέλλον περιλαμβάνουν i) την περάτωση του εκσυγχρονισμού του σιδηροδρομικού δικτύου, ii) την αύξηση της πολυτροπικότητας για τις εμπορευματικές μεταφορές μέσω της βελτίωσης των σιδηροδρομικών συνδέσεων με τους λιμένες των διευρωπαϊκών δικτύων μεταφορών, iii) πλατφόρμες εφοδιαστικής και βιομηχανικές ζώνες, iv) επενδύσεις στην οδική ασφάλεια, και v) τον επανασχεδιασμό του δικτύου ακτοπλοϊκών

μεταφορών με στόχο τη δημιουργία περιφερειακών κόμβων που θα επιτρέπουν την ταχύτερη μεταφορά σε μικρότερους λιμένες και νησιά στο Αιγαίο Πέλαγος.

Γεωργία και αγροτική ανάπτυξη

Η γεωργία στην Ελλάδα βασίζεται σε διάσπαρτες οικογενειακές μονάδες μικρού μεγέθους, ενώ ο βαθμός οργάνωσης σε συνεταιρισμούς παραμένει συγκριτικά χαμηλός. Το μερίδιο αγοράς των ελληνικών αγροτικών συνεταιρισμών είναι μικρότερο του 20 %. Ωστόσο, το 2019 συστάθηκε σημαντικός αριθμός οργανώσεων παραγωγών. Οι μονάδες μικρής κλίμακας επιβαρύνουν την παραγωγικότητα αλλά προσφέρουν και ευκαιρίες για την ανάπτυξη της διαφοροποίησης ποικιλιών και προϊόντων και, σε κάποιες ορεινές περιοχές, είναι η μόνη εφικτή δομή. Η ελληνική γεωργία απασχολεί περίπου 500 000 γεωργούς, ήτοι το 12 % του συνολικού εργατικού δυναμικού, με εισόδημα σχετικά χαμηλό (κατά μέσο όρο 73 % του μέσου μισθού μακροπρόθεσμα). Το μεγαλύτερο μέρος της απασχόλησης καλύπτεται από τους ιδιοκτήτες των εκμεταλλεύσεων και τα μέλη των οικογενειών τους.

Λεδομένου του μεγέθους του τομέα, οι επενδύσεις σε αποδοτικότερες μεθόδους παραγωγής, η προώθηση των οργανώσεων παραγωγών και των συνεταιρισμών και ο αναπροσανατολισμός σε προϊόντα με υψηλότερη προστιθέμενη αξία θα μπορούσαν να μετατρέψουν τον κλάδο σε σημαντική κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη και τις εξαγωγές. Το εμπορικό ισοζύγιο των γεωργικών προϊόντων είναι αρνητικό (-657,4 εκατ. EUR το 2018), αλλά το έλλειμμα μειώθηκε τα τελευταία χρόνια. Η Ελλάδα έχει θετικό εμπορικό ισοζύγιο με χώρες εκτός της ΕΕ, αλλά το εμπόριο εντός της ΕΕ είναι αρνητικό. Βασικός στρατηγικός στόχος για τον τομέα των γεωργικών προϊόντων διατροφής είναι να επικεντρωθεί στη σταδιακή μετατόπιση του παραγωγικού μοντέλου προς την παραγωγή προϊόντων υψηλής ποιότητας και προϊόντων με ταυτότητα, οι τιμές των οποίων είναι υψηλότερες και όπου τα ελληνικά προϊόντα μπορούν να επικρατήσουν έναντι του ανταγωνισμού. Η προώθηση εύρυθμων συλλογικών γεωργικών οργανώσεων (συνεταιρισμών, ομάδων γεωργών) έχει επίσης

καθοριστική σημασία για την ενίσχυση του γεωργικού εισοδήματος.

Τα τελευταία χρόνια, η Ελλάδα δρομολόγησε τη διαδικασία για τη δημιουργία ενός συστήματος παροχής συμβουλών σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Το σύστημα αυτό θα βοηθήσει τους γεωργούς να συνειδητοποιήσουν τη σχέση μεταξύ των γεωργικών πρακτικών και της διαχείρισης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και ενός ευρέος φάσματος κανονιστικών προτύπων (που αφορούν το περιβάλλον, την κλιματική αλλαγή και την καλή γεωργική κατάσταση των εκτάσεων, την ασφάλεια των τροφίμων, τη δημόσια υγεία, την υγεία των ζώων, την υγεία των φυτών και την καλή μεταχείριση των ζώων).

Περιβάλλον

Η περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα πάσχει από διάφορα αλληλένδετα προβλήματα ⁽⁴⁷⁾. Η περιβαλλοντική νομοθεσία εξακολουθεί να μην έχει κωδικοποιηθεί και δεν υπάρχουν ψηφιακά εργαλεία για την παρακολούθηση της εφαρμογής της, γεγονός που περιορίζει την προσβασιμότητά της για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις. Επιπλέον, οι διοικητικές πράξεις που απαιτούνται για την εφαρμογή των νόμων εκδίδονται είτε με σημαντικές καθυστερήσεις ή καθόλου. Οι νόμοι αλλάζουν συχνά χωρίς προηγούμενη αξιολόγηση, και χωρίς διακριτά πραγματολογικά στοιχεία. Τέλος, όταν η χρήση της δημόσιας διαβούλευσης δεν απαιτείται από το δίκαιο της ΕΕ (δηλαδή, στην περίπτωση εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων), η χρήση της δημόσιας διαβούλευσης αντιμετωπίζει προβλήματα όπως σύντομες προθεσμίες ή περιορισμένη δημοσιότητα.

Η διαχείριση των στερεών αποβλήτων εξακολουθεί να αποτελεί σημαντική διαρθρωτική πρόκληση. Η Ελλάδα εξακολουθεί να εφαρμόζει σε μεγάλο βαθμό την υγειονομική ταφή (80 % έναντι 24 % στην ΕΕ κατά μέσο όρο) και τη μηχανική-βιολογική επεξεργασία αντί για τις πιο σύγχρονες τεχνικές. Σύμφωνα με την έκθεση έγκαιρης προειδοποίησης 2018 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η Ελλάδα διατρέχει τον κίνδυνο να μην μπορέσει να επιτύχει τους στόχους της ΕΕ για την επαναχρησιμοποίηση και την

ανακύκλωση (50 % έως το 2020), δεδομένου ότι επί του παρόντος ανακυκλώνεται μόλις το 17 % των αστικών αποβλήτων έναντι μέσου όρου 46 % στην ΕΕ ⁽⁴⁸⁾. Επιπλέον, θα χρειαστεί να καταβληθούν σημαντικές προσπάθειες για την επίτευξη των αναθεωρημένων στόχων ανακύκλωσης για το μέλλον (μέχρι 65 % έως το 2035). Ιδιαίτερα προβληματική είναι η κατάσταση στην Αττική, η οποία παράγει το ήμισυ του συνόλου των στερεών αποβλήτων στη χώρα, και σε πολλά νησιά όπου η ικανότητα διεκπεραίωσης είναι περιορισμένη. Παρά τη μείωση των τελευταίων ετών, εξακολουθούν να λειτουργούν πολλοί παράνομοι χώροι υγειονομικής ταφής, για τους οποίους η χώρα καταβάλλει πρόστιμα. Δύο διαδικασίες επί παραβάσει για μη συμμόρφωση με τη νομοθεσία της ΕΕ όσον αφορά τους παράνομους χώρους υγειονομικής ταφής και τη διαχείριση των επικίνδυνων αποβλήτων κατέληξαν στην επιβολή υψηλών προστίμων.

Έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος όσον αφορά τα νομικά και θεσμικά μέτρα που έχουν ληφθεί για την αύξηση της ανακύκλωσης των αποβλήτων και την επέκταση των προγραμμάτων διευρυμένης ευθύνης του παραγωγού. Εφαρμόζεται πλέον το στρατηγικό πλαίσιο για τη διαχείριση των αποβλήτων, κατόπιν της έγκρισης των εθνικών και περιφερειακών σχεδίων διαχείρισης των αποβλήτων. Τα εν λόγω σχέδια αναμένεται να επικαιροποιηθούν έως τον Ιούλιο του 2020, ώστε να ληφθούν υπόψη οι νέες απαιτήσεις της νομοθεσίας για τα απόβλητα. Στις περισσότερες περιπτώσεις, τα εν λόγω σχέδια και συναφή νομικά εργαλεία υποστηρίχθηκαν από το πρόγραμμα LIFE, το χρηματοδοτικό μέσο της ΕΕ για το περιβάλλον και τη δράση για το κλίμα, ή από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης. Ωστόσο, μέχρι σήμερα, πολύ λίγα από αυτά έχουν εγκριθεί επισήμως και εφαρμοστεί. Η χρήση χρηματοδοτικών μέσων με στόχο την παροχή κινήτρων για την πρόληψη, την επαναχρησιμοποίηση και την ανακύκλωση είναι ανεπαρκής και οι επιδόσεις των υφιστάμενων καθεστώτων δεν είναι ικανοποιητικές.

Απαιτούνται επενδύσεις για τη βελτίωση της επεξεργασίας των υδάτων, με σκοπό επίσης την τήρηση των κατευθυντήριων γραμμών της οδηγίας για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων. Στην πράξη, μόνο το 90 % περίπου του

⁽⁴⁷⁾ Βλ., για παράδειγμα, WWF, Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση, «Ετήσια έκθεση για την περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα», Δεκέμβριος 2019.

⁽⁴⁸⁾ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018β).

παραγόμενου φορτίου συνδέεται με δίκτυα αποχέτευσης, ποσοστό που αντιστοιχεί σε λίγο περισσότερο από το ήμισυ των ελληνικών οικισμών. Όσον αφορά το υπόλοιπο φορτίο, η επεξεργασία γίνεται αποκλειστικά μέσω μεμονωμένων ή κατάλληλων συστημάτων (όπως σηπτικές δεξαμενές, μονάδες αποθήκευσης ή μεμονωμένες μονάδες επεξεργασίας) και χρειάζεται αναβάθμιση. Επιπλέον, τα εν λόγω συστήματα δεν διαθέτουν τις απαραίτητες πληροφορίες για την εξέταση της συμμόρφωσης με την οδηγία. Απαιτούνται επίσης ακόμη σημαντικές επενδύσεις για να επιτευχθεί πλήρης συμμόρφωση με την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα και την οδηγία για τις πλημμύρες, προκειμένου να αναληφθούν σημαντικές δράσεις, όπως η άρση των εμποδίων για τη μετανάστευση των ψαριών, η αποκατάσταση της ροής των ποταμών, καθώς και για να ληφθούν μέτρα για την πρόληψη και τον μετριασμό των πλημμυρών.

Η ατμοσφαιρική ρύπανση εξακολουθεί να προκαλεί σοβαρές ανησυχίες στην Ελλάδα, με σημαντικές επιπτώσεις στην υγεία. Περίπου 11,7 χρόνια ζωής, τα οποία χάθηκαν ανά 1 000 κατοίκους το 2016, οφείλονταν στην έκθεση σε λεπτά αιωρούμενα σωματίδια. Η Ελλάδα δεν έχει υποβάλει ακόμη το εθνικό της πρόγραμμα ελέγχου της ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Η πρόσφατη αναγγελία κλεισίματος όλων των λιγνιτικών μονάδων είναι ένα τολμηρό και φιλόδοξο σχέδιο. Με γνώμονα τις ανησυχίες για την αγορά ενέργειας και το κλίμα, η εφαρμογή του εν λόγω σχεδίου θα μπορούσε να έχει θετικές επιπτώσεις στην ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα.

4.4.4. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ

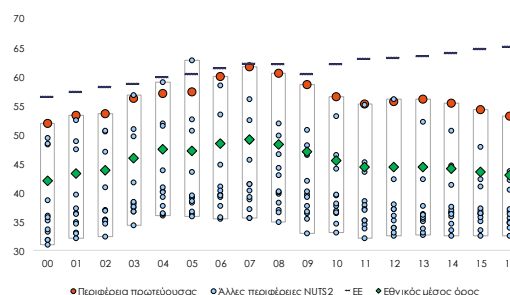
Οι περιφερειακές ανισότητες έχουν αρχίσει να μειώνονται από το 2013, μετά από χρόνια αποκλίσεων. Αυτό συμβαίνει σε ένα πλαίσιο έντονης μείωσης του κατά κεφαλή ΑΕΠ σε όλες τις ελληνικές περιφέρειες, με ρυθμούς ανάπτυξης την περίοδο 2010-2017 μεταξύ -2,1 % και -4,2 % (εθνικός μέσος όρος: -3,2 %). Η πρόσφατη διαπίστωση περιφερειακής σύγκλισης οφείλεται μάλλον στη μεγαλύτερη συρρίκνωση των πιο ανεπτυγμένων περιφερειών παρά στην ανάπτυξη των λιγότερο ανεπτυγμένων. Η Αττική, η περιφέρεια της πρωτεύουσας, είναι η μόνη ελληνική περιφέρεια με κατά κεφαλήν ΑΕΠ άνω του 75 % του μέσου όρου της ΕΕ, αν και οι

επιδόσεις της μειώθηκαν σημαντικά κατά τη διάρκεια της κρίσης (2017: 92 % του μέσου όρου της ΕΕ, μείωση από 124 % το 2009).

Οι διαφορές στην παραγωγικότητα της εργασίας μεταξύ των ελληνικών περιφερειών έχουν διευρυνθεί από το 2004, αν και με αργούς ρυθμούς. Μετά το 2004 παρατηρείται μια διπλή διαδικασία απόκλισης: τόσο για την ελληνική εθνική παραγωγικότητα εργασίας σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ όσο και για τις διαφορές της εσωτερικής παραγωγικότητας της εργασίας μεταξύ των ελληνικών περιφερειών.

Υπάρχουν επίσης μεγάλες διαφορές σε περιφερειακό επίπεδο όσον αφορά τα ποσοστά ανεργίας και τις επενδύσεις. Το ποσοστό ανεργίας είναι το υψηλότερο στη Δυτική Μακεδονία (27,0 % το 2018) και στη Δυτική Ελλάδα (24,1 %), και το χαμηλότερο στην Κρήτη (13,4 %). Στο κεφάλαιο 4.3 γίνεται περαιτέρω ανάλυση. Η αναλογία των επενδύσεων σε σχέση με το ΑΕΠ ποικίλλει σημαντικά μεταξύ των περιφερειών, με μεγάλες επενδυτικές ανάγκες σε πολλούς τομείς. Επίσης, υπάρχουν σημαντικά κενά σε όλες τις περιφέρειες όσον αφορά τις επενδύσεις στην έρευνα και την ανάπτυξη: οι δαπάνες για την έρευνα και την ανάπτυξη κυμαίνονται από 1,53 % του ΑΕΠ στην Κρήτη έως και 0,19 % στο Νότιο Αιγαίο. Αυτή η χαμηλή ένταση της έρευνας και ανάπτυξης εμποδίζει το αναπτυξιακό δυναμικό της Ελλάδας.

Διάγραμμα 4.4.8: Πραγματική προστιθέμενη αξία ανά εργαζόμενο (χιλιάδες EUR ανά απασχολούμενο)

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Στον πίνακα αποτελεσμάτων του 2019 για την περιφερειακή καινοτομία σχεδόν όλες οι περιφέρειες της Ελλάδας θεωρούνται ότι έχουν «μέτριες επιδόσεις στον τομέα της καινοτομίας». Σύμφωνα με τη χαμηλή ένταση της έρευνας και ανάπτυξης, η περιφέρεια Νοτίου

Αιγαίου εκτιμάται ως «μετρίως καινοτομική», ενώ η Κρήτη ξεχωρίζει ως «ισχυρή πηγή καινοτομίας».

Ο δείκτης περιφερειακής ανταγωνιστικότητας του 2019 είναι πολύ ζοφερός σε ό, τι αφορά την ανταγωνιστικότητα των περιφερειών της Ελλάδας. Με εξαίρεση την Αττική (180 από 268), όλες οι ελληνικές περιφέρειες βρίσκονται στο κάτω μέρος της κατάταξης του δείκτη περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, μεταξύ των θέσεων 239 και 268. Πιο ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι, σε σύγκριση με τις ομότιμες περιφέρειές τους, όλες οι ελληνικές περιφέρειες έχουν χαμηλές επιδόσεις σε πολλές βασικές διαστάσεις της ανταγωνιστικότητας, από τους θεσμούς και την τεχνολογική ετοιμότητα έως την καινοτομία.

Οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις έχουν βελτιώσει το επιχειρηματικό περιβάλλον Η έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας του 2020 με τίτλο «Doing Business» στην Ευρωπαϊκή Ένωση συγκρίνει τα κανονιστικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες επιχειρηματίες σε έξι πόλεις κατά τη δημιουργία της επιχείρησής τους και διαπιστώνει ότι οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις που εξορθολογίζουν τη διαδικασία καταχώρισης, καθώς και η ανάπτυξη ψηφιακών εργαλείων κατέστησαν τη διαδικασία πιο αποτελεσματική και στις έξι πόλεις απ' ό, τι οπουδήποτε αλλού στην ΕΕ. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των πόλεων όσον αφορά την έκδοση οικοδομικών αδειών, την απόκτηση ηλεκτρικής ενέργειας, την καταχώριση ακινήτων και την εκτέλεση συμβάσεων.

Λόγω της κρίσης, η Ελλάδα μείωσε τις δημόσιες επενδύσεις και τις δημόσιες δαπάνες που ευνοούν την ανάπτυξη⁽⁴⁹⁾ μεταξύ του 2008 και του 2017 (περισσότερο από ό,τι τις δημόσιες δαπάνες συνολικά, οι οποίες μειώθηκαν ελάχιστα). Αυτό ισχύει εξίσου και για τα εθνικά και τα υποεθνικά επίπεδα διακυβέρνησης. Τόσο για τις γενικές όσο και για τις ευνοϊκές προς την ανάπτυξη δαπάνες, δεν υπήρξε σημαντική αλλαγή μεταξύ των επιπέδων κεντρικής διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης: ο σχηματισμός

ακαθάριστου παγίου κεφαλαίου μειώθηκε σε όλα τα επίπεδα. Απαιτούνται περαιτέρω επενδύσεις μετά την κρίση για την κάλυψη της υστέρησης των επενδύσεων.

4.4.5. ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Δημόσια διοίκηση

Μετά την ανάληψη των καθηκόντων της, η νέα κυβέρνηση προέβη σε αναδιάρθρωση των υπουργείων. Στο πλαίσιο της εν λόγω αναδιάρθρωσης, συγχωνεύθηκε το Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης με το Υπουργείο Εσωτερικών και δημιουργήθηκε το νέο Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης. Στο διευρυμένο Υπουργείο Εσωτερικών, η Γενική Γραμματεία Ανθρώπινου Δυναμικού Δημόσιου Τομέα είναι αρμόδια για διάφορες μεταρρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης.

Οι αρχές προσδιόρισαν πέντε τομείς προτεραιότητας, συμπεριλαμβανομένης της θέσπισης ενός συστήματος διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού, της αποτελεσματικής στελέχωσης, της ανάπτυξης ικανοτήτων και της ενίσχυσης της διαφάνειας και της ακεραιότητας. Όσον αφορά το σύστημα διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού, οι εργασίες σχετικά με δύο βασικά δομικά στοιχεία, και συγκεκριμένα την ολοκλήρωση των ψηφιακών οργανογραμμάτων και την περιγραφή καθηκόντων, προχωρούν ικανοποιητικά. Μετά την οριστικοποίησή του, το σύστημα διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού για το οποίο η Επιτροπή παρέχει τεχνική υποστήριξη, θα επιτρέπει την αποτελεσματική συλλογή και επεξεργασία δεδομένων, καθώς και τη διαλειτουργικότητα με υφιστάμενα συστήματα, όπως η βάση δεδομένων απογραφής και η ενιαία αρχή πληρωμών.

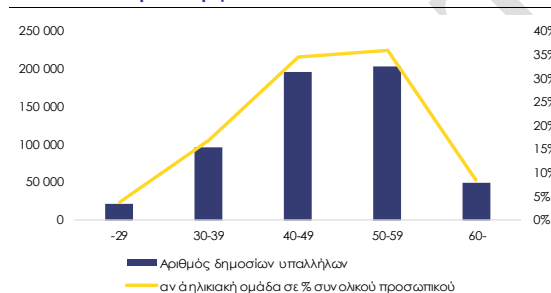
Το φιλόδοξο πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων της νέας κυβέρνησης για τη συνέχιση του εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης είναι ευπρόσδεκτο, καθώς η Ελλάδα διατηρεί χαμηλή κατάταξη σε διάφορους δείκτες για τη μέτρηση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης. Κατά συνέπεια, λόγω της σχετικά χαμηλής ικανότητας της δημόσιας διοίκησης, εξακολουθεί να παρατηρείται μικρός βαθμός εμπιστοσύνης μεταξύ του δημόσιου τομέα και των πολιτών (Σπανού, 2018).

⁽⁴⁹⁾ Οι δημόσιες δαπάνες που ευνοούν την ανάπτυξη υπολογίζονται βάσει των δεδομένων για την ταξινόμηση των κρατικών λειτουργιών. Οι δημόσιες δαπάνες που θεωρούνται ευνοϊκές προς την ανάπτυξη περιλαμβάνουν τη βασική έρευνα και τις οικονομικές υποθέσεις (εκπαίδευση, υγεία και προστασία του περιβάλλοντος).

Η ελληνική δημόσια διοίκηση θα αντιμετωπίσει υψηλό φόρτο εργασίας τα επόμενα 10-15 έτη.

Ως παρενέργεια της μεγάλης συρρίκνωσης του δημόσιου τομέα κατά την τελευταία δεκαετία, η οποία επιτεύχθηκε κυρίως μέσω αυστηρών ορίων πρόσληψης, η μέση ηλικία των δημοσίων υπαλλήλων αυξήθηκε. Επί του παρόντος, σχεδόν το 45 % του μόνιμου προσωπικού είναι ηλικίας άνω των 50 ετών. Λόγω του γεγονότος αυτού, θα καταστεί προβληματική η μεσοπρόθεσμη εξασφάλιση της θεσμικής συνέχειας. Οι αρχές διαπίστωσαν ότι βασική πρόκληση συνιστά η ανάγκη να αντικατασταθεί σημαντικό τμήμα του εργατικού δυναμικού τους και λαμβάνουν μέτρα για την υλοποίηση ενός πιο στρατηγικού πολυετούς σχεδίου προσλήψεων. Οι αρχές σχεδιάζουν επίσης δράσεις που επικεντρώνονται στις ανάγκες κατάρτισης του γηράσκοντος εργατικού δυναμικού και προβλέπουν να στηρίζουν εναλλακτικές μορφές εργασίας, καθώς, για παράδειγμα, επί του παρόντος μόνο το 2 % των απασχολούμενων ατόμων (ηλικίας 15-64 ετών) εργάζεται συνήθως από το σπίτι, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 5 % (Eurostat, 2017).

Διάγραμμα 4.4.9: Κατανομή των δημοσίων υπαλλήλων ανά ηλικιακή ομάδα

Πηγή: Ελληνικές αρχές (βάση δεδομένων απογραφής)

Η Ελλάδα εξακολούθησε να εφαρμόζει και να βελτιώνει ορισμένες μεταρρυθμίσεις, όπως η κινητικότητα και η αξιολόγηση των επιδόσεων, με την παροχή τεχνικής υποστήριξης από την Επιτροπή. Όσον αφορά τον κύκλο της κινητικότητας, ενισχύθηκε η σύνδεση με τη διαδικασία σχεδιασμού προσλήψεων. Η διαδικασία αξιολόγησης των επιδόσεων έχει σταθερή συμμετοχή, αλλά η συνάφειά της είναι επί του παρόντος περιορισμένη λόγω της σχετικά αδύναμης σχέσης με τη σταδιοδρομία του δημόσιου υπαλλήλου. Η υψηλή συχνότητα απονομής ανώτατων αξιολογήσεων μειώνει τη

χρησιμότητά της ως εργαλείου για τη διαχείριση των ανθρώπινων πόρων.

Μια σημαντική εξέλιξη ήταν η θέσπιση ολοκληρωμένης νομοθεσίας σχετικά με τη λειτουργία του επιπέδου της κεντρικής διοίκησης. Συμβολικά, η νομοθεσία αυτή, η οποία αποτελεί στην πράξη νομοθεσία κωδικοποίησης που συγκεντρώνει και επικαιροποιεί σειρά νόμων, ήταν το πρώτο σημαντικό νομοθέτημα που προώθησε η νέα κυβέρνηση. Η νομοθεσία πραγματεύεται ορισμένα ζητήματα που θεωρούνται χρόνιες αδυναμίες της ελληνικής δημόσιας διοίκησης.

Για να ενδυναμωθεί ο κεντρικός συντονισμός, η νομοθεσία ενισχύει τον ρόλο του Γραφείου της Προεδρίας της κυβέρνησης, το οποίο θα έχει βασικό ρόλο στον συντονισμό και την παρακολούθηση του κυβερνητικού έργου. Για να καταστεί δυνατή η αποτελεσματική παρακολούθηση, θεσπίζει ετήσιο πρόγραμμα προγραμματισμού για κάθε υπουργείο, συμπεριλαμβανομένου του ετήσιου προγράμματος προσλήψεων, και περιλαμβάνει καθοδήγηση σχετικά με τον τρόπο τακτικής αξιολόγησης του ετήσιου προγράμματος. Η νομοθεσία περιλαμβάνει διατάξεις για τους ανθρώπινους πόρους, όπου ορίζει νέες ταξινομήσεις των επαγγελματιών (π.χ. αναλυτές δημόσιας/ψηφιακής πολιτικής και νομικοί συντάκτες) που αναμένεται να στελεχώσουν τις νέες «εκτελεστικές» δομές σε κάθε υπουργείο και θα συμβάλουν στην εφαρμογή και την παρακολούθηση των κυβερνητικών πολιτικών που έχουν θεσπιστεί.

Η νομοθεσία μεταθέτει τη λήψη σημαντικού αριθμού αποφάσεων από το πολιτικό στο διοικητικό επίπεδο, γεγονός που συνιστά ένα πρωτοποριακό βήμα για την περαιτέρω προστασία της δημόσιας διοίκησης από την άσκηση πολιτικής επιρροής και την ενίσχυση της αποδοτικότητάς της. Στο πλαίσιο αυτό, θα διευκολυνθεί η συνεχιζόμενη διαδικασία αποπολιτικοποίησης, η οποία αποτελεί σημαντικό στόχο του προγράμματος στήριξης της σταθερότητας, και θα εξασφαλιστεί η διοικητική συνέχεια, που είναι μία από τις βασικές αδυναμίες της ελληνικής διοίκησης. Πρόκειται για σημαντικό βήμα, καθώς μια από τις πιο συχνές επικρίσεις που εκφράζονται για τις μεταρρυθμίσεις της δημόσιας διοίκησης είναι το γεγονός ότι μεταρρυθμίσεις που θεσπίζονται ή βρίσκονται στο στάδιο εφαρμογής

είτε καταργούνται είτε τροποποιούνται δραστικά μόλις αναλάβει καθήκοντα νέα διοίκηση (βλ. π.χ. Σπανού, 2018).

Η ακύρωση συγκεκριμένων διαδικασιών επιλογής για θέσεις ανώτερων διοικητικών στελεχών στέλνει ένα πιο ανησυχητικό μήνυμα καθώς αφορά τις συνεχιζόμενες προσπάθειες αποπολιτικοποίησης της δημόσιας διοίκησης. Εντούτοις, αν και οι εν λόγω διαδικασίες επιλογής είχαν αντιμετωπίσει σημαντικά προβλήματα και καθυστερήσεις, η επιστροφή σε ένα σύστημα στο οποίο οι θέσεις αυτές πληρούνταν με διορισμούς από υπουργούς δεν φαίνεται να ευθυγραμμίζεται με την πρόθεση της νέας διοίκησης να συνεχίσει και να ενισχύσει την αποπολιτικοποίηση. Μετά την έκδοση των εν λόγω διατάξεων που καλύπτουν τα νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου, η κυβέρνηση δήλωσε ότι σχεδιάζει να επαναφέρει μια ανοικτή και βελτιωμένη διαδικασία επιλογής για τις θέσεις αυτές, συμπεριλαμβανομένων των διευθυντών νοσοκομείων. Σχετικά με το θέμα αυτό, η κυβέρνηση σχεδιάζει να θεσπίσει νέο νόμο για την ενίσχυση του Ανώτατου Συμβουλίου Επιλογής Προσωπικού.

Τέλος, για τη βελτίωση της νομοθετικής διαδικασίας, ο νόμος εισήγαγε διατάξεις σχετικά με τη βελτίωση του πεδίου και της ποιότητας της εκτίμησης επιπτώσεων και της διαδικασίας κωδικοποίησης της νομοθεσίας. Για την ενίσχυση της διαφάνειας και της ακεραιότητας της δημόσιας διοίκησης όσον αφορά θέματα σχετικά με τη σύγκρουση συμφερόντων για τους πολιτικούς διορισμούς και την περίοδο αναμονής, ο νόμος θέσπισε επίσης την Εθνική Αρχή Διαφάνειας (βλ. κατωτέρω).

Διοικητική ικανότητα για τη διαχείριση των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων

Η Ελλάδα επωφελείται από την εκτενή πείρα της όσον αφορά τη διαχείριση και την εφαρμογή της πολιτικής συνοχής. Διαθέτει επαρκές προσωπικό με σημαντικές δεξιότητες και γνώσεις, ένα αξιόπιστο σύστημα διαχείρισης και ελέγχου και γενικά ικανές διαχειριστικές αρχές. Ωστόσο, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Διαρθρωτικού και Επενδυτικού Ταμείου συχνά παρεμποδίζεται από ανεπάρκειες στον κύκλο του έργου και από την έλλειψη

αποτελεσματικού συντονισμού. Ένα άλλο πρόβλημα είναι η περιορισμένη δυνατότητα των δικαιούχων, ιδίως στην περίπτωση μικρών δήμων, επιχειρήσεων κοινής ωφελείας και άλλων τοπικών δικαιούχων και σε ορισμένους τομείς όπως οι σιδηρόδρομοι.

Η απλούστευση των κανονισμών για την περίοδο 2021-2027 παρέχει μια εξαιρετική ευκαιρία για τη δημιουργία αποτελεσματικών και αποδοτικών απλουστευμένων διαδικασιών και μηχανισμών. Οι βασικές προκλήσεις για την περίοδο 2021-2027 είναι οι εξής:

Σαφέστερη κατανομή των αρμοδιοτήτων στον κύκλο προγραμματισμού, διαχείρισης και υλοποίησης, συμπεριλαμβανομένου ενός πολύ εξορθολογισμένου και απλούστερου μηχανισμού για τον συντονισμό και την παρακολούθηση των θεματικών πολιτικών. Η πρακτική της σταυροειδούς ανάθεσης της διαχείρισης κονδυλίων/προγραμμάτων μειώθηκε την περίοδο 2014-2020 σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο. Ωστόσο, αυτή η συνεχιζόμενη σε ορισμένους τομείς πρακτική (όπως τα λύματα και τα στερεά απόβλητα) δημιουργεί δυσλειτουργίες, αποφυγή της ευθύνης και παρεμπόδιση της εφαρμογής. Η φάση εξειδίκευσης κατά τον προγραμματισμό, όπως εκτελείται, προκαλεί επιπρόσθετα επίπεδα πολυπλοκότητας με ελάχιστη αποδεδειγμένη προστιθέμενη αξία, ενώ οι εκτελεστικές μονάδες που συστάθηκαν κατά την περίοδο 2014-2020, και οι οποίες είχαν ως στόχο να εξασφαλίσουν τον συντονισμό των πολιτικών για συγκεκριμένους τομείς, έχουν πολλαπλασιαστεί σε ολόκληρο το σύστημα, αποκτώντας λειτουργίες και ρόλους που υπερβαίνουν τον συντονισμό της πολιτικής, γεγονός που παρεμποδίζει συχνά την υλοποίηση.

Απλούστερος μηχανισμός συντονισμού που αποτρέπει τις επικαλύψεις και ενεργεί ταχύτερα, συμπεριλαμβανομένης της δομής της διακυβέρνησης. Το ζήτημα αυτό εξετάζεται στο πλαίσιο μελέτης του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης σχετικά με την περιφερειακή πολιτική μετά το 2020, ενώ η δομή διακυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένης της σύνθεσης και του προσανατολισμού των προγραμμάτων που αφορούν τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και τις στρατηγικές

έξυπνης εξειδίκευσης αποτελεί αντικείμενο άλλης μελέτης.

Μείωση του διοικητικού φόρτου και της γραφειοκρατίας και απλούστευση των συστημάτων διαχείρισης και ελέγχου. Η Ελλάδα αναμένεται να θέσει στόχους για την αποδοτικότητα και την απλούστευση (όπως μείωση του αριθμού των υπογραφών ή μείωση των περιόδων για την επιλογή και έγκριση των προτάσεων)· την εισαγωγή μιας απλουστευμένης διαδικασίας υποβολής σχεδίων για μικρά έργα· την ανάπτυξη μιας πιο ευέλικτης διαδικασίας εφαρμογής ιδίως για τις παρεμβάσεις που εστιάζονται γεωγραφικά (π.χ. βιώσιμη αστική ανάπτυξη), οι οποίες επί του παρόντος παρεμποδίζονται από τις χρονοβόρες διαδικασίες και τη συμμετοχή πολλών αρχών· την εξέταση τρόπων απλούστευσης της ανάθεσης συμβάσεων και της εκκαθάρισης των κρατικών ενισχύσεων, οι οποίες επί του παρόντος συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τα έργα μικρής κλίμακας.

Πρέπει να ενισχυθεί η τεχνική και οργανωτική ικανότητα ορισμένων κατηγοριών δικαιούχων. Τούτο μπορεί να επιτευχθεί με ευέλικτες διοικητικές ρυθμίσεις, όπως ομάδες μηχανικών και εμπειρογνομόνων ανά περιφέρεια, ενδεχομένως βάσει των τεχνικών υπηρεσιών που προηγουμένως ήταν οργανωμένες σε νομαρχιακό επίπεδο, κοινά έργα σε περιφερειακό, ενδοπεριφερειακό ή διαπεριφερειακό επίπεδο, κοινές δράσεις κατάρτισης και στήριξης και αξιολογήσεις από ομοτίμους και ανταλλαγές μεταξύ δικαιούχων και με οργανισμούς εκτός Ελλάδας. Η τεχνική στήριξη μπορεί να παρασχεθεί με στοχοθετημένο, συστηματικό και αποτελεσματικό τρόπο μέσω α) της δημιουργίας διευκόλυνσης για την προετοιμασία έργων για έργα μεγάλης κλίμακας, β) των ειδικών μονάδων που θα κινητοποιούνται σε περιφερειακό επίπεδο για την υποστήριξη των τελικών δικαιούχων και γ) της κεντρικής υπηρεσίας της Μονάδας Οργάνωσης της Διαχείρισης Αναπτυξιακών Προγραμμάτων σε διαρθρωτική βάση.

Η ανάπτυξη τομεακών σχεδίων δράσης θα συμβάλει στη διεύρυνση των επιχειρησιακών προγραμμάτων, τα οποία αποτελούν συχνά προγράμματα-πλαίσια που

περιορίζονται στον προγραμματισμό και στους διοικητικούς στόχους. Για ορισμένους τομείς όπως τα λύματα, η ενεργειακή απόδοση, η προστασία από τις πλημμύρες και η κυκλική οικονομία, η Ελλάδα αναμένεται να καταρτίσει σχέδια δράσης (ανά περιφέρεια όπου είναι δυνατόν), να δημιουργήσει μια διευθύνουσα επιτροπή με βασικούς ενδιαφερόμενους φορείς και να συγκροτήσει μια τεχνική γραμματεία για την εφαρμογή του σχεδίου δράσης και την παρακολούθηση της προόδου. Το μοντέλο αυτό εφαρμόστηκε επιτυχώς κατά τη διάρκεια του 2018 στον τομέα των λυμάτων και έτυχε θετικής υποδοχής από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές.

Δικαιοσύνη

Το ελληνικό σύστημα δικαιοσύνης εξακολουθεί να αντιμετωπίζει προκλήσεις και απαιτεί συνεχείς μεταρρυθμιστικές προσπάθειες, καθώς αυτό θα συμβάλει στην αποδέσμευση των επενδύσεων και στη βελτίωση της λειτουργίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος, καθώς και του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Οι μεταρρυθμίσεις που εγκρίθηκαν στο πλαίσιο των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής εφαρμόστηκαν κατά κύριο λόγο εν μέρει, ενώ απομένουν να γίνουν πολλά σχετικά με τους ακόλουθους τομείς: i) την έγκριση οργανωτικών αλλαγών στα δικαστήρια, ii) την αντιμετώπιση επιχειρησιακών ζητημάτων στην αποτελεσματική διαχείριση των δικαστηρίων, iii) τη θέσπιση μέτρων για την επιτάχυνση της απονομής δικαιοσύνης, iv) τη διευκόλυνση και την ενθάρρυνση της προσφυγής σε εναλλακτικούς μηχανισμούς επίλυσης διαφορών και v) τη μεταρρύθμιση και την εδραίωση παρωχημένης και συχνά κατακερματισμένης και υπερβολικά περίπλοκης νομοθεσίας.

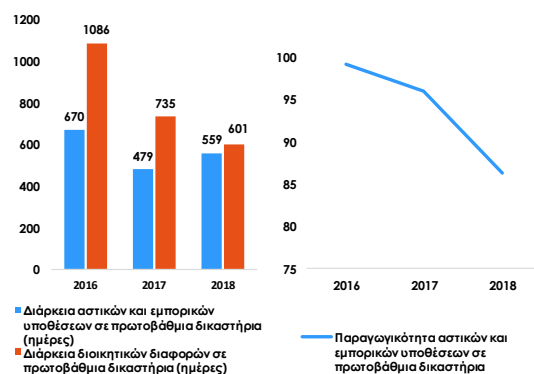
Ενώ η Ελλάδα έχει εγκρίνει ορισμένες βασικές μεταρρυθμίσεις στον τομέα της δικαιοσύνης, είναι σημαντικό να αξιολογηθεί ο αντίκτυπός τους και να προταθούν βελτιώσεις όπου αυτό είναι αναγκαίο. Για παράδειγμα, οι αρχές βρίσκονται στη διαδικασία ολοκλήρωσης της αξιολόγησης της εφαρμογής του νέου κώδικα πολιτικής δικονομίας, ο οποίος ετέθη σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2016. Είναι σημαντικό να αξιολογηθεί κατά πόσον ο νέος κώδικας πολιτικής δικονομίας έχει επιτύχει να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα της εκδίκασης αστικών και

εμπορικών διαφορών. Στα βασικά στοιχεία της εν λόγω μεταρρύθμισης συγκαταλέγονται η μετάβαση από τις προφορικές στις γραπτές διαδικασίες, η αυστηρότερη διαδικαστική πειθαρχία μέσω σαφών χρονοδιαγραμμάτων και ο περιορισμός των δυνατοτήτων αναβολής ημερομηνιών ακρόασης.

Οι αρχές ανήγγειλαν την πρόθεσή τους να δημιουργήσουν ειδικά τμήματα εντός των δικαστηρίων για την διεκπεραίωση διαφορών κατηγοριών υποθέσεων που χαρακτηρίζονται από μεγάλη συνάφεια με την οικονομική ανάπτυξη. Τα τμήματα αυτά θα μπορούσαν να αφορούν π.χ. υποθέσεις που σχετίζονται με επενδύσεις, υποθέσεις ανταγωνισμού, σημαντικές εμπορικές υποθέσεις και να συμβάλουν στη βελτίωση της αποδοτικότητας.

Το ελληνικό σύστημα δικαιοσύνης εξακολουθεί επίσης να αντιμετωπίζει προκλήσεις όσον αφορά την αποτελεσματικότητά του. Οι πρόσφατες δικαστικές στατιστικές δείχνουν ότι, ειδικότερα, το σύστημα αστικών δικαστηρίων εξακολουθεί να αντιμετωπίζει αυξανόμενες προκλήσεις όσον αφορά την απόδοση, καθώς ο χρόνος που απαιτείται για την επίλυση αστικών και εμπορικών διαφορών σε πρώτο βαθμό αυξήθηκε και πάλι, παραμένοντας σημαντικά πάνω από τα προ της κρίσης επίπεδα (559 ημέρες το 2018 έναντι 190 ημερών το 2010). Επιπλέον, η παραγωγικότητα των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων μειώνεται όσον αφορά το ποσοστό επίλυσης αστικών και εμπορικών υποθέσεων αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας, γεγονός που σημαίνει ότι η Ελλάδα αντιμετωπίζει σαφή κίνδυνο δημιουργίας νέων καθυστερήσεων (διάγραμμα 4.4.10). Το διοικητικό τμήμα των δικαστηρίων εξακολουθεί να βελτιώνει τις επιδόσεις του, διατηρώντας υψηλό ποσοστό επίλυσης (163,5 % το 2018), μειώνοντας τον χρόνο που απαιτείται για την επίλυση διοικητικών διαφορών σε πρώτο βαθμό και περιορίζοντας τις υφιστάμενες καθυστερήσεις με την εκδίκαση υψηλότερου αριθμού υποθέσεων σε σχέση με τον αριθμό νεοεισερχόμενων υποθέσεων. Ωστόσο, τόσο ο χρόνος που απαιτείται για την εκδίκαση διοικητικών υποθέσεων σε πρώτο βαθμό (601 ημέρες το 2018) όσο και οι υφιστάμενες καθυστερήσεις παραμένουν σε σχετικά υψηλά επίπεδα και απαιτούν περαιτέρω προσοχή από τις αρχές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, υπό έκδοση).

Διάγραμμα 4.4.10: Αποτελεσματικότητα του ελληνικού συστήματος δικαιοσύνης

Σημείωση: Όπως υπολογίζεται βάσει του συντελεστή εκκαθάρισης, δηλαδή των εκκρεμών υποθέσεων σε σχέση με τις εκδικασθείσες υποθέσεις, λαμβανομένης επίσης υπόψη της φύσης των εκκρεμών υποθέσεων (στατικών ή αυξανόμενων).

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Όσον αφορά την ποιότητα, το ελληνικό σύστημα δικαιοσύνης υστερεί σε ορισμένες πτυχές. Αυτό αφορά ιδίως τομείς όπως η ηλεκτρονική υποβολή και επεξεργασία εγγράφων και η ηλεκτρονική επικοινωνία μεταξύ δικαστηρίων και χρηστών των δικαστηρίων, η διαθεσιμότητα πληροφοριών σχετικά με το δικαστικό σύστημα, τόσο για το ευρύ κοινό, όσο και για συγκεκριμένες ομάδες χρηστών ή η χρήση ερευνών που διεξάγονται μεταξύ των χρηστών των δικαστηρίων ή των ασκούντων νομικά επαγγέλματα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, υπό έκδοση).

Τα μέτρα που εγκρίθηκαν πρόσφατα, τα οποία ορίζουν τις νομοθετικές διαδικασίες και μεθόδους, θα πρέπει να συμβάλουν στην αύξηση της ποιότητας και της συστηματικής συνοχής της νομοθεσίας. Ο νόμος για το Επιτελικό Κράτος⁽⁵⁰⁾ εισήγαγε συνολική μεταρρύθμιση των νομοθετικών διαδικασιών, με βάση τις αρχές και τις τεχνικές της ορθής νομοθεσίας, με έμφαση στη βελτίωση της έρευνας για την εκτίμηση των επιπτώσεων. Ο νόμος δημιούργησε επίσης ανεξάρτητο φορέα επιστημονικής αξιολόγησης και ενίσχυσε το θεσμικό πλαίσιο για την κωδικοποίηση και μεταρρύθμιση της νομοθεσίας. Η ενεργοποίηση των νεοσυσταθέντων φορέων και η αυστηρή και αποτελεσματική εφαρμογή των αρχών και των τεχνικών που ορίζονται από τη νομοθεσία θα αποτελέσουν τα επόμενα σημαντικά βήματα για την επίτευξη των φιλόδοξων στόχων της μεταρρύθμισης.

(50) Ν. 4622/2019 (ΦΕΚ/Α/ 137/7.8.2019)

Διαχείριση των δημόσιων περιουσιακών στοιχείων

Η Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας, που ιδρύθηκε το 2017, διαδραματίζει καίριο ρόλο στη βελτίωση της διαχείρισης των δημόσιων περιουσιακών στοιχείων. Κατέχει σημαντικό χαρτοφυλάκιο περιουσιακών στοιχείων και συμμετοχών σε κρατικές επιχειρήσεις. Στις άμεσες θυγατρικές της περιλαμβάνονται το Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου – ο Οργανισμός Αποκρατικοποιήσεων και η Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου — η θυγατρική εταιρεία ακινήτων. Γενικός στόχος της Εταιρείας είναι η αποτελεσματική διαχείριση των εν λόγω περιουσιακών στοιχείων, η διατήρηση και αξιοποίησή τους και τελικά η μεγιστοποίηση της αξίας τους, η ενίσχυση της ποιότητας των υπηρεσιών που παρέχονται στον ελληνικό λαό, καθώς και η συμβολή στην απομείωση των οικονομικών υποχρεώσεων της Ελλάδας.

Η Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας έχει επικεντρωθεί στη βελτίωση της διακυβέρνησης ως πηγής δημιουργίας αξίας. Βασικό στοιχείο για τον σκοπό αυτό είναι η καθιέρωση της επαγγελματικής διαχείρισης εντός των θυγατρικών της Εταιρείας (των άμεσων θυγατρικών της και των κρατικών επιχειρήσεων). Έως το τέλος του 2019, η Εταιρεία είχε διορίσει σχεδόν 65 μέλη του διοικητικού συμβουλίου για τις κρατικές επιχειρήσεις στο πλαίσιο του χαρτοφυλακίου της. Η Εταιρεία επικεντρώθηκε επίσης στην ενίσχυση των ρόλων και των αρμοδιοτήτων των επιτροπών ελέγχου στις θυγατρικές της και καθόρισε βασικούς δείκτες επιδόσεων για τις άμεσες θυγατρικές της και τις μη εισηγμένες στο χρηματιστήριο κρατικές επιχειρήσεις με πλειοψηφική συμμετοχή. Οι στόχοι αυτοί αποσκοπούν στην ενίσχυση της οικονομικής και δημόσιας αξίας, καθώς και στη βελτίωση των οικονομικών επιδόσεων, της εταιρικής διακυβέρνησης, της ποιότητας των υπηρεσιών, της επιχειρησιακής αποτελεσματικότητας και της καινοτομίας.

Η επίτευξη του πλήρους δυναμικού του χαρτοφυλακίου ακινήτων εξακολουθεί να αποτελεί βασική πρόκληση για την Εταιρεία και θα πρέπει να αποτελεί πρωταρχική πηγή δημιουργίας αξίας. Δεδομένης της σημασίας του χαρτοφυλακίου ακινήτων, για την Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου καθορίστηκε ένα σύνολο

στόχων επιδόσεων κατά τη διάρκεια του 2019, που καλύπτουν το μητρώο περιουσιακών στοιχείων, την ωρίμανση και την εκμετάλλευση, τη διαχείριση χαρτοφυλακίων και την ενίσχυση των εσόδων. Οι στόχοι παρακολουθούνται σε τακτική βάση από την Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας. Κατά τους τελευταίους μήνες, σημειώθηκε κάποια πρόοδος όσον αφορά την αποτίμηση των ακινήτων και την αύξηση της λογιστικής αξίας, καθώς και τη βελτίωση της εισπραξης των εσόδων από μισθώσεις. Ωστόσο, η Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου δεν έχει ακόμη αναπτύξει το πλήρες δυναμικό της επιδόσεων.

Η εν εξελίξει διαδικασία ιδιωτικοποιήσεων έχει ως στόχο να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα της οικονομίας, να τονώσει τις ιδιωτικές επενδύσεις και να εξασφαλίσει οικονομικούς πόρους για το κράτος. Η νέα διοίκηση δεσμεύτηκε να συνεχίσει την εφαρμογή του προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων, όπως αποτυπώνεται στο σχέδιο αξιοποίησης των περιουσιακών στοιχείων του Ταμείου Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου. Αρκετά έργα στο πλαίσιο του προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων έχουν σημειώσει σημαντική πρόοδο, μεταξύ άλλων όσον αφορά την πράξη για το Ελληνικό. Η διατήρηση του ρυθμού και η ολοκλήρωση μεγάλων έργων ιδιωτικοποίησης —όπως το Ελληνικό, η Εγνατία οδός και η Δημόσια Επιχείρηση Παροχής Αερίου— αναμένεται να οδηγήσουν σε σημαντικές επενδύσεις σε περιουσιακά στοιχεία και, επιπροσθέτως, να στείλουν σημαντικό θετικό μήνυμα σε δυνητικούς μελλοντικούς επενδυτές.

Καταπολέμηση της διαφθοράς

Οι δείκτες αντίληψης της διαφθοράς παραμένουν υψηλοί, αλλά δείχνουν βελτίωση σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη. Η βαθμολογία της Ελλάδας στον Δείκτη Αντίληψης της Διαφθοράς ⁽⁵¹⁾ βελτιώθηκε κατά 3 μονάδες το 2019 (από 45 σε 48/100). Περισσότεροι από τους μισούς εκπροσώπους των επιχειρήσεων (58 %) δηλώνουν ότι η διαφθορά αποτελεί πρόβλημα για την εταιρεία τους κατά την άσκηση της επιχειρηματικής δραστηριότητάς τους, σύμφωνα με έρευνα του Ευρωβαρόμετρου του 2019.

⁽⁵¹⁾ Transparency International (Διεθνής Διαφάνεια) (2020). Corruption Perception Index (Δείκτης αντίληψης της διαφθοράς) 2019.

Πρόκειται για σημαντική μείωση σε σύγκριση με το 2015 (74 %), αλλά εξακολουθεί να είναι η 3^η υψηλότερη στην ΕΕ. Οι επιχειρήσεις θεωρούν ότι η διαφθορά είναι μάλλον διαδεδομένη όσον αφορά τις δημόσιες συμβάσεις (72 %), ενώ το 83 % των επιχειρήσεων αναφέρουν ότι οι ειδικά προσαρμοσμένες προδιαγραφές συνιστούν συγκεκριμένο πρόβλημα. Οι εταιρείες φαίνεται να είναι μάλλον απαισιόδοξες όσον αφορά την αντιμετώπιση της διαφθοράς από την ποινική δικαιοσύνη, ιδίως όσον αφορά ανώτερους και υψηλόβαθμους υπαλλήλους, με μόλις το 20 % να θεωρεί ότι τα άτομα που συλλαμβάνονται για δωροδοκία υψηλόβαθμου υπαλλήλου τιμωρούνται επαρκώς. Σε γενικές γραμμές, το 32 % όσων απάντησαν θεωρεί ότι τα άτομα που εμπλέκονται σε υποθέσεις διαφθοράς είναι πιθανό να συλληφθούν από την αστυνομία, το 37 % ότι είναι πιθανό να αντιμετωπίσουν κατηγορίες και να οδηγηθούν ενώπιον του Δικαστηρίου και το 34 % ότι θα επιβληθούν σημαντικές κυρώσεις, ποσοστά που βρίσκονται όλα κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ ⁽⁵²⁾.

Το θεσμικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς εξορθολογίστηκε με τη δημιουργία νέας αρχής τον Αύγουστο του 2019 για την ενίσχυση της συνεργασίας και του συντονισμού μεταξύ των διαφόρων αρχών ελέγχου και των οργάνων εποπτείας. Η Εθνική Αρχή Διαφάνειας έχει αντικαταστήσει τη Γενική Γραμματεία για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς και διαθέτει μεγαλύτερη θεσμική ικανότητα για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Αναμένεται να καταστεί πλήρως λειτουργική έως το 2020. Η αρχή συγκεντρώνει ορισμένα καθήκοντα που εκτελούνταν προηγουμένως από διαφορετικά όργανα: διερεύνηση της διαφθοράς, πρόληψη και βελτίωση της ευαισθητοποίησης του κοινού. Η Αρχή είναι επίσης η ορισθείσα Ελληνική Υπηρεσία Συντονισμού Καταπολέμησης της Απάτης. Όσον αφορά τον ρόλο έρευνας και ελέγχου της αρχής, συγχωνεύει πέντε τομεακά όργανα που υπήρχαν μέχρι σήμερα, γεγονός που συνιστά ένα σημαντικό βήμα προόδου, λαμβανομένων υπόψη του προηγούμενου κατακερματισμού των διαφόρων οργάνων ελέγχου και της ανάγκης εξορθολογισμού των αρμοδιοτήτων και αποτελεσματικότερης κατανομής των πόρων. Η αύξηση της ευαισθητοποίησης ως προς τα οφέλη που θα

αποφέρει η ενίσχυση της ακεραιότητας τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα αποτελεί μέρος της αποστολής της Εθνικής Υπηρεσίας Διαφάνειας για την πρόληψη της διαφθοράς.

Η εφαρμογή του εθνικού σχεδίου δράσης για την καταπολέμηση της διαφθοράς φαίνεται ότι έχει προγραμματιστεί, αλλά ορισμένες δράσεις απαιτούν περισσότερη προσοχή. Υπάρχουν πάνω από 100 δράσεις στο πλαίσιο του εθνικού σχεδίου για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Οι περισσότερες από τις εν λόγω 100 και πλέον δράσεις του σχεδίου έχουν δρομολογηθεί, έχουν ολοκληρωθεί ή αποτελούν συνεχείς δράσεις. Το μεταρρυθμισμένο σύστημα υποβολής δήλωσης περιουσιακής κατάστασης είναι πλέον πλήρως λειτουργικό. Η Ελλάδα διαθέτει επίσης ένα νέο σύγχρονο σύστημα χρηματοδότησης των κομμάτων έπειτα από σειρά μεταρρυθμίσεων. Ωστόσο, η αρμόδια ελεγκτική επιτροπή της Βουλής δεν έχει ακόμη επιβάλει διοικητικές κυρώσεις σε σχέση με τη χρηματοδότηση των κομμάτων μέχρι σήμερα. Ο μηχανισμός συντονισμού για τη διαφθορά και άλλα οικονομικά εγκλήματα είναι ένα ζήτημα που εξακολουθεί να εκκρεμεί και χρήζει άμεσης προσοχής. Σύμφωνα με έκθεση αξιολόγησης, η διαδικασία συντονισμού για την καταπολέμηση οικονομικού εγκλήματος ⁽⁵³⁾ είναι πλήρως λειτουργική, αλλά ο αριθμός των υποθέσεων και των τιμών που αναφέρθηκαν από τη φορολογική διοίκηση στις δικαστικές αρχές έχει μειωθεί από τον Μάρτιο του 2018. Η άσκηση επιρροής από ομάδες συμφερόντων εξακολουθεί επίσης σε μεγάλο βαθμό να μην υπόκειται σε κανονιστικές ρυθμίσεις.

Οι ελλείψεις όσον αφορά την ποινική νομοθεσία ενδέχεται να επηρεάσουν τη διεκπεραίωση των υποθέσεων διαφθοράς. Οι τροποποιήσεις που εγκρίθηκαν τον Ιούνιο του 2019, με την υποβάθμιση του κύριου αδικήματος της ενεργητικής δωροδοκίας, καταργήθηκαν τον Νοέμβριο του 2019, έπειτα από κριτική που άσκησαν ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και η ομάδα χωρών κατά της διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης (GRECO), και όπως επεσήμανε επίσης η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην έκθεση ενισχυμένης εποπτείας μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος της Ελλάδας (βλ. Ευρωπαϊκή

⁽⁵²⁾ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019b).

⁽⁵³⁾ Ν. 4512/2018 άρθρ. 388

Επιτροπή, 2019). Ωστόσο, ορισμένες υποθέσεις που βρίσκονται σε εξέλιξη θα εξακολουθήσουν να επηρεάζονται⁽⁵⁴⁾ και ορισμένα άλλα ζητήματα στο πλαίσιο της ποινικής νομοθεσίας απαιτούν περαιτέρω προσοχή και έχουν υποβληθεί στις συστάσεις της GRECO.

Σημειώθηκε πρόοδος όσον αφορά την εξάλειψη των εμποδίων κατά τη δίωξη της διαφθοράς σε υψηλό επίπεδο. Οι συνταγματικές διατάξεις σχετικά με το καθεστώς ασυλίας των βουλευτών και των υπηρετούντων ή των πρώην υπουργών τροποποιήθηκαν το 2019. Καταργήθηκε επίσης ο ειδικός κανονισμός περί παραγραφής, με αποτέλεσμα την άρση ορισμένων σημαντικών νομικών εμποδίων στη δίωξη της διαφθοράς σε υψηλό επίπεδο, ιδίως όσον αφορά την κατάργηση της προθεσμίας για την έγκριση πρότασης μομφής από τη Βουλή για την άσκηση δίωξης κατά των υπηρετούντων ή των πρώην υπουργών. Οι τροποποιήσεις αυτές θα συμβάλουν στην αντιμετώπιση από μακρόν υφιστάμενων συστάσεων της GRECO ως προς το θέμα αυτό.

Η Εθνική Αρχή Διαφάνειας σχεδιάζει να λάβει σημαντικά μέτρα στον τομέα του εντοπισμού και της καταπολέμησης της απάτης. Θα είναι υπεύθυνη για την καταπολέμηση της απάτης τόσο στον εθνικό προϋπολογισμό όσο και στον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Αρχή σχεδιάζει να αναλάβει τέσσερις άξονες εργασίας, συμπεριλαμβανομένου ενός έργου για την

ενίσχυση της λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Συντονισμού για την Καταπολέμηση της Απάτης στην Ελλάδα σύμφωνα με τους κανονισμούς της ΕΕ. Για το έργο αυτό, η Αρχή λαμβάνει τεχνική στήριξη από τον Νοέμβριο του 2019. Με βάση τη στήριξη που παρέχεται, η Αρχή αναμένεται να θεσπίσει ένα ολιστικό σχέδιο δράσης για την ενίσχυση του ρόλου και της ικανότητας της Υπηρεσίας Συντονισμού για την Καταπολέμηση της Απάτης. Όσον αφορά την προστασία των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος, οι αρχές σκοπεύουν να εγκρίνουν το εθνικό δίκαιο που μεταφέρει την οδηγία της ΕΕ⁽⁵⁵⁾ έως το τέλος Μαρτίου 2020.

Οι αρχές ανακοίνωσαν σχέδια για την ανάπτυξη συνεκτικού εθνικού πλαισίου για την ακεραιότητα στους δημόσιους οργανισμούς από κοινού με την Εθνική Αρχή Διαφάνειας. Στο πλαίσιο της θέσπισης του εν λόγω πλαισίου, θα επανεξεταστούν διάφορα υφιστάμενα εργαλεία (π.χ. κώδικας δεοντολογίας) και θα εισαχθούν νέα εργαλεία (π.χ. ένα δίκτυο πιστοποιημένων συμβούλων ακεραιότητας σε ολόκληρη τη δημόσια διοίκηση, μητρώο εκπροσώπων συμφερόντων). Στο πλαίσιο αυτό, σημειώνεται ότι ο νόμος για το Επιτελικό Κράτος⁽⁵⁶⁾ περιλαμβάνει διατάξεις σχετικά με τη σύγκρουση συμφερόντων και άλλα ζητήματα ακεραιότητας για πολιτικά διορισμένα πρόσωπα, ανώτερους υπαλλήλους σε ανεξάρτητες αρχές και άλλες νομικές οντότητες, καθώς και για μη μόνιμους υπαλλήλους. Στον ίδιο νόμο ορίζονται επίσης οι μονάδες που είναι υπεύθυνες για τον εσωτερικό έλεγχο.

⁽⁵⁴⁾ Αυτό οφείλεται στην αρχή της *lex mitior* που εφαρμόζεται στο ποινικό δίκαιο στην Ελλάδα. Βλ. την ad hoc έκθεση για την Ελλάδα (άρθρο 34) που εγκρίθηκε από την GRECO κατά την 84^η σύνοδο της ολομέλειάς της (Στρασβούργο, 2-6 Δεκεμβρίου 2019).

⁽⁵⁵⁾ Εκδόθηκε στις 16 Απριλίου 2019

⁽⁵⁶⁾ Ν. 4622/2019 (ΦΕΚ/Α/ 137/7.8.2019)

Πλαίσιο 4.4.6: Τα κονδύλια και τα προγράμματα της ΕΕ συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προκλήσεων και στην προώθηση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας στην Ελλάδα.

Η Ελλάδα είναι μια από τις χώρες που λαμβάνουν τη μεγαλύτερη στήριξη από την ΕΕ. Η χρηματοδοτική ενίσχυση από τα κονδύλια της πολιτικής συνοχής της ΕΕ¹ για την Ελλάδα ανέρχεται σε 20,5 δισ. EUR στο τρέχον πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο, ποσό που ισοδυναμεί με το 1,6 % περίπου του ΑΕΠ της. Έως το τέλος του 2019, η Ελλάδα είχε χορηγήσει το 93 % περίπου αυτού του ποσού σε έργα, ενώ δαπάνησε περίπου 6,6 EUR γι' αυτά, γεγονός που υποδηλώνει επίπεδο εκτέλεσης χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ².

Παράλληλα με την επίτευξη πιο αρμονικής ανάπτυξης μέσω της μείωσης των οικονομικών, κοινωνικών και εδαφικών ανισοτήτων, η χρηματοδότηση της πολιτικής συνοχής της ΕΕ στηρίζει επίσης σημαντικά τις διαρθρωτικές προκλήσεις στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο των προγραμμάτων της πολιτικής συνοχής για την Ελλάδα, έχουν χορηγηθεί 3,1 δισ. EUR για την έξυπνη ανάπτυξη, 7,8 δισ. EUR για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τις βιώσιμες μεταφορές και 4,8 δισ. EUR για την χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Το 2019, έπειτα από επανεξέταση των επιδόσεων³, διατέθηκαν 946 εκατ. EUR για τις αποτελεσματικές προτεραιότητες των προγραμμάτων συνοχής στην Ελλάδα.

Η χρηματοδότηση της πολιτικής συνοχής της ΕΕ συμβάλλει στον μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας με την προώθηση της ανάπτυξης και της απασχόλησης. Έως τα τέλη του 2019, οι επενδύσεις μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης και του Ταμείου Συνοχής είχαν βελτιώσει την ενεργειακή απόδοση σε 19 100 νοικοκυριά, ενώ 42 800 άτομα είχαν επωφεληθεί από σύγχρονες εγκαταστάσεις ύδρευσης και επεξεργασίας λυμάτων. Μέχρι στιγμής, η χρηματοδοτική στήριξη σε 18 600 επιχειρήσεις έχει δημιουργήσει 6 300 άμεσες θέσεις εργασίας, έργα αξίας 1 δισ. EUR έχουν εγκριθεί προς συγχρηματοδότηση στον τομέα της καινοτομίας και της έρευνας, οι περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας και Ηπείρου έχουν ολοκληρώσει έργα για τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων μέσω εταιρικών σχέσεων δημοσίου-ιδιωτικού τομέα. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) έχει παράσχει βασική στήριξη στους νέους και έχει βελτιώσει τις υπηρεσίες που προσφέρουν οι κοινωνικές υπηρεσίες και οι υπηρεσίες απασχόλησης. Πάνω από 63 000 νέοι που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (ΕΕΑΚ), επωφελήθηκαν από την πρωτοβουλία για την απασχόληση των νέων (ΠΑΝ). Το ΕΚΤ υποστήριξε την εφαρμογή του καθεστώτος ελάχιστου εισοδήματος με τη χρηματοδότηση 241 κοινοτικών κέντρων, τα οποία έχουν ήδη βοηθήσει 350 000 πολίτες με καθοδήγηση σχετικά με τα κοινωνικά επιδόματα και τις κοινωνικές υπηρεσίες. Στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης της πρωτοβάθμιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, δημιουργήθηκε ένα δίκτυο 127 τοπικών μονάδων ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης (TOMY).

Τα γεωργικά ταμεία και τα ταμεία αλιείας συνέβαλαν επίσης στην αντιμετώπιση των επενδυτικών αναγκών της χώρας. Η Ελλάδα λαμβάνει 5 δισ. EUR από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και 523 εκατ. EUR από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ). Λαμβάνει επίσης συνδρομή από άλλα προγράμματα της ΕΕ όπως ο μηχανισμός «Συνδέοντας την Ευρώπη», στο πλαίσιο του οποίου χορηγούνται 575 εκατ. EUR σε στρατηγικά δίκτυα μεταφορών και το πρόγραμμα «Ορίζων 2020», το οποίο χορηγεί 1 δισ. EUR σε δράσεις έρευνας και καινοτομίας.

Η χρηματοδότηση της ΕΕ συμβάλλει στην κινητοποίηση βασικών ιδιωτικών επενδύσεων. Η Ελλάδα λαμβάνει 970 εκατ. EUR περίπου υπό μορφή δανείων, εγγυήσεων και ιδίων κεφαλαίων, που αναμένεται να μοχλεύσουν συμπληρωματικό ποσό 624 εκατ. EUR. Το ταμείο συμμετοχών, με χορήγηση πίστωσης 400 εκατ. EUR, στηρίζει τη δημιουργία, την ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα καινοτόμων ΜΜΕ και έχει ήδη καλυφθεί πλήρως.

Τα Ταμεία της ΕΕ επενδύουν ήδη σημαντικά ποσά σε δράσεις σύμφωνα με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης. Στην Ελλάδα, τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία

στηρίζουν 13 από τους 17 ΣΒΑ και το 92 % των δαπανών των Ταμείων συμβάλλει στην υλοποίησή τους.

¹Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Ταμείο Συνοχής, Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, Πρωτοβουλία για την Απασχόληση των Νέων.

² <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/GR>

³ Η επανεξέταση των επιδόσεων ρυθμίζεται από το άρθρο 22 του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1303/2013, σύμφωνα με το οποίο το 5-7 % των συνολικών πόρων διατίθενται για την εκτέλεση αποτελεσματικών αξόνων προτεραιότητας των επιχειρησιακών προγραμμάτων. Το ποσό αναφέρεται στη συγχρηματοδότηση της ΕΕ.

4.5. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ

Η θέσπιση του κατάλληλου πλαισίου για την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, που θα συμβαδίζει με την οικονομική ανάπτυξη και τις θεσμικές μεταρρυθμίσεις, είναι θεμελιώδης για τη μελλοντική πρόοδο της Ελλάδας. Το κεφάλαιο αυτό εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο η Ελλάδα αντιμετωπίζει τις συγκεκριμένες προκλήσεις βιωσιμότητας, στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών και της πρόληψης των φυσικών καταστροφών. Στο πλαίσιο της πράσινης μετάβασης, θεμελιώδεις αλλαγές θα πραγματοποιηθούν στην Ελλάδα τα επόμενα χρόνια στον τομέα της ενέργειας με τις σχετικές προκλήσεις και ευκαιρίες. Για τη συνέχιση των επενδύσεων και τη συνεχή στήριξη της πολιτικής που είναι αναγκαία για την εφαρμογή των εν λόγω αλλαγών, πρέπει επίσης να εξεταστούν προσεκτικά και να αντιμετωπιστούν οι κοινωνικές επιπτώσεις των μεταρρυθμίσεων.

Η βιώσιμη ανάπτυξη έχει δυνητικά ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για την ελληνική οικονομία σε τομείς όπως ο τουρισμός, τα γεωργικά προϊόντα διατροφής και οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Οι περιβαλλοντικές επιδόσεις των ελληνικών μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων υστερούν σε σχέση με τους μέσους όρους της ΕΕ, αλλά η Ελλάδα έχει αρχίσει να καλύπτει τη διαφορά κατά τα τελευταία χρόνια. Οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις επενδύουν σε μεγάλο βαθμό στην αποδοτική χρήση των πόρων, προκειμένου να μειωθεί το κόστος παραγωγής. Πολλές ΜΜΕ αρχίζουν επίσης να προσφέρουν οικολογικά προϊόντα και η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των πρωτοπόρων της ΕΕ όσον αφορά τον αριθμό των οικολογικών σημάτων της ΕΕ. Ωστόσο, υπάρχουν πολλές περαιτέρω ευκαιρίες για επέκταση. Η οικολογική καινοτομία στην Ελλάδα υστερεί σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ, αλλά έχει αρχίσει να σημειώνει πρόοδο κατά τα τελευταία χρόνια. Οι πρόσθετες επενδύσεις στην αποδοτικότητα των πόρων και τα νέα προϊόντα είναι ουσιαστικής σημασίας για τη στήριξη της οικονομικής ανάκαμψης στην Ελλάδα.

Τα βασικά τοπικά περιβαλλοντικά ζητήματα για την Ελλάδα είναι η διαχείριση των στερεών αποβλήτων, η επεξεργασία των υδάτων και η ατμοσφαιρική ρύπανση, όπως αναφέρεται στο κεφάλαιο 4.4 για το Περιβάλλον. Η Ελλάδα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την υγειονομική ταφή. Στη συγκεκριμένη περίπτωση απαιτούνται

επενδύσεις, αλλά οι επιδόσεις των χρηματοδοτικών μέσων για τον σκοπό αυτό δεν είναι ικανοποιητικές. Η συλλογή των υδάτων πρέπει να βελτιωθεί ώστε να συμμορφώνεται με την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα. Η ατμοσφαιρική ρύπανση έχει σημαντικές επιπτώσεις στην υγεία. Εν προκειμένω, οι επενδύσεις σε πιο βιώσιμες μεταφορές και η στροφή προς την πράσινη ενέργεια μπορούν να επιφέρουν μεγάλες βελτιώσεις.

Προς ένα πιο βιώσιμο ενεργειακό σύστημα – εκσυγχρονισμός της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης

Σύμφωνα με τον κανονισμό για τη διακυβέρνηση της Ενεργειακής Ένωσης και της Δράσης για το Κλίμα, ⁽⁵⁷⁾ η Ελλάδα υπέβαλε το εθνικό της σχέδιο για την ενέργεια και το κλίμα («ΕΣΕΚ») στις 31 Δεκεμβρίου 2019. Στη σύστασή της του Ιουνίου 2019 για το σχέδιο ΕΣΕΚ ⁽⁵⁸⁾, η Επιτροπή κάλεσε την Ελλάδα να αναλύσει και να συμπεριλάβει στο τελικό της σχέδιο πιο συγκεκριμένες πληροφορίες και μέτρα προκειμένου να εκπληρώσει τους στόχους της Ενεργειακής Ένωσης. Η Ελλάδα εξέφρασε ειδικότερα τις φιλοδοξίες της όσον αφορά τη συνεισφορά της χώρας στον στόχο της ΕΕ για το 2030 όσον αφορά τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (π.χ. μερίδιο στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας τουλάχιστον 35 % έναντι του 31 % στο σχέδιο ΕΣΕΚ) και τους στόχους ενεργειακής απόδοσης (μείωση της τελικής κατανάλωσης ενέργειας κατά τουλάχιστον 38 % βάσει των προβλέψεων του 2007 έναντι του 32 % στο σχέδιο ΕΣΕΚ). Η Επιτροπή θα αξιολογήσει, κατά τη διάρκεια του 2020, τα τελικά εθνικά σχέδια για την ενέργεια και το κλίμα που υπέβαλαν τα κράτη μέλη.

Οι δύο διαρθρωτικές προκλήσεις της ελληνικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας είναι η συγκέντρωση και η εξάρτηση από τον λιγνίτη, και καταβάλλονται προσπάθειες για την αντιμετώπισή τους. Στο πλαίσιο της ενεργειακής στρατηγικής της, η Ελλάδα ανακοίνωσε πρόσφατα την πρόωρη παύση λειτουργίας της ηλεκτροπαραγωγής με βάση τον λιγνίτη, στο πλαίσιο της διαδικασίας μετάβασης προς πιο πράσινες ενεργειακές πηγές. Σε συνδυασμό με άλλες μεταρρυθμίσεις, αυτό θα βοηθήσει επίσης τον ανταγωνισμό, με το άνοιγμα της αγοράς στη νέα παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, τόσο από ανανεώσιμες πηγές όσο και από τα καύσιμα.

Οι περιφέρειες της Ελλάδας πλήττονται από υψηλά ποσοστά ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Τούτο οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας με ορυκτά καύσιμα. Πάνω από το 38 % της ηλεκτρικής ενέργειας της χώρας προέρχεται από λιγνίτη που εξορύσσεται σε δύο περιφέρειες: Δυτική Μακεδονία (286 000 κάτοικοι), κυρίως στον νομό Κοζάνης (150 000 κάτοικοι) και στην πολύ μικρότερη περιοχή της Μεγαλόπολης της Πελοποννήσου (6 000 κάτοικοι).

Το ενεργειακό μείγμα της Ελλάδας, όσον αφορά την εγκατεστημένη ισχύ, κυριαρχείται από τον λιγνίτη, το φυσικό αέριο και την υδροηλεκτρική ενέργεια. Τα αντίστοιχα μερίδια το 2019 ήταν 22 % για τον λιγνίτη, 28 % για το φυσικό αέριο, 18 % για την υδροηλεκτρική ενέργεια, με διάφορες ανανεώσιμες πηγές να αντιπροσωπεύουν το υπόλοιπο ποσοστό. Η ηλεκτροπαραγωγή με βάση τον λιγνίτη είναι υψηλής έντασης άνθρακα και, με την αύξηση των τιμών πίστωσης άνθρακα, καθίσταται σταδιακά λιγότερο συμφέρουσα. Επίσης, είναι ασυμβίβαστη με τους στόχους της Ελλάδας για απαλλαγή από τις ανθρακούχες εκπομπές. Βασικός λόγος γι' αυτή τη μεγάλη ποσότητα λιγνίτη είναι το ότι η Ελλάδα προμηθεύεται τον λιγνίτη από δικές της πηγές, γεγονός που σημαίνει ότι η δραστηριότητα έχει επιπτώσεις στην ενεργειακή ασφάλεια και τη σχετική οικονομική δραστηριότητα.

Το πρόσφατα εξαγγελθέν σχέδιο για τον παροπλισμό των λιγνιτικών μονάδων ηλεκτροπαραγωγής στην Ελλάδα έως το 2028 θα έχει θετικό περιβαλλοντικό αντίκτυπο, αλλά θα προκαλέσει σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα στις δύο προαναφερθείσες περιοχές. Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας με βάση τον λιγνίτη αποτελεί μακράν τον σημαντικότερο οικονομικό κλάδο της περιοχής, που αντιπροσωπεύει το 33-40 % του περιφερειακού ΑΕΠ και παρέχει έμμεσα περίπου 22 000 θέσεις εργασίας. Η Δυτική Μακεδονία είναι επίσης μία από τις ελληνικές περιφέρειες που υπέστησαν τη μεγαλύτερη οικονομική επιβράδυνση κατά τη διάρκεια της κρίσης και εξακολουθεί να έχει το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας (31 %) όλων των περιφερειών εξόρυξης άνθρακα/λιγνίτη στην ΕΕ. Επιπλέον, πάνω από 100 000 κάτοικοι στην Κοζάνη και στη Φλώρινα είναι επί του παρόντος συνδεδεμένοι με συστήματα τηλεθέρμανσης που λαμβάνουν τη

⁽⁵⁷⁾ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1999 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2018, για τη διακυβέρνηση της Ενεργειακής Ένωσης και της Δράσης για το Κλίμα.

⁽⁵⁸⁾ Σύσταση της Επιτροπής της 18.6.2019 σχετικά με το σχέδιο ενοποιημένου εθνικού σχεδίου για την ενέργεια και το κλίμα της Ελλάδας για την περίοδο 2021-2030, SWD (2019) 261 final.

θερμότητα από τις μονάδες ηλεκτροπαραγωγής με καύσιμο τον λιγνίτη. Ο αντίκτυπος του κλεισίματος των λιγνιτικών μονάδων ηλεκτροπαραγωγής στη Μεγαλόπολη θα είναι επίσης ιδιαίτερα αισθητός, αλλά θα αντισταθμιστεί από τις ποικίλες οικονομικές δραστηριότητες που θα αναπτυχθούν στην γύρω περιοχή. Ως εκ τούτου, απαιτείται ένα συγκεκριμένο σχέδιο για τα μέτρα κοινωνικής και περιφερειακής ανάπτυξης προς όφελος των θιγόμενων περιοχών και κοινοτήτων. Οι εργασίες στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας της ΕΕ για τις περιφέρειες με ανθρακωρυχεία σε μεταβατικό στάδιο θα είναι ουσιαστικής σημασίας για την ανάπτυξη μιας στρατηγικής και ενός σχεδίου δράσης για τον σκοπό αυτό. Η πρόταση της Επιτροπής για έναν Μηχανισμό Δίκαιης Μετάβασης θα συμβάλει επίσης στο να διασφαλιστεί ότι η μετάβαση προς την κλιματική ουδετερότητα θα είναι δίκαιη βοηθώντας τις περιφέρειες που θίγονται περισσότερο να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες (βλέπε παράρτημα Δ).

Η απολιγνιτοποίηση θα υποβάλει σε σημαντική δοκιμασία τις ενεργητικές πολιτικές για την αγορά εργασίας και την κοινωνική ένταξη. Το σημερινό εργατικό δυναμικό στον κλάδο του λιγνίτη είναι ελάχιστα προετοιμασμένο για τη μετάβαση σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες και το συμβατικό καθεστώς πολλών εργαζομένων ως δημοσίων υπαλλήλων ενδέχεται να περιορίσει τις πιθανές ευέλικτες λύσεις. Η εμπειρία από άλλες περιοχές που έχουν υποστεί παρόμοια μετάβαση στο παρελθόν τονίζει τη σημασία των ισχυρών εταιρικών σχέσεων μεταξύ των περιφερειακών και τοπικών αρχών και των σχετικών ενδιαφερόμενων μερών, π.χ. των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, του εκπαιδευτικού τομέα και των επαγγελματικών οργανώσεων και των ενώσεων της κοινωνίας των πολιτών.

Ο σχεδιασμός ειδικά προσαρμοσμένης στήριξης για τις τοπικές μικρές επιχειρήσεις που θα θιγούν άμεσα και έμμεσα από την παύση λειτουργίας του κλάδου του λιγνίτη θα είναι ζωτικής σημασίας προκειμένου να διασφαλιστεί δίκαιη μετάβαση. Στο πλαίσιο αυτό, κάθε εναλλακτική λύση σε σχέση με την ηλεκτροπαραγωγή βάσει λιγνίτη δεν θα μπορεί κατά πάσα πιθανότητα να αντισταθμίσει άμεσα τις αρνητικές επιπτώσεις που θα έχει στην απασχόληση η παύση λειτουργίας του κλάδου του λιγνίτη στις συγκεκριμένες περιοχές. Η άμβλυνση

των αρνητικών κοινωνικών επιπτώσεων θα είναι σημαντική για την πολιτική στήριξη του έργου. Οι πιθανές λύσεις θα μπορούσαν να είναι η εστίαση της ίδιας τοπικής οικονομίας σε διάφορες μορφές ενέργειας, όπως η υδροηλεκτρική ενέργεια, ή στα συστήματα αποθήκευσης ενέργειας. Ωστόσο, σχετικά με αυτό μπορεί να προβληθούν κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανησυχίες για την περιοχή. Είναι σημαντικό να καταβληθούν προσπάθειες για επανειδίκευση και για στοχοθετημένα σχέδια επαναπρόσληψης απολυθέντων εργαζομένων. Η πρόκληση δεν αφορά αποκλειστικά την Ελλάδα, καθώς ορισμένα άλλα κράτη μέλη θα αντιμετωπίσουν παρόμοιες προκλήσεις.

Από την άποψη της ασφάλειας του εφοδιασμού, η μείωση της παραγωγής λιγνίτη υποδηλώνει την ανάγκη αντικατάστασής της με επαρκή εναλλακτική ικανότητα. Όπως σημειώνεται στο κεφάλαιο 4.4 σχετικά με την ενέργεια, η Ελλάδα διαθέτει σημαντικό δυναμικό για την ανάπτυξη ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, και το πλαίσιο για τις επενδύσεις στον τομέα αυτό έχει βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια. Ο λογαριασμός των ειδικών ανανεώσιμων πηγών ενέργειας της Ελλάδας και οι σχετικές δημοπρασίες θα είναι σημαντικά από την άποψη αυτή. Έτσι, ενώ υπάρχει ακόμη περιθώριο ανάπτυξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, η διαλείπουσα λειτουργία τους δημιουργεί προβλήματα ιδίως μεσοπρόθεσμα. Ως εκ τούτου, οι αρχές αναμένουν ότι το φυσικό αέριο θα διαδραματίσει επίσης σημαντικό ρόλο.

Το φυσικό αέριο αντιπροσωπεύει ήδη περίπου το ένα τέταρτο της εγκατεστημένης ισχύος και το μερίδιο φαίνεται να αυξάνεται περαιτέρω. Παρότι γίνονται επενδύσεις στον τομέα αυτό, οι στρεβλώσεις στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας έχουν αρνητικό αντίκτυπο στις σχετικές επιχειρηματικές αποφάσεις. Οι ανταγωνιστές αγωνίζονται να εισέλθουν στην αγορά και τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η κατεστημένη Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού δεν έχουν αφήσει περιθώρια για επενδύσεις από την εταιρεία τα τελευταία χρόνια.

Οι επενδύσεις σε δίκτυα ηλεκτρικής ενέργειας θα είναι ζωτικής σημασίας για την πλήρη αξιοποίηση του δυναμικού παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, ιδίως από τα νησιά. Θα μπορούσαν επίσης να απαλλάξουν τους παρόχους, καθώς, επί του παρόντος, μόνο η κατεστημένη Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού

αναλαμβάνει το σύνολο του βάρους της υποχρέωσης παροχής δημόσιας υπηρεσίας βάσει της οποίας τα μη διασυνδεδεμένα νησιά πρέπει να προμηθεύονται ενέργεια στην τιμή της συνδεδεμένης ηπειρωτικής χώρας.

Χάρη στη γεωγραφική της θέση, η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να καταστεί ενεργειακός κόμβος για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Αυτό θα απαιτούσε την ανάπτυξη σημαντικών έργων υποδομής στην Ελλάδα και με τις γειτονικές χώρες για την ενίσχυση της ασφάλειας εφοδιασμού της Ελλάδας, την περαιτέρω διαφοροποίηση των ενεργειακών πόρων της και τη βελτίωση της λειτουργίας των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου. Ειδικότερα, ο αγωγός διασύνδεσης φυσικού αερίου με τη Βουλγαρία θα ενισχύσει την περιφερειακή αγορά φυσικού αερίου και θα παράσχει πρόσβαση στον αγωγό TAP (Trans Adriatic Pipeline) που πρόκειται να τεθεί σε λειτουργία σύντομα. Όσον αφορά την ηλεκτρική ενέργεια, η σύνδεση της Κρήτης με την ηπειρωτική χώρα θα βελτιώσει την ασφάλεια εφοδιασμού του νησιού και θα ενσωματώσει περισσότερες ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Τα βασικά συστήματα που θα αναπτυχθούν ως έργα κοινού ενδιαφέροντος θα καλύψουν ζητήματα όπως τα χαμηλά επίπεδα διασύνδεσης και η ενεργειακή απομόνωση της Κύπρου.

Άλλες περισσότερο προηγμένες από τεχνικής άποψης λύσεις, όπως η αύξηση της αποθήκευσης, θα μπορούσαν επίσης να παράσχουν λύσεις στο μέλλον. Οι εν λόγω τεχνολογίες θα προσφέρουν επίσης νέες ευκαιρίες απασχόλησης για ειδικευμένους εργαζόμενους, οι οποίες θα μπορούσαν να συμβάλουν κατά κάποιον τρόπο στην αντιμετώπιση της κοινωνικής πρόκλησης των απωλειών θέσεων εργασίας που συνδέονται με τον κλάδο του λιγνίτη, εάν συνοδεύονται από τα κατάλληλα συστήματα επανεκπαίδευσης.

Η μετάβαση σε μια πράσινη οικονομία θα δημιουργήσει επίσης νέες ευκαιρίες απασχόλησης. Οι περισσότερες νέες θέσεις εργασίας αναμένεται να δημιουργηθούν στους οικολογικούς τομείς της μεταποίησης, των κατασκευών και των υπηρεσιών, καθώς και της διαχείρισης αποβλήτων και της βιώσιμης χρηματοδότησης. Η δράση για το κλίμα αναμένεται να ευνοήσει τη δημιουργία θέσεων εργασίας για όλες τις ομάδες ειδικεύσεως, με την

εισαγωγή ιδίως περισσότερων θέσεων εργασίας χαμηλής ειδίκευσης στην ελληνική αγορά (Eurofound 2019, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019 α). Η προετοιμασία του εργατικού δυναμικού είναι απαραίτητη για την επιτυχή «πράσινη» μετάβαση. Η Ελλάδα πρέπει να επενδύσει στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων και την επανεκπαίδευση του εργατικού δυναμικού της με στόχο τον οικολογικό προσανατολισμό της οικονομίας και την ευρύτερη χρήση ενεργειακά αποδοτικών τεχνολογιών.

Απαιτείται προσεκτική διαχείριση για να εξασφαλιστεί ότι κανένας δεν θα μείνει στο περιθώριο κατά τη μετάβαση. Σε αυτό το πλαίσιο, ο κοινωνικός διάλογος είναι ζωτικής σημασίας. Στο πλαίσιο μιας δίκαιης μετάβασης, είναι ουσιαστικής σημασίας να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στη διάσταση του φύλου, ώστε να εξασφαλιστεί ότι οι γυναίκες θα επωφεληθούν εξίσου από τις ευκαιρίες που εμφανίζονται. Όπως τονίζεται στο κεφάλαιο 4.3, το χάσμα μεταξύ των φύλων όσον αφορά την απασχόληση είναι πολύ μεγάλο στην Ελλάδα. Δεδομένου ότι αναμένονται νέες πράσινες θέσεις εργασίας σε τομείς με παραδοσιακά περιορισμένη εκπροσώπηση των γυναικών, η εκπαίδευση και οι δεξιότητες στους σχετικούς τομείς πρέπει να ενισχυθούν για να μετριαστούν οι προϋπάρχουσες ανισότητες μεταξύ των φύλων.

Όσον αφορά την ενεργειακή απόδοση, την περίοδο 2005-2015 τα επίπεδα κατανάλωσης πρωτογενούς και τελικής ενέργειας της Ελλάδας ήταν χαμηλότερα από τους ενδεικτικούς εθνικούς στόχους για το 2020 ⁽⁵⁹⁾. Ωστόσο, δεδομένου ότι η μείωση επηρεάστηκε από τη σοβαρή οικονομική κρίση, απαιτούνται προσπάθειες ώστε η κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας να παραμείνει σταθερή ή να ελαχιστοποιηθεί η αύξηση της καθώς αναπτύσσεται η οικονομία.

Ο κατασκευαστικός τομέας θα είναι σημαντικός για την εξοικονόμηση ενέργειας. Η Ελλάδα μεταφέρει στην εθνική νομοθεσία τις νέες αναθεωρημένες διατάξεις της οδηγίας για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων και ενισχύει την εφαρμογή των υφιστάμενων διατάξεων.

⁽⁵⁹⁾ Οι εθνικοί στόχοι για το 2020 είναι να καθοριστούν τα επίπεδα κατανάλωσης σε κάτω από 24,7 εκατ. τόνους ισοδύναμου πετρελαίου σε πρωτογενή ενέργεια και σε 18,4 μεγατόνους ισοδύναμου πετρελαίου στην τελική ενέργεια.

Παρά τις προσπάθειες κατά τα προηγούμενα έτη, η ειδική ενεργειακή κατανάλωση του κτιριακού αποθέματος παραμένει υψηλή. Ο κατασκευαστικός τομέας στην Ελλάδα αντιπροσωπεύει το 41 % της συνολικής τελικής κατανάλωσης ενέργειας, κυρίως στον τομέα των κατοικιών. Η ηλικία του κτιριακού αποθέματος, με πολλά οικιστικά και εμπορικά κτίρια που κατασκευάστηκαν πριν από το 1980 να παρουσιάζουν μηδενικό ή χαμηλό επίπεδο θερμικής προστασίας, αποτελεί σημαντική πηγή χαμηλής ενεργειακής απόδοσης. Αυτό σημαίνει ότι είναι τεράστια τα δυνητικά οφέλη που μπορούν να προκύψουν από τη βελτίωση των προτύπων απόδοσης στον τομέα των κτιρίων και στις οικιακές συσκευές, αλλά και ότι απαιτούνται σημαντικές επενδύσεις.

Η ανακαίνιση των κτιρίων θα είναι θεμελιώδης για την επίτευξη των στόχων ενεργειακής απόδοσης. Το πρόγραμμα ενεργειακής απόδοσης που συγχρηματοδοτείται από την ΕΕ («Εξοικονόμηση κατ' οίκον») έχει σημαντική επιτυχία, αλλά χρησιμοποιεί πολύ μεγάλο αριθμό επιχορηγήσεων και μόνο περιορισμένη ιδιωτική συμμετοχή μέσω δανείων/εγγυήσεων. Κατά την περίοδο 2014-2020, 42 626 νοικοκυριά θα έχουν επωφεληθεί από μέτρα για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης που χρηματοδοτείται μέσω αυτού του μηχανισμού, ενώ η κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας σε δημόσια κτίρια εκτιμάται ότι θα έχει μειωθεί κατά 97 εκατομμύρια kWh ανά έτος. Κάνοντας χρήση του εν λόγω μηχανισμού, η Ελλάδα προβλέπει να ανακαινίζει 60 000 κτιριακές μονάδες ετησίως. Συνεπώς, υπάρχει περιθώριο για σημαντική αύξηση του ρυθμού και του βαθμού της ανακαίνισης κτιρίων, καθώς και για την αποδέσμευση των επενδύσεων και την προσέλκυση ιδιωτικής χρηματοδότησης για έργα ενεργειακής απόδοσης. Η θέσπιση κατάλληλων μηχανισμών σύμφωνα με την πρωτοβουλία «Εξυπνη χρηματοδότηση για έξυπνα κτίρια» της ΕΕ θα βοηθούσε εν προκειμένω, καθώς θα διευκόλυνε την πρόσβαση σε μηχανισμούς που εφαρμόζονται ήδη σε ευρωπαϊκό, εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο.

Η επένδυση σε ενεργειακή απόδοση των κτιρίων θα συνέβαλε επίσης στη μείωση της ενεργειακής φτώχειας στην Ελλάδα. Η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων θα μπορούσε να αποφέρει σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά οφέλη επιπλέον των περιβαλλοντικών

οφελών. Το 2018, το 22,7 % του πληθυσμού (πολύ πάνω από τον μέσο όρο 7,4 % της ΕΕ) δεν ήταν σε θέση να θερμάνει επαρκώς το σπίτι του και το 35,6 % είχε ληξιπρόθεσμες οφειλές σε λογαριασμούς υπηρεσιών κοινής ωφέλειας.

Προς ένα πιο βιώσιμο σύστημα μεταφορών

Ο τομέας των μεταφορών είναι υπεύθυνος για το μεγαλύτερο μερίδιο της συνολικής κατανάλωσης τελικής ενέργειας στην Ελλάδα. Οι οδικές μεταφορές είναι ο κυρίαρχος τρόπος μεταφορών που ισοδυναμούσε με το 88 % της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας στον τομέα των μεταφορών το 2014. Το πετρέλαιο αντιπροσωπεύει το 97 % της χρήσης ενέργειας στον τομέα των μεταφορών. Η διείσδυση στην αγορά οχημάτων και σκαφών που κινούνται με εναλλακτικά καύσιμα βρίσκεται σε πολύ πρώιμο στάδιο, με εξαίρεση τα οχήματα που χρησιμοποιούν υγροποιημένο πετρελαϊκό αέριο, ο αριθμός των οποίων αναμένεται να υπερβεί τις 250 χιλιάδες στην Ελλάδα έως το 2020.

Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το συνολικό εξωτερικό κόστος των οδικών, σιδηροδρομικών και εσωτερικών πλωτών μεταφορών στην Ελλάδα εκτιμάται σε 13 δισ. EUR ετησίως, το οποίο αντιστοιχεί στο 6 % του ΑΕΠ της Ελλάδας. Αυτό περιλαμβάνει το εξωτερικό κόστος που σχετίζεται με τα ατυχήματα, το περιβάλλον (ατμοσφαιρική ρύπανση, κλιματική αλλαγή, το κόστος που συνδέεται με την παραγωγή ενέργειας, δηλαδή τις εκπομπές από το πρώτο στάδιο παραγωγής στην τελική χρήση, τον θόρυβο, τις ζημιές στα ενδιαυψήματα) και την κυκλοφοριακή συμφόρηση. Το περιβαλλοντικό κόστος αντιπροσωπεύει το 40 % του συνόλου, ενώ το 36 % του κόστους συνδέεται με την κυκλοφοριακή συμφόρηση. Τα αριθμητικά στοιχεία για το εξωτερικό κόστος δεν περιλαμβάνουν το κόστος υποδομών, το οποίο ανέρχεται σε περίπου 4 δισ. EUR ετησίως για τους χερσαίους τρόπους μεταφοράς (συμπεριλαμβανομένων των πάγιων δαπανών υποδομής).

Η εσωτερίκευση του εξωτερικού κόστους και του κόστους των υποδομών – για παράδειγμα μέσω των φόρων και των τελών – είναι σημαντική για την κοινωνική δικαιοσύνη και συμβάλλει στη μείωση του εξωτερικού κόστους. Αν εξεταστούν οι φόροι και οι επιβαρύνσεις που καταβάλλουν οι χρήστες των μεταφορών, οι χρήστες των οδικών δικτύων πληρώνουν ένα ελαφρώς υψηλότερο μερίδιο του εξωτερικού κόστους και του κόστους υποδομής σε σχέση με τους χρήστες των σιδηροδρόμων. Εξαιρουμένων των πάγιων δαπανών υποδομής, οι χρήστες των οδικών δικτύων πληρώνουν περίπου το 96 % (επιβάτες) και το 77 % (ναύλοι) του συνολικού εξωτερικού και μεταβλητού κόστους υποδομής, ενώ οι χρήστες σιδηροδρόμων καταβάλλουν το 46 % όσον αφορά τους επιβάτες και το 28 % όσον αφορά τις εμπορευματικές μεταφορές. Προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η μετάβαση σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία δεν θα αφήνει κανέναν στο περιθώριο, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι επιπτώσεις στην κατανομή της περιβαλλοντικής φορολογίας και των αντίστοιχων αντισταθμιστικών μέτρων για τα πλέον ευάλωτα νοικοκυριά ⁽⁶⁰⁾.

Πρόληψη των φυσικών καταστροφών

Η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με πολλαπλούς και σοβαρούς φυσικούς και περιβαλλοντικούς κινδύνους, ιδίως πλημμύρες και δασικές πυρκαγιές. Η αντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων συχνά παρεμποδίζεται από την έλλειψη δομών, συντονισμού, σχεδιασμού και ιεράρχησης προτεραιοτήτων, καθώς και από την απουσία συστημάτων έγκαιρης προειδοποίησης. Στο πλαίσιο του μηχανισμού πολιτικής προστασίας της ΕΕ, η Ελλάδα πρέπει να αναβαθμίσει τις εθνικές εκτιμήσεις κινδύνου. Καθώς τέτοια φαινόμενα παρατηρούνται συχνά και στις παραμεθόριες περιοχές, θα πρέπει να διερευνηθούν περαιτέρω η συνεργασία με τις γειτονικές χώρες για σχέδια πρόληψης κινδύνων και ανθεκτικότητας σε καταστροφές και λύσεις που βασίζονται στη φύση. Τα ακραία καιρικά φαινόμενα, όπως η ξηρασία, οι καύσωνες ή η λειψυδρία, απαιτούν επίσης την επανεξέταση της κοινωνικής βοήθειας, της εκπαίδευσης και της κατάρτισης και άλλων πολιτικών προσαρμογής

στην κλιματική αλλαγή, παράλληλα με την εκ νέου ιεράρχηση των δημόσιων δαπανών.

Η διαχείριση και η πρόληψη των πλημμυρών είναι ένας τομέας στον οποίο οι λύσεις θα μπορούσαν να βελτιώσουν την αποδοτική χρήση των πόρων μέσω της μείωσης του κόστους και της παροχής πολλαπλών οφελών. Την τελευταία δεκαετία, η Ελλάδα υπέβαλε αιτήματα αποζημιώσεων στο Ταμείο Αλληλεγγύης της ΕΕ για μία σοβαρή πλημμύρα και για τρεις περιφερειακές πλημμύρες, οι οποίες προκάλεσαν ζημιές άνω των 3 δισ. EUR. Η πλήρης εφαρμογή της οδηγίας 2007/60/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2007, για την αξιολόγηση και τη διαχείριση των κινδύνων πλημμύρας είναι ζωτικής σημασίας για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος. Έχουν καταρτιστεί σχέδια διαχείρισης των κινδύνων πλημμύρας για τις περιοχές που διατρέχουν κίνδυνο. Οι χάρτες κινδύνων πλημμύρας και τα συνοδευτικά σχέδια θα περιλαμβάνουν μέτρα για τη μείωση της πιθανότητας πλημμυρών και των πιθανών συνεπειών τους.

Τα έτη 2017 και 2018 σημειώθηκε αύξηση του αριθμού των δασικών πυρκαγιών. Το 2017, σημειώθηκαν πέντε μεγάλες πυρκαγιές στα Κύθηρα, τη Ζάκυνθο, τη Μεσσηνία (δύο φορές) και την Αχαΐα. Η μεγαλύτερη πυρκαγιά σημειώθηκε στην Αττική, όπου κάηκαν πάνω από 2 000 εκτάρια. Κατά τη διάρκεια της περιόδου πυρκαγιών του 2017, καταγράφηκαν περισσότερες από 1 000 πυρκαγιές και η πληγείσα έκταση των καμένων περιοχών, κυρίως δασική, ανήλθε σε περίπου 14 000 εκτάρια. Ο αριθμός των πυρκαγιών αυξήθηκε σχεδόν κατά 40 % το 2017 σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος ⁽⁶¹⁾. Η πηγή των πυρκαγιών συνδέεται συχνά με τις παραδοσιακές πρακτικές καύσης στον τομέα της γεωργίας ή με την εσκεμμένη εκχέρσωση εκτάσεων για την κατασκευή κατοικιών· αλλά για τα περισσότερα περιστατικά πυρκαγιάς, η αιτία παραμένει άγνωστη. Εξαιρετικά ζεστές καλοκαιρινές καιρικές συνθήκες, με μέγιστες θερμοκρασίες άνω των 40 °C σε πολλές περιοχές της χώρας, συχνά σε συνδυασμό με ισχυρούς ανέμους, αυξάνουν τον κίνδυνο πυρκαγιάς. Οι παράνομες κατασκευές αποτελούν παράγοντα που

⁽⁶⁰⁾ Βλ. επίσης Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019), Employment and Social Developments in Europe: Sustainable growth for all choices for the future of social Europe.

⁽⁶¹⁾ Δασικές πυρκαγιές στην Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική το 2017, KKEP

συμβάλλει στον κίνδυνο πυρκαγιών και αυξάνει τον αντίκτυπό τους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

Δεσμεύσεις	Συνοπτική αξιολόγηση ⁽⁶²⁾
CSR 1: Να επιτύχει βιώσιμη οικονομική ανάκαμψη και να αντιμετωπίσει τις υπερβολικές μακροοικονομικές ανισορροπίες, συνεχίζοντας και ολοκληρώνοντας τις μεταρρυθμίσεις σύμφωνα με τις μεταπρογραμματικές δεσμεύσεις που αναλήφθηκαν στο πλαίσιο της Ευρωομάδας στις 22 Ιουνίου 2018.	<p>Η Ελλάδα έχει σημειώσει κάποια πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή της CSR1.</p> <p>Η υλοποίηση αυτής της CSR παρακολουθείται στο πλαίσιο της ενισχυμένης εποπτείας. Η Ελλάδα έχει προβεί στις αναγκαίες ενέργειες ώστε να υλοποιήσει όλες τις ειδικές μεταρρυθμιστικές δεσμεύσεις για τα μέσα του 2019, ενώ συνεχίζονται και οι προσπάθειες υλοποίησης των δεσμεύσεων για τα τέλη του 2019.</p> <p>Η συνολική αυτή αξιολόγηση της σύστασης 1 δεν περιλαμβάνει αξιολόγηση της συμμόρφωσης με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Η αξιολόγηση της συμμόρφωσης με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης θα συμπεριληφθεί την άνοιξη, όταν θα είναι διαθέσιμα τα τελικά στοιχεία για το 2019.</p>
CSR 2: Να επικεντρώσει την επενδυτική οικονομική πολιτική στους τομείς των βιώσιμων μεταφορών και της εφοδιαστικής, της περιβαλλοντικής προστασίας, της ενεργειακής απόδοσης, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και των έργων διασύνδεσης, των ψηφιακών τεχνολογιών, της έρευνας και ανάπτυξης.	<p>Η Ελλάδα έχει σημειώσει κάποια πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή της CSR 2.</p> <p>Όσον αφορά τις οριζόντιες οικονομικές πολιτικές που ευνοούν τις επενδύσεις, η Ελλάδα έχει λάβει σημαντικά μέτρα. Μετά την έκδοση της CSR, η</p>

⁽⁶²⁾ Για την εκτίμηση της προόδου όσον αφορά την υλοποίηση των ειδικών ανά χώρα συστάσεων (CSR) χρησιμοποιούνται οι ακόλουθες κατηγορίες:

Καμία πρόοδος: Το κράτος μέλος δεν εξήγγειλε ούτε θέσπισε μέτρα για να ανταποκριθεί στις CSR. Η κατηγορία αυτή καλύπτει ορισμένες χαρακτηριστικές περιπτώσεις και πρέπει να ερμηνεύεται κατά περίπτωση, λαμβανομένων υπόψη των ειδικών ανά χώρα συνθηκών. Εδώ περιλαμβάνονται οι εξής περιπτώσεις:

- δεν έχουν ανακοινωθεί νομικά, διοικητικά ή δημοσιονομικά μέτρα
- στο εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων,
- σε οποιαδήποτε άλλη επίσημη ανακοίνωση στο εθνικό κοινοβούλιο/τις αρμόδιες κοινοβουλευτικές επιτροπές ή την Ευρωπαϊκή Επιτροπή,
- στο ευρύ κοινό (π.χ. σε δελτίο Τύπου ή στον δικτυακό τόπο της κυβέρνησης)·
- καμία μη νομοθετική πράξη δεν υποβλήθηκε από το κυβερνητικό ή νομοθετικό όργανο·
- το κράτος μέλος έλαβε αρχικά μέτρα για την εφαρμογή της CSR, όπως ανάθεση μελέτης ή σύσταση ομάδας μελέτης για την ανάλυση ληπτέων μέτρων (εκτός εάν στη CSR ζητούνται ρητώς κατευθύνσεις ή διερευνητικές δράσεις). Ωστόσο, δεν έχει προτείνει συγκεκριμένα μέτρα για την εφαρμογή της CSR.

Περιορισμένη πρόοδος: Το κράτος μέλος:

- ανακοίνωσε ορισμένα μέτρα με τα οποία ωστόσο η CSR εφαρμόζεται μόνο σε περιορισμένο βαθμό· και/ή
- υπέβαλε νομοθετικές πράξεις στο κυβερνητικό ή νομοθετικό όργανο οι οποίες όμως δεν έχουν ακόμη εκδοθεί, ενώ χρειάζονται περαιτέρω σημαντικές μη νομοθετικές εργασίες για την υλοποίηση της CSR·
- υπέβαλε μη νομοθετικές πράξεις, αλλά δεν έδωσε συνέχεια υλοποιώντας τις ώστε να εφαρμόσει τη CSR.

Κάποια πρόοδος: Το κράτος μέλος έχει θεσπίσει μέτρα

- που εν μέρει εφαρμόζουν τη CSR· και/ή
- εφαρμόζουν τη CSR, αλλά απαιτούνται ακόμη σημαντικές εργασίες για την πλήρη εφαρμογή της, δεδομένου ότι λίγα μόνο μέτρα έχουν υλοποιηθεί. Για παράδειγμα, έχει θεσπιστεί ένα ή περισσότερα μέτρα από το εθνικό κοινοβούλιο ή με υπουργική απόφαση αλλά δεν έχουν ληφθεί εκτελεστικές αποφάσεις για την υλοποίησή τους.

Σημαντική πρόοδος: Το κράτος μέλος έχει θεσπίσει μέτρα τα οποία ανταποκρίνονται σε μεγάλο βαθμό στη CSR, τα περισσότερα από τα οποία έχουν υλοποιηθεί.

Πλήρης υλοποίηση: Το κράτος μέλος έχει υλοποιήσει όλα τα απαιτούμενα μέτρα για τη δέουσα εφαρμογή της CSR.

<p>της εκπαίδευσης, των δεξιοτήτων, της απασχολησιμότητας, της υγείας και της ανάπλασης των αστικών περιοχών, λαμβάνοντας υπόψη τις περιφερειακές ανισότητες και την ανάγκη διασφάλισης της κοινωνικής ένταξης.</p>	<p>κυβέρνηση θέσπισε διάφορες νομοθετικές πράξεις για τη στήριξη της μετάβασης προς ένα «ψηφιακό κράτος» και για την προώθηση των ιδιωτικών επενδύσεων, ιδίως μέσω του αναπτυξιακού νόμου του περασμένου Οκτωβρίου. Ο νόμος αυτός άνοιξε τον δρόμο για τον εξορθολογισμό των διαδικασιών αδειοδότησης των επενδύσεων και εισήγαγε αλλαγές στον χωροταξικό σχεδιασμό για την επιτάχυνση μεγάλων επενδυτικών έργων. Με τη θέσπιση ενός «ενιαίου ψηφιακού χάρτη», αποσκοπεί επίσης στη βελτίωση της σαφήνειας και της διαφάνειας για τους επενδυτές όσον αφορά τους κανόνες για τη χρήση γης. Εν τω μεταξύ, στον τομέα της χρήσης γης οι μεταρρυθμίσεις προχωρούν, με την ολοκλήρωση των δασικών χαρτών για το 95 % περίπου της χώρας και τη συνέχιση των εργασιών κατάρτισης κτηματολογίου, ενώ στον τομέα της δικαιοσύνης οι μεταρρυθμίσεις προχωρούν γενικά με αργούς ρυθμούς. Συνεχίζονται οι προσπάθειες για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Οι αρχές έχουν επίσης λάβει μέτρα για πιο συντονισμένη προσέγγιση προώθησης του εξωστρεφούς προσανατολισμού της ελληνικής οικονομίας και την προσέλκυση ξένων επενδύσεων και έχουν ενισχύσει σε σημαντικό βαθμό τη δυναμική της διαδικασίας ιδιωτικοποιήσεων που θα μπορούσαν να έχουν θετικό αντίκτυπο στις επενδύσεις.</p> <p>Από ποσοτική άποψη, οι επενδύσεις φαίνεται ότι ανακάμπτουν με αργούς ρυθμούς μετά από παρατεταμένη περίοδο συρρίκνωσης. Το πρώτο εξάμηνο του 2019, οι επενδύσεις αυξήθηκαν μόλις κατά 0,7 %, έναντι 4,7 % κατά μέσο όρο στη ζώνη του ευρώ. Το δεύτερο τρίμηνο του 2019 παρέμειναν σε γενικές γραμμές αμετάβλητες (-0,1 %) σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους. Από την αναδρομή σε προηγούμενα έτη προκύπτει ότι οι επενδύσεις (ως ποσοστό του ΑΕΠ) σημείωσαν ραγδαία μείωση κατά τα έτη της κρίσης 2007-2014, έφτασαν στο κατώτατο επίπεδο το 2015 και ανήλθαν στο 11,1 % του ΑΕΠ το 2018. Ακολουθεί ανάλυση στην οποία επανεξετάζονται οι τάσεις των δημόσιων επενδύσεων στους τομείς προτεραιότητας που προσδιορίζονται στη δεύτερη CSR.</p>
<p>Να εστιάσει τη σχετική με τις επενδύσεις οικονομική πολιτική στους ακόλουθους τομείς</p> <ul style="list-style-type: none"> • Βιώσιμες μεταφορές και εφοδιαστική 	<p>Περιορισμένη πρόοδος. Σύμφωνα με την έκθεση για την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα του 2019, όσον αφορά τις υποδομές μεταφορών, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 39^η θέση μεταξύ 141 χωρών που αξιολογήθηκαν και στην 18^η θέση μεταξύ των</p>

	<p>χωρών της ΕΕ. Παράλληλα, το μερίδιο της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές που χρησιμοποιείται για τις μεταφορές ήταν μόλις 1,7 % το 2016, ενώ ο στόχος για το 2020 είναι 10 %. Επίσης, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 42η θέση όσον αφορά την εφοδιαστική, σύμφωνα με τον δείκτη επιδόσεων στον τομέα της εφοδιαστικής της Παγκόσμιας Τράπεζας.</p> <p>Οι επενδύσεις στον τομέα των μεταφορών ανήλθαν κατά μέσο όρο σε 1,7 % του ΑΕΠ κατά τα τρία πρώτα τρίμηνα του 2019, σημειώνοντας αύξηση από το 2018 (1,4 % του ΑΕΠ), αλλά εξακολουθούν να υπολείπονται του μέσου όρου της ζώνης του ευρώ (2 % του ΑΕΠ). Επιπλέον, παρά τη σημαντική ενωσιακή χρηματοδότηση, ο κύριος σιδηροδρομικός άξονας Πατρών-Αθήνας-Θεσσαλονίκης της χώρας δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί, με αποτέλεσμα να πλήττεται η πολυτροπικότητα του συστήματος μεταφορών και να επηρεάζεται αρνητικά το κόστος μεταφοράς αγαθών και, ως εκ τούτου, η ανταγωνιστικότητα των τιμών. Με τη στήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων οι αρχές εκπόνησαν εθνικό στρατηγικό σχέδιο μεταφορών στο οποίο, μεταξύ άλλων, καθορίζεται το πλαίσιο για τις επενδύσεις σε υποδομές μεταφορών. Εν τω μεταξύ, ορισμένα μεγάλα επενδυτικά έργα καθυστερούν, συμπεριλαμβανομένης της κατασκευής του δικτύου μετρό της Θεσσαλονίκης, της επέκτασης του δικτύου μετρό της Αθήνας και της ολοκλήρωσης σιδηροδρομικών τμημάτων.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Έργα περιβαλλοντικής προστασίας, ενεργειακής απόδοσης, ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και διασύνδεσης 	<p>Κάποια πρόοδος. Στον τομέα της περιβαλλοντικής προστασίας η Ελλάδα πάσχει από σοβαρές και μακροχρόνιες ανεπάρκειες, ιδίως όσον αφορά τη διαχείριση των στερεών και υγρών αποβλήτων. Ιδιαίτερη ανησυχία προκαλεί η κατάσταση στην Αττική, όπου παράγεται το ήμισυ των συνολικών στερεών αποβλήτων της χώρας.</p> <p>Οι επενδύσεις για την περιβαλλοντική προστασία είναι σχετικά χαμηλές και υπάρχει κίνδυνος να μην επιτύχει η Ελλάδα τον ενωσιακό στόχο για την ανακύκλωση (50 %) έως το 2020. Βρίσκονται σε εξέλιξη ορισμένα επενδυτικά έργα που συγχρηματοδοτούνται από την ΕΕ για τη βελτίωση της επεξεργασίας λυμάτων στη Δυτική Αττική και στον Δήμο Μαραθώνα και για τη βελτίωση της διαχείρισης αποβλήτων στην Πελοπόννησο. Εν τω μεταξύ, ο νόμος 4643/2019 εισήγαγε τροποποιήσεις</p>

	<p>όσον αφορά την ανάπτυξη εγκαταστάσεων για ηλεκτρικά οχήματα, ενώ συστάθηκε διυπουργική επιτροπή με σκοπό τον σχεδιασμό στρατηγικού σχεδίου για την ανάπτυξη της ηλεκτροκίνησης στην Ελλάδα έως τον Ιούνιο του 2020. Επίσης, οι αρχές αναθεωρούν επί του παρόντος τα εθνικά και περιφερειακά σχέδια διαχείρισης αποβλήτων, όπως προβλέπεται στην ενωσιακή νομοθεσία: τα εν λόγω σχέδια αναμένεται να οριστικοποιηθούν έως τον Ιούλιο του 2020.</p> <p>Έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος όσον αφορά τις επενδύσεις που σχετίζονται με την ενέργεια (έργα που αφορούν την ενεργειακή απόδοση, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και τη διασύνδεση). Τον Δεκέμβριο του 2019 οι αρχές υπέβαλαν το αναθεωρημένο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα 2021-2030, το οποίο καθορίζει μακροπρόθεσμους στόχους και στρατηγικές σε αυτούς τους τομείς και παρέχει τη βάση για περαιτέρω επενδύσεις.</p> <p>Όσον αφορά την ενεργειακή απόδοση, η Ελλάδα βρίσκεται σε καλό δρόμο προς την επίτευξη των στόχων της για το 2020, ενώ το 2019 οι επενδύσεις που συγχρηματοδοτούνται από την ΕΕ είχαν ήδη βελτιώσει την ενεργειακή απόδοση 19 100 νοικοκυριών. Χάρη σε προγράμματα όπως το «Εξοικονόμηση κατ' οίκον» και το «Ηλέκτρα» θα βελτιωθεί περισσότερο η ενεργειακή απόδοση των νοικοκυριών και των δημόσιων κτιρίων (ο νόμος 4643/2019 εισήγαγε τροποποιήσεις στο πρόγραμμα ΗΛΕΚΤΡΑ, με τις οποίες επιτρέπεται στις εταιρείες ενεργειακών υπηρεσιών να συμμετέχουν στην ανάπτυξη και τη χρηματοδότηση έργων ενεργειακής αναβάθμισης).</p> <p>Όσον αφορά τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ο νόμος 4643/2019 εισήγαγε τροποποιήσεις για τη διευκόλυνση μεγάλων επενδυτικών έργων, συμπεριλαμβανομένης της κατασκευής υβριδικών εγκαταστάσεων σε μη διασυνδεδεμένα νησιά, ενώ η κυβέρνηση εξήγγειλε περαιτέρω μέτρα για τον εξορθολογισμό του πλαισίου αδειοδότησης των επενδύσεων στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.</p> <p>Όσον αφορά τα έργα διασύνδεσης, το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα προβλέπει χρονοδιάγραμμα για τα μη διασυνδεδεμένα νησιά: η πρώτη φάση του μείζονος έργου που συνδέει την Κρήτη με το ηπειρωτικό δίκτυο ηλεκτρικής</p>
--	---

	<p>ενέργειας βρίσκεται σε εξέλιξη, η κατασκευή της διασύνδεσης Κρήτης-Πελοποννήσου αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2020 και η διασύνδεση των Δυτικών Κυκλάδων προγραμματίζεται για το 2023.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Ψηφιακές τεχνολογίες 	<p>Κάποια πρόοδος. Η ψηφιακή οικονομία της Ελλάδας είναι μία από τις λιγότερο ανεπτυγμένες στην ΕΕ. Το επίπεδο της ενσωμάτωσης των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών στις ελληνικές επιχειρήσεις είναι χαμηλό, το ποσοστό των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων που πραγματοποιούν πωλήσεις μέσω διαδικτύου παραμένει στο 11 % και ο κύκλος εργασιών τους από το ηλεκτρονικό εμπόριο παραμένει χαμηλός, με ποσοστό 4 %.</p> <p>Οι επενδύσεις στον τομέα των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών (ως ποσοστό του συνόλου των επενδύσεων) αυξήθηκαν με ορισμένες διακυμάνσεις κατά τα πρώτα δύο τρίμηνα του 2019 σε σύγκριση με τα αντίστοιχα τρίμηνα του 2017, αλλά αυξήθηκαν ελαφρώς ως ποσοστό του ΑΕΠ. Όσον αφορά τις πολιτικές, οι αρχές καταρτίζουν νέα εθνική στρατηγική (την «Ψηφιακή Βίβλο»), η οποία θα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, σειρά επενδυτικών έργων ΤΠ για το σύνολο της δημόσιας διοίκησης. Εν τω μεταξύ, οι αρχές λαμβάνουν μέτρα όσον αφορά σημαντικά έργα (δημιουργία ενιαίας πλατφόρμας για τις ηλεκτρονικές υπηρεσίες, εισαγωγή ψηφιακών δελτίων ταυτότητας για όλους τους πολίτες, ανάπτυξη υποδομών στα δίκτυα 5G και αύξηση της υπερταχείας ευρυζωνικής κάλυψης).</p>
<ul style="list-style-type: none"> Έρευνα και ανάπτυξη 	<p>Κάποια πρόοδος. Παρά τις σταθερές αυξήσεις των συνολικών δαπανών για την έρευνα και την ανάπτυξη από το 2010, η Ελλάδα εξακολουθεί να υστερεί έναντι του μέσου όρου της ζώνης του ευρώ (1,18 % για την Ελλάδα το 2018 έναντι 2,11 % για την ΕΕ). Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν αδυναμίες, ενώ η απώλεια εξειδικευμένου ανθρώπινου κεφαλαίου παραμένει σημαντική πρόκληση. Παρά τη σχετικά υψηλή συμμετοχή των επιχειρήσεων σε καινοτόμες δραστηριότητες, ο προσανατολισμός της παραγωγής της πανεπιστημιακής έρευνας δεν είναι κατάλληλος ώστε να στηρίζει τον παραγωγικό τομέα, γεγονός το οποίο καταδεικνύεται από τον χαμηλό αριθμό διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. Επιπλέον, εξακολουθούν να υφίστανται μεγάλες διαφορές όσον αφορά τις ικανότητες καινοτομίας, λόγω της έλλειψης ισχυρής διακυβέρνησης.</p>

	<p>συμπεριλαμβανομένης της χαμηλής διοικητικής ικανότητας και των ανεπαρκών μηχανισμών συντονισμού. Τον Δεκέμβριο του 2019 οι αρχές ολοκλήρωσαν την αξιολόγηση 2 912 προτάσεων που υποβλήθηκαν στο πλαίσιο της εμβληματικής πρόσκλησης υποβολής αιτήσεων «Ερευνά-Δημιουργώ-Καινοτομώ». Συνολικά, ο προϋπολογισμός όλων των προσκλήσεων που έχουν ανακοινωθεί για έρευνα και ανάπτυξη ανήλθε σε 877 εκατομμύρια EUR.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Εκπαίδευση 	<p>Περιορισμένη πρόοδος. Οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση είναι από τις χαμηλότερες στην ΕΕ και έχουν συρρικνωθεί τα τελευταία χρόνια. Εντούτοις, με τη βοήθεια του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου έχουν πραγματοποιηθεί επενδύσεις, μεταξύ άλλων, για τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, την επέκταση της προσχολικής εκπαίδευσης, την αναβάθμιση του συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, την επέκταση της διττής μάθησης και τη μεταρρύθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης. Όσον αφορά τις εξελίξεις σε θέματα πολιτικής, ο νόμος 4653/2020 ενίσχυσε την ανεξαρτησία της Εθνικής Αρχής Ανώτατης Εκπαίδευσης και συνέβαλε στην τυποποίηση των πανεπιστημιακών αξιολογήσεων, γεγονός που με τη σειρά του θα μπορούσε να διευκολύνει τη χρηματοδότηση βάσει επιδόσεων και να αυξήσει την αποδοτικότητα.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Δεξιότητες 	<p>Περιορισμένη πρόοδος. Ο αριθμός των επιχειρήσεων που παρέχουν προγράμματα επιμόρφωσης και επαγγελματικής κατάρτισης για την ανάπτυξη και/ή την αναβάθμιση των δεξιοτήτων των εργαζομένων στον τομέα των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών σημείωσε ελαφρά αύξηση το 2019 (από 14 % σε 15 %) αλλά παραμένει σε επίπεδα πολύ χαμηλότερα από τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ (25 %). Η συμμετοχή των ενηλίκων (ηλικίας 25-64 ετών) στην εκπαίδευση και την κατάρτιση ήταν 4,5 % το 2018, ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά στη ζώνη του ευρώ, στην οποία ο μέσος όρος ήταν 11,5 %.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Απασχολησιμότητα 	<p>Περιορισμένη πρόοδος. Οι δημόσιες δαπάνες για τις ενεργητικές πολιτικές για την αγορά εργασίας ανήλθαν στο 0,18 % του ΑΕΠ το 2017, ποσοστό χαμηλότερο από το αντίστοιχο των περισσότερων άλλων κρατών μελών της ΕΕ. Επιπλέον, ο αντίκτυπος των πολιτικών απασχολησιμότητας περιορίζεται λόγω του προβληματικού μοντέλου</p>

	<p>λειτουργίας, η μεταρρύθμιση του οποίου ξεκίνησε μόλις πρόσφατα, λόγω έλλειψης παρακολούθησης και αξιολόγησης που θα επέτρεπαν βελτιώσεις στο σχεδιασμό, καθώς και λόγω της χαμηλής ποιότητας ορισμένων προγραμμάτων επιμόρφωσης, ζήτημα το οποίο δεν έχει ακόμη αντιμετωπιστεί επαρκώς. Όσον αφορά τα θετικά σημεία, οι επενδύσεις στο πρόγραμμα κουπονιών παιδικής φροντίδας έχουν αυξηθεί με στόχο τη διευκόλυνση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας. Εν τω μεταξύ, το πρόγραμμα «Μεταλυκειακό έτος-τάξη μαθητείας στην Ελλάδα», το οποίο παρέχει στους συμμετέχοντες καλύτερες προοπτικές απασχόλησης, έχει διευρυνθεί με σταθερή αύξηση του αριθμού μαθητευομένων, των τομέων εξειδίκευσης και του αριθμού των σχολείων.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Υγεία 	<p>Περιορισμένη πρόοδος. Από το 2010 έως το 2017 πραγματοποιήθηκαν λίγες επενδύσεις στον τομέα της υγείας, γεγονός που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην κρίση. Συγκεκριμένα, οι επενδύσεις στον τομέα της υγείας αντιπροσώπευαν το 0,1 % του ΑΕΠ το 2017, ενώ οι δαπάνες για την υγεία μειώθηκαν, με ορισμένες διακυμάνσεις, σε ποσοστό μόλις πάνω από το 5,2 % το 2017. Εν τω μεταξύ, η ενωσιακή χρηματοδότηση μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου συνέβαλε στη μεταρρύθμιση της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας και στη δημιουργία ενός δικτύου τοπικών μονάδων υγείας (TOMY) για την ενίσχυση της πρόσβασης στην πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας. Μέχρι τα τέλη του 2019 λειτουργούσαν περίπου 130 μονάδες.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Έργα ανάπλασης των αστικών περιοχών, λαμβανομένων υπόψη των περιφερειακών ανισοτήτων και της ανάγκης να διασφαλιστεί η κοινωνική ένταξη. 	<p>Περιορισμένη πρόοδος. Έχουν πραγματοποιηθεί ή προγραμματίζονται επενδύσεις για την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών και τη διευκόλυνση της κοινωνικής ένταξης περιθωριοποιημένων ομάδων σε μειονεκτούσες αστικές περιοχές.</p> <p>Όσον αφορά την κοινωνική ένταξη, οι δημόσιες δαπάνες για την οικογενειακή στήριξη ή τη στέγαση ήταν κατά πολύ χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ το 2017. Οι επενδύσεις στη στήριξη του ελάχιστου εισοδήματος μειώθηκαν, καθώς οι παράμετροι του συστήματος στήριξης δεν έχουν επικαιροποιηθεί από τη θέσπισή του το 2017. Από την άλλη πλευρά, με τη στήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, η Ελλάδα έχει επενδύσει στην επέκταση του δικτύου κέντρων κοινότητας, τα οποία διευκολύνουν την πρόσβαση των πολιτών σε κοινωνικές υπηρεσίες σε τοπικό επίπεδο, ενώ το 2019 θέσπισε επίδομα στέγασης βάσει ελέγχου</p>

	πόρων.
Ευρώπη 2020 (εθνικοί στόχοι και πρόοδος)	
Στόχος για το ποσοστό απασχόλησης: 70 % του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών	Το ποσοστό απασχόλησης των εργαζομένων ηλικίας 20-64 ετών ανήλθε σε 59,5 % το 2018, σημειώνοντας αύξηση από 57,8 % το 2017. Η αύξηση αυτή συνεχίστηκε το 2019, με μέσο ποσοστό απασχόλησης 61,2 % τα πρώτα τρία τρίμηνα. Ωστόσο, ο στόχος του 70 % παραμένει ανέφικτος σε αυτό το στάδιο, παρά τη συνεχιζόμενη δημιουργία θέσεων εργασίας. Το ποσοστό απασχόλησης είναι πολύ χαμηλό και κατά πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (73,2 % το 2018).
Στόχος για την Ε&Α: 1,30 % του ΑΕΠ	Το 2018 το ποσοστό έντασης έρευνας και ανάπτυξης της Ελλάδας ανήλθε σε 1,18 % του ΑΕΠ, σύμφωνα με προσωρινά δεδομένα της Eurostat (σε σύγκριση με 1,13 % το 2017). Το 2018 η σύνθεση της έντασης έρευνας και ανάπτυξης ήταν 48 % ιδιωτικές επενδύσεις (0,57 % του ΑΕΠ) και 51 % δημόσιες επενδύσεις (0,60 % του ΑΕΠ).
Στόχος για τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου: μείωση κατά 4 % έως το 2020 σε σύγκριση με το 2005 (σε τομείς εκτός ΣΕΔΕ)	Έως το 2020, η Ελλάδα αναμένεται να υπερκαλύψει, κατά μεγάλο ποσοστό, τον στόχο της απόφασης επιμερισμού των προσπαθειών για τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου, με μείωση κατά 22 % έως το 2020 σε σχέση με το επίπεδο του 2005.
Στόχος για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας: 18 % της ακαθάριστης τελικής κατανάλωσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές.	Το 2018 το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Ελλάδα ήταν 18 %. Αν και υπερβαίνει την ενδεικτική πορεία για την περίοδο 2017/2018 (14,1 %), απαιτούνται περαιτέρω προσπάθειες για την επίτευξη του στόχου για το 2020.
Στόχος για την ενεργειακή απόδοση: απόλυτο επίπεδο πρωτογενούς κατανάλωσης 24,7 εκατ. ΤΙΠ	Με 23,01 εκατ. ΤΙΠ το 2017, η Ελλάδα βρίσκεται σε καλό δρόμο για να επιτύχει τους στόχους της όσον αφορά την κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας για το 2020, αλλά θα πρέπει να καταβάλει περισσότερες προσπάθειες για να διατηρήσει την κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας σε αυτό το επίπεδο ή να ελαχιστοποιήσει την αύξησή της όταν αυξηθεί και πάλι το ΑΕΠ την επόμενη πενταετία.
Στόχος για την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου: 10 % ποσοστό ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και την κατάρτιση, ηλικίας 18-24 ετών.	Το 2018 το ποσοστό πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου ήταν 4,7 %, πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 10,6 %, καθώς και από τον εθνικό στόχο που είναι 10 %.

<p>Στόχος για την τριτοβάθμια εκπαίδευση: 32 % ποσοστό ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ηλικιακή ομάδα 30-34 ετών.</p>	<p>Η Ελλάδα, με ποσοστό 44,3 % το 2018, υπερβαίνει κατά πολύ τον μέσο όρο της ΕΕ (40,7 %) και τον εθνικό στόχο. Ωστόσο, το χάσμα μεταξύ των μαθητών που έχουν γεννηθεί στο εξωτερικό και των γηγενών μαθητών (33 εκατοστιαίες μονάδες) είναι ένα από τα μεγαλύτερα στην ΕΕ και οι αναντιστοιχίες δεξιοτήτων είναι έντονες.</p>
<p>Στόχος όσον αφορά τον κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού: μείωση των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού κατά 450 χιλιάδες σε σύγκριση με το 2008.</p>	<p>Η Ελλάδα έθεσε ως στόχο να απαλλάξει 450 χιλιάδες άτομα από τη φτώχεια ή τον κοινωνικό αποκλεισμό μέχρι το 2020, με έτος βάσης το 2008. Η Ελλάδα απέχει πολύ από την επίτευξη του στόχου της, δεδομένου ότι το 2018 ο αριθμός των ατόμων που αντιμετωπίζουν ακόμα κίνδυνο φτώχειας ήταν κατά 302 χιλιάδες μεγαλύτερος σε σύγκριση με το 2008.</p>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ

Η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών εξετάζεται στην πέμπτη έκθεση ενισχυμένης εποπτείας που δημοσιεύεται παράλληλα με την παρούσα έκθεση χώρας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΤΥΠΟΠΟΙΗΜΕΝΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας Γ.1: Δείκτες χρηματοπιστωτικών αγορών

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Συνολικά στοιχεία ενεργητικού του τραπεζικού τομέα (% του ΑΕΠ)(1)	222,7	217,8	199,4	167,3	158,4	167,0
Ποσοστό των στοιχείων ενεργητικού των πέντε μεγαλύτερων τραπεζών (% επί του συνόλου των στοιχείων ενεργητικού)	94,1	95,2	97,3	97,0	96,8	-
Ξένη ιδιοκτησία στο τραπεζικό σύστημα (% του συνόλου των στοιχείων ενεργητικού)(2)	2,9	1,7	2,0	2,1	2,0	1,7
Δείκτες χρηματοπιστωτικής ευρωστίας(2)						
- μη εξυπηρετούμενα δάνεια (% επί των συνολικών δανείων)	39,7	46,8	46,3	45,0	41,6	39,6
- δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας (%)	14,1	16,5	17,0	17,1	16,0	16,5
- απόδοση ιδίων κεφαλαίων (%) (3)	-10,6	-24,2	-7,5	-1,3	-0,4	2,6
Τραπεζικά δάνεια προς τον ιδιωτικό τομέα (ετήσια % μεταβολή)(1)	-3,1	-3,9	-1,5	-1,5	-2,1	-2,4
Δάνεια για αγορές κατοικίας (ετήσια % μεταβολή)(1)	-3,0	-3,5	-3,5	-3,1	-2,9	-5,4
Δείκτης χορηγήσεων προς καταθέσεις(2)	79,1	72,3	75,9	83,5	74,7	74,3
Ρευστότητα από την Κεντρική Τράπεζα ως % των υποχρεώσεων(1)	18,3	38,2	26,6	16,2	5,2	3,2
Ιδιωτικό χρέος (% του ΑΕΠ)	130,8	128,0	125,1	118,1	115,3	-
Ακαθάριστο εξωτερικό χρέος (% του ΑΕΠ)(2) - δημόσιο	149,4	149,8	152,9	154,1	161,8	161,5
- ιδιωτικό	15,9	14,6	15,0	15,3	23,4	22,4
Περιθώριο μακροπρόθεσμων επιτοκίων έναντι του Bund (μονάδες βάσης)*	576,6	917,1	827,0	566,1	378,8	294,0
Περιθώρια συμβάσεων ανταλλαγής κινδύνου αθέτησης (CDS) για κρατικά χρεόγραφα (5ετίας)*	-	-	-	-	-	-

(1) Πλέον πρόσφατα στοιχεία τρίτου τριμήνου 2019. Περιλαμβάνει όχι μόνο τράπεζες, αλλά όλα τα νομισματικά και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα πλην των κεντρικών τραπεζών.

(2) Πλέον πρόσφατα στοιχεία δεύτερου τριμήνου 2019.

(3) Οι τριμηνιαίες τιμές είναι σε ετήσια βάση.

* Σε μονάδες βάσης.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (μακροπρόθεσμα επιτόκια)· Παγκόσμια Τράπεζα (ακαθάριστο εξωτερικό χρέος)· Eurostat (ιδιωτικό χρέος)· ΕΚΤ (όλοι οι λοιποί δείκτες)

Πίνακας Γ.2: Βασικοί δείκτες του κοινωνικού πίνακα αποτελεσμάτων

	2014	2015	2016	2017	2018	2019 ⁵
Ισότητα ευκαιριών και πρόσβαση στην αγορά εργασίας						
Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και κατάρτιση (% του πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών)	9,0	7,9	6,2	6,0	4,7	:
Χάσμα απασχόλησης μεταξύ των φύλων (ε.μ.)	18,3	18,0	19,0	19,7	21,0	20,2
Εισοδηματική ανισότητα, υπολογιζόμενη ως λόγος πεμπτημορίων εισοδήματος (S80/S20)	6,5	6,5	6,6	6,1	5,5	:
Ποσοστό κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (1)	36,0	35,7	35,6	34,8	31,8	:
Νέοι εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (% του πληθυσμού ηλικίας 15-24 ετών)	19,1	17,2	15,8	15,3	14,1	:
Δυναμικές αγορές εργασίας και δίκαιες συνθήκες εργασίας						
Ποσοστό απασχόλησης (20-64 ετών)	53,3	54,9	56,2	57,8	59,5	61,2
Ποσοστό απασχόλησης(2) (15-74 ετών)	26,5	24,9	23,6	21,5	19,3	17,5
Ποσοστό μακροπρόθεσμης ανεργίας (ως % του ενεργού πληθυσμού)	19,5	18,2	17,0	15,6	13,6	12,3
Ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών σε πραγματικούς όρους, κατά κεφαλήν(3) (Δείκτης 2008=100)	70,4	69,6	68,8	69,3	:	:
Ετήσιες καθαρές αποδοχές άτεκνου εργαζομένου πλήρους απασχόλησης που ζει μόνος και αμειβεται με τον μέσο μισθό (επίπεδα σε ΜΑΔ, τριετής μέσος όρος)	18169	18447	18577	:	:	:
Ετήσιες καθαρές αποδοχές άτεκνου εργαζομένου πλήρους απασχόλησης που ζει μόνος και αμειβεται με τον μέσο μισθό (ποσοστιαία μεταβολή, σε πραγματικούς όρους, τριετής μέσος όρος)	-3,1	-1,1	0,0	:	:	:
Δημόσια στήριξη / Κοινωνική προστασία και ένταξη						
Αντίκτυπος των κοινωνικών μεταβιβάσεων (εξααιρουμένων των συντάξεων) στη μείωση της φτώχειας(4)	15,0	16,1	15,9	15,8	20,3	:
Παιδιά κάτω των 3 ετών σε επίσημες δομές παιδικής φροντίδας	12,8	11,4	8,9	20,5	40,9	:
Ανάγκες ιατρικής περιθαλψης που δεν καλύπτονται σύμφωνα με δήλωση των ιδίων των ατόμων	10,9	12,3	13,1	10,0	8,8	:
Άτομα με βασικό ή άνω του βασικού επίπεδο γενικών ψηφιακών δεξιοτήτων (% πληθυσμού ηλικίας 16-74 ετών)	:	44,0	46,0	46,0	:	:

(1) Άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROE): τα άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας (AROP) και/ή πλήττονται από σοβαρή υλική στέρηση (SMD) και/ή ζουν σε νοικοκυριά με μηδενική ή πολύ χαμηλή ένταση εργασίας (LWI).

(2) Ανεργοί θεωρούνται όλοι όσοι δεν είχαν εργασία αλλά είχαν αναζητήσει εργασία ενεργά και ήταν διατεθειμένοι να αρχίσουν να εργάζονται αμέσως ή εντός δύο εβδομάδων.

(3) Το ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών ορίζεται σε μη προσαρμοσμένη βάση, σύμφωνα με το σχέδιο κοινής έκθεσης για την απασχόληση 2019.

(4) Μείωση στο ποσοστό του κινδύνου φτώχειας, λόγω των κοινωνικών μεταβιβάσεων (υπολογίζεται με σύγκριση των ποσοστών κινδύνου φτώχειας πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις: οι συντάξεις δεν λαμβάνονται υπόψη ως κοινωνικές μεταβιβάσεις στον εν λόγω υπολογισμό).

(5) Μέσος όρος των τριών πρώτων τριμήνων του 2019 για το ποσοστό απασχόλησης, το ποσοστό ανεργίας και το χάσμα απασχόλησης μεταξύ των φύλων.

Πηγή: Eurostat

Πίνακας Γ.3: Δείκτες αγοράς εργασίας και εκπαίδευσης

Δείκτες της αγοράς εργασίας	2014	2015	2016	2017	2018	2019 ⁵
Ποσοστό απασχόλησης (15-64 ετών)	67,4	67,8	68,2	68,3	68,2	68,6
Απασχόληση στην τρέχουσα θέση εργασίας ανά διάρκεια						
Από 0 έως 11 μήνες	9,9	10,1	9,5	9,9	9,9	:
Από 12 έως 23 μήνες	6,1	6,9	7,1	7,2	7,0	:
Από 24 έως 59 μήνες	11,9	11,2	12,5	12,8	13,3	:
60 μήνες και άνω	72,1	71,9	70,9	70,1	69,8	:
Αύξηση της απασχόλησης*						
(% μεταβολή από το προηγούμενο έτος)	0,9	0,7	0,5	1,5	1,7	2,0
Ποσοστό απασχόλησης των γυναικών						
(% του γυναικείου πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών)	44,3	46,0	46,8	48,0	49,1	51,2
Ποσοστό απασχόλησης των ανδρών						
(% του ανδρικού πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών)	62,6	64,0	65,8	67,7	70,1	71,4
Ποσοστό απασχόλησης των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας*						
(% του πληθυσμού ηλικίας 55-64 ετών)	34,0	34,3	36,3	38,3	41,1	43,0
Μερική απασχόληση*						
(% της συνολικής απασχόλησης, 15-64 ετών)	9,3	9,4	9,8	9,7	9,1	9,0
Απασχόληση ορισμένου χρόνου*						
(% των εργαζομένων με σύμβαση ορισμένου χρόνου, 15-64 ετών)	11,6	11,9	11,2	11,4	11,3	12,6
Ποσοστό μετάβασης από συμβάσεις ορισμένου χρόνου σε συμβάσεις αορίστου χρόνου						
(μέσος όρος τριών ετών)	17,9	17,7	21,5	20,0	21,9	:
Ποσοστό ανεργίας των νέων						
(% του ενεργού πληθυσμού ηλικίας 15-24 ετών)	52,4	49,8	47,3	43,6	39,9	34,9
Χάσμα μεταξύ των φύλων στη μερική απασχόληση	6,4	6,4	6,7	7,5	7,2	7,5
Μισθολογικό χάσμα μεταξύ των φύλων ⁽²⁾ (σε μη προσαρμοσμένη μορφή)	12,5	:	:	:	:	:
Δείκτες εκπαίδευσης και κατάρτισης	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Συμμετοχή των ενηλίκων στη μάθηση						
(% των ατόμων ηλικίας 25-64 ετών που συμμετέχουν στην εκπαίδευση και κατάρτιση)	3,2	3,3	4,0	4,5	4,5	:
Χαμηλές επιδόσεις στην εκπαίδευση ⁽³⁾	:	35,8	:	:	:	:
Ολοκλήρωση τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (% του πληθυσμού ηλικίας 30-34 ετών που έχει ολοκληρώσει επιτυχώς την τριτοβάθμια εκπαίδευση)	37,2	40,4	42,7	43,7	44,3	:
Διαφοροποίηση ως προς τις επιδόσεις η οποία εξηγείται από την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των σπουδαστών ⁽⁴⁾	:	12,5	:	:	:	:

* Δείκτης εκτός πίνακα αποτελεσμάτων

(1) Μακροχρόνια άνεργοι είναι τα άτομα που ήταν άνεργοι για τουλάχιστον 12 μήνες.

(2) Διαφορά μεταξύ των μέσων ακαθάριστων ωριαίων αποδοχών των ανδρών μισθωτών και των γυναικών μισθωτών εκφρασμένη ως ποσοστό των μέσων ακαθάριστων ωριαίων αποδοχών των ανδρών μισθωτών. Ορίζεται ως «μη προσαρμοσμένη», καθώς δεν διορθώνεται βάσει της κατανομής των ατομικών χαρακτηριστικών (και, ως εκ τούτου, δίνει μια συνολική εικόνα των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων όσον αφορά τις αμοιβές).

Περιλαμβάνονται όλοι οι μισθωτοί που εργάζονται σε επιχειρήσεις με 10 και πλέον εργαζομένους, χωρίς περιορισμούς όσον αφορά την ηλικία και τις δεδουλευμένες ώρες.

(3) Αποτελέσματα PISA (ΟΟΣΑ) για τις χαμηλές επιδόσεις στα μαθηματικά των ατόμων ηλικίας 15 ετών.

(4) Επιπτώσεις της κοινωνικοοικονομικής και πολιτισμικής κατάστασης στις βαθμολογίες PISA (ΟΟΣΑ). Οι τιμές για το 2015 αναφέρονται στα μαθηματικά και οι τιμές για το 2018 στην ανάγνωση.

(5) Μέσος όρος των τριών πρώτων τριμήνων του 2019. Τα στοιχεία για το ποσοστό ανεργίας των νέων προσαρμόζονται εποχιακά.

Πηγή: Eurostat, ΟΟΣΑ

Πίνακας Γ.4: Δείκτες κοινωνικής ένταξης και υγείας

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Δαπάνες για παροχές κοινωνικής προστασίας* (% του ΑΕΠ)						
<i>Ασθένεια/ιατροφαρμακευτική περίθαλψη</i>	5,4	4,7	4,9	5,2	5,1	:
<i>Αναπηρία</i>	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	:
<i>Παροχές γήρατος και επιζώντων</i>	16,2	16,7	17,0	16,8	15,6	:
<i>Οικογένεια/τέκνα</i>	1,1	1,1	1,1	1,0	1,4	:
<i>Ανεργία</i>	1,3	1,1	1,0	1,0	0,9	:
<i>Στέγαση</i>	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	:
<i>Κοινωνικός αποκλεισμός π.δ.κ.α.</i>	0,1	0,3	0,1	0,2	0,4	:
Σύνολο	25,8	25,5	25,8	25,8	24,9	:
<i>εκ των οποίων: παροχές βάσει ελέγχου πόρων</i>	1,2	1,5	1,4	1,3	1,7	:
Δαπάνες γενικής κυβέρνησης ανά κατηγορία (ως % του ΑΕΠ)						
<i>Κοινωνική προστασία</i>	19,6	20,2	20,3	20,4	19,4	:
<i>Υγεία</i>	5,2	4,7	4,7	5,0	5,2	:
<i>Εκπαίδευση</i>	4,5	4,3	4,2	4,0	3,9	:
Άμεσες ιδιωτικές δαπάνες για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη	33,7	36,6	36,4	34,6	34,8	:
Παιδιά που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (% των ατόμων ηλικίας 0-17 ετών)*	38,1	36,7	37,8	37,5	36,2	33,3
Ποσοστό κινδύνου φτώχειας ⁽¹⁾ (% του συνολικού πληθυσμού)	23,1	22,1	21,4	21,2	20,2	18,5
Ποσοστό κινδύνου φτώχειας εργαζομένων (% των εργαζομένων)	13,1	13,4	13,4	14,1	12,9	11,0
Ποσοστό σοβαρής υλικής στέρησης ⁽²⁾ (% του συνολικού πληθυσμού)	20,3	21,5	22,2	22,4	21,1	16,7
Ποσοστό σοβαρής στέρησης στέγασης ⁽³⁾ , ανά καθεστώς ενοίκου						
<i>Ιδιοκτήτης, με ενυπόθηκο δάνειο ή δάνειο</i>	3,7	3,4	4,9	5,5	4,8	5,3
<i>Ενοικιαστής, με ενοίκιο στην αγοραία τιμή</i>	9,9	8,0	8,8	8,2	8,0	8,0
Ποσοστό ατόμων σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας ⁽⁴⁾ (% των ατόμων ηλικίας 0-59 ετών)	18,2	17,2	16,8	17,2	15,6	14,6
Όρια φτώχειας, εκφρασμένα σε εθνικό νόμισμα σε σταθερές τιμές*	4232	3916	3889	3921	3973	4065
Υγιή έτη ζωής						
<i>Γυναίκες</i>	6,8	7,1	7,5	7,8	7,8	:
<i>Ανδρες</i>	8,0	7,7	7,9	8,0	8,1	:
Συνολικό ποσοστό αναπλήρωσης για τις συντάξεις ⁽⁵⁾	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Διάσταση συνδεσιμότητας του δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας (DESI) ⁽⁶⁾	:	35,0	42,9	44,9	48,0	:
Συντελεστής GINI πριν από τους φόρους και τις μεταβιβάσεις*	57,3	57,2	56,6	57,0	53,8	:
Συντελεστής GINI μετά τους φόρους και τις μεταβιβάσεις*	34,4	34,5	34,2	34,3	33,4	:

* Δείκτης εκτός πίνακα αποτελεσμάτων

(1) Ποσοστό κινδύνου φτώχειας (AROP): ποσοστό των ατόμων με ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα κάτω από το 60 % του εθνικού ισοδύναμου διάμεσου εισοδήματος.

(2) Ποσοστό των ατόμων που βιώνουν τουλάχιστον τέσσερις από τις ακόλουθες μορφές στέρησης: δεν είναι σε θέση i) να πληρώσουν ενοίκιο κατοικίας ή λογαριασμούς υπηρεσιών κοινής ωφελείας, ii) να διαθέτουν επαρκή θέρμανση κατοικίας, iii) να αντιμετωπίζουν απροσδόκητες δαπάνες, iv) να τρώνε κρέας, ψάρι ή τροφή με ισοδύναμο πρωτεΐνης κάθε δεύτερη ημέρα, v) να απολαμβάνουν διακοπές μίας εβδομάδας μακριά από τον τόπο κατοικίας μία φορά το χρόνο, vi) να διαθέτουν αυτοκίνητο, vii) να διαθέτουν πλυντήριο ρούχων, viii) να διαθέτουν έγχρωμη τηλεόραση ή ix) να διαθέτουν τηλέφωνο.

(3) Ποσοστό συνολικού πληθυσμού που ζει σε υπερπλήρεις κατοικίες και αντιμετωπίζει στέρηση στέγασης.

(4) Ατομα που ζουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας: ποσοστό ατόμων ηλικίας 0-59 ετών που ζουν σε νοικοκυριά στα οποία οι ενήλικες (εκτός των συντηρούμενων τέκνων) εργάστηκαν λιγότερο από το 20 % του συνολικού δυνητικού χρόνου απασχόλησής τους κατά τη διάρκεια των 12 προηγούμενων μηνών.

(5) Λόγος των διάμεσων ατομικών ακαθάριστων συντάξεων της ηλικιακής κατηγορίας 65-74 ετών προς τις διάμεσες ατομικές ακαθάριστες αποδοχές της ηλικιακής κατηγορίας 50-59 ετών.

(6) Διείσδυση σταθερών ευρυζωνικών επικοινωνιών (33 %), διείσδυση κινητών ευρυζωνικών επικοινωνιών (22 %), ταχύτητα (33 %) και οικονομική προστιθέμενη (11 %) από τον ψηφιακό πίνακα αποτελεσμάτων.

Πηγή: Eurostat, ΟΟΣΑ

Πίνακας Γ.5: Δείκτες επιδόσεων των αγορών προϊόντων και δείκτες πολιτικής

Δείκτες επιδόσεων	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Παραγωγικότητα της εργασίας ανά εργαζόμενο ¹ αύξηση (έτη t/t-1) σε %						
Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στη βιομηχανία	5,12	-1,60	-3,76	4,48	0,78	1,35
Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στις κατασκευές	-16,80	-14,13	-0,25	22,81	-1,10	6,82
Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στις εμπορικές υπηρεσίες	1,13	-0,60	-2,53	-3,76	0,16	0,22
Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (ΚΕΑΜΠ) ² αύξηση (έτη t/t-1) σε %						
Αύξηση του ΚΕΑΜΠ στη βιομηχανία	-8,07	4,01	1,61	-4,05	-1,77	1,18
Αύξηση του ΚΕΑΜΠ στις κατασκευές	5,83	-5,59	-12,46	-17,12	-7,55	-7,23
Αύξηση του ΚΕΑΜΠ στις εμπορικές υπηρεσίες	-10,21	-2,89	-2,49	3,14	3,29	1,96
Επιχειρηματικό περιβάλλον	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Χρόνος που απαιτείται για την εκτέλεση συμβάσεων ³ (ημέρες)	1300	1580	1580	1711	1711	1711
Χρόνος που απαιτείται για την έναρξη επιχείρησης ³ (ημέρες)	14,0	13,0	13,0	13,0	12,5	12,5
Αποτελέσματα των αιτήσεων από ΜΜΕ για τραπεζικά δάνεια ⁴	1,54	1,81	1,21	1,54	1,14	1,05
Έρευνα και καινοτομία	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ένταση Ε&Α	0,81	0,83	0,96	0,99	1,13	1,18
Δαπάνες γενικής κυβέρνησης για την εκπαίδευση ως % του ΑΕΠ	4,50	4,30	4,20	4,00	3,90	:
Απασχολούμενοι με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και/ή απασχολούμενοι στους τομείς της επιστήμης και τεχνολογίας ως % της συνολικής απασχόλησης	34	33	34	36	37	37
Πληθυσμός που έχει ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση ⁵	24	25	25	26	27	28
Νεαρά άτομα με ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ⁶	87	88	90	91	92	94
Εμπορικό ισοζύγιο προϊόντων υψηλής τεχνολογίας ως % του ΑΕΠ	-1,24	-1,18	-1,31	-1,22	-1,37	-1,49
Αγορές προϊόντων και υπηρεσιών και ανταγωνισμός	2003	2008	2013			2018
Ρύθμιση της αγοράς προϊόντων (PMR) του ΟΟΣΑ ⁷ , συνολικά	2,51	2,21	1,74			1,57
ΟΟΣΑ (PMR) ⁷ , λιανική	4,50	3,85	2,55			2,54
ΟΟΣΑ (PMR) ⁷ , επαγγελματικές υπηρεσίες ⁸	3,30	3,26	3,01			2,19
ΟΟΣΑ (PMR) ⁷ , βιομηχανίες δικτύου ⁹	4,29	3,13	2,55			1,25

(1) Προστιθέμενη αξία σε σταθερές τιμές διαιρούμενη διά του αριθμού απασχολούμενων ατόμων.

(2) Εισόδημα εξαρτημένης εργασίας σε τρέχουσες τιμές διαιρούμενο διά της προστιθέμενης αξίας σε σταθερές τιμές.

(3) Οι μεθοδολογίες, συμπεριλαμβανομένων των παραδοχών, για τον δείκτη αυτόν παρουσιάζονται λεπτομερώς εδώ:

<http://www.doingbusiness.org/methodology>.

(4) Μέσος όρος της απάντησης στο ερώτημα Q7B a. «[Τραπεζικό δάνειο]: Εάν υποβάλατε αίτηση και προσπαθήσατε να διαπραγματευτείτε γι' αυτό το είδος χρηματοδότησης κατά τη διάρκεια των τελευταίων 6 μηνών, ποιο ήταν το αποτέλεσμα;». Οι απαντήσεις κωδικοποιήθηκαν ως εξής: μηδέν αν ελήφθη όλο το ποσό, ένα αν ελήφθη 75 % και άνω, δύο αν ελήφθη κάτω από 75 %, τρία σε περίπτωση άρνησης ή απόρριψης, ενώ θεωρούνται ελλείψεις οι τιμές αν η αίτηση εκκρεμεί ακόμη ή αν η απάντηση είναι «δεν γνωρίζω».

(5) Ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 15-64 που έχει ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση.

(6) Ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 20-24 που έχει ολοκληρώσει τουλάχιστον την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

(7) Δείκτης: 0 = καμία ρύθμιση⁶ = πλέον ρυθμιζόμενη. Οι μεθοδολογίες των δεικτών ρύθμισης της αγοράς προϊόντων του ΟΟΣΑ παρουσιάζονται λεπτομερώς εδώ: <http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm>

Σημειώστε ότι οι τιμές δεικτών από το 2003 έως το 2013 είναι συγκρίσιμες, ωστόσο το 2018 η μεθοδολογία άλλαξε σημαντικά και, ως εκ τούτου, τα προηγούμενα έτη χρήσης δεν είναι δυνατόν να συγκριθούν με τους δείκτες ρύθμισης της αγοράς προϊόντων του 2018.

(8) Απλός μέσος όρος των δεικτών ρύθμισης για δικηγόρους, λογιστές, αρχιτέκτονες και μηχανικούς.

(9) Σύνολο δεικτών του ΟΟΣΑ για τη ρύθμιση στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών και των επικοινωνιών.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή Παγκόσμια Τράπεζα — Doing Business (για την εκτέλεση συμβάσεων και τον χρόνο που απαιτείται για την έναρξη επιχείρησης)· ΟΟΣΑ (για τους δείκτες ρύθμισης της αγοράς προϊόντων)· SAFE (για τα αποτελέσματα των αιτήσεων των ΜΜΕ για τραπεζικά δάνεια).

Πίνακας Γ.6: Πράσινη ανάπτυξη

Επιδόσεις πράσινης ανάπτυξης		2013	2014	2015	2016	2017	2018
Μακροοικονομικά μεγέθη							
Ένταση ενέργειας	kgoe / €	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	-
Ένταση άνθρακα	kg / €	0,56	0,53	0,52	0,50	0,51	-
Ένταση πόρων (αντιστοιχεί στην παραγωγικότητα των πόρων)	kg / €	0,73	0,75	0,71	0,67	0,65	0,64
Ένταση αποβλήτων	kg / €	-	0,38	-	0,39	-	-
Ενεργειακό εμπορικό ισοζύγιο	% του ΑΕΠ	-3,7	-3,4	-2,1	-1,6	-1,8	-2,4
Συμμετοχή της ενέργειας στον ΕνΔΤΚ	%	9,55	11,96	8,45	6,66	7,68	8,78
Διαφορά μεταξύ μεταβολής των τιμών ενέργειας και του πληθωρισμού	ε.μ.	16,2	0,1	-10,5	-5,3	6,9	1,4
Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος	% της προστιθέμενης αξίας	13,1	13,2	13,7	14,2	-	-
Δείκτης των περιβαλλοντικών φόρων έναντι των φόρων επί της εργασίας	δείκτης	0,25	0,26	0,26	0,25	0,25	-
Περιβαλλοντικοί φόροι	% του ΑΕΠ	3,7	3,7	3,8	3,8	4,0	3,7
Τομεακά μεγέθη							
Ένταση ενέργειας στη βιομηχανία	kgoe / €	0,11	0,13	0,14	0,13	0,12	-
Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος για τη μεταποιητική βιομηχανία εξαιρουμένου του εξευγενισμού	% της προστιθέμενης αξίας	9,2	9,7	9,8	9,9	-	-
Ποσοστό ενεργοβόρων βιομηχανιών στην οικονομία	% του ΑΕΠ	5,60	5,43	5,19	5,47	5,77	-
Τιμές ηλεκτρικής ενέργειας για μεσαίου μεγέθους βιομηχανικούς χρήστες	€/ kWh	0,12	0,13	0,12	0,11	0,11	0,10
Τιμές φυσικού αερίου για μεσαίου μεγέθους βιομηχανικούς χρήστες	€/ kWh	0,05	0,05	0,04	0,03	0,03	0,03
Δημόσια E&A για την ενέργεια	% του ΑΕΠ	0,01	0,01	0,01	0,01	0,03	0,02
Δημόσια E&A για την περιβαλλοντική προστασία	% του ΑΕΠ	0,01	0,01	0,02	0,01	0,03	0,02
Ποσοστό ανακύκλωσης αστικών αποβλήτων	%	15,8	15,4	15,8	17,2	18,9	-
Ποσοστό εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που καλύπτονται από το σύστημα εμπορίας εκπομπών*	%	57,0	55,5	52,3	50,8	52,2	51,2
Ένταση ενέργειας στις μεταφορές	kgoe / €	0,58	0,58	0,64	0,70	0,67	-
Ένταση άνθρακα στις μεταφορές	kg / €	0,50	0,52	0,66	0,72	0,83	-
Ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού							
Εξάρτηση από εισαγωγές ενέργειας	%	61,7	65,4	71,0	72,9	71,1	-
Συνολικός δείκτης συγκέντρωσης προμηθευτών	HHI	32,2	37,6	33,8	40,9	44,7	-
Διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος	HHI	32,3	33,0	33,0	33,7	32,0	-

Όλοι οι μακροοικονομικοί δείκτες έντασης εκφράζονται ως λόγος μιας φυσικής ποσότητας προς το ΑΕΠ (σε τιμές 2010)

Ένταση ενέργειας: ακαθάριστη εγχώρια κατανάλωση ενέργειας (σε kgoe) διαρούμενη διά του ΑΕΠ (σε EUR)

Ένταση άνθρακα: εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου (σε ισοδύναμα kg CO₂) διαρούμενες διά του ΑΕΠ (σε EUR)

Ένταση πόρων: εγχώρια κατανάλωση υλών (σε kg) διαρούμενη διά του ΑΕΠ (σε EUR)

Ένταση αποβλήτων: ποσότητα αποβλήτων (σε kg) διαρούμενη διά του ΑΕΠ (σε EUR)

Ενεργειακό εμπορικό ισοζύγιο: το ισοζύγιο εξαγωγών και εισαγωγών ενέργειας, εκφρασμένο ως % του ΑΕΠ.

Συμμετοχή της ενέργειας στον ΕνΔΤΚ: το μερίδιο των «ενεργειακών» στοιχείων στο καλάθι του καταναλωτή που χρησιμοποιείται για την κατάρτιση του ΕνΔΤΚ.

Διαφορά μεταξύ μεταβολής των τιμών ενέργειας και πληθωρισμού: ενεργειακή συνιστώσα του ΕνΔΤΚ και συνολικός πληθωρισμός βάσει του ΕνΔΤΚ (ετήσια ποσοστιαία μεταβολή).

Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος: πραγματικό ενεργειακό κόστος ως % της συνολικής προστιθέμενης αξίας για την οικονομία.

Ένταση ενέργειας στη βιομηχανία: τελική κατανάλωση ενέργειας της βιομηχανίας (σε kgoe) διαρούμενη διά της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της βιομηχανίας (σε EUR – τιμές 2010).

Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος για τη μεταποιητική βιομηχανία εξαιρουμένου του εξευγενισμού: πραγματικό κόστος ως % της προστιθέμενης αξίας για τους μεταποιητικούς τομείς.

Ποσοστό ενεργοβόρων βιομηχανιών στην οικονομία: ποσοστό ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας των ενεργοβόρων βιομηχανιών στο ΑΕΠ.

Τιμές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου για μεσαίου μεγέθους βιομηχανικούς χρήστες: εύρος κατανάλωσης 500 - 2 000 MWh και 10 000 - 100 000 GJ* στοιχεία χωρίς ΦΠΑ.

Ποσοστό ανακύκλωσης αστικών αποβλήτων: αναλογία των ανακυκλούμενων και λιπασματοποιημένων αστικών αποβλήτων προς το σύνολο των αστικών αποβλήτων.

Δημόσια E&A για την ενέργεια ή για το περιβάλλον: δημόσιες δαπάνες για την έρευνα και την ανάπτυξη για τις κατηγορίες αυτές ως % του ΑΕΠ.

Ποσοστό εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που καλύπτονται από το σύστημα εμπορίας εκπομπών της ΕΕ (πλην των αεροπορικών μεταφορών): βάσει των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου.

(πλην της χρήσης γης, της αλλαγής στη χρήση της γης και της δασοκομίας) όπως αναφέρονται από τα κράτη μέλη στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος.

Ένταση ενέργειας στις μεταφορές: τελική κατανάλωση ενέργειας (σε kgoe) του τομέα των μεταφορών, συμπεριλαμβανομένης της διεθνούς αεροπορίας, διαρούμενη διά της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας των τομέων των μεταφορών και της αποθήκευσης (σε EUR – τιμές 2010).

Ένταση άνθρακα στις μεταφορές: εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στους τομείς των μεταφορών και της αποθήκευσης διαρούμενες διά της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας των τομέων των μεταφορών και της αποθήκευσης (σε EUR – τιμές 2010).

Εξάρτηση από εισαγωγές ενέργειας: καθαρές εισαγωγές ενέργειας διαρούμενες διά της ακαθάριστης εγχώριας κατανάλωσης ενέργειας,

περιλαμβανομένης της κατανάλωσης καυσίμων διεθνούς ναυσιπλοΐας.

Συνολικός δείκτης συγκέντρωσης προμηθευτών: δείκτης Herfindahl που καλύπτει το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και τον άνθρακα. Οι μικρότερες τιμές δείχνουν μεγαλύτερη διαφοροποίηση και, ως εκ τούτου, μικρότερο κίνδυνο.

Διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος: δείκτης Herfindahl που καλύπτει το φυσικό αέριο, το σύνολο των πετρελαιοειδών, την πυρηνική θερμότητα, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και τα στερεά καύσιμα. Οι μικρότερες τιμές δείχνουν μεγαλύτερη διαφοροποίηση.

* Ευρωπαϊκή Επιτροπή και Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος - προσωρινά στοιχεία για το 2018.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή και Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (ποσοστό εκπομπών αερίων θερμοκηπίου που καλύπτει το ΣΕΔΕ)*

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (περιβαλλοντικοί φόροι έναντι φόρων επί της εργασίας και ΑΕΠ) Eurostat (όλοι οι λοιποί δείκτες).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ: ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΗ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΤΑΜΕΙΟ ΔΙΚΑΙΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2021- 2027 ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Με βάση την πρόταση της Επιτροπής, το παρόν παράρτημα ⁽⁶³⁾ παρουσιάζει τις προκαταρκτικές απόψεις των υπηρεσιών της Επιτροπής σχετικά με τους επενδυτικούς τομείς προτεραιότητας και το πλαίσιο προϋποθέσεων για την αποτελεσματική υλοποίηση των επενδύσεων του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης για την περίοδο 2021-2027 στην Ελλάδα. Οι εν λόγω επενδυτικοί τομείς προτεραιότητας προκύπτουν από την ευρύτερη ανάλυση των περιοχών που αντιμετωπίζουν σοβαρές κοινωνικοοικονομικές προκλήσεις λόγω της διαδικασίας μετάβασης προς μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία της Ένωσης έως το 2050 στην Ελλάδα, η οποία αξιολογείται στην έκθεση. Το παρόν παράρτημα παρέχει τη βάση του διαλόγου μεταξύ της Ελλάδας και των υπηρεσιών της Επιτροπής, καθώς και τη σχετική καθοδήγηση στα κράτη μέλη για την εκπόνηση των σχεδίων δίκαιης μετάβασης των περιοχών, τα οποία θα αποτελέσουν τη βάση για τον προγραμματισμό του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης. Οι επενδύσεις του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης συμπληρώνουν τις επενδύσεις που χρηματοδοτούνται στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής, για τις οποίες δόθηκε καθοδήγηση υπό τη μορφή του παραρτήματος Δ στην έκθεση του 2019 για την Ελλάδα ⁽⁶⁴⁾.

Η Ελλάδα παράγει μεγάλες ποσότητες εκπομπών αερίων θερμοκηπίου —9,2 τόνους κατά κεφαλήν ετησίως— σε σύγκριση με 8,8 τόνους κατά κεφαλήν σε επίπεδο ΕΕ. Αυτό οφείλεται κυρίως στην εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα, καθώς πάνω από το 30 % της ηλεκτρικής ενέργειας παράγεται από λιγνίτη στις δύο περιοχές εξόρυξης λιγνίτη (περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας και περιοχή της Μεγαλόπολης στην περιφέρεια Πελοποννήσου) και περίπου 10 % από βαρύ πετρέλαιο ή ντίζελ στα νησιά.

Στην περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας (286 000 κάτοικοι), ιδίως στον νομό Κοζάνης (150 000 κάτοικοι) όπου βρίσκονται τα μεγαλύτερα ορυχεία και οι περισσότερες μονάδες ηλεκτροπαραγωγής, η παραγωγή ηλεκτρισμού με βάση τον λιγνίτη είναι ο σημαντικότερος οικονομικός κλάδος, καθώς αντιπροσωπεύει πάνω από το ένα τρίτο του περιφερειακού ΑΕΠ. Συνεπώς, η παύση λειτουργίας του κλάδου του λιγνίτη, μολονότι θα έχει θετικό αντίκτυπο στο περιβάλλον και την υγεία, δημιουργεί σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις. Περίπου 5 500 θέσεις εργασίας στα ορυχεία λιγνίτη και στις μονάδες ηλεκτροπαραγωγής κινδυνεύουν άμεσα, ενώ 20 000 θέσεις εργασίας επιπλέον κινδυνεύουν έμμεσα. Στην εν λόγω περιφέρεια καταγράφεται ποσοστό ανεργίας 31 % (2016), ένα από τα υψηλότερα ποσοστά όλων των περιφερειών εξόρυξης άνθρακα/λιγνίτη στην ΕΕ, ενώ το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιφέρειας σημείωσε μεγάλη μείωση, από 86 % σε 59 % του μέσου όρου της ΕΕ μεταξύ 2009 και 2017. Επιπλέον, περισσότεροι από 100 000 κάτοικοι είναι συνδεδεμένοι με συστήματα τηλεθέρμανσης τα οποία λειτουργούν με την υπολειπόμενη θερμότητα των μονάδων ηλεκτροπαραγωγής με καύσιμο τον λιγνίτη. Η περιβαλλοντική αποκατάσταση και η αναπροσαρμογή των περιοχών εξόρυξης αποτελεί μια ακόμη σημαντική πρόκληση που πρέπει να αντιμετωπιστεί, λαμβανομένης υπόψη της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει».

Η Μεγαλόπολη, που βρίσκεται στο κεντρικό και νότιο τμήμα της περιφέρειας Πελοποννήσου, είναι μια μικρή περιοχή με πληθυσμό μικρότερο των 6 000 κατοίκων. Τα ορυχεία λιγνίτη και οι συνδεδεμένες μονάδες ηλεκτροπαραγωγής είναι μακράν η σημαντικότερη δραστηριότητα στην περιοχή. Περίπου 1 600 θέσεις εργασίας, οι οποίες κατανέμονται εξίσου σε άμεση και έμμεση απασχόληση, απειλούνται λόγω της παύσης λειτουργίας του κλάδου του λιγνίτη. Πρόσφατα έκλεισαν δύο από τους τέσσερις σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής από λιγνίτη και κατασκευάστηκε μια μονάδα ηλεκτροπαραγωγής με φυσικό αέριο.

Στο αναθεωρημένο εθνικό της σχέδιο για την ενέργεια και το κλίμα, η ελληνική κυβέρνηση δεσμεύτηκε για την πλήρη παύση λειτουργίας του κλάδου του λιγνίτη έως το 2028. Το 2019 συστάθηκε διακυβερνητική επιτροπή για να επιτευχθεί ο εν λόγω στόχος και για να προαχθεί η δίκαιη

⁽⁶³⁾ Το παρόν παράρτημα πρέπει να εξεταστεί σε συνδυασμό με την πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης 2021-2027 (COM (2020) 22) και με την πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τον καθορισμό κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο+, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας, και δημοσιονομικών κανόνων για τα εν λόγω Ταμεία και για το Ταμείο Ασύλου και Μετανάστευσης, το Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας και το Μέσο για τη Διαχείριση των Συνόρων και των Θεωρήσεων (COM (2020) 23)

⁽⁶⁴⁾ SWD(2020) 1007 final

μετάβαση στις περιοχές τις οποίες αφορά. Πρόκειται για τεράστια πρόκληση μετασχηματισμού της οικονομίας της Δυτικής Μακεδονίας, η οποία εξαρτάται σχεδόν αποκλειστικά από τον λιγνίτη, προς άλλες, διαφοροποιημένες οικονομικές δραστηριότητες. Στο πλαίσιο του εν λόγω μετασχηματισμού σημαντικό ρόλο θα πρέπει να διαδραματίσουν οι τομείς που προσδιορίζονται στην περιφερειακή στρατηγική καινοτομίας της περιφέρειας ⁽⁶⁵⁾, συγκεκριμένα: i) γεωργικά προϊόντα διατροφής· ii) περιβάλλον και ενέργεια· iii) κλάδος ένδυσης πολυτελείας· και iv) τουρισμός, ιδίως αγροτουρισμός. Η ενεργειακή συνιστώσα ενός τέτοιου νέου περιφερειακού μοντέλου θα περιλαμβάνει την ανάπτυξη της υδροηλεκτρικής ενέργειας, άλλων τοπικών ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και λύσεων αποθήκευσης ενέργειας όσον αφορά τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Όσον αφορά τη Μεγαλόπολη, η μικρότερη έκταση της περιοχής και η παρουσία διαφοροποιημένων οικονομικών δραστηριοτήτων στα περίχωρά της θα καταστήσουν τη μετάβαση σε νέο μοντέλο ανάπτυξης πολύ λιγότερο απαιτητική από ό, τι στη Δυτική Μακεδονία.

Η ελληνική κυβέρνηση έχει επίσης δεσμευτεί για τη σταδιακή κατάργηση των μη αποδοτικών και ιδιαίτερα ρυπογόνων μονάδων ηλεκτροπαραγωγής από βαρύ πετρέλαιο και ντίζελ στα νησιά. Σύμφωνα με την πρωτοβουλία «Καθαρή ενέργεια για τα νησιά της ΕΕ» προβλέπεται να αντικατασταθούν από χερσαίες και υπεράκτιες ανανεώσιμες πηγές, για τις οποίες υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες στην Κρήτη και τα νησιά του Αιγαίου. Οι διασυνδέσεις με την ηπειρωτική χώρα και μεταξύ των νησιών θα επεκταθούν ώστε να βελτιστοποιηθεί η χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Για την αντιμετώπιση αυτών των σχετικών με τη μετάβαση προκλήσεων στους προαναφερόμενους τομείς, οι επενδύσεις προτεραιότητας πρέπει να στοχεύουν στη διαφοροποίηση, τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της περιφερειακής οικονομίας. Μεταξύ των αξιοσημείωτων δράσεων για τον περιορισμό του κοινωνικοοικονομικού κόστους της μετάβασης συγκαταλέγονται τα εξής:

1. Δυτική Μακεδονία:

- παραγωγικές επενδύσεις σε ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων των νεοφυών επιχειρήσεων, που οδηγούν σε οικονομική διαφοροποίηση και μετατροπή·
- ανάπτυξη τεχνολογίας και υποδομών για οικονομικά προσιτή καθαρή ενέργεια, μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, ενεργειακή απόδοση και ανανεώσιμες μορφές ενέργειας·
- ανάπλαση και απολύμανση των χώρων, αποκατάσταση του εδάφους και έργα αναπροσαρμογής·
- αναβάθμιση δεξιοτήτων και επανειδίκευση των εργαζομένων·
- συνδρομή για την αναζήτηση εργασίας σε άτομα που αναζητούν εργασία·
- ενεργητική ένταξη των ατόμων που αναζητούν εργασία.

Στη Δυτική Μακεδονία αναμένονται απώλειες θέσεων εργασίας οι οποίες στην πράξη ενδέχεται να μην αντισταθμιστούν εξ ολοκλήρου με τη δημιουργία και την ανάπτυξη ΜΜΕ. Επομένως, θα μπορούσε να εξεταστεί η στήριξη παραγωγικών επενδύσεων σε μεγάλες επιχειρήσεις.

2. Μεγαλόπολη:

- παραγωγικές επενδύσεις σε ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων των νεοφυών επιχειρήσεων, που οδηγούν σε οικονομική διαφοροποίηση και μετατροπή· και

⁽⁶⁵⁾ Όπως ορίζεται στο άρθρο 2 παράγραφος 3 του κανονισμού (ΕΕ) 1303/2013 (ΚΚΔ).

- ανάπλαση και απολύμανση των χώρων, αποκατάσταση του εδάφους και έργα αναπροσαρμογής·
- αναβάθμιση δεξιοτήτων και επανειδίκευση των εργαζομένων.

3. Κρήτη και νησιά του Αιγαίου:

- ανάπτυξη τεχνολογίας και υποδομών για οικονομικά προσιτή καθαρή ενέργεια, μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, ενεργειακή απόδοση και ανανεώσιμες μορφές ενέργειας·
- αναβάθμιση δεξιοτήτων και επανειδίκευση των εργαζομένων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε: ΠΡΟΟΔΟΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΣΒΑ)

Αξιολόγηση της βραχυπρόθεσμης προόδου της Ελλάδας ως προς την επίτευξη των ΣΒΑ ⁽⁶⁶⁾

Ο πίνακας Ε.1 παρουσιάζει τα στοιχεία για την Ελλάδα και την ΕΕ των 28 όσον αφορά τους δείκτες που περιλαμβάνονται στο σύνολο δεικτών της ΕΕ για τους ΣΒΑ, το οποίο χρησιμοποιεί η Eurostat για την [παρακολούθηση της προόδου προς την επίτευξη των ΣΒΑ στο πλαίσιο της ΕΕ](#) ⁽⁶⁷⁾. Δεδομένου ότι η βραχυπρόθεσμη τάση σε επίπεδο ΕΕ αξιολογείται σε διάστημα 5 ετών, παρουσιάζεται τόσο η τιμή στην αρχή της περιόδου όσο και η πλέον πρόσφατη διαθέσιμη τιμή. Οι δείκτες επικαιροποιούνται τακτικά στο [ειδικό τμήμα για τους ΣΒΑ](#) του δικτυακού τόπου της Eurostat.

⁽⁶⁶⁾ Στοιχεία της βάσης δεδομένων της Eurostat στις 9 Φεβρουαρίου 2020 (επίσημο σύνολο δεικτών της ΕΕ για τους ΣΒΑ· βλέπε <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/main-tables>).

⁽⁶⁷⁾ Το σύνολο δεικτών της ΕΕ για τους ΣΒΑ ευθυγραμμίζεται, στον βαθμό που κρίνεται σκόπιμο, με τον κατάλογο παγκόσμιων δεικτών του ΟΗΕ, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι οι δείκτες του ΟΗΕ επιλέγονται για την υποβολή εκθέσεων σε παγκόσμιο επίπεδο και, ως εκ τούτου, δεν είναι πάντοτε συναφείς σε ενωσιακό πλαίσιο. Οι δείκτες της ΕΕ για τους ΣΒΑ συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τις πρωτοβουλίες πολιτικής της ΕΕ.

Πίνακας Ε.1: Δείκτες μέτρησης της προόδου της Ελλάδας ως προς τους ΣΒΑ

			Ελλάδα				ΕΕ-28			
ΣΒΑ / Υποενότητα	Δείκτης	Μονάδα μέτρησης	Αρχικά στοιχεία έτος		Τελευταία στοιχεία έτος		Αρχικά στοιχεία έτος		Τελευταία στοιχεία έτος	
			τιμή		τιμή		τιμή		τιμή	
ΣΒΑ 1 – Μηδενική φτώχεια										
Πολυδιάστατη φτώχεια	Άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού	% του πληθυσμού	2013	35,7	2018	31,8	2013	24,6	2018	21,9
	Άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο εισοδηματικής φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	% του πληθυσμού	2013	23,1	2018	18,5	2013	16,7	2018	17,1
	Άτομα με σοβαρές υλικές στερήσεις	% του πληθυσμού	2013	20,3	2018	16,7	2013	9,6	2018	5,8
	Άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας	% του πληθυσμού ηλικίας 0-59	2013	18,2	2018	14,6	2013	11,0	2018	8,8
	Ποσοστό εργαζομένων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας	% του πληθυσμού ηλικίας 18 και άνω	2013	13,1	2018	11,0	2013	9,0	2018	9,5
	Βασικές ανάγκες	Πληθυσμός που ζει σε κατοικία με διαρροή στην οροφή, υγρασία στους τοίχους, στο δάπεδο ή στα θεμέλια, ή με σάπια πλάσια παραθύρων ή πιάτωμα	% του πληθυσμού	2013	14,0	2018	12,9	2013	15,6	2018
Ανάγκες ιατρικής περίθαλψης που δεν καλύπτονται σύμφωνα με δήλωση των ίδιων των ατόμων		% του πληθυσμού ηλικίας 16 και άνω	2013	9,0	2018	8,8	2013	3,7	2018	2,0
Πληθυσμός που δεν διαθέτει μπανιέρα ή ντους ή εσωτερικό αποχωρητήριο με καταιονισμό ύδατος στο νοικοκυριό του		% του πληθυσμού	2013	0,7	2018	0,2	2013	2,2	2018	1,7
Πληθυσμός που δεν διαθέτει επαρκή θέρμανση κατοικίας		% του πληθυσμού	2013	29,5	2018	22,7	2013	10,7	2018	7,3
Ποσοστό υπερπληρότητας		% του πληθυσμού	2013	27,3	2018	29,2	2013	17,0	2018	15,5
ΣΒΑ 2 – Μηδενική πείνα										
Υποσιτισμός	Ποσοστό παχυσαρκίας	% του πληθυσμού ηλικίας 18 και άνω	2008	17,6	2014	17,3	2014	15,9	2017	15,2
Βιώσιμη παραγωγή γεωργικών προϊόντων	Γεωργικό εισόδημα των συντελεστών παραγωγής ανά ετήσια μονάδα εργασίας (ΕΜΕ)	EUR, αλυσυτοί δείκτες όγκου (2010)	2012	13 315	2017	15 070	2012	14 865	2017	17 304
	Κρατική στήριξη της γεωργικής έρευνας και ανάπτυξης	εκατ. EUR	2013	28,1	2018	32,0	2013	3 048,6	2018	3 242,5
	Έκταση βιολογικής καλλιέργειας	% χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης	2013	7,4	2018	9,3	2013	5,7	2018	7,5
	Ακαθάριστο ισοζύγιο αζώτου στη γεωργική γη	kg ανά εκτάριο	2010	71	2015	59	2010	49	2015	51
Περιβαλλοντικές επιπτώσεις της γεωργικής παραγωγής	Εκπομπές αμμωνίας από τη γεωργία	kg ανά εκτάριο χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης	2012	11,1	2017	9,7	2011	19,7	2016	20,3
	Συγκεντρώσεις νιτρικών αλάτων στα υπόγεια ύδατα	mg NO ₃ ανά λίτρο	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	19,2	2017	19,1
	Εκτιμώμενη διάβρωση του εδάφους από το νερό	km ²	2010	11 721,2	2016	11 639,3	2010	207 232,2	2016	205 294,5
	Δείκτης κοινών πτηνών που ζουν σε γεωργικές εκτάσεις	δείκτης 2000 = 100	ά.α.	:	ά.α.	:	2013	83,9	2018	80,7
ΣΒΑ 3 – Καλή υγεία και ευημερία										
Υγιής ζωή	Προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση	έτη	2012	80,7	2017	81,4	2012	80,3	2017	80,9
	Ποσοστό ατόμων που θεωρούν την κατάσταση της υγείας τους καλή ή πολύ καλή	% του πληθυσμού ηλικίας 16 και άνω	2013	74,1	2018	76,4	2013	67,3	2018	69,2
Καθοριστικοί παράγοντες για την υγεία	Διάδοση του καπνίσματος	% του πληθυσμού ηλικίας 15 και άνω	2012	40	2017	37	2014	26	2017	26
	Ποσοστό παχυσαρκίας	% του πληθυσμού ηλικίας 18 και άνω	2008	17,6	2014	17,3	2014	15,9	2017	15,2
	Πληθυσμός που ζει σε νοικοκυριά όπου υποφέρει από τον θόρυβο	% του πληθυσμού	2013	24,2	2018	19,3	2013	18,8	2018	18,3
	Έκθεση σε ατμοσφαιρική ρύπανση από αιωρούμενα σωματίδια (PM _{2,5})	μg/m ³	2011	17,0	2016	14,7	2012	16,8	2017	14,1
Απίες θανάτου	Ποσοστό θνησιμότητας λόγω χρόνιων ασθενειών	αριθμός ανά 100 000 άτομα ηλικίας κάτω των 65	2011	124,6	2016	119,4	2011	132,5	2016	119,0
	Ποσοστό θνησιμότητας λόγω φυματίωσης, HIV και ηπατίτιδας	αριθμός ανά 100 000 άτομα	2011	1,4	2016	1,5	2011	3,4	2016	2,6
	Αριθμός θανάτων σε εργατικά ατυχήματα	αριθμός ανά 100 000 μισθωτούς	2012	0,69	2017	1,22	2012	1,91	2017	1,65
	Αριθμός θανάτων σε τροχαία ατυχήματα	αριθμός θανάτων	2012	988	2017	731	2012	28 231	2017	25 257
Πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη	Ανάγκες ιατρικής περίθαλψης που δεν καλύπτονται σύμφωνα με δήλωση των ίδιων των ατόμων	% του πληθυσμού ηλικίας 16 και άνω	2013	9,0	2018	8,8	2013	3,7	2018	2,0

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

ΣΒΑ / Υποενότητα	Δείκτης	Μονάδα μέτρησης	Ελλάδα				ΕΕ-28			
			Αρχικά στοιχεία έτος		Τελευταία στοιχεία έτος		Αρχικά στοιχεία έτος		Τελευταία στοιχεία έτος	
ΣΒΑ 4 – Ποιοτική εκπαίδευση										
Βασική εκπαίδευση	Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και κατάρτιση	% του πληθυσμού ηλικίας 18-24	2013	10,1	2018	4,7	2013	11,9	2018	10,6
	Συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση	% της ηλικιακής ομάδας μεταξύ 4 ετών και της ηλικίας στην οποία ξεκινάει η υποχρεωτική εκπαίδευση	2012	75,2	2017	81,5	2012	94,0	2017	95,4
	Χαμηλές επιδόσεις στην ανάγνωση	% των μαθητών ηλικίας 15 ετών	2015	27,3	2018	30,5	2015	19,7	2018	21,7
	Νέοι εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης	% του πληθυσμού ηλικίας 15-29	2013	28,5	2018	19,5	2013	15,9	2018	12,9
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	Ολοκλήρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	% του πληθυσμού ηλικίας 30-34	2013	34,9	2018	44,3	2013	37,1	2018	40,7
	Ποσοστό απασχόλησης πτυχιούχων αποφοίτων	% του πληθυσμού ηλικίας 20-34	2013	40,0	2018	55,3	2013	75,4	2018	81,7
Εκπαίδευση ενηλίκων	Συμμετοχή των ενηλίκων στη μάθηση	% του πληθυσμού ηλικίας 25-64	2013	3,2	2018	4,5	2013	10,7	2018	11,1
ΣΒΑ 5 – Ισότητα των φύλων										
Έμφυλη βία	Σωματική και σεξουαλική βία κατά γυναικών κατά τους 12 τελευταίους μήνες πριν από τη συνέντευξη	% γυναικών	ά.α.	:	2012	7	ά.α.	:	2012	8
Εκπαίδευση	Χάσμα μεταξύ των φύλων όσον αφορά την πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης και κατάρτισης	εκατοστιαίες μονάδες, άτομα ηλικίας 18-24	2013	5,2	2018	2,1	2013	3,4	2018	3,3
	Χάσμα μεταξύ των φύλων όσον αφορά την ολοκλήρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	εκατοστιαίες μονάδες, άτομα ηλικίας 30-34	2013	8,2	2018	13,8	2013	8,5	2018	10,1
	Χάσμα μεταξύ των φύλων όσον αφορά το ποσοστό απασχόλησης των πτυχιούχων αποφοίτων	εκατοστιαίες μονάδες, άτομα ηλικίας 20-34	2013	4,8	2018	5,1	2013	4,4	2018	3,4
Απασχόληση	Μισθολογικό χάσμα μεταξύ των φύλων σε μη προσαρμοσμένη μορφή	% των μέσων ακαθάριστων ωρισίων αποδοχών των ανδρών	2010	15,0	2014	12,5	2012	17,4	2017	16,0
	Χάσμα απασχόλησης μεταξύ των φύλων	εκατοστιαίες μονάδες, άτομα ηλικίας 20-64	2013	19,4	2018	21,0	2013	11,7	2018	11,6
	Χάσμα μεταξύ των φύλων όσον αφορά τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό λόγω ευθυνών φροντίδας	εκατοστιαίες μονάδες, άτομα ηλικίας 20-64	2013	29,1	2018	24,9	2013	25,5	2018	27,1
Ηγετικές θέσεις	Εδρες σε εθνικά κοινοβούλια και κυβερνήσεις τις οποίες καταλαμβάνουν γυναίκες	% των εδρών	2014	21,0	2019	21,7	2014	27,2	2019	31,5
	Θέσεις ανώτερης διοίκησης τις οποίες καταλαμβάνουν γυναίκες	% των μελών διοικητικών συμβουλίων	2014	8,9	2019	10,2	2014	20,2	2019	27,8
ΣΒΑ 6 – Καθαρό νερό και αποχέτευση										
Αποχέτευση	Πληθυσμός που δεν διαθέτει μπανιέρα ή ντους ή εσωτερικό αποχωρητήριο με καταιονισμό ύδατος στο νοικοκυριό του	% του πληθυσμού	2013	0,7	2018	0,2	2013	2,2	2018	1,7
	Πληθυσμός που διαθέτει σύνδεση σε συστήματα τουλάχιστον δευτεροβάθμιας επεξεργασίας των λυμάτων	% του πληθυσμού	2011	88,2	2016	93,4	ά.α.	:	ά.α.	:
Ποιότητα του νερού	Βιοχημικά απαιτούμενο οξυγόνο στα πιτάκια	mg O ₂ ανά λίτρο	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	2,06	2017	2,00
	Συγκεντρώσεις νιτρικών αλάτων στα υπόγεια ύδατα	mg NO ₃ ανά λίτρο	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	19,2	2017	19,1
	Φωσφορικά άλατα στα πιτάκια	mg PO ₄ ανά λίτρο	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	0,096	2017	0,093
	Περιοχές κολύμβησης εσωτερικών υδάτων με εξαιρετική ποιότητα υδάτων	% των περιοχών κολύμβησης με εξαιρετική ποιότητα υδάτων	2013	33,3	2018	33,3	2013	76,5	2018	80,8
Αποδοτική χρήση του νερού	Δείκτης αξιοποίησης νερού	% του μακροπρόθεσμου μέσου διαθέσιμου νερού (LTAA)	2011	13,8	2016	15,6	ά.α.	:	ά.α.	:
ΣΒΑ 7 – Φτηνή και καθαρή ενέργεια										
Κατανάλωση ενέργειας	Κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας	εκατομμύρια τόνοι ισοδύναμου πετρελαίου	2013	23,3	2018	22,4	2013	1 577,4	2018	1 551,9
	Τελική κατανάλωση ενέργειας	εκατομμύρια τόνοι ισοδύναμου πετρελαίου	2013	15,3	2018	16,0	2013	1 115,5	2018	1 124,1
	Κατά κεφαλήν τελική κατανάλωση ενέργειας στα νοικοκυριά	kgoe	2013	348	2018	365	2013	605	2018	552
	Ενεργειακή παραγωγικότητα	EUR ανά kgoe	2013	7,1	2018	7,4	2013	7,6	2018	8,5
	Ένταση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από την κατανάλωση ενέργειας	δείκτης 2000 = 100	2012	93,4	2017	83,3	2012	91,5	2017	86,5
Ενεργειακός εφοδιασμός	Μερίδιο ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας	%	2013	15,3	2018	18,0	2013	15,4	2018	18,0
	Εξάρτηση από εισαγωγές ενέργειας	% των εισαγωγών ακαθάριστης διαθέσιμης ενέργειας	2013	61,5	2018	70,5	2013	53,2	2018	55,7
Πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή ενέργεια	Πληθυσμός που δεν διαθέτει επαρκή θέρμανση κατοικίας	% του πληθυσμού	2013	29,5	2018	22,7	2013	10,7	2018	7,3

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

			Ελλάδα				ΕΕ-28			
ΣΒΑ / Υποενότητα	Δείκτης	Μονάδα μέτρησης	Αρχικά στοιχεία έτος		Τελευταία στοιχεία έτος		Αρχικά στοιχεία έτος		Τελευταία στοιχεία έτος	
ΣΒΑ 8 – Αξιοπρεπής εργασία και οικονομική ανάπτυξη										
Βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη	Πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ	EUR κατά κεφαλήν, αλυσθιωτοί δείκτες όγκου (2010)	2013	16 800	2018	17 780	2013	25 750	2018	28 280
	Επενδύσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ	% του ΑΕΠ	2013	12,2	2018	11,1	2013	19,5	2018	20,9
	Παραγωγικότητα των πόρων	EUR ανά kg, αλυσθιωτοί δείκτες όγκου (2010)	2013	1,37	2018	1,56	2013	1,98	2018	2,04
Απασχόληση	Νέοι εκτός απασχόλησης, εκπαιδευσης ή κατάρτισης	% του πληθυσμού ηλικίας 15-29	2013	28,5	2018	19,5	2013	15,9	2018	12,9
	Ποσοστό απασχόλησης	% του πληθυσμού ηλικίας 20-64	2013	52,9	2018	59,5	2013	68,4	2018	73,2
	Ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας	% του ενεργού πληθυσμού	2013	18,5	2018	13,6	2013	5,1	2018	2,9
	Χάσμα μεταξύ των φύλων όσον αφορά τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό λόγω ευθυνών φροντίδας	εκατοστιαίες μονάδες, άτομα ηλικίας 20-64	2013	29,1	2018	24,9	2013	25,5	2018	27,1
Αξιοπρεπής εργασία	Αριθμός θανάτων σε εργατικά ατυχήματα	αριθμός ανά 100 000 μισθωτούς	2012	0,69	2017	1,22	2012	1,91	2017	1,65
	Ποσοστό εργαζομένων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας	% του πληθυσμού	2013	13,1	2018	11	2013	9	2018	9,5
ΣΒΑ 9 – Βιομηχανία, καινοτομία και υποδομές										
Ε&Α και καινοτομία	Ακαθάριστες ενχώριες δαπάνες για Ε&Α	% του ΑΕΠ	2013	0,81	2018	1,18	2013	2,01	2018	2,12
	Απασχόληση στη βιομηχανία υψηλής και μέσης-υψηλής τεχνολογίας και σε υπηρεσίες έντασης γνώσης	% της συνολικής απασχόλησης	2013	37,9	2018	37,8	2013	45,0	2018	46,1
	Προσωπικό Ε&Α	% του ενεργού πληθυσμού	2013	0,88	2018	1,10	2013	1,15	2018	1,36
	Αιτήσεις διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στο Ευρωπαϊκό Γραφείο Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας (ΕΓΔΕ)	αριθμός	2012	102	2017	90	2012	56 772	2017	54 649
Βιώσιμες μεταφορές	Ποσοστό λεωφορείων και τρένων στο σύνολο των επιβατικών μεταφορών	% των συνολικών επιβατοχλιομέτρων εσωτερικών μεταφορών	2012	18,4	2017	17,5	2012	17,2	2017	16,7
	Ποσοστό σιδηροδρομικών και εσωτερικών πλωτών οδών στο σύνολο των εμπορευματικών μεταφορών	% των συνολικών τονοχλιομέτρων εσωτερικών εμπορευματικών μεταφορών	2012	1,5	2017	1,8	2012	25,4	2017	23,3
	Μέσες εκπομπές CO2 ανά km των νέων επιβατικών αυτοκινήτων	g CO2 ανά km	2013	111,9	2018	111,1	2014	123,4	2018	120,4
ΣΒΑ 10 – Λιγότερες ανισότητες										
Ανισότητες εντός των χωρών	Σχετικό χάσμα διάμεσου εισοδήματος ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας	% απόστασης από το όριο φτώχειας	2013	32,7	2018	29,1	2013	23,8	2018	24,6
	Κατανομή εισοδήματος	Λόγος πριμοκρίσεων εισοδήματος	2013	6,6	2018	5,5	2013	5,0	2018	5,2
	Εισοδηματικό μερίδιο του φτωχότερου 40 % του πληθυσμού	% εισοδήματος	2013	18,5	2018	20,2	2013	21,1	2018	21,0
	Άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο εισοδηματικής φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	% του πληθυσμού	2013	23,1	2018	18,5	2013	16,7	2018	17,1
Ανισότητες μεταξύ των χωρών	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ προσαρμοσμένο σε μονάδες αγοραστικής δύναμης	πραγματικές κατά κεφαλήν δαπάνες (σε ΜΑΔ)	2013	19 200	2018	21 100	2013	26 800	2018	31 000
	Προσαρμοσμένο κατά κεφαλήν ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών	Μονάδες αγοραστικής δύναμης (ΜΑΔ) ανά κάτοικο	2012	15 123	2017	14 715	2013	20 392	2018	22 824
	Χρηματοδότηση προς αναπτυσσόμενες χώρες	εκατ. EUR, σε τρέχουσες τιμές	2012	706	2017	322	2012	147 962	2017	155 224
	Εισαγωγές από αναπτυσσόμενες χώρες	εκατ. EUR, σε τρέχουσες τιμές	2013	13 686	2018	17 843	2013	817 475	2018	1 013 981
Μετανάστευση και κοινωνική ένταξη	Αιτήσεις ασύλου	θετικές πρωτοβάθμιες αποφάσεις, ανά εκατομμύριο κατοίκων	2013	46	2018	1 417	2013	213	2018	424
ΣΒΑ 11 – Βιώσιμες πόλεις και κοινότητες										
Ποιότητα ζωής στις πόλεις και τις κοινότητες	Ποσοστό υπερχηλόντων	% του πληθυσμού	2013	27,3	2018	29,2	2013	17,0	2018	15,5
	Πληθυσμός που ζει σε νοικοκυριά όπου υποφέρει από τον θόρυβο	% του πληθυσμού	2013	24,2	2018	19,3	2013	18,8	2018	18,3
	Έκθεση σε ατμοσφαιρική ρύπανση από αιωρούμενα σωματίδια (PM2.5)	μg/m³	2011	17,0	2016	14,7	2012	16,8	2017	14,1
	Πληθυσμός που ζει σε κατοικία με διαρροή στην οροφή, υγρασία στους τοίχους, στο δάπεδο ή στα θεμέλια, ή με σάπια πλάκια παραθύρων ή τσιμέντα	% του πληθυσμού	2013	14,0	2018	12,9	2013	15,6	2018	13,9
	Πληθυσμός που καταγγέλλει εγκλήματα, βία ή βανδαλισμό στην περιοχή του	% του πληθυσμού	2013	19,0	2018	13,5	2013	14,5	2018	12,7
Βιώσιμη κινητικότητα	Αριθμός θανάτων σε τροχαία ατυχήματα	αριθμός θανάτων	2012	988	2017	731	2012	28 231	2017	25 257
	Ποσοστό λεωφορείων και τρένων στο σύνολο των επιβατικών μεταφορών	% των συνολικών επιβατοχλιομέτρων εσωτερικών μεταφορών	2012	18,4	2017	17,5	2012	17,2	2017	16,7
Αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις	Δομημένη επιφάνεια κατά κεφαλήν	m²	2009	562,0	2015	627,7	2012	625,0	2015	653,7
	Ποσοστό ανακύκλωσης αστικών αποβλήτων	% των συνολικών παραγόμενων αποβλήτων	2012	17,0	2017	18,9	2013	41,7	2018	47,0
	Πληθυσμός που διαθέτει σύνδεση σε συστήματα τουλάχιστον δευτεροβάθμιας επεξεργασίας των λυμάτων	% του πληθυσμού	2011	88,2	2016	93,4	ά.α.	:	ά.α.	:

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

ΣΒΑ / Υποενότητα	Δείκτης	Μονάδα μέτρησης	Ελλάδα				ΕΕ-28			
			Αρχικά έτος	τιμή	Τελευταία έτος	τιμή	Αρχικά έτος	τιμή	Τελευταία έτος	τιμή
ΣΒΑ 12 – Υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή										
Απασύνδεση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την οικονομική ανάπτυξη	Κατανάλωση τοξικών χημικών ουσιών	εκατ. τόνοι	ά.α.	:	ά.α.	:	2013	300,3	2018	313,9
	Παραγωγικότητα των πόρων	EUR ανά kg, αλυσθιδωτοί δείκτες όγκου (2010)	2013	1,37	2018	1,56	2013	1,98	2018	2,04
	Μέσες εκπομπές CO2 ανά km των νέων επιβατικών αυτοκινήτων	g CO2 ανά km	2013	111,9	2018	111,1	2014	123,4	2018	120,4
	Ενεργειακή παραγωγικότητα	EUR ανά kgoe	2013	7,1	2018	7,4	2013	7,6	2018	8,5
Κατανάλωση ενέργειας	Κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας	εκατομμύρια τόνοι ισοδύναμου πετρελαίου	2013	23,3	2018	22,4	2013	1 577,4	2018	1 551,9
	Τελική κατανάλωση ενέργειας	εκατομμύρια τόνοι ισοδύναμου πετρελαίου	2013	15,3	2018	16,0	2013	1 115,5	2018	1 124,1
	Μερίδιο ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας	%	2013	15,3	2018	18,0	2013	15,4	2018	18,0
Παραγωγή και διαχείριση αποβλήτων	Ποσοστό κυκλικής χρήσης των υλικών	% της εισροής υλικών για εγχώρια χρήση	2012	1,9	2017	2,4	2012	11,5	2017	11,7
	Παραγωγή αποβλήτων εκτός των κύριων ορυκτών αποβλήτων	kg κατά κεφαλή	2012	2 051	2016	1 328	2012	1 716	2016	1 772
	Ποσοστό ανακύκλωσης αποβλήτων εκτός των κύριων ορυκτών αποβλήτων	% των συνολικών αποβλήτων που υφίστανται επεξεργασία	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	55	2016	57
ΣΒΑ 13 – Δράση για το Κλίμα										
Μετριασμός των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής	Εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου	δείκτης 1990 = 100	2012	108,5	2017	93,6	2012	82,1	2017	78,3
	Ένταση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από την κατανάλωση ενέργειας	δείκτης 2000 = 100	2012	93,4	2017	83,3	2012	91,5	2017	86,5
	Κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας	εκατομμύρια τόνοι ισοδύναμου πετρελαίου	2013	23,3	2018	22,4	2013	1 577,4	2018	1 551,9
	Τελική κατανάλωση ενέργειας	εκατομμύρια τόνοι ισοδύναμου πετρελαίου	2013	15,3	2018	16,0	2013	1 115,5	2018	1 124,1
	Μερίδιο ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας	%	2013	15,3	2018	18,0	2013	15,4	2018	18,0
	Μέσες εκπομπές CO2 ανά km των νέων επιβατικών αυτοκινήτων	g CO2 ανά km	2013	111,9	2018	111,1	2014	123,4	2018	120,4
Κλιματικές επιπτώσεις	Ευρωπαϊκή μέση απόκλιση θερμοκρασίας κοντά στην επιφάνεια του εδάφους	απόκλιση θερμοκρασίας σε °C, συγκρινόμενη με τον μέσο όρο 1850-1899	ά.α.	:	ά.α.	:	2013	1,4	2018	2,1
	Οικονομικές απώλειες που συνδέονται με το κλίμα	δισ. EUR, σε τιμές 2017	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	2 719	2017	2 649
	Μέση οξύτητα των ωκεανών	τιμή pH	ά.α.	:	ά.α.	:	2013	8,06	2018	8,06
Στήριξη της δράσης για το κλίμα	Συνεισφορά στη διεθνή δέσμευση για δαπάνες σχετικές με το κλίμα ύψους 100 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ	εκατ. EUR, σε τρέχουσες τιμές	ά.α.	:	2017	4,6	ά.α.	:	2017	20 388,7
ΣΒΑ 14 – Ζωή στο νερό										
Υγεία των ωκεανών	Περιοχές κολύμβησης παράκτιων υδάτων με εξαιρετική ποιότητα υδάτων	% των περιοχών κολύμβησης με εξαιρετική ποιότητα υδάτων	2013	93,4	2018	97,1	2013	85,5	2018	87,1
	Μέση οξύτητα των ωκεανών	τιμή pH	ά.α.	:	ά.α.	:	2013	8,06	2018	8,06
Διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος	Εκταση θαλάσσιων περιοχών που έχουν χαρακτηριστεί ως περιοχές του δικτύου NATURA 2000	km²	2013	7 186	2018	22 796	2013	251 566	2018	551 899
Βιώσιμη αλιεία	Εκτιμώμενες τάσεις όσον αφορά τη βιομάζα των ιχθυοαποθεμάτων	δείκτης 2003 = 100	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	110,0	2017	136,0
	Εκτιμώμενα ιχθυοαποθέματα που υπερβαίνουν τη θνησιμότητα λόγω αλιείας στο επίπεδο της μέγιστης βιώσιμης απόδοσης (Fmsy)	% των ιχθυοαποθεμάτων που υπερβαίνουν τη θνησιμότητα λόγω αλιείας στο επίπεδο της μέγιστης βιώσιμης απόδοσης (Fmsy)	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	52,9	2017	42,7
ΣΒΑ 15 – Ζωή στη στεριά										
Κατάσταση των οικοσυστημάτων	Ποσοστό δασικής έκτασης	% της συνολικής χερσαίας έκτασης	2009	38,4	2015	44,5	2012	40,3	2015	41,6
	Βιοχημικά αποσπώμενο οξυγόνο στα ποτάμια	mg O2 ανά λίτρο	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	2,06	2017	2,00
	Συγκεντρώσεις νιτρικών αλάτων στα υπόγεια ύδατα	mg NO3 ανά λίτρο	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	19,2	2017	19,1
	Φωσφορικά άλατα στα ποτάμια	mg PO4 ανά λίτρο	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	0,096	2017	0,093
Υποβάθμιση του εδάφους	Δείκτης σφράγισης του εδάφους	δείκτης 2006 = 100	2009	101,3	2015	103,7	2009	101,7	2015	104,2
	Εκτιμώμενη διάβρωση του εδάφους από το νερό	km²	2010	11 721,2	2016	11 639,3	2010	207 232,2	2016	205 294,5
	Δομημένη επιφάνεια κατά κεφαλήν	m²	2009	562,0	2015	627,7	2012	625,0	2015	653,7
Βιοποικιλότητα	Εκταση χερσαίων περιοχών που έχουν χαρακτηριστεί ως περιοχές του δικτύου NATURA 2000	km²	2013	35 761	2018	35 982	2013	787 766	2018	784 252
	Δείκτης κοινών πτηνών	δείκτης 2000 = 100	ά.α.	:	ά.α.	:	2013	94,7	2018	93,5
	Δείκτης πτελοδύων στις χορτολιβαδικές εκτάσεις	δείκτης 2000 = 100	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	72,2	2017	74,1

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

ΣΒΑ / Υποενότητα			Δείκτης		Μονάδα μέτρησης		Ελλάδα				ΕΕ-28			
							Αρχικά στοιχεία έτος		Τελευταία στοιχεία έτος		Αρχικά στοιχεία έτος		Τελευταία στοιχεία έτος	
							τιμή		τιμή		τιμή		τιμή	
ΣΒΑ 16 – Ειρήνη, δικαιοσύνη και ισχυροί θεσμοί														
Ειρήνη και προσωπική ασφάλεια	Ποσοστό θνησιμότητας λόγω ανθρωποκτονίας				αριθμός ανά 100 000 άτομα		2011	1,5	2016	0,8	2011	0,9	2016	0,6
	Πληθυσμός που καταγγέλλει εγκλήματα, βία ή βανδαλισμό στην περιοχή του				% του πληθυσμού		2013	19,0	2018	13,5	2013	14,5	2018	12,7
	Σωματική και σεξουαλική βία κατά γυναικών κατά τους 12 τελευταίους μήνες πριν από τη συνέντευξη				% γυναικών		ά.α.	:	2012	7	ά.α.	:	2012	8
Πρόσβαση στη δικαιοσύνη	Συνολικές δαπάνες της γενικής κυβέρνησης για τα δικαστήρια				εκατ. EUR		2012	583	2017	596	2012	48 381	2017	51 027
	Αντίληψη περί ανεξαρτησίας του δικαστικού συστήματος				% του πληθυσμού		2016	47	2019	57	2016	52	2019	56
Εμπιστοσύνη στους θεσμούς	Δείκτης αντίληψης της διαφθοράς				κλίμακα από το 0 (πολύ διεφθαρμένη χώρα) έως το 100 (καθόλου διεφθαρμένη)		2013	40	2018	45	ά.α.	:	ά.α.	:
	Πληθυσμός που έχει εμπιστοσύνη στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο				% του πληθυσμού		2013	28	2018	37	2013	39	2018	48
ΣΒΑ 17 – Συνεργασία για τους στόχους														
Παγκόσμια σύμπτωση	Επίσημη αναπτυξιακή βοήθεια ως ποσοστό του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος				% του ΑΕΕ		2013	0,10	2018	0,13	2013	0,43	2018	0,48
	Χρηματοδότηση της ΕΕ προς αναπτυσσόμενες χώρες				εκατ. EUR, σε τρέχουσες τιμές		2012	706	2017	322	2012	147 962	2017	155 224
	Εισαγωγές της ΕΕ από αναπτυσσόμενες χώρες				εκατ. EUR, σε τρέχουσες τιμές		2013	13 686	2018	17 843	2013	817 475	2018	1 013 981
Οικονομική διακυβέρνηση εντός της ΕΕ	Ακαθάριστο χρέος της γενικής κυβέρνησης				% του ΑΕΠ		2013	177,4	2018	181,2	2013	86,3	2018	80,4
	Μερίδια των περιβαλλοντικών φόρων και των φόρων επί της εργασίας στα συνολικά φορολογικά έσοδα				% των συνολικών φορολογικών εσόδων		2013	10,2	2018	9,5	2013	6,4	2018	6,1

Πηγή: Eurostat

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Amanatidou, E., Damvakeraki, T. and Gavigan, J.P. (2020), '*RIO Country Report 2019 Greece*'. Joint Research Centre. Βρυξέλλες, Βέλγιο, διαθέσιμο στο JRC Scientific Knowledge Portal.

Cassini, A., Högberg, L.D., Plachouras, D., Quattrocchi, A., Hoxha, A., Simonsen, G.S., Colomb-Cotin, M., et al. (2019), 'Attributable deaths and disability-adjusted life-years caused by infections with antibiotic-resistant bacteria in the EU and the European Economic Area in 2015: a population-level modelling analysis', *Lancet Infectious diseases*, 19(1), 56-66.

Centre of Planning and Economic Research (KEΠΕ) (2019), 'Productivity and competitiveness of the Greek Economy', Αθήνα.

Coutinho, L., Turrini, A. and Zeugner, S. (2018), 'Methodologies for the Assessment of Current Account Benchmarks', *European Commission Discussion Paper 086*, Σεπτέμβριος 2018.

ΔιαΝΕΟσις (2016) Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα, Ernst&Young (EY), Αθήνα.

Energy Exchange Group (2019), Μηνιαία έκθεση διείσδυσης και μεριδίων χονδρικής και λιανικής, (Αύγουστος 2019) του Λειτουργού της Αγοράς της Ελλάδας, Αύγουστος 2019, http://www.enexgroup.gr/fileadmin/groups/EDSHE/FEP/MonthlyReports/FEPAS_MonthlyReport_201908_GR_V01.pdf

Eurofound (2019), Future of manufacturing – Energy scenario: Employment implications of the Paris Climate Agreement, Eurofound Research Report, Φεβρουάριος 2019, Ipsos-London Economics-Deloitte consortium.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018α), 'The 2018 Ageing Report Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2016-2070)' [«Έκθεση του 2018 για τη γήρανση του πληθυσμού: Οικονομικές και δημοσιονομικές προβλέψεις για τα κράτη μέλη της ΕΕ (2016-2070)»], *European Economy, Institutional paper*, αριθ. 79, Μάιος 2018.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018β), Έκθεση έγκαιρης προειδοποίησης 2018, SWD (2019) 418 final, Σεπτέμβριος 2018.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018γ) 'Benchmarks for the assessment of private debt' («Δείκτες αναφοράς για την αξιολόγηση του ιδιωτικού χρέους»), σημείωμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς την Επιτροπή Οικονομικής Πολιτικής, Οκτώβριος 2018.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018δ), Eurostat, Total R&D personnel by sectors of performance, occupation and sex, 2018.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019α), Employment and Social Developments in Europe, Sustainable growth for all: choices for the future of Social Europe, Ιούνιος 2019.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019β), 'Enhanced Surveillance Report, Greece', («Έκθεση ενισχυμένης εποπτείας, Ελλάδα») *European Economy Institutional papers*, αριθ. 116, Νοέμβριος 2019.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019γ), Έκθεση του μηχανισμού επαγρύπνησης 2020, SWD (2019) 651 final, Δεκέμβριος 2019, Στρασβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019δ), Πρόταση κοινής έκθεσης για την απασχόληση από την Επιτροπή στο Συμβούλιο, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:3951d3a7-2177-11ea-95ab-01aa75ed71a1.0017.02/DOC_1&format=PDF

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019ε), European Innovation Scoreboard (Ευρωπαϊκός πίνακας αποτελεσμάτων για την καινοτομία), Ελλάδα <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/35893>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019στ), Eurostat, Community Innovation Survey (Κοινοτική Έρευνα για την Καινοτομία), <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/community-innovation-survey>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019ζ), Digital Economy and Society Index (Δεδομένα του Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας), <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019η), Πίνακας αποτελεσμάτων της ενιαίας αγοράς, https://ec.europa.eu/info/topics/single-market_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019θ), Flash Eurobarometer 482 on “Businesses’ attitudes towards corruption”, <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/flash/surveyky/2248>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019ι), δεδομένα της Eurostat για την έρευνα και ανάπτυξη σε όλα τα κράτη μέλη

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020), 'Enhanced Surveillance Report, Greece' («Έκθεση ενισχυμένης εποπτείας για την Ελλάδα»), COM(2020)100 final, Φεβρουάριος 2019.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (υπό έκδοση), 2020 EU Justice Scoreboard.

Flachenecker, F., Gavigan, J., P., Goenaga, X., Pasi, G., Preziosi, N., Stamenov, B., Testa, G., (2020). 'High Growth Enterprises: demographics, financing and policy measures', JRC Technical Report. Joint Research Centre, Βρυξέλλες, Βέλγιο.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE), (2016α) «Η ελληνική οικονομία: δεύτερο τρίμηνο 2016», Αθήνα, Ιούλιος 2016.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE), (2016β), «Η ελληνική οικονομία: δεύτερο τρίμηνο 2016», Αθήνα, Οκτώβριος 2016.

Αρχή Διασφάλισης και Πιστοποίησης της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση (ΑΔΙΠ) (2019), Έκθεση Ποιότητας της Ανώτατης Εκπαίδευσης 2018, Σεπτέμβριος 2019.

Invest Europe (2019), European Private Equity Activity Report and Data 2018, <https://www.investeurope.eu/research/data-and-insight/>.

Jara, H.X., Gasior, K, Makovec, M. (2019), “Work incentives at the extensive and intensive margin in Europe: the role of taxes, benefits and population characteristics”, EUROMOD Working Paper Series, EM 19/19

KANEP (2017), Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής, ΓΣΕΕ, «Ετήσια έκθεση 2016», <https://www.kanep-gsee.gr/wp-content/uploads/2017/04/ETEKTTH2016.pdf>

Λαζαρέτου, Σ. (2016), «Φυγή ανθρώπινου κεφαλαίου: η σύγχρονη τάση μετανάστευσης των Ελλήνων στα χρόνια της κρίσης», *Οικονομικό Δελτίο*, τεύχος 43, Τράπεζα της Ελλάδας.

OECD (2017), Analytical Business Enterprise Research and Development (ANBERD) database, <http://www.oecd.org/sti/inno/anberdanalyticalbusinessenterpriseresearchanddevelopmentdatabase.htm>

OECD (2018), Product Market Regulation data, https://www.oecd-ilibrary.org/economics/data/oecd-product-market-regulation-statistics_pmr-data-en.

OECD, European Observatory on Health Systems and Policies (2019), **Ελλάδα: Προφίλ Υγείας 2019**, Κατάσταση της υγείας στην ΕΕ, OECD Publishing, Παρίσι/European Observatory on Health Systems and Policies, Βρυξέλλες.

PwC (2019), «Έργα υποδομών στην Ελλάδα, Χρηματοδοτώντας το μέλλον», Μάιος 2019, https://www.pwc.com/gr/en/publications/greek-thought-leadership/infrastructure-in-greece/infrastructure_2018_gr.pdf

Schneider, F. (2015), 'Size and development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments', *Journal of Self-Governance and Management Economics*, 4, 7-29.

ΣΕΠΕ (2019), Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Επιθεώρηση Εργασίας, «ΑΡΤΕΜΙΣ» Επιχειρησιακό Σχέδιο για την Καταπολέμηση της Ανασφάλιστης και Αδήλωτης Εργασίας, έκθεση για την περίοδο 15 Σεπτεμβρίου 2013 έως 31 Δεκεμβρίου 2018.

Σπανού, Κ. (2018), «Μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση στη διάρκεια της κρίσης», ΕΛΙΑΜΕΠ, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Tzoraki, O. (2019), 'A Descriptive Study of the Schooling and Higher Education Reforms in Response to the Refugees Influx into Greece', στο Social Sciences 2019, 8/72.

UNICEF (2019), Refugee and migrant children in Greece – Μάρτιος 2019. <https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org.eca/files/201904/Refugee%20and%20migrant%20children%20in%20Greece%20Mar%202019.pdf>

UNHCR (2019), Ελλάδα, Ενημερωτικό Δελτίο, Νοέμβριος 2019, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/73166>.

World Bank Group (2019), 'Doing Business 2020', <https://www.doingbusiness.org/en/data>.

World Economic Forum (2019), Global Competitiveness Report 2019